

DICȚIONARUL DIALECTULUI MEGLENOROMÂN **LITERELE Ț, D–Dr**

NICOLAE SARAMANDU, ALINA CELAC, CARMEN-IRINA FLOAREA,
MARILENA TIUGAN

(Coordonator: NICOLAE SARAMANDU)

Publicăm în prezentul număr al revistei „Fonetică și dialectologie” a patra fasciculă – **literele Ț, D–Dr** – din *Dicționarul dialectului meglenoromân*. Literele anterioare au apărut în FD, XXIX, 2010 (**literele A–Ă**), FD, XXX, 2011 (**litera B**), FD, XXXI, 2012 (**litera C**), reunite în *Dicționarul dialectului meglenoromân, general și etimologic*, volumul I (**A–C**), București, Editura Academiei Române, 2013, XVI + 298 p.

SIGLE

(Surse)

- ALDM I, II = Petar Atanasov, *Atlasul lingvistic al dialectului meglenoromân*, vol. I, București, 2008; vol. II, București, 2013.
- ALR I, 1, 2 = *Atlasul lingvistic român*. Publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea I, vol. I, Cluj, 1938 [h. 1–150]; vol. II, Sibiu, Leipzig, 1942 [h. 150–302], (punctele 012 Liumnița, 013 Țárnareca; anchete efectuate de Sever Pop).
- ALR II, 1 = *Atlasul lingvistic român*. Partea II, de Emil Petrovici, vol. 1, Sibiu, Leipzig, 940 [h. 1–296].
- ALR II, Supl = *Atlasul lingvistic român*. Partea II, de Emil Petrovici, vol. 2, *Supliment. Termeni considerați obsceni*, Sibiu, Leipzig, 1942 [h. 1–20], (punctul 012 Luminița; anchetă efectuată de Th. Capidan).
- ALR II, s.n., 1–7 = *Atlasul lingvistic român. Serie nouă*, întocmit de Institutul de Lingvistică al Filialei din Cluj a Academiei Republicii Populare Române sub direcția acad. Emil Petrovici, vol. 1–7, București, 1956–1972 [h. 1–2248].
- AtaM = Petar Atanasov, *Meglenoromâna astăzi*, București, 2002.
- Can¹ = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în „Grai și suflet”, III/1, București, 1927, p. 175–209 (A–C).
- Can² = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în „Grai și suflet”, III/2, București, 1928, p. 381–412 (Ț–Ț).
- Can³ = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în „Grai și suflet”, VI, București, 1933–1934, p. 163–192 (M–R).

FD, XXXIV, București, 2015, p. 134–241

- Can⁴ = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în „Grai și suflet”, VII, București, 1937, p. 194–230 (S–Ž).
- Can T¹ = I.-A. Candrea, *Texte meglenite*, în „Grai și suflet”, vol. I/2, București, 1924; p. 261–285.
- Can T² = I.-A. Candrea, *Texte meglenite*, în „Grai și suflet”, vol. II/1, București, 1925, p. 100–128.
- Can T³ = I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, Th. D. Speranția, *Graiul nostru. Texte din toate părțile locuite de români*, vol. II, București, 1908, p. 163–170.
- Cap¹ = Th. Capidan, *Meglenoromânii. Istoria și graiul lor*, vol. I, București, 1925.
- Cap² = Th. Capidan, *Meglenoromânii. Literatura populară la meglenoromâni*, vol. II, București, 1928.
- Cap = Th. Capidan, *Meglenoromânii. Dicționar meglenoromân*, vol. III, București, [1935].
- Cerna A = Anchetă efectuată cu *Chestionarul Noului Atlas lingvistic român* în localitatea Cerna, jud. Tulcea, de Nicolae Saramandu în 1973 (5 caiete aflate în *Arhiva* Institutului de Lingvistică “Iorgu Iordan-Al. Rosetti”, București).
- Cerna A / Supl. = Cerna A, răspunsuri suplimentare.
- Cerna T = Texte meglenoromâne (pe bandă magnetică, aflate în *Arhiva* Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti”, București) din localitatea Cerna, jud. Tulcea, culese de Nicolae Saramandu și Marilena Tiugan în 1971; transcriere: Marilena Tiugan.
- Dms = Nicolae Paia, Teodor Minda, *Dicționar meglenoromân* (lucrare în manuscris, aflată în *Arhiva* Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti”, București).
- DP = Dimitrie Papatsafa, *Prikozmur din Meglenia (Мегленско-Влашки приказни)*, Skopje, 1997 (cu *Glosar*, p. 225–261).
- Kats = Nik. At. Katsanis, *Βλάχοι του Πάϊκου (τον Βυζαντινού θέματος των Μογλενών)*, Salonic, 2001.
- MP = Maria G. Papageorgiou, *Παραμυθια απο μυθους αρχαιων ελληνικων ποιητικων εργαων που χαθηκαν και αλλα παραμυθια του βλαχοφωνου χωριου Σκρα (Λιουμνιτσα)*, Salonic, I, 1984.
- Pap¹ = Pericle Papahagi, *Glosar*, în *Românii din Meglenia. Texte și glosar*, București 1900, p. 30–72.
- Pap² = Pericle Papahagi, *Glosar*, în *Megleno-românii. Studiu etnografico-filologic* (extras din „Analele Academiei Române”. Seria II, Tom. XXV. Memoriile Secțiunii Literare, 35 [1902–1903]), București 1902, p. 185–267.
- Pap M¹ = Pericle Papahagi, [Texte], în *Românii din Meglenia. Texte și glosar*, București, 1900, p. 9–29.
- Pap M² = Pericle Papahagi, *Introducere, texte, obiceiuri, basme etc.* în *Megleno-românii. Studiu etnografico-filologic* (extras din „Analele Academiei Române”. Seria II, tom. XXV. Memoriile Secțiunii Literare, 35 [1902–1903]), București, 1902, p. 1–184.
- W = Gustav Weigand, *Vlacho-Meglen. Eine ethnographisch-philologische Untersuchung*, Leipzig, 1892.
- Wild = Beate Wild, *Meglenoromänischer Sprachatlas*, Hamburg, 1983.

LUCRĂRI DE REFERINȚĂ

În afara dicționarilor generale ale limbii române, pentru stabilirea originii cuvintelor am apelat la următoarele lucrări lexicografice:

- Andriōtē, N.P., *Etymologiko lexico tēs koinēs neoellēnikēs*, Salonic, 1951 (citată după ediția a doua, corectată, 1971).
- Baubec, Agiemin/ Grecu, Mitică, *Dicționar turc-român*, București, 1979.
- BER I – VI. Georgiev, Iv. Gălăbov, J. Zaimov, St. Iliev, (redactor responsabil) VI. I. Georgiev, *Bălgarski etimologičen rečnik*, I, Sofia, 1971.
- Brad-Chisacof, Lia (coordonator), *Dicționar neogrec-român*, ediția a doua adăugită și revizuită, București, 2000.
- Buchholz, Oda / Fiedler, Wilfried / Uhlisch, Gerda, *Wörterbuch Albanisch-Deutsch*, Leipzig, 1977.
- CDDE – I.-A.Candrea, Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine (A – Putea)*, București, 1907–1914.
- DDA – Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*, ediția a doua augmentată, București, 1974.
- Gerov – Najden Gerov, *Rečnik na bălgarskij ezik*, I, Plovdiv, 1895.
- Iovan, Tiberiu, *Dicționar bulgar-român*, București, 1994.
- Mladenov, Stefan, *Etimologičeski i pravopisen rečnik na bălgarskija kniževen ezik*, Sofia, 1941.
- Poposki, Aleksa/Atanasov, Petar, *Makedonsko-francuski rečnik*, Skopje, 2007.
- RMJ I–III – Blaže Koneski (redactor responsabil), Todor Dimitroski, Blagoja Korubin, Trajko Stamatovski, *Rečnik na makedonskiot jazik*, I–III, Skopje, 1965–1979.
- Suciu, Emil, *Influența turcă asupra limbii române*, II. *Dicționarul cuvintelor românești de origine turcă*, București, 2010.
- Topciu, Renata / Maloneshi, Ana / Topciu, Luan, *Dicționar albanez-român. Fjalor shqip-rumanisht*, Iași, 2003.
- Türkçe-İngilizce Redhouse Sözlüğü. The Redhouse Turkish-English Dictionary*, Istanbul, 2007.
- Wendt, Dr. Heinz F., *Langenscheidts Taschenwörterbuch. Erster Teil, Neugriechisch-Deutsch*, Berlin / München, 1969 (citată după ediția a opta, 1978).

ABREVIERI

ac. = acuzativ	conj. = conjuncție
adj. = adjectiv, adjectival	dat. = dativ
adj. nehot. = adjectiv nehotărât	der. = derivat
adv. = adverb, adverbial	determ. = determinant
alb. = albanez(ă)	dial. = dialectal
aor. = aorist	dim. = diminutiv
ar. = aromân(ă)	dr. = dacoromân(ă)
art. = articulat	et. = etimologie (originea cuvântului)
art. dem. = articol demonstrative	et. nec. = etimologie necunoscută
art. hot. = articol hotărât	expr. = expresie, expresii
art. nehot. = articol nehotărât	expr. invar. = expresie invariabilă
art. pos. = articol posesiv	f. = feminin
bg. = bulgar(ă)	fam. = familiar
cf. = confer	fig. = figurat
cit. = citește	gen. = genitiv
col. = colectiv	

ger. = gerunziu	pl. = plural
gr. = grec(esc)	plt. = pluralia tantum
impers. = impersonal	prep. = prepoziție
interj. = interjecție	pron. = pronume, pronominal
intrans. = intransitiv	pron. nehot. = pronume nehotărât
invar. = invariabil	pron. pers. = pronume personal
ir. = istroromân	refl. = reflexiv
înv. = învechit	s. = substantiv
lat. = latin(ă)	sb. = sârb(esc)
lit. = literal	s. col. = substantiv colectiv
loc. adj. = locuțiune adjectivală	s.f. = substantiv feminin
loc. adv. = locuțiune adverbială	sg. = singular
loc. conj. = locuțiune conjuncțională	sgt. = singularia tantum
loc. pron. = locuțiune pronominală	sl. = slav
m. = masculin	s.m. = substantiv masculin
mac. = mecedonean(ă) (slavă)	s.n. = substantiv neutru
mbg. = macedobulgar, macedonean (slav); cf. mac.	subst. = substantiv
mg. = meglenoromân(ă)	s.v. = sub voce
nom. = nominativ	tranz. = tranzitiv
n. pers. = nume de persoană	tc. = turc(esc)
n. pr. = nume propriu	unipers. = unipersonal
num. card. = numeral cardinal	var. = variantă
num. col. = numeral colectiv	vb. = verb
num. ord. = numeral ordinal	vbg. = vechi bulgar
p. = pagina	vgr. = vechi grecesc
peior. = peiorativ	voc. = vocativ
p. ext. = prin extensie	vsl. = vechi slav

ALFABETUL

A, Ă, B, C, Ć, D, Đ, E, Ę, F, G, Ġ, Ğ, Ħ, H', I, J, K, L, L', M, N, N', O, Q, P, R, S, Ș, T, Ț, U, V, X, Z.

a, ă, b, c, ă, d, đ, e, ę, f, g, ę, ģ, ĥ, h, i, j, k, l, l', m, n, n', o, q, p, r, s, ș, t, ț, u, v, x, z.

LOCALITĂȚI MEGLENOROMÂNE

R. Macedonia:

Úmă (Húma)

Grecia:

Birislāv (Birislav), gr. *Περίκλεια*

Cúpa (Cúpa), gr. *Κούπα*

Lúnghá (Lúgunța), gr. *Λαγκαδιά*

Liumnița (Liumnița), gr. *Σκρα*

Nănti (Nănta), gr. *Νότια*

Óșani (Óșani), gr. *Αρχάγγελος*

Țărnăreca (Țărnareca), gr. *Κάρπη*

Č

čabóc vezi **čābōc**.

čabóc vezi **čābōc**.

čabúc¹ vezi **čābōc**.

čabúc² vezi **čābūc**.

čac interj. Poc. *Dǎdu I-antribó:* „*te vreș prima, scāndi?*” și „*čac*” cu *bucuválca*, și *ișǎrǎ scāndi*. (Bătrânul îi întrebă: „ce vreși mai întâi, scaune?” și „poc” cu linguroiul, și ieșirǎ [= apărurǎ] scaune.) Cap² 89/38.

Et.: onomatopee; cf. și tc. **čak**.

čacál vezi **čācál**.

čacál vezi **čācál**.

čacár, **čacárǎ**, pl. **čacár**, **čacári** adj. Can² 381; Cap 93. Sașiu.

Et.: tc. **čakur**.

čacārķéf vezi **čācārķéf**.

čacārliē vezi **čācārliē**.

čacārliǎ vezi **čācārliǎ**.

čacrǎ s.f. Cap 93; Dms. Nume de plantă. *Čacrǎ mǎcrǎ*. (Măcriș-de-grădină.) Cap 93 s.v.; Dms s.v.

Et. nec.

čácu n.pr. Cap 93. Nume de câine.

čadór vezi **čādōr**.

čadór vezi **čādōr**.

čáfcǎ vezi **čōfcǎ**.

čáfút vezi **čāfút**.

čáfútcǎ vezi **čāfút**.

čaj, pl. **čajur** s.n. ALR II s.n., 4, h. 1131/012; AtaM 83/18; Dms. Ceai. *Lǎ míni un čaj*, *lǎ el cǎvé*. (Mie un ceai, lui cafea.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. **čaj**.

čáir vezi **čāir**.

Čáira lu Trǎján n.pr. Pap M² 174/33. Nume de loc în *Ōșiń*.

Et.: **čáir[sǎ]** + n. pr.

Čáirili oșinéșt n.pr. Can² 381. Nume de loc în *Ōșiń*.

Et.: **čáir** + **oșinéșt**.

čalbínǎ vezi **čālbínǎ**.

čalírǎ vezi **čālírǎ**.

čálmǎ, pl. **čálmi** și **čōlmur** s.f. Pap¹ 40; Pap² 66; Can² 381; Cap 93; ALR II s.n., 4, h. 1185/012; Dms. **1.** Acoperământ pentru cap folosit de turci; cealma. *Čálmi puártǎ dǎjil!*. (Cealmale poartǎ bătrǎnii.) Cap 93 s.v.; *Čálma óǎallǎ, șǎpca pópałǎ*. (Cealma hogii, șapca popii. = Cuvinte repetate de copii în timp ce pregătesc floricele de porumb.) Cap 93 s.v.; *Cǎ si zǎdǎdirǎ, gǎali čōalmur, cóta mulț ray*. (Când se ivirǎ, numai cealmale, atât de mulți erau.) Dms s.v.; *Vizúrǎ cǎ Sicińta cūrǎ búrǎ di șǎnđi și pri disúprǎ plivǎjés čōlmur di criștín*. (Văzurǎ cǎ pe Sicińta curge val de sânge și pe deasupra plutesc cealmale de creștini.) DP 86/29. **2.** Potcap. *Čálma lu pópa*. (Potcapul popii.) Dms s.v. **3.** Bundǎ. ALR II s.n., 4, h. 1185/012.

Var.: **čǎalmǎ**, **čǎlmǎ**.

Et.: tc. **čalma** (mac., bg. **čalma**).

čalǎc s. Cap 96. Plantǎ aromată folositǎ în albinǎrit; mǎtǎcinǎ. *La fricóm cǎșu cu únǎ iǎrbǎ cu númșǎ čalǎc, cǎri ári mírizma ca limǎána; z-dúnǎ albińli an coș ma crǎn*. (Frecǎm stupul cu o iarbǎ cu numele *čalǎc*, care are miros de lámâie; se adunǎ albinele în stup mai repede.) Cap 96 s.v.

Et.: mac., bg. **pčelak**.

čam s.n. Wild h. 48/3. Pin.

Et.: mac., bg. **čam**.

čambúicǎ vezi **čāmbúicǎ**.

čambúľ vezi **čāmbúľ**.

čambúľcǎ vezi **čāmbúľcǎ**.

čámecǎ, pl. **čámki** s.f. Dms. Opincǎ din piele argăsitǎ, cu vǎrf țuguiat. *Táti ǎń cumpǎrǎcǎ čámki*. (Tata mi-a cumpǎrat opinci.) Dms s.v.

Et.: mac. **čamče**.

čampǎrés vezi **čāmpǎrés**.

čampǎrós vezi **čāmpǎrós**.

čamúgǎ vezi **čāmúgǎ**.

čamuligă vezi **čāmuligă**.
čancón vezi **čāncór**.
čancór vezi **čāncór**.
čāngu vezi **čīngíné**.
čanilóc vezi **čānifuc**.
čanilúc vezi **čānifuc**.
čānșă *s.f.* Cap 94. Capră cu păr roșcat.
 Et. nec.
čántă, *pl.* **čānti** *s.f.* Cap 94; AtaM 83/19; Dms. Geantă, ghiozdan; pungă mică. *Čántă ári, pári n-ári*. (Pungă are, bani n-are.) Dms s.v.
 Et.: tc. *čanta* (mac., bg. *čanta*).
čanúșă vezi **čānușă**.
čanușicāv vezi **čānușicāv**.
čanușós vezi **čānușós**.
čápă¹, *pl.* **čāpi** *s.f.* Dms. (În limbajul copiilor) Pas.
 Et.: tc. *čap*.
Čápă² *n.pr.* Pap M² 170/325; Cap 94. Nume de cățea. *Čápa u mučcó un șárpi*. (Pe Čápa a mușcat-o un șarpe.) Cap 94 s.v.
 Et.: *čápă*.
čapăróg vezi **čāpāróg**.
čapcāiés vezi **čāpcāiés**.
čapcón vezi **čāpcón**.
čāpi-čūpi *interj.* Dms. Expresie care sugerează pașii unui copil; păș-păș.
 Et.: *cf.* *čápă*.
čapnés vezi **čāpcāiés**.
čapúg vezi **čāpúg**.
čarác vezi **čirác**.
čaravínă vezi **čārāvínă**.
čarc, *pl.* **čārcur** *s.n.* Pap² 66; Can² 382; Cap 95; ALR II s.n., 3, h. 850/012; Wild h. 378/6; Dms. **1.** (La moară) Roată cu măsele. *Antráj an čarc la mōáră, ũ cāťáj [pēști]*. (Intrai în roata morii; îi prinsei [pești]). Cap² 40/39; *Lisița la lō lúpu, la dúsi lă mōáră sup čarc, an ápu*. (Vulpea îl luă pe lup, îl duse la moară, sub roată, în apă.) Pap M¹ 24/20; *Lúpu antró sup čarc*. (Lupul intră sub roata morii.) Can T¹ 281/8. **2.** (La ceas) Rotiță. *Ál ũ rúpři čārcu lă sat*. (I se rupse rotița

ceasului.) Dms s.v. **3.** (La om) Stomac; rânză. ALR II s.n., 3, h. 850/012.
4. Barometru. *Čārcu-ŕ cútru ploáŕă*. (Barometrul arată ploaie.) Dms s.v.
 Et.: tc. *čark* (mac., bg. *čark*).
čarčavél vezi **čārčāvél**.
čardác vezi **čārdác**.
čaréc vezi **čiréc**.
čarilă vezi **čāliră**.
čarnič vezi **čārníč**.
čārníčcā vezi **čārníčcā**.
čaróp vezi **čārápă**.
čarópă vezi **čārápă**.
čarvínă vezi **čārāvínă**.
čas, *pl.* **časur** *s.n.* Pap² 67; Can² 382; Cap 96; Dms. Ceas; oră. *Un čas*. (Mai târziu; peste o oră.) Can² 382 s.v., Cap 96 s.v., Dms s.v.; *An čásu con si mănčăști mulărğa, ácu si pugudğăști di vini an casă vrin acsén [...], trubuiđăști să-ŕ přasnğăscă treŕ ŕor*. (În ceasul când se chinuie femeia [să nască], dacă se nimereste să vină în casă un om străin [...], trebuie s-o stropească [cu apă] de trei ori.) Pap M² 116/30.
 Et.: mac., bg. *čas*.
časă, *pl.* **čoš** și **čoșur** *s.f.* Pap¹ 40; Dms. Păhărel pentru rachiu. *Di únă časă si āmbitčá*. (S-a îmbătat dintr-un păhărel [de băutură].) Dms s.v.; *Cčāti čoš frānsés?* (Câte păhărele ai spart?) Dms s.v.
 Et.: mac., bg. *časa*.
čască, *pl.* **čoșcur** *s.f.* Can² 382; Cap 96; ALDM I, h. 332/1; Dms s.v. *časă*.
 Ceașcă. *Časca di zānúcŕu*. (Rotula genunchiului.) ALDM I, h. 332/1.
 Et.: mac., bg. *časka*.
čătă vezi **čétă**.
čătía vezi **čătiiă**.
čátmă, *pl.* **čátmi** *s.f.* Cap 96; AtaM 70/1; Dms. (La casă) Căprior.
 Et.: mac. *čatma* (tc. *čatma*).
čăt-pat *adv.* Dms. Așa și așa. *Ŧğăistă ĩárnă āŕ tricúm čăt-pat*. (Iarna asta o trecurăm așa și așa.) Dms s.v.
 Et.: tc. *čatpat* (mac., bg. *čat-pat*).

Čavdár *n.pr.* Pap M² 174/35; Cap 96; AtaM 97/12. Nume de loc în *Ūmă*.

Var.: **Čavdárú** (AtaM 97/12).

Et.: tc. *çavdar* ‘secară’.

čavíiä vezi **čavíiä**.

čavisés vezi **čavusés**.

čábác vezi **čábóç**.

čábóç vezi **čábóç**.

čábóç *adv.* Pap² 66; Can² 381; Cap 93; AtaM 253/8, 297/19; Dms. Iute, repede; imediat. *Vini cásă și čabóç li le fčárftli și-l táľä la cázitu cöti unęç per din toäti lócurl.* (Vine acasă și ia repede foarfeca și-i taie bolnavului câte puțin păr din toate locurile.) Pap M² 103/32; *Ácu țer s-nu ti zdrămín, čábóç ócľl lu dęadu s-ľi dai.* (Dacă vrei să nu te fac praf, imediat să-i dai bătrânului ochii.) DP 65/39; *Čábóç cã-ț änrără vitili äñ siminát.* ([Vino] iute că ți-au intrat vitele în semăntură.) Dms s.v.; *Di cöäta maj čábóç nu si fáti.* (Mai repede de atât nu se poate.) Dms s.v.

Var.: **čabóç**, **čabóç** (Can² 381), **čabúc**¹ (Cap 93), **čábác** (AtaM 253/8, 297/19), **čábóç**.

Et.: tc. *çabuk*.

čábúc, *pl.* **čábúti** *s.n.* Pap² 66; Can² 381; Cap 93; Dms. Ciubuc, lulea. *Čábúcu äi un țigarlóc cu gáura di țigără turnátă l-änsúsu.* (Ciubucul e un țigaret cu gaura pentru țigară întoarsă în sus.) Cap 93 s.v.; *Cári-ı cã el, cu čábúcu trázi.* (Cine e ca el, trage din ciubuc.) Dms s.v.; *Lă vęa zădurmít čábúcu.* (Îl adormise ciubucul.) Dms s.v.; *Am un pom; äñ vrău lui únä óälä jãrbi: čubúcu.* (Am un pom, în vârful lui fierbe o oală: ciubucul. [Ghicitoare: Ciubucul].) Pap M² 49/22.

Var.: **čabúc**² (Can² 381), **čubúc**.

Et.: tc. *çibuk* (mac., bg. *čibuk*).

čacál, *pl.* **čacál** *s.m.* Pap² 66; Can² 381; Cap 93. Șacal. *Si dunără ca țivá čacál.* (Se adunără ca niște șacali = S-au adunat precum corbii.) Cap² 172/4.

Var.: **čacál** (Pap² 66; Cap 93), **čacal** (Can² 381).

Et.: tc. *çakal* (mac., bg. *čakal*).

čacäldisés, **čacäldisiri**, **čacäldisij**, **čacäldisit** *vb.* IV. *Tranz.* Dms. A strica. *Nu lä čacäldisęä cã văr vęäri nivóľä.* (Nu-l strica, căci poate vei avea nevoie.) Dms s.v.; *Áy dęädi di pimint și-y čacäldisi.* (O dădu de pământ și o strică.) Dms s.v.; *L-ă čacäldisit čräcmácu, di țea nu buuiäști.* (Îi e stricat închizătorul [de la pușcă], de aceea nu trage.) Dms s.v.

Var.: **čacärdisés** (Dms s.v.).

Et.: alb. *çakërdisem*.

čacärdisés vezi **čacäldisés**.

čacärkëf *adj. invar.* Cap 93; ALR II s.n., 5, h. 1271/012; ALDM I, h. 531/2, 3; Dms. Cherchelit. *Läsä-ț-la cã-ı čacqarkëf.* (Lăsa-ți-l că-i cherchelit.) Dms s.v.

Var.: **čacär këf** (ALDM I, h. 531/2, 3),

čacqarkëf.

Et.: tc. *çakırkeyif*.

čacär këf vezi **čacärkëf**.

čacärlie vezi **čacärljã**.

čacärlif vezi **čacärljã**.

čacärljã, *pl.* **čacärlji** *adj.* Pap¹ 40; Can¹ 381; Cap 93 s.v. *čacär*; Cerna A/121, 122; Wild h. 191/4, 5; ALDM I h. 64/1, 3–6, h. 65/1, 3–6; Dms. Sașiu. *Äñ drum nuibqá un om čacärljã.* (În drum întâlnești un om sașiu.) Dms s.v.; *Și iäpa, și mqánđu ray čacärlji.* (Și iapa, și mânzul erau sașii.) Dms s.v.

Var.: **čacärljã** (Pap¹ 40; Can² 381; Cap 93), **čacärlie** (Wild h. 191/4), **čacärlie** (Wild h. 191/5), **čacärlif** (ALR I, 1, h. 68/013; Wild h. 191/3; ALDM I, h. 64/7).

Et.: tc. *çakırlı*.

čaclaz vezi **čécláz**.

čacläs vezi **čécláz**.

čacmác vezi **čräcmác**.

čacqarkëf vezi **čacärkëf**.

čacrác, *pl.* **čacrác** *s.n.* AtaM 83/18; Dms. Mecanism cu mișcare circulară; rodan.

Et.: tc. *çıkrık*.

čăcúri vezi **sicúri**.

čăcút s. Cap 93; Dms. Nume de plantă.

Et. nec.

čădǫár vezi **čădǫr**.

čădǫr, pl. **čădǫrǎ** s.n. Cap 93; Cerna A/Supl; Dms. Cort. *Di iúndi să știu că cǫla vǝa un čădǫár gúptǝesc.* (De unde să știu că acolo era un cort țigănesc.) Dms s.v.; *Nu si púni căsa cu čădǫáru.* (Nu se compară casa cu cortul.) Dms s.v.; *Nu vǝa iúndi s-ti puimǝs di čădǫárǎ.* (Nu era [loc] unde să scoți capul de corturi.) Dms s.v.

Var.: **čadór** (Cap 93), **čadǫr** (Cerna A/Supl), **čădǫár**.

Et.: tc. **čadır**.

čăfút, **čăfútčǎ** pl. **čăfút**, **čăfútki** s.m. și f. Pap¹ 40; Pap² 66, 67; Can² 381; Cap 93; ALR I, 2, h. 215/013; Dms. Evreu, evreică. *Múmǎ-sa li vindǝá țǝi óáúǎli la un čăfút.* (Mamă-sa le vindea ouăle acelea unui evreu.) Pap M² 140/4; *Sǝrata, cǝn viní čăfútu, zisi la múmǎ-sa: „La junglǝș púlu?”* (Seara, când veni evreul, îi zise mamă-sii: „Ai tăiat puilul?”) Pap M² 140/8.

♦ *Čăfút di sǝmbǎtǎ.* (L i t. Evreu de sâmbătă. = Se spune despre un om zgârcit.) Cap² 172/7.

Var.: **čafút**, **čafútčǎ** (Can² 381).

Et.: tc. **čifut**.

čăgǎrlǫc vezi **țigǎrlǫc**.

čáir, pl. **čáirǎ** și **čáirur** s.n. Pap¹ 40; Pap² 66; Can² 381; Cap 93; ALR II s.n., 1, h. 123/012; Cerna A/865, 1055; Wild h. 277/1–7; Dms. Loc de pășune; ceair, izlaz. *Si dúți ǎn un čáir ili vrínǎ mučǎrǎ, iúndi la lǝgǎ cállǎ, di pasc ǎn vǝrǎ.* (Se duce pe o pășune sau în vreo luncă, unde leagă caii, de pasc vara.) Pap M² 106/10; *Cǎ-ú laǝ váca di úa, cǎ-ú duș ǎn un čáir cu iǎrba pǎn di cǝálcur.* (Luai vaca de aici, o dusei pe o pășune cu iarba până la șolduri.) Cap² 114/18; *Flǎrǎ un čáir țe vǝ iǎrbǎ múltǎ și măccǎtǎ.* (Găsirǎ o pășune care avea iarbă multă și mare.) Cap²

41/28; *Si dúsi s-la páscǎ cállǎ ǎn čáir.* (Se duse să pască caii în izlaz.) Cap² 64/41; *Dúsi doi caǎ, ll ligǝ ǎn un čáir și la trimǝási vǎcǎru s-lǎ vǝáglǎ.* (Aduse doi cai, îi legă într-un izlaz și trimise văcarul să-i păzească.) DP 36/20.

♦ *Tu la aǝ dupǎscút čáiru.* (L i t. Tu ai terminat de păscut pășunea. = Ți-ai trăit traiul, ți-ai mâncat mălaiul.) Pap M² 65/38.

Var.: **čáir**.

Et.: tc. **çayır**.

čáirlǫc vezi **čáirlǫc**.

čáirlǫc vezi **čáirlǫc**.

čáirlǫc, pl. **čáirlǫți** s.n. Cap 93 s.v. *čáir*; ALR II s.n., 1, h. 122/012, h. 123/012; Dms. Fâneată. *Čáirlǫc [ǎi] lǫcu di iúndi si cosǝști čáiru.* (Fâneată [e] locul de unde se cosește iarba de pe pășune.) ALR II s.n., 1, h. 123/012.

Var.: **čáirlǫc** (Dms), **čáirlǫc**, **čáirlǫc** (ALR II s.n., 1, h. 122/012; Dms s.v.).

Et.: tc. **çayırlik**.

čǎkǝǝ vezi **čikǝǝ**.

čǎlǎpǎn, pl. **čǎlǎpǎni** s.n. Dms. Bucată mare (de pâine, carne, brânză etc.); halcă. *Di tǎmǎkǎrlǝc vǝa grǎbnǝi un čǎlǎpǎn di brǝnǎđǎ.* (Din lăcomie apucase o halcă de brânză.) Dms s.v.; *Dǝa-l un čǎlǎpǎn, sǎ si sǎturǎ.* (Dă-i o bucată mare, să se sature.) Dms s.v.

Et. nec.

čǎlbínǎ, pl. **čǎlbín** s.f. Pap¹ 40; Pap² 66; Can² 381; Cap 93; Cerna A/61, 92; Dms. Țeastă, craniu, căpățână; cap. *Ári čǎlbína gǝlǎ.* (Are țeasta goală [= nu are păr].) Cerna A/92; *Mǎrminturili sa plíni di čalbín.* (Mormintele sunt pline de craniu.) Cap 93 s.v.; *Čǎlbínǎ di om mort.* (Căpățână de om mort.) Dms s.v. F i g. Om prost. *Nu nǝilǝz, bra, čǎlbínu.* (Nu înțelege, bre, prostule.) Cap 93 s.v.; *Eǝ, čǎlbínu, iúndi caǝ?* (Hei, prostule, unde te uiți?) Dms s.v.

♦ *Cări si ănvirină, di lui ălbînă [să iŭă]!* (Cine se supără, de capul lui [să-i fie]!) Dms s.v.

Var.: **ălbînă** (Pap¹ 40; Pap² 66).

Et. nec.

ălbúr, *pl. călbúrá* și **ălbúrur** *s.n.* Cap 93; Cerna A/1470; Dms. Ouă ochiuri fierte în apă. *Téta dără bun ălbúr.* (Mătușa pregătea ouă ochiuri gustoase.) Dms s.v.; *Lŭ s-lă năstúpă cu plăŭinŭ, cŭpani di gălnă, ălbúr și ticúș.* (Începu să-l îndoape cu plăcinte, copane de găină, ouă ochiuri și plăcintă de lăptuci.) DP 56/23.

Et. nec.

ăldisés, **ăldisiri**, **ăldisii**, **ăldisít** *vb.* IV. *Intranz.* Dms. A se sminti, a se zăpăci. *Di cŭn lă bătúrá túrŭi!, ăldisí făkíru.* (De când îl bătura turcii, s-a smintit sărmanul.) Dms s.v.; *Ăldisí di ănvîțari.* (S-a zăpăcit de [atăta] învățat.) Dms s.v.

Et.: tc. **çıldirmek**.

ălgíjă, *pl. ălgíj* *s.m.* AtaM 116/16. Lăutar. P. e x t. Țigan.

Et.: mac., bg. **čalgija** (tc. **çalgı**).

ălíră, *pl. ălír* *s.f.* Pap¹ 41; Pap² 66, 68; Can² 381, 384; Cap 93; ALR II, 2, h. 308/012; Cerna A/2355; Dms. Mâtcă (cu care se alege untul în putinei); mustuitor (cu care se strivesc strugurii). *Si dúsiră ălírili la băcŭlă.* (Se aduseră mâtcile la stână.) Cap 93 s.v.

Var.: **ălíră** (Pap² 66), **ărilă** (Can² 382), **ărilă** (Cap 93 s.v. *ălíră*), **ăléră** (Cerna A/2355; Dms s.v.), **ălíră** (Pap¹ 41), **ărilă** (Pap² 68), **ărlă** (Cap 102).

Et.: bg. **čurilo**.

ălnés, **ălniri**, **ălnii**, **ălnít** *vb.* IV. *Intranz.* și *tranz.* Cap 93; ALR I, 1, h. 142/012; Dms. **1.** A izbi, a lovi. *Lă ălní cu rŭpa ăn cap.* (Îl izbi cu piatra în cap.) Dms s.v. **2.** A (se) sminti. *Ŭomu ălní la mínti.* (Omul s-a smintit [la minte].) ALR I, 1, h. 142/012; Dms s.v.; *Lă ălníră ăărăvínili.* (Îl smintira stafiiile.) Dms s.v.

Et.: mac. **čalne**, bg. **čalna**.

ălnít, **ălnítă**, *pl. ălnít*, **ălnítii** *adj.* Dms. Smintit. *Nu ti ănŭlíz că-ŭ ălnít.* (Nu te înțelegi [cu el], că e smintit.) Dms s.v. *Substantivat.* Nebun. *Cŭn să trec prin váli, óla ălnítu.* (Când să trec prin râu, iată nebunul.) Dms s.v.

Et.: vezi **ălnés**.

ălŭác vezi **ălŭc**.

ălŭám vezi **ălŭm**.

ălŭc, *pl. ălŭt* *s.m.* Dms. Lungan. *Ălŭác, s-nu lă junŭ, Dŭmnu s-ti vxăglă!* ([Este] un lungan, să nu-l poți ajunge, Doamne ferește!) Dms s.v.

Var.: **ălŭác**.

Et.: tc. **çalâk**.

ălŭm, *pl. ălŭmur* *s.n.* Dms. Grozăvie; lăudăroșenie. *Bra, ŭ-ŭ ŭsta ălŭám?* (Măi, ce-i grozăvia asta?) Dms s.v.; *Ălŭámurli luŭ nu vărvés lă noi.* (Lăudăroșeniile lui nu țin la noi.) Dms s.v.; *Pétru ălŭám ăi lă tălári lămni.* (Petre e o grozăvie [= e grozav] la tăiat lemne.) Dms s.v.

Var.: **ălŭám**.

Et.: tc. **çalm**.

ămbás *s.n.* Pap² 68; Can² 381; Cap 93; ALR II s.n., 1, h. 106/012; Cerna A/1006, 2025; ALDM II, h. 878/1-6; Dms. **1.** Mătase de porumb. *[Gărnișŭru] zăcătŭ să gripéscă ămbás.* ([Porumbul] a început să facă mătase.) Cerna A/2025; *Čumbáșu di pič ăi bun di ăaj di túsi.* (Mătasea de știulete e bună pentru ceai de tuse.) ALR II s.n., 1, h. 106/012; *Piču di gărnișŭr ări ămbás.* (Știuletele de porumb are mătase.) Dms s.v.; *Lăjă ămbásu di la pičur și dără ŭgŭár.* (Lua mătasea de la știuleți și făcea țigări.) Dms s.v. **2.** (Smoc de) păr. *Si cățără di ămbás.* (Se apucară de păr.) Cap 93 s.v.; Dms s.v. **3.** (La cai) Coamă.

Var.: **ămbăș** (Can² 381; Cap 93 s.v.),

ămbás (Pap² 68), **ămbăș**.

Et.: tc. **ğambas** (Cap 93).

ămbăș vezi **ămbás**.

čambulónă vezi **čambulónă**.

čambulónă, *pl.* **čambulóni** *s.f.* Cap 94 s.v. *čambúľ*. Moț mare; buclă mare de păr.

Var.: **čambulónă** (Cap 94 s.v. *čambúľ*).

Et.: din **čambúľ** + **ónă**.

čambúľ, *pl.* **čambúľă** *s.n.* Can¹ 381; Cap 94; Cerna A/Supl; Dms. **1.** Moț; moț de pasăre. *Un puľ cu čambúľ!* (O pasăre cu moț.) Dms s.v.; *Čurčulčánu ári čambúľ!* (Ciocârlanul are moț.) Dms s.v.; *Cáčúya ta áĭ cu čambúľ!* (Căciula ta e cu moț.) Dms s.v. **2.** Buclă de păr; zulf. Dms. **3.** Glugă. Dms.

Var.: **čambúľ** (Can¹ 381).

Et. nec.

čambúľcă, *pl.* **čambúľki** *s.f.* Can² 381 s.v. *čambúľ*; Cap 94 s.v. *čambúľ*; Wild h. 107/2; Dms. **1.** Moț mic. **2.** Cioc, plisc. Wild h. 107/2. F i g. Moțat; isteț. *Ľúndi ti duť, čambúľcu, di ti ángunisés?* (Unde te duci, isteato, de te grăbești?) Dms s.v.; *Ľa-ŭ, vini čambúľca!* (Uite-o, vine moțata.) Dms s.v.

Var.: **čambújčă** (Wild h. 107/2), **čambúľčă** (Can² 381 s.v. *čambúľ*).

Et.: din **čambúľ** + **-că**.

čáméntă vezi **čiméntă**.

čämpár, *pl.* **čämpără** *s.n.* Cap 94; Dms. **1.** Lemn strâmb, noduros. *Din urmán sáľdi čämpără flăa să táľă.* (Din pădure numai lemne strâmbे a găsit să taie.) Dms s.v.; *Pisăiášti ca čämpără di smărgăcă.* (Scrie ca niște bețe strâmbे de ienupăr.) Cap² 172/8. **2.** Așchie, spin. *Áť ántroá un čämpár án călcóán.* (Îți intră un spin în călcâi.) Dms s.v.; *Vizú că viĝea, an únu pičúár, un čämpár.* (Văzu că avea o așchie într-un picior.) MP 92/22.

Var.: **čämpără** (*s.f.* Cap 94).

Et.: tc. dial. **čampara** (Suciu 346), bg. **čampara** (Mladenov s.v.), mac. **čampari**. **čämpără** vezi **čämpár**.

čämpărăs, **čämpăriri**, **čämpărĭj**, **čämpărĭt** *vb.* IV. *Intranz.* Can² 381; Cap 94; Dms. A se împletici. *Čoan čämpărăĝá, căďă fákiru.* (Când se împleticea, cădea sărmanul.) Dms s.v.; *Micu pišĭm čämpărăĝáti.* (Copilul mic mai întâi se împleticește.) Dms s.v.

Var.: **čämpărăs** (Can² 381), **čăpărăs** (Dms s.v.).

Et.: der. de la **čämpár**.

čämpárlĭv, **čämpárlĭvă**, *pl.* **čämpárlĭvi**, **čämpárlĭvi** *adj.* Cap 94 s.v. *čämpără*; Dms. Strâmb, neregulat; contorsionat; (despre oameni) cu picioare strâmbе. *Čämpárlĭvili ľămni ľă privărtés táru.* (Lemnele strâmbе răstoarnă încărcătura.) Dms s.v.; *Ľă țela ál zic čämpárlĭv că čämpărăĝáti.* (Aceluia îi zic că e cu picioare strâmbе pentru că se împleticește.) Dms s.v.

Et.: din **čämpár** + **-lĭv**.

čämpárlĭsă, *pl.* **čämpárlĭsi** *s.f.* Pap² 69. Temenea; salut turcesc.

Et.: vezi **čämpărăs**.

čämpărăs, **čämpărăsă**, *pl.* **čämpărăs**, **čämpărăsi** *adj.* Can² 381; Cap 94 s.v. *čämpără*; Dms. Strâmb, neregulat; contorsionat.

Var.: **čämpărăs** (Can² 381).

Et.: din **čämpár** + **-ós**.

čámúg vezi **čámúgă**.

čámúgă¹, *pl.* **čámuz** *s.f.* Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 381; Cap 94; ALR II s.n., 4, h. 1203/012; Dms; ALDM I, h. 5/1, 3, 4, 7. **1.** Ciomag; măciucă (din lemn sau fier). *Cu čámúga s-ti véglĭš di čoán.* (Cu ciomagul să te păzești de câini.) Dms s.v.; *Púsi izmikáru la pčártă să ŝțěă cu čámúzli.* (Puse sluga la poartă să aștepte cu ciomegele.) Cap² 40/25; *Să ľeĭ čámúgu di ĩer ántro tĭni ŝi să ántriĭn.* (Să iei măciuca de fier în fața ta [= cu tine] și să intri.) Cap² 139/5. **2.** Ciocan de lemn folosit în pielărie. ALR II s.n., 4, h. 1203/012.

Var.: **čamúgă** (Pap² 67; Can² 381), **čāmúg** (*s.n.*), **čúmúgă** (ALDM I, h. 5/1, 7).

Et.: tc. **čomak** (mac., bg. **čomak**).

čāmúgă² vezi **čāmuligă**.

čāmuligă, *pl.* **čāmulíz** *s.f.* Pap¹ 41; Pap² 68; Can² 383; Cap 101 *s.v.* *čúmă*; ALR I, 1, h. 6/013; Cerna A/62; ALDM I, h. 5/1, 5–7; Dms. Cucui, umflătură la cap. *Ca-l' trási úna-n cap, a'l' ișó úná čamuligă*. (Când îi trase una-n cap, îi ieși o umflătură.) Cap 101 *s.v.* *čúmă*; *Ti čální vrin? aī úná čāmuligă*. (Te-a lovit cineva? Ai un cucui.) Dms *s.v.*

Var.: **čāmuligă**, **čāmúgă** (Cap 101 *s.v.* *čúmă*), **čūmuligă** (Pap¹ 41; Pap² 68; Can² 383; Cap 101 *s.v.* *čúmă*; ALDM I, h. 5/1, 7; Dms *s.v.*).

Et.: de la **čúmă**.

čāncór, *pl.* **čāncóră** *s.n.* Pap² 66; Can² 381; Cap 94; Cerna A/1293, Supl; Wild h. 41/4; Dms. Buștean, lemn (ars). *Púsi undóy čāncóră pri foc*. (Puse câțiva bușteni pe foc.) Cap 94 *s.v.*; *Cumpărăi un tar di čāncóră*. (Cumpărai o sarcină de bușteni.) Dms *s.v.*; *Di la trisniri sã čāncóarli*. (De la trăznet au rămas buștenii arși.) Dms *s.v.*; *Aș turi ócl'i și, dúpu un čāncór, uzó rãčcáit di măcsóm*. (Aruncă o privire și, [de] după un buștean, auzi scâncit de prunc.) DP 72/35. F i g. Persoană cu fața închisă la culoare, persoană urâtă. *Čāncóru!* (Urătule!) Dms *s.v.*; *Čāncór aň eș*. (Îmi ești negru înaintea ochilor [= ești urât].) Cap 94 *s.v.*; *Čāncór [čāncón] négru*. (Urât rău.) Pap M² 77/34. P. e x t. Călugăr.

Var.: **čāncón** (Pap² 66), **čāncór**.

Et.: bg. **čėkor** (Cap 94), mac. **čėkor**.

čāncórcă, *pl.* **čāncórkı** *s.f.* Cap 94 *s.v.* *čāncór*; Dms. Femeie rea, urâtă, păcătoasă.

♦ *Că vrină čāncórcă*. (Ca o femeie rea, urâtă, păcătoasă.) Dms *s.v.*

Et.: din **čāncór** + **-că**.

čāncordėj, *pl.* **čāncordėjı** *s.m.* Cap 94 *s.v.* *čāncór*. Poreclă ce se dă oamenilor oacheși.

Et.: vezi **čāncór**.

čāncurleáti, *pl.* **čāncurleț** *s.m.* Dms.

Buturugă mică.

Et.: vezi **čāncór**.

čāníccă *s.f.* Cap 94; ALDM II, h. 878/7; Dms. Porumb. *Águ, dca-ň un šinic di čāníccă*. (Boierule, dă-mi o baniță de porumb.) Dms *s.v.*

Var.: **čīníccă** (ALDM II, h. 878/7).

Et.: mac., bg. **pčenička**.

čānilúc *s.* Pap² 66; Cap 94; Dms. Plantă erbacee cu flori cu miros plăcut albinelor, cu care se freacă stupul; mătăcină.

Var.: **čānilóc** (Pap² 66), **čānilúc** (Cap 94).

Et.: cf. **čālluc**.

čānušár, *pl.* **čānušári** *s.n.*, **čānušár** *s.m.* Cap 94 *s.v.* *čānúšă*; Dms. Loc în vatra sobei unde se strânge cenușa. F i g. Persoană leneșă, care nu face nimic și stă mai mult pe lângă vatră.

Et.: din **čānúšă** + **-ár**.

čānušárnic, *pl.* **čānušárniți** *s.n.* Dms. Loc în vatra sobei unde se strânge cenușa.

Et.: din **čānušár** + **-nic**.

čānúšă *s.f.* Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 381; Cap 94; Cerna A/738; ALDM II, h. 665/1–7; Dms. Cenușă. *La le [móša] micu di la únđi pišim cu rakijă [...] și la pāspālă tot cu čānúšă*. (Îl ia [bătrâna] pe cel mic de-l unge mai întâi cu rachiu [...] și-l presară tot cu cenușă.) Pap M² 117/24; *Ácu cáță [stróinicu] sã rómă cu máša prin čānúšă, túntę si nřilęzi ca-ų țeri fęta*. (Dacă [pețitorul] începe să scurme cu vătraiul prin cenușă, atunci se înțelege că o cere pe fată.) Can T¹ 274/3; *Fęta-l' spúsi ca trāndáfil' sa ișóť din čānúša lu méru*. (Fata îi spuse că trandafirii au ieșit [= au răsărit] din cenușa mărunții.) Can T¹ 279/38; *Fęta [...] aų dānó tóťă čānúša și-ų angrupó-n grăđínă*. (Fata [...] adună toată cenușa și o îngropă în grădină.) Can T¹

279/32; *Și faț ună pōini tu cānūșă.* (Să faci [= să coci] o pâine în cenușă.) Cap² 95/43; *Țela fićóru scōti izmēnili, li āmplă cu cīnūșă.* (Băiatul scoate izmenele, le umple cu cenușă.) Cap² 36/46; *Róstu a l' ți āmplă di cīnūșă.* (Gura i se umple de cenușă.) Cap² 37/1.

♦ *Āi jar cupirit cu cānūșă.* (L i t. E jar acoperit cu cenușă. = E un om ascuns, care mocnește, nu se exteriorizează.) Cap² 217/2; *Cānūșa s-nu rămōnă di tīni!* ([Nici] cenușa să nu rămână din tine!) Pap M² 59/12.

Var.: **čanúșă, cīnúșă.**

Et.: lat. **cinusia*.

čānușicāv vezi **čānușicāv.**

čānușicāv, čānușicāvā, pl. čānușicāv, čānușicāvi *adj.* Can² 381; Cap 94 s.v. *čānūșă*; Dms. Cenușiu. *Péru nu l-u alb, l-u čānușlicāv.* (Părul nu-i e alb, îi e sur.) Dms s.v.

Var.: **čānușicāv** (Can² 381), **čānușicāv** (Cap 94 s.v. *čānūșă*); **čānușlicāv.**

Et.: din *čānūșă* + *-ic(āv)*.

čānușlicāv vezi **čānușicāv.**

čānușós, čānușósā, pl. čānușós, čānușósi *adj.* Can² 381; Cap 94 s.v. *čānūșă*. Plin (acoperit) de cenușă.

Var.: **čānușós** (Can² 381).

Et.: din *čānūșă* + *-ós*.

čāpāldisés, čāpāldisiri, čāpāldisij, čāpāldisít *vb.* IV. *Tranz.* Dms. A fura, a șterpeli, a ciordi. *Di cōati or vini, čāpāldisǎști cāti Țivagódǎ.* (De câte ori vine, șterpelește câte ceva.) Dms s.v.; *Țela čāpāldisǎști.* (Acela [cam] ciordește.) Dms s.v.; *Pān s-mi zāpucāt, lūpu āy čāpāldisí uāi.* (Până să mă uit, lupul a șterpelit oia.) Dms s.v.; *Țista-i șej čāpāldisít.* (Āsta-i lucru șterpelit.) Dms s.v.

Et.: tc. **čöplenmek.**

čāpārāscă, pl. čāpārōšt *s.f.* Can² 381; Cap 94; Dms. **1.** Țăpoi cu care se adună fânul. **2.** Crăcană. *Să am ună čāpārāscă di*

să-n fac ună lăstică. (Dacă aș avea o crăcană, mi-aș face o praștie [cu elastic].) Dms s.v.; *Și rāșónu ári čāpārāscă.* (Și rāșchitorul are crăcană.) Dms s.v. **3.** Semn în urechea oii în formă de furcuță.

Et.: mac. **čeporoška.**

čāpārés vezi **čāmpārés.**

čāpāróg, pl. čāpārōzi *s.n.* Pap¹ 40; Pap² 66; Cap 95; Dms. Distanța cuprinsă între degetul mare și arătător; șchioapă. *Uom mări cōt un čāpāróg.* (Om de-o șchioapă.) Cap 95 s.v.; *Ună pálmă și un čāpāróg.* (O palmă și o șchioapă.) Dms s.v.; *Si nāscucusǎști, el āi cōat un čāpāróg.* (Se umflă-n pene [și] el e de-o șchioapă.) Dms s.v.

Var.: **čapāróg** (Pap² 66; Cap 95).

Et.: mac. **čeperok.**

čāpcăiés, čāpcăiri, čāpcăij, čāpcăit *vb.* IV. *Tranz.* Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 381, 384; Cap 95, 98; Cerna A/373; ALDM I, h. 316/1–7; Dms. A atinge (cu mâna), a pune mâna; a lua; (despre lână) a scărmana. *Lo s-la čāpcăiǎscă cūǎrmu.* (Începu să atingă cornul.) MP 180/25; *S-nu čāpcăiēs úrdinǎ.* (Să nu pui mâna peste tot.) Cap 95 s.v.; *Nu-ū čāpcăiǎ fǎta, cǎ sǎ mǎnǎnț kutéc.* (Nu atinge fața, cǎ o sǎ mǎnǎnci bǎtaie.) Dms s.v.; *Prot și prot [lōna] u pupǎrǎim [...], si uscǎ, oū čipcǎiǎm, oū dunám tru sac.* (Întâi de toate [lâna] o opăream [...], se usca, o scărmanam, o adunam în sac.) AtaM 368/8; *Li čāpnés [óili] cu tǎcūnili la Țipǎ și la cōdǎ.* (Le ating [oile] cu tăciunele pe șold și pe coadă.) Can T¹ 270/21; *La čipnēști fićóru cu cǎpu [la jǎlcǎ] ān pátru razglóbur.* (Atinge copilul cu capul [broaștei țestoase], la [cele] patru încheieturi.) Pap M² 101/30; *Cōn s-u čāpnés [mǎsa] cu ună buruvǎlcǎ, Ți Țer, Țǎ sǎ scōtǎ.* (Când o s-o atingi [masa] cu un linguroi, ce vrei, aceea o sǎ scoatǎ [= o sǎ facǎ].) DP 112/13; *CuȚitǎșu ra blagoslovít, șa cǎ, sǎldi s-la čāpnǎij un*

om cu iel, și únășiună muriá. (Cuțitașul era binecuvântat, așa că, numai să-l fi atins pe un om cu el, și îndată murea.) Pap M² 166/7; *Lă ncālđáŭ [láptili] [...], cu zǎstu lă čăpněŭ și, cŏn ra mlac, ă'puněŭ siriști ca si cáťá.* (Încălzeau [laptele] [...], îl atingeau cu degetul și, când era calduț, îi puneau cheag ca să se prindă.) AtaM 399/20; *Ti čapniŭ cu vilița, di țea ti sculáš.* (Te-am atins cu furca, de aceea te-ai sculat.) Cap² 93/21; *Aŭ čăpní meșsa cu buruváica și ișŏră scándi.* (Atinse masa cu linguroiul și apărură scaune.) DP 112/29; *La čăpníră fičúru cu piánili.* (Îl atinseră pe băiat cu penele.) MP 62/2; *Nu mor víki lánti víti, sáldi țĕi ũ sa čapníti di nibuniľá mor.* (Nu mai mor alte vite, numai cele ce sunt atinse de strigoi mor.) Can T¹ 271/10; *Đărđálinili sa čipníti.* (Zarzărele sunt atinse [de brumă].) Dms s.v.; *Di ŷáltăr ra čipnít.* (De alaltăieri era atins [= picnit, se simțea rău].) Dms s.v.; *Áncă nu-ŭ čipnítă vrăča di nári.* (Oala de miere nu e încă atinsă [= e neatinsă; nu e începută].) Dms s.v.; *S-nu mi čipnés că ti plusnés.* (Să nu mă atingi că te pleznesc.) Dms s.v. P. e x t. A atinge, a da de înțeles. *La čăpnŭŭ ĩundi trubuiá.* (L-am atins unde trebuia [= l-am făcut să înțeleagă].) Cap 95 s.v. *čăpcăiés.* F i g. A fura. *Ŧișta mult čăpcăiáști, țĕári s-na vigľŏám.* (Ásta fură [= pune mâna] mult, trebuie să ne păzim.) Dms s.v.

Var.: **čăpcăiés, čăpnés, čăpés, čăpnés, čipcăiés, čipnés.**

Et.: mac. *čepka, čepnuva*, bg. *čepkam.*

čăpcán vezi **čăpcŏn.**

čăpcánlŏác vezi **čăpcŏnlŏc.**

čăpcŏán vezi **čăpcŏn.**

čăpcŏnlŏc, *pl. čăpcŏnlŏti* s.n. Dms. Hoție; depravare.

Var.: **čăpcánlŏác** (Dms).

Et.: tc. *čapkinlk.*

čăpcŏn, **čăpcŏncă**, *pl. čăpcŏń*, **čăpcŏnki** *adj.* Cap 95; Dms. Hoț,

depravat, stricat. *S-ti vǎglă Dŏmnu di om čăpcŏán.* (Să te ferească Dumnezeu de omul stricat.) Dms s.v.; *Ěa-ŭ úbăviččă, mă ári bǎrbát čăpcŏán.* (Ea e frumușică, dar are bărbat depravat.) Dms s.v.

Var.: **čăpcŏn** (Cap 95), **čăpcán** (AtaM 63/3, 297/20), **čăpcŏán.**

Et.: tc. *čapkin.*

čăpés vezi **čăpcăiés.**

čăpnés vezi **čăpcăiés.**

čăpráz, *pl. čăprázur* s.n. Dms. Lanț de ceas; agrafă din argint; ceapraz. *Dără-ń un čăpráz lă sat.* (Fă-mi un lanț la ceas.) Dms s.v.

Et.: tc. *čapraz.*

čăpúg, *pl. čăpúgur* și **čăpúzi** s.n. Can² 381; Cap 95; Dms. Ciomag. *Căťŏ si-ľ trágă cu čăpúgu și măgáru nu căcă pári.* (Începu să-i tragă cu ciomagul și măgarul nu căca bani.) Cap² 89/21; *La sparg fŏcu cu čapúzili.* (Strică [= sting] focul cu ciomegele.) Can T¹ 268/19; *Ěeľ aș táľă, cări di cări, cáti un čapúg.* (Ei își taie, care mai de care, câte un ciomag.) Can T¹ 269/39.

Var.: **čapúg, čupúc** (Can² 384), **čupúg** (Cap 95 s.v.).

Et.:

čăpulěándă vezi **čupulěándră.**

čăráp vezi **čărápă.**

čărápă, *pl. čăráp* s.f. Pap² 66; Can² 382; Cap 95; ALR II s.n., 4, h. 1211/012; Cerna A/1506, Supl; Dms. Ciorap. *Cári upínca și-ŭ pirdú, cări čarŏpa.* (Unii își pierdură opinca, alții ciorapul.) Pap M² 154/20; *La pičŏri pun čarŏp, vĕra, amplititi di căsă.* (În picioare pun ciorapi, vara, împlețiți în casă.) Can T¹ 262/36; *Caměsa, șagíia, antiriia, čarŏpli, tŏti, ĩáli-ș țas și-ș li dără.* (Cămașa, haina, rochia, ciorapii, toate, ele și le țes și le fac în casă.) Can T¹ 262/39; *Căfcu čarŏp țer tu, Ětu, dáli róși ĩli mŏrki?* (Ce fel de ciorapi vrei tu, Itu, oare roșii sau

albaștri?) Cap² 20/2; *Súlă di čăráp*. (Andrea de [împletit] ciorapi.) ALR II s.n., 4, h. 1211/012; *Bărbățeasca rúbă ra di șajică neǵgră; dulám neǵgri și bărnăvǵăță neǵgri, čăráp luńđă, păn di zănúcfl.* (Îmbrăcăminte bărbătească era din șiac negru: dulame negre, pantaloni negri, ciorapi lungi până la genunchi.) AtaM 352/16; *Čărăpa si-ŭ dar strimtă*. (Ciorapul o să-l faci strâmt.) Cap 95 s.v.; *Ăncă un úrdini să trec lă čărápă*. (Să mai trec [= lucrez] încă un rând la ciorap.) Dms s.v.; *Čărǵáp cu ǵurnéc*. (Ciorapi cu model.) Dms s.v.

Var: **čarǵp** (s.m. Pap² 66), **čarǵpă** (sg.), **čăráp**, **čăráp**, **čărǵáp**, **čărǵp** (Cap 95 s.v.; Dms), **čorǵp**, **čuráp** (Cap 95 s.v.), **čurǵáp** (Dms), **čurǵp** (Can² 382; Cap 95 s.v.).

Et.: tc. **čorap** (mac., bg. **čorap**).

čărăvină vezi **čărăvină**.

čăráp vezi **čărápă**.

čărăvină, pl. **čărăvín** s.f. Pap¹ 40; Pap² 65, 67; Can² 382; Cap 95; Dms. Stafie, strigoi. *Lisîța știá un cunác ǵúndi șăđđă únă čărăvină*. (Vulpea știa un palat unde stătea un strigoi.) Cap² 37/42; *Únă čărăvină a lîșǵ án drum*. (Un strigoi îi ieși în drum.) Cap 95 s.v.; *Pudviit ca čarvină*. (Învăluit ca un strigoi.) Dms s.v.; *Čărăvina sta sub streǵăiă*. (Strigoiul stătea sub streșină.) Dms s.v. F i g. Femeie rea. *Ca vrínă čirvină*. (Ca o femeie foarte rea.) Pap¹ 40 s.v.

♦ *Čirvinli gudués ǵina*. (L i t. Strigoi pregătesc cina. = Se obișnuiește să se spună seara, când în casă se simte miros de untdelemn.) Pap¹ 40 s.v.; *Čirvinli s-ti la!* (Lua-te-ar strigoi! Lua-te-ar dracii!) Pap¹ 40 s.v.

Var: **čaravina** (Can² 382), **čarvină**, **čărăvină**, **červină** (Pap² 65), **čirvină** (Pap¹ 40; Pap² 67), **čirvină**.

Et.: bg. **čaruvina**.

čărăvinós, **čărăvinósă**, pl. **čărăvinós**, **čărăvinósî** adj. Dms. (Despre oameni)

Rău; (despre locuri) bântuit (de stafii). *Țǵáli raŭ čărăvinǵási ǵǵăti, trimǵási di múma lor s-lă urbǵască*. (Acelea erau fete rele, trimise de mama lor ca să-l orbească.) DP 65/16; *Toŷ din Ța casă să čărăvinós*. (Toți din acea casă sunt răi.) Dms s.v.; *S-nu ámniș prin čărăvinǵási lócur*. (Să nu umbli prin locuri bântuite de stafii.) Dms s.v.

Et.: **čărăvină + -ós**.

čărcărés, **čărcăriri**, **čărcărîi**, **čărcărît** vb. IV. Intrans. Cap 95; ALR II s.n., 5, h. 1462/012; Dms. (Despre păsări) A ciripi. *Vǵăra, púlll čărcărés, noi sirbím*. (Vara, păsările ciripesc, noi muncim.) Dms s.v.; *Prin vǵálur și đǵálur púlll čărcărǵăŭ*. (Prin văi și [pe] dealuri păsările ciripeau.) DP 76/10; *Čărcărǵă disúpră di cuiǵ, că vǵa ánrát un șărpi*. (Ciripea deasupra cuibului, fiindcă intrase un șarpe.) Dms s.v.

Et.: der. de la **čăr-čăr**.

čăr-čăr interj. Dms. Cuvinte care imită sunetele scoase de păsări; cip-cirip.

Et.: onomatopee.

čărcăvéf, pl. **čărcăvǵăfă** s.n. Pap¹ 40; Can² 382; Cap 96; Dms. (La uși și ferestre) Balama, țâțână; cercevea.

Var: **čărcăvéf** (Can² 382), **čirčivéf** (Pap¹ 40; Cap 96; Dms.), **čurčuvéf** (Dms s.v.).

Et.: tc. **čerčeve** (bg. **čerčeve**).

čărdác, pl. **čărdáŷ**, **čărdáŷi** și **čărdácur** s.m. și n. Pap² 67; Can² 382; Cap 95; ALDM II, h. 606/1, 2; Dms. **1.** Comarnic, adăpost pentru ciobani; cort. *La amplără lócu di čărdáŷ*. (Umplură locul de corturi.) Cap 95 s.v.; *Ăn čărdác li mulzǵŭ [óŷli]*. ([Oile] le mulgeau în comarnic.) Dms s.v. **2.** Balcon, cerdac; terasă. *Fičóru ǵista toǵătă zúŷa stătǵă án un čărdác și cǵntá din tǵmbúră*. (Flăcăul ăsta toată ziua stătea într-un balcon și cânta din tambură.) Pap M² 162/26; *Pri čărdác să stǵam, căvé s-nă bem*. (Să stăm pe terasă, să ne bem cafea[ua]). Dms s.v.

3. Cerdac; punct de observație. *Pri còla cogan treț, ti vğadi din čardác pđáru.* (Când treci pe acolo, te vede paznicul de pe cerdac.) Dms s.v.

Var.: **čardác.**

Et.: tc. **čardak** (mac., bg. **čardak**).

čareășă vezi **čireășă**.

čaréc vezi **čiréc**.

čaréj vezi **čiréj**.

čarilă vezi **čaliră**.

čarlóac vezi **čarlóc**.

čarlóc, *pl.* **čarlóti** *s.n.* Dms. Tăciune.

Ăn loc di cərbún, gğali čarlóati. (În loc de cərbuni, numai tăciuni.) Dms s.v.

Var.: **čarlóac.**

Et. nec.

čárnés, čárniri, čárnij, čárnit *vb.* IV.

Intranz. și refl. Dms. 1. A țășni, a începe să curgă. *Apa čární cđ din țășún.* (Apa țășni ca dintr-o țeavă.) Dms s.v.; *Șimindgáuli čésmi čárniră.* (Amândouă cișmelele începură să curgă.) Dms s.v.

2. A face pipi. *Si čărneăști fičóru.* (Copilul face pipi.) Dms s.v.

Et.: cf. bg. **šurvam**.

čárníč, *pl.* **čárníč** *s.m.* Pap² 67; Can² 382; Cap 95; ALR II *s.n.*, 1, h. 216/012; Cerna A/1193; ALDM II, h. 1034/1–6; Dms. Dud. *Lğ únă frónđă di čárníč plină cu búbi și-ų dúsi ға.* (Luă o frunză de dud plină cu gândaci de mătase și o aduse aici.) Pap M² 152/7; *Dinjúr di Lumnița ári múlti vínur și gárdínur cu čárníč.* (În jurul satului Lumnița sunt multe vii și grădini cu duzi.) Can T² 113/7; *Noj, fičuręameșă, cđ nă sculám diminęáta, dunám práčkí di čárníč și dărám foc.* (Noi, copiii, când ne sculam dimineța, adunam crengi de dud și făceam foc.) AtaM 360/21; *Cărnea-ų punęám ăn mățali di pğorc cu únă virđęáųă di čárníč.* (Carnea o băgam în mațele de porc cu o vergea de dud.) AtaM 372/16; *Lă gnoim*

čárníči! (Gunoim duzii.) Cap 95 s.v.; *Báhča di čárníč tribuiăști si u săpóm.* (Livada de duzi trebuie să o săpăm.) Cap 95 s.v.; *Grădină di čárníč.* (Grădină [= livadă] de duzi.) Cap 95 s.v.; *Cu frúnzali di čárníč si rănés búbili.* (Cu frunzele de dud se hrănesc gândacii de mătase.) Cap 95 s.v.; *Báfča noăștră ári muľ čárníť.* (Livada noastră are mulți duzi.) Dms s.v.; *La țę simínța ă! drubém frúnđă di țárníť.* (La sămânța aceea [de viermi de mătase] îi mărunțeam frunză de dud.) AtaM 400/19.

Var.: **čárníč, čárníč** (ALDM II, h. 1034/1-7), **țárníť**.

Et.: bg. **černica**.

čárníčcă, *pl.* **čárníčkí** *s.f.* Can² 382; Cap 95 s.v. *čárníč*; Cerna A/1192; ALDM II, h. 1033/1–7; Dms. Dudă. *Ári čárníčki și neágri și álbi.* (Există duche și negre și albe.) Dms s.v.

Var.: **čárníčcă** (Can² 382), **țárníčcă** (ALDM II, h. 1033/7).

Et.: din **čárníč** + **-că**.

čarqáp vezi **čarápă**.

čárońisít, čárońisítă, *pl.* **čárońisít, čárońisítí** *adj.* Dms. Uscat; slab, stafidit. *Pimíntu ra čárońisít, nu dănqám ič tíva.* (Pământul era uscat, n-am adunat absolut nimic.) Dms s.v.; *Făkíru, cğat ăj čárońisít.* (Sărmanul, cât e de slab.) Dms s.v.; *Buțmánu mári, ămă čárońisítí gărńúțili.* (Ciorchinele [este] mare, dar boabele [sunt] stafidite.) Dms s.v.

Et.: cf. bg. **čeren** 'negru; (fig.) întunecat, funest'.

čarqóp vezi **čarápă**.

čarpés, čarpíri, čarpíj, čarpít *vb.* IV.

Intranz. Can² 382; Cap 95; A scoate lichid dintr-un vas; a turna.

Et.: bg. **čerpja**.

čarșáf, *pl.* **čarșáfur** *s.n.* ALDM II, h. 698/1; AtaM 83/21. Față (de masă). *Čarșáf di másă.* Față de masă. ALDM II, h. 698/1.

Var.: **čaršáv** (AtaM 83/21).

Et.: tc. **čaršaf** (mac. **čaršav**, bg. **čaršaf**).

čaršáv vezi **čaršáf**.

čaršijă, *pl.* **čaršij** *s.f.* Dms. Piață, târg.

S-lă tállă și s-l-u dúcă cǎja ăn čaršijă. (Să-l taie și să i-o ducă pielea la târg.) DP 58/4.

Et.: mac., bg. **čaršija** (tc. **čarši**).

čarvís vezi **čirivís**.

čășmă vezi **čěsmă**.

čátál, *pl.* **čátáli** *s.n.* Wild h. 42/2;

Dms. Ramificație. P. e x t. Ramură. *Vča un prun cu trei čátáli.* (Era un prun cu trei ramuri.) Dms s.v.; *Un čátál lu núca da ăn triúša nǎastră.* (O ramură a nukului dă în curtea noastră.) Dms s.v. F i g. Crac; pas. *Nu lă jung că ári čátál mári.* (Nu-l ajung că are pasul mare.) Dms s.v.; *Idváj fěási un čátál căpidánu și, că la sfitní cu un lemn ăn cap, cǎta-l fu.* (Abia făcu un pas căpetenia [hoților] și, când îl arse [= pocni] cu un lemn în cap, atâta-i fu.) DP 47/33.

Var.: **catále** (Wild h. 42/2).

Et.: mac., bg. **čatal** (tc. **čatal**).

čătărúoc vezi **četăróc**.

čătíă vezi **čătíjă**.

čătíjă, *pl.* **čătíj** *s.f.* Cap 96; Wild h.

407/2, 4, 7; Dms. Acoperiș la casă; tavan. *Nă ăngunisím să púnim čătíjă, s-nu nă căřă iárna.* (Ne grăbim să punem acoperișul, să nu ne prindă iarna.) Dms s.v.; *Măncă, ma an čitíjă s-nu ti pucăř.* (Mănâncă, dar în tavan să nu te uiți.) MP 82/21. F i g. Partea superioară a corpului; cap. *L-ancălicără țǎáli di čătíje.* (L i t. L-au copleșit cele din cap. = Se spune despre cineva care s-a enervat rău.) Cap 96 s.v.

Var.: **čatía** (Wild h. 407/2), **čătíă** (Wild h. 407/4), **čătíje**, **čítie** (Wild h. 407/7), **čítíjă**.

Et.: mac. **čatija** (tc. **čati**).

čătíje vezi **čătíjă**.

čăúș, *pl.* **čăúș** *s.m.* Dms. Grad militar în armata turcească; sergent.

Et.: tc. **čavuș** (mac., bg. **čauš**).

Čăvdáru vezi **Čăvdár**.

čăvîjă, *pl.* **čăvîj** *s.f.* Pap² 67; Can² 382;

Cap 96; ALDM II, h. 643/1–3, 5–7; Dms. Cui (de lemn); pană de despicat lemne. *Dără șápti čăvîj cǎt mijlucánu jějit lu micu.* (Face șapte cuie de lemn cât degetul mijlociu al copilașului.) Pap M² 107/5; *Čăncóru si dispică cu čăvîjă.* (Buturuga se despică cu pana.) Dms s.v.; *Anțápăj únă čăvîjă.* (Bătui un cui.) Cap 96 s.v.

♦ *Al traș únă čăvîjă.* (L i t. I-am tras un cui [= o țeapă]. = L-am păcălit.) Cap 96 s.v.

Var.: **čăvîjă**, **čivîjă** (AtaM 297/23, ALDM II, h. 643/2), **čuvîjă** (ALDM II, h. 643/1).

Et.: mac., bg. **čivija** (tc. **čivi**).

čăvisés vezi **čăvúses**.

čăvré, *pl.* **čăvréjur** *s.n.* AtaM 197/16, 297/21. Batistă.

Et.: tc. **čevre** (mac. **červe**).

čăvusés, **čăvusíri**, **čăvusíj**, **čăvusít** *vb.*

IV. *Tranz.* Can² 382; Cap 96 s.v. *čăvîjă*; Dms. A bate în cuie, a lega strâns; a cetlui. *Sta ca čăvusít.* (Stă ca bătut în cuie.) Dms s.v.; *Lă čăvusíș nódu lă șărvétă.* (Ai legat strâns nodul la batistă.) Dms s.v.; *Lă čăvusíj măgáru.* (Am legat bine măgarul.) Dms s.v.

Var.: **čavisés** (Can² 382), **čăvisés** (Cap 96 s.v. *čăvîjă*).

Et.: der. de la **čăvîjă**.

čăzbín, *pl.* **čăzbín** *s.m.* Pap² 65; Can² 382; Cap 98; Wild h. 61/1; Dms. Ienupăr.

Ișó lúpu an urmán și măncǎ vrină iárbă și vrină bŭăpcă di čăzbín. (Ieși lupul în pădure și mănă ceva iarbă și vreun bob [= ceva fructe] de ienupăr.) MP 86/21; *An čăzbínu țǎála viča un lăpuri.* (În ienupărul acela era un iepure.) MP 242/17; *Cu lăsářa viăiça, fičúru căzú pri un čăzbín.* (Aplecând(u-se) creanga, băiatul căzu pe un ienupăr.) MP 242/17.

Var.: **čespín** (Pap² 65; Cap 98 s.v.), **čezbín** (Can² 382), **čijbín** (Wild h. 61/1), **čispín** (Cap 98 s.v.), **čizbín** (Cap 98), **čuzbín** (Can² 382 s.v.).

Et. nec.

Čebi *n.pr.* Cap 96. Nume de bou.

čecán vezi **čucán**.

čéclās vezi **čéclāz**.

čéclāz *s.* Cap 96; Cerna A/1024; ALDM II, h. 893/1, 3-6; Dms. (La grâu) Mustața a spicului; țeapă. *Ári un soi di grȃn fār di čéclaz.* (Există un soi de grâu fără mustăți.) Dms s.v.

♦ **Čéclaz ān óclī.** (Țeapă [= gunoi] în ochi. = Praf în ochi.) Dms s.v.

Var.: **čāclaz** (Cerna A/1024), **čāclās** (ALDM II, h. 893/3), **čéclās** (ALDM II, h. 893/1, 4-6), **čiclāz** (Cap 96 s.v.).

Et.: mac. **čeklas**.

čecmežēu vezi **čicmižé**.

čelic, *pl. čelīzi s.n.* W 24/16. Grindă (de oțel).

Et.: tc. **čelik** (mac., bg. **čelik**).

čénā *s.f.* Pap² 65; Pap M² 170/30; Can² 382; Cap 96. **1.** Oaie sau capră seină, sură, cu lâna amestecată. **2.** Nume de cățea.

Et. nec.

čengél vezi **čingél**.

čéngu vezi **čingíné**.

čep, *pl. čépur s.n.* Cerna A/2179. Dop de lemn; cep (la butoi.)

Et.: mac., bg. **čep**, dr. **cep**.

Čépa *n.pr.* Pap M² 170/31; Cap 96. Nume de cățea.

čeréc vezi **čiréc**.

Čerēs *n.pr.* Can² 382. Nume topic.

Et.: **čirés**.

čergár vezi **čirgár**.

čérgā, *pl. čerz s.f.* Pap² 65; Can² 382; Cap 96; Dms. Țol, plapumă, cergă. P. e x t. Cort. *Čérgā giuptăscă.* (Cort țigănesc.) Cap² 218/30.

♦ **Čérgā pri mágár.** (L i t. [Cu] cortul pe măgar. = Se spune despre cei care duc o viață nomadă.) Cap² 172/11; *Zer ān ārsi čérga di tīni.* (L i t. Parcă mi-a ars cortul pentru tine. = Sufăr mult.) Can T² 107/29.

Et.: mac., bg. **čerga** (< tc. **čerge**, **čergi**).

černár, **černārā**, *pl. černár*, **černári** *adj.* ALR I, 1, h. 66/012. Zbârlit. *Péru i-uī černár ca buf.* (Părul îi e sbârlit ca al bufniței.) ALR I, 1, h. 66/012.

Et. nec.

červínā vezi **čārāvínā**.

čespín vezi **čāzbín**.

česālā vezi **čišālā**.

česēālā vezi **čišālā**.

Česma albā *n.pr.* Cap 97 s.v. **česmā**. Nume de fântână în *Óšiñ*.

Et.: **česmā** + **albā**.

Česma-di-Crimiját *n.pr.* Can² 382 s.v. **česmā**. Nume topic.

Et.: **česmā** + *n.pr.*

Česma-di-Grāmāticu *n.pr.* Can² 382 s.v. **česmā**. Nume topic.

Et.: **česmā** + *n.pr.*

Česma-di-Sturlác *n.pr.* Can² 382 s.v. **česmā**. Nume topic.

Et.: **česmā** + *n.pr.*

Česma Néscālā *n.pr.* AtaM 215/3. Nume de fântână în *Óšiñ*.

Et.: **česmā** + *n.pr.*

česmā, *pl. česmi s.f.* Can² 382; Cap 97; Dms. Fântână; cișmea. *Lo sapa și începu să strice fântāna.* (Luă sapa și începu să strice fântāna.) Cap² 43/41; *Ĭa, mai ncōla, Ĭa, āri únā česmā.* (Iacă, mai încolo, iacă, e o fântānā.) Can T¹ 278/21; *Únā zúyū li flo sȃđīli lui la česmā, cāri si fālēāy cum frāđi l'lor la vȃy cumpārāt lucrī.* (Într-o zi le întâlni pe prietenele ei la fântānā, care se lăudau că frații lor le cumpăraseră lucruri.) DP 195/31; *Ay zālīpi cārtȃ pri česmā.* (Lipi biletul de cișmea.) Cap² 43/15; *Ay știtā lámāna s-uȃ māncā, cā s-lȃx lāntu insān āpu di la čāšmā.* (Îl aștepta pe zmeu să-l mănânce, ca să ia [și] ceialți oameni apă de la fântānā.) MP 18/18; *Țēla doȃ l' frāđ amnārā, amnārā, flārā doȃ česmi.* (Cei doi frați merseră ce merseră, găsiră două cișmele.) Cap² 48/22; *U duțēy nivēsta pri la česmi, u*

șătăiáú nivésta pri la čéšmi. (Duceau mireasa pe la cișmele, plimbau mireasa pe la cișmele.) Cerna T; *Si dúsi la țela cu čéšmili.* (Se duse la cel cu fântânile.) Cap² 60/11; *Túcu si ań fácă Dómnu țxásti čéšmili úna vin, álta rakíja.* (Dacă mi-ar face Domnul aceste fântâni, una [cu] vin, alta [cu] rachi.) Cap² 97/35; *Án nqástri cătúni sáldi čéšmi vxa.* (În satele noastre erau numai cișmele.) Dms s.v.

♦ *La čésmă ápu pǎrtă.* (L i t. Duce apă la fântână. = Taie frunză la câini.) Cap² 172/13.

Var.: **čásmă, čísmă** (Cap 97 s.v., Dms s.v.), **čósmă** (Cap 97 s.v.).

Et.: mac., bg. *češma* (tc. *ceșme*).

čéština, pl. **čéštiń** s.f. Pap¹ 40; Pap² 65; Cap 97; Cerna A/1427; Dms. Sită cu găuri mari; ciur. *Cu čéština si țxárni fárina di gárnișór.* (Cu ciurul se cerne făina de porumb.) Cap 97 s.v.

Et.: bg. *čaština*.

čétă, pl. **čéti** și **čótur** s.f. Pap¹ 40; Cap 307 s.v. *țxátă*; ALR II s.n., 3, h. 676/012; Cerna A/1354; ALDM II, h. 1158/4, 5, 7; Dms. Grup, ceată; bandă; haită. *Ișó cumít ńn múnti, ńș fęsi úńă čétă di dǎsprăț di úámiń.* (În munți se făcu comitagi, își făcu [= alcătui] o bandă de doisprezece oameni.) Cerna T; *Pri drum nuǐbó úńă čátă di fičór.* (Pe drum întâlni un grup de copii.) Cap² 76/40; *Úńă čétă di cumiț.* (O ceată [= bandă] de comitagii.) Dms s.v.; *Čétă di lup.* (Haită de lupi.) Pap¹ 40 s.v., ALR II s.n., 3, h. 676/012, Cerna A/1354, ALDM II, h. 1158/4, 5, 7; *Drúmu cum mirǎáú, diǎdara di úńă țétă di cumiț.* (Cum mergeau pe drum, dădură de o bandă de comitagii.) MP 224/17; *Cătilin-cătilin z-dúsara lángă țeta di cumiț.* (Încet-încet se duseră lângă ceata de comitagii.) MP 224/19.

Var.: **čátă, țxátă** (Cap 307), **țétă**.

Et.: mac., bg. *četa*.

četăróc, pl. **četăróți**, **četărqáță** s.n. Cap 97; ALDM I, h. 330/2; Dms. Pas. *Mai*

prqápi četăróți! (Mai aproape [= apropiati] pașii!) Cap 97 s.v.

Var.: **četărqóc** (ALDM I, h. 330/2).

Et.: cf. **čăpăróg**.

čétcă, pl. **čétki** s.f. Can² 382; Cap 97; AtaM 83/22, 286/5; Dms. Perie. P. e x t. (La animale) Păr în formă de coamă, de smoc. *Aú lq [lisíța] di čétcă și vru sǎ-ú turqásă ńn bunár.* (O luă [vulpea] de smocul de păr și vru s-o arunce în fântână.) DP 38/24.

Et.: mac., bg. *četka*.

čétnic, pl. **čétniț** s.m. Dms. Comitagi. P. e x t. Partizan. *Án drum bătú di čétniț.* (Pe drum întâlni partizani.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. *četnik*.

čezbín vezi **čăzbín**.

čfárnés, **čfárniri**, **čfárníj**, **čfárnít** vb. IV. Intrans. Pap² 67; Can² 382; Cap 97; Dms. A sfârâi. *Prima púni lu Dómnu [rǎpa] și, acú čifárnęsti, si zíți că niputérea-ı di la Dómnu.* (Mai întâi pune piatra Domnului și, dacă sfârâie, se zice că boala e de la Domnul.) Pap M² 109/21; *Úntu čifárni ńn tigánă.* (Untul sfârâi în tigaie.) Cap 97 s.v.; *Cu birbqáțili fris, ńncă čifáră di pri foc, lă vicni sótu-su, Mítri.* (Cu berbecul fript, încă sfârâia de pe foc, îl strigă pe tovarășul său, Mitri.) DP 55/4; *țxástă rǎpă cabi! nu-ı s-nu čifárnqásă.* (Nu e cu puțință ca piatra asta să nu sfârâie.) Dms. s.v.; *Cqan sǎ čfárnqásă, sǎ-! șupárnęș ápu.* (Când o să sfârâie, să-i picuri apă.) Dms s.v.; *Čfárnqá unqác bibă di porc.* ([Pune de] sfârâie [= frige] puțină carne de porc.) Dms s.v.

Var.: **čfărqás** (Dms), **čfărós** (AtaM 188/15), **čifărés**, **čifárnés**.

Et.: onomatopee.

čfărqás vezi **čfárnés**.

čfărós vezi **čfárnés**.

čfin, **čfin** interj. AtaM 83/26. Cuvinte care imită ciripitul pițigoiiului.

Et.: onomatopee.

čfincă, pl. **čfínki** s.f. Pap² 68; Can² 382; Cap 97 Dms. Pițigoii. *Čifínkili nu fug iárna*. (Pițigoii nu pleacă iarna.) Cap 97 s.v.; *Čfínca nu fáti záján*. (Pițigoii nu face stricăciuni.) Dms s.v.; *Púsi primcă lă čfínki*. (A pus laț pentru pițigoii.) Dms s.v.

Var.: **čifincă**, **čufincă** (Cap 97 s.v.), **čufingă** (Pap² 68).

Et.: cf. bg. *čínka*.

čjáclás vezi **čécláz**

čicláz vezi **čécláz**.

čiclazát vezi **čiclázát**.

čiclázát adj. Pap² 67; Can² 382; Cap 96 s.v. *čécláz*. (Despre grâu) Cu boabe negre. *Grøn čiclazát*. (Grâu în al cărui spic se găesc boabe negre.) Cap 96 s.v. *čécláz*.

Var.: **čiclazát**, **čiclizát** (Can² 382).

Et.: der. de la *čécláz*.

čiclizát vezi **čiclázát**.

čicmiğé, pl. **čicmiğéiur** s.f. Cap 96; ALDM II, h. 697/1; AtaM 48/4, 83/21, 197/16, 297/22; Dms. Sertar.

Var.: **čecmeğéu** (Cap 96).

Et.: tc. *čekmece* (mac., bg. *čekmeđe*).

čictisés, **čictisíri**, **čictisíj**, **čictisít** vb. IV. Intrans. Dms. A înnebuni, a se sminti. *Čictisi di frică*. (A înnebunit de frică.) Dms s.v.

Et. nec.

čicuiés vezi **čučájés**.

čičă, pl. **čiči** s.m. Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 382; Cap 98; ALR I, 2, h. 165/012; Cerna A/480, 483; Wild h. 471/1, 2, 4–7, h. 472/6, 7; ALDM I, h. 423/1–6; Dms. Unchi din partea tatălui; fratele tatălui. *La iel a l'viní an criél ca ve un čičă cári ra murár an un cătún turčesc*. (Lui îi veni în minte că avea un unchi care era morar într-un sat turcesc.) Can T² 104/27; *Čiča Váni și cu táti sa fraț*. (Unchiul Váni și cu tata sunt frați.) Dms s.v.; *A, bra, la čiča nu vizúș vrin măgar?* (Hei, mă, la unchiul nu văzuși vreun măgar?) Pap M² 152/28; *Čiči, cøn tręi, idváj trájés*. (Unchiul, când

trece, abia mai rabd.) Cap² 57/17; *Mi, cum si ziț, bra čiču?* (Dar, cum să zici, măi unchiule?) DP 45/10; *Čiči, ańcă si stom aųá?* (Unchiule, o să mai stăm aici?) MP 40/11; *Čiču, cøn s-nă dúțim ń Sărúnă?* (Unchiule, când o să mergem la Salonic?) Dms s.v.

Var.: **čičcă** (Wild h. 472/7), **čičco** (Wild h. 471/7), **čičo** (Wild h. 471/6).

Et.: mac. *čiče*, *čičo*, *čičko*, bg. *čičo*, *čičko*.

čičcă vezi **čičă**.

čičco vezi **čičă**.

Čičicája n.pr. Dms. Vârf muntos în masivul *Cójuc*.

Et.: *čičicájă*.

čičicájă s.f. Pap² 67; Cap 98; Dms. Pasăre care seamănă cu cioara.

Et.: din *čičă* + *gájă*.

čičir-pičir interj. Cap 98. Cuvinte care imită ciripitul păsărilor, cirip-cirip. *Čičir-pičir, čičir-pičir, crat! únă cămășă lă*. (Cip-cirip, cip-cirip, hap! luă o cămașă.) Cap 98 s.v.

Et.: onomatopee.

čičo vezi **čičă**.

čičóc, pl. **čičóť** s.m. Pap² 67; Can² 382; Cap 98 s.v. *čičóť*; Dms. Scai, scaiete. *Nu ň-u frică di čičóť cá sām cu upinț*. (Nu mi-e frică de scaieți pentru că sunt cu opinci.) Dms s.v.; *Stárníșțea ăj plínă di čičóť*. (Miriștea e plină de scaieți.) Dms s.v.; *S-mi ńncálț și ácu gázés čičóť*. (O să mă încalț chiar dacă pășesc [ca] pe scaieți [= mă strâng pantofii].) Dms s.v. *gázés*.

Et.: bg. *čiček*.

čičór vezi **pičór**.

čičuór vezi **pičór**.

čičurúș vezi **pičurúș**.

čifărés vezi **čfárnés**.

čifárnés vezi **čfárnés**.

čifč vezi **čifčijă**.

čifčie vezi **čifčijă**.

čifčijă, pl. **čifčij** s.m. Can² 382; Cap 97 s.v. *čifț*; Wild h. 256/3, 5; Dms. Plugar

(care are o pereche de boi.) *Ie'l'sa toț čifčij și bubár.* (Ei toți sunt plugari și crescători de gândaci de mătase.) Can T¹ 262/5.

Var.: **čifč** (Wild h. 256/5), **čifčie** (Wild h. 256/3), **čiftčijă** (Dms).

Et.: mac., bg. **čifčija** (tc. **čiftçi**).

čifncă vezi **čfncă**.

čiflicár, pl. **čiflicár** s.m. Can² 382; Cap 97 s.v. **čiflikă**; Dms. Moșier. *Lă noi, čiflicári!* *raŭ turf.* (La noi, moșierii erau turci.) Dms s.v.

Et.: **čifliki** + **-ar** (cf. și mac., bg. **čifligar**).

čiflik vezi **čifliki**.

čiflikă vezi **čifliki**.

čifliki (**čiflik**), pl. **čifliť** și **čiflikur** s.f. și n. Cap 97; Dms. Moșie. *Aidi, Méno, čingí Méno, la nqástră čiflikă.* (Haide, Méno, Méno țiganco, la moșia noastră.) Cap² 21/13; *Lámna picási ca ŷom axén ári pri luŷ čifliki.* (Balaurul înțelese că pe moșia lui se află om străin.) Cap² 151/7; *Ţéla rápu aŷ lo [ŷeáta] cu zórlęa și fuzí án luŷ čifliki.* (Arapul o luă [pe fată] cu forța și plecă la moșia lui.) Cap² 128/14; *Al'zisi [...] să-I ducă kúbiniťă din čifliku lu ună lámná.* (Îi zise [...] să-i aducă pepene verde de pe moșia unui balaur.) Cap² 150/42; *Sirbím la čifliku lu bégu.* (Muncim la moșia boierului.) Dms s.v.

Var.: **čiflik**, **čiflikă**.

Et.: tc. **čiftlik** (mac. **čiflig**, bg. **čiflik**).

čift, pl. **čiftur** s.n. Can² 382; Cap 97; ALR II s.n., 4, h. 935/012; Cerna A/1382; AtaM 83/22, 297/23; Dms. Pereche. *Lără cu iăŷ trăiŷ fuă'l di vin și póini și un čift di tómpáni.* (Luară cu ei trei burdufuri de vin și pâine și o pereche de tobe.) MP 36/18; *Čift ili liŷ.* (Cu pereche sau fără pereche; cu soț sau fără soț.) Cap 97 s.v.

Var.: **čiftu** (AtaM 83/22, 297/23).

Et.: tc. **čift** (mac., bg. **čift**).

čiftčijă vezi **čifčijă**.

čifté, pl. **čiftéur** s.n. Dms. Armă de vânătoare. *Un luváč cu čifté.* (Un vânător

cu armă de vânătoare.) Dms s.v.; *Cu čiftéja lă tálčqá.* (Îl omorî cu arma de vânătoare.) Dms s.v.

Var.: **čiftéjă** (s.f.).

Et.: tc. **čifte** (mac., bg. **čifte**).

čiftéjă vezi **čifté**.

čiftilijă, **čiftilijă**, pl. **čiftilij**, **čiftilijki** adj. Dms. Rău; îndărătnic, nesupus. *Čiftilijă fičór.* (Copil rău.) Dms s.v.; *Nu mi ánŷilég, aŷ čiftilijă mułlári.* (Nu mă înțeleg [cu ea], e o femeie îndărătnică.) Dms s.v.

Et.: tc. **čifteli**.

čiftu vezi **čift**.

čiirlóe vezi **čairlóe**.

čijbín vezi **čazbín**.

čijdiŷés, **čijdiŷiri**, **čijdiŷ**, **čijdiŷt** vb. IV. Tranz. Wild h. 243/1. A onora, a cinsti.

Var.: **čišdiŷés** (Wild h. 243/1).

Et.: mac. **česti**.

čikijă, pl. **čikij** s.f. Cap 97; ALR II s.n., 4, h. 1049/012, h. 1050/012; Dms. Briceag.

Var.: **čăkijă** (Cap 97 s.v.).

Et.: mac. **čakija**, bg. **čekija** (tc. **čaki**).

čil n.pr. Pap M² 170/34; Cap 97. Nume de cal (sur la culoare).

Et.: tc. **čil**.

čilibí vezi **čilibijă**.

čilibija vezi **čilibijă**.

čilibijă, pl. **čilibij** adj. și s.m. și f. Cap 97; Dms. Nobil; elegant; cilibiu. *Čilibijă aŷ ŷista om.* (Omul ăsta este elegant.) Dms s.v.; *Vizij un čilibijă.* (Am văzut un [om] elegant.) Dms s.v.; *Trimeási doi suvarij sa-I spúnă că čilibí ampírat nărănčáŷti să si dúcă án fiłán cazá.* (Trimise doi jandarmi să-i spună că nobilul împărat poruncește să se ducă în cutare district.) DP 73/38.

Var.: **čilibí**, **čilibija** (Cap 97).

Et.: mac., bg. **čelebija** (tc. **čelebi**).

čilic, pl. **čiliji** s.n. Cerna A/Supl; Dms. Țurcă; lemn care sare, în jocul de copii cu același nume.

Et.: tc. *čelik* (bg. *čelik*).

čiljiă, pl. **čilji** s.f. Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 382; Cap 101; Dms. Ciulin, spin.

Var.: **čila** (Pap¹ 40), **čilă** (Pap² 67), **čuliă** (Cap 101).

Et. nec.

čila vezi **čiljiă**.

čilă vezi **čiljiă**.

čim adv. AtaM 260/11. Cum, din moment ce; imediat ce. *Čim să-l vez, spuni-l că ȳo sãm ȳa*. (Cum îl vezi, spune-i că eu sunt aici.) AtaM 260/11; *Čim iť căta flãmungă, áidiť si mãnčãm*. (Din moment ce sunteți atât de flãmânzi, haideți să mãnčãm.) AtaM 260/12.

Et.: sb. **čim**.

čimentă s.f. Cap 94; Dms. Cement; tencuială.

Var.: **čământă** (Cap 94).

Et.: tc. *čimento* (it. *cemento*).

čimičóc, pl. **čimičóți** și **čimičóță** s.n. ALR I, 1, h. 16/013; ALDM I, h. 72/7. Urcior la ochi.

Et. nec.

čimilés, **čimiliri**, **čimilji**, **čimilit** vb. IV. Intrans. și tranz. Pap² 67; Can² 382; Cap 97; Dms. 1. A glumi; a păcăli. *La čimilji*. (Îl păcălii.) Pap M² 65/41. 2. A se mișca, a se agita. *Ácu-i moș, čimilčáști și el*. (Chiar dacă e bătrân, se [mai] mișcă și el.) Dms s.v.; *Čimilés prin casă*. (Mă agit prin casă.) Dms s.v.

Et. nec.

čimirică s.f. Pap² 67; Can² 382; Cap 97; Dms. Plantă otrăvitoare cu flori purpurii; stirigoaie.

Et.: mac., bg. **čemerika**.

čimpu s.m. AtaM 61/12. Robinet.

Et. nec.

čincinár, pl. **čincinár** s.m. Can² 382; Cap 97; Wild h. 115/2; Dms. 1. Pițigoii. *Ĵundi lă scunsésť čincináru?* (Unde ascunseși pițigoii?) Dms s.v.; *Niři cȳata nu řtiĳă, cári-i vrăpcán și cári-i čincinár*. (Nici atâta nu știe, care e vrăbie și care e pițigoi.) Dms s.v. 2. Vrăbie. Wild h. 115/2.

Et. nec.

čincupércă, pl. **čincupeărki** și **čincupérť** s.f. Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 382; Cap 98; Dms. Ciupercă. *Dunáĳ únă řárvetă di čincupérť*. (Am adunat o basma [= cât încape într-o basma] de ciuperci.) Cap 98 s.v.

Var.: **čunčupércă** (Can² 382; Cap 98 s.v.; Dms).

Et.: cf. mac., bg. **pečurka**.

čing vezi **ging**.

čingél, pl. **čingălă** s.n. Cap 96; Cerna A/Supl; Dms. Cârlig, cange. *Di čingél lă zăcăčórá*. (Îl atârna în cârlig.) Dms s.v.; *Virígili aȳ čingél lă mărđini*. (Lanțurile [de la ceaun] au cârlig la cap.) Dms s.v.

Var.: **čengél** (Cap 96).

Et.: tc. *čengel* (mac., bg. *čengel*)

činginé, pl. **činginéi** s.m. Pap M² 89/7; Cap 94; Dms. Țigan. *Da pȳáni lă činginéi*. (Dă pâine țiganilor.) Dms s.v.; *Méno, móri, nu ti scúndi cu pucróvu-n cap, cu pérnița pri númiri, amán, čingí Méno*. (Bre, Méno, nu te ascunde cu velința-n cap, cu perna pe umeri, aoleu, Méno, țiganco.) Cap² 21/16; *Áĳdi, Méno, čingí Méno, amán, čingí Méno, dúpu míni, čingí Méno, la nȳástră čiflikă*. (Haide, Méno, țiganco Méno, după mine, țiganco Méno, la moșia noastră.) Cap² 21/12–14.

Var.: **čángu** (Cap 94), **čéngu** (Cap 94 s.v.; Dms s.v.).

Et.: tc. **čingene**.

činičcă vezi **čáničcă**.

Činmičin s.f. Dms. 1. China. 2. Poporul chinez.

Et.: cf. tc. **čince**, **činli**.

činsún num. card. AtaM 223/2. Cincizeci și unu.

Et.: din **řinř** + **ři** + **un**.

čínúřă vezi **čănúřă**.

čipcăjés vezi **čăpcăjés**.

čipnés vezi **čăpcăjés**.

čir, *pl. čirur s.n.* ALDM I, h. 394/1.

1. Furuncul. 2. Ulcer. AtaM 152/4, 167/25.

Et.: mac., bg. **čir**.

čirác, *pl. čiráť s.m.* Cap 95; Cerna A/1800; Dms. Ucenic; cîrac. *Șa čirácu ișó mai murafetliță și mai crielát di cõt májstoru.* ([Și] așa, ucenicul ieși [= se dovedi] mai îndemânatic și mai deștept decât meșterul.) Pap M¹ 22/26; *Čirácu ișó mai májstur di májsturu cári ra drácu.* (Ucenicul se dovedi mai meșter decât meșterul care era dracul.) DP 119/29; *Ţista drac nu scuteá niți un čarác.* (Dracul ăsta nu scotea nici un ucenic.) Cap² 127/9; *Lă dădiră čirác ăn Fúștiń.* (Îl dădură ucenic în [localitatea] Fúștiń.) Dms s.v.

Var.: **čarác**.

Et.: tc. **čirak** (mac., bg. **čirak**).

čirăcnés, **čirăcníri**, **čirăcníj**, **čirăcnít** *vb.* IV. *Intranz.* DP 154/16. A fi ucenic; a-și face ucenicia.

Et.: mac. **čirakuva**, bg. **čirakuvam**.

čirčivél vezi **čărčăvéf**.

čiré, *pl. čiréur s.n.* Dms. Mijloc, modalitate; leac.

Et.: tc. **čare** (mac. **čare**).

čiréaj vezi **čiréj**.

čiréap, *pl. čiréapi s.n.* Pap² 67; Cap 98; Dms. Cuptor.

Var.: **čiréjp** (Cap 98 s.v.), **čiréjp** (Pap² 67).

Et.: sl. **črěpŭ**.

čiréașă, *pl. čirés* și **čiréași** *s.f.* Can² 383; Cap 98; ALR II s.n., 1, h. 208/012; Cerna A/1150, 1169; ALDM II, h. 1010/1–7; Dms. Cireașă. *Ancărcó barbaróști ăń loc di čirés.* (Încărcă căcăreze de capră în loc de cireșe.) Cap² 45/17; *Fičúru, că ra mic și cus, nu puțéj si júncă di s-măncă čiriășă.* (Copilul, dacă era mic [de ani] și scund, nu putea să ajungă să mănânce cireșe.) MP 242/15; *Păńă vęa čăręășă, mi duțęám e zúyă la*

čăręășă. (Cât erau cireșe, mă duceam în fiecare zi la cireșe.) AtaM 388/20; *Mésu di čiręși.* (Luna cireșelor; iunie.) Cerna A/1550; *Čiręași álbi.* (Cireșe albe.) ALR II s.n., 1, h. 208/012; *Čiręași beálbiți.* (Cireșe albe.) Dms s.v.; *Čiręași rápkí.* (Cireșe negre.) Dms s.v.; *Róșcăvă că čiręășă.* (Rumenă ca o cireașă.) Dms s.v.

Var.: **čăręășă**, **čiréșă**, **čiriășă**.

Et.: lat. **ceresia**.

čiréașcă, *pl. čiréașki s.f.* Pap² 67; Can² 383; Cap 98 s.v. *čiręășă*; Dms. 1. Cireșică, cireașă mică. *Ca čiręșca.* ([Rumenă] ca cireșica.) Pap² 67 s.v. 2. Nume de floare. 3. Model de broderie.

Var.: **čiréșcă** (Cap 98 s.v.), **čiréșcă**.

Et.: **čiręășă** + - *că*.

čiréaj, *pl. čiréajă* și **čiréajur** *s.n.* Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 383; Cap 98; ALR I, 1, h. 25/012; ALR II, 1, h. 117/012; Cerna A/451; ALDM I, h. 394/2–6; Dms. Buboii, furuncul. *Ári un čirę ăń gúșă.* (Are un furuncul pe gât.) Cap 98 s.v.; *Cuțótu căzú ístum pri rána ráslánițălă și că-l si licú čiręu.* (Cuțitul căzu taman pe rana leoaicei, așa că i se vindecă buboiul.) Pap M² 166/37; *Áj plin di čiręájă.* (Este plin de furuncule.) Dms s.v.; *A'căzú cuțótu pri un čirę ři ra plin di gnoi.* (Îi căzu cuțitul pe un buboi care era plin de puroi.) DP 42/8.

Var.: **čăréj** (ALDM I, h. 394/2), **čiręj**.

Et.: bg. **čirej**.

čiréc, *pl. čirét s.m.*, **čirécur** *s.n.* Sfert, pătrime. Can² 382, Cap 98, ALR II s.n., 3, h. 755; 757; 759; 938, Dms. *Cásă la muhtáru sta un čaréc di sat.* (Acasă la preceptor stă un sfert de oră.) Can T² 119/16; *Ańcă trei čirét di nõápti si vęa, tot va s-mi mńncă.* (Încă trei sferturi de noapte să fi fost, m-ar fi mâncat de tot.) Cap² 63/28; *Ácu řer s-la lęj, un čiréc di líră.* (Dacă vrei să-l iei [= să-l cumperi], [costă] un sfert de liră.) Cap² 137/13;

Trimită din cîréc ăn cîréc di sat un curdón să si pucătă di pri cúlă. (Trimetea din sfert în sfert de oră o santinelă ca să se uite de pe turn.) DP 82/31; *Trei și un cîréc.* (Trei și un sfert.) ALR II s.n., 3, h. 757/012; *Trei și trei cîréc.* (Trei și trei sferturi [de oră]) ALR II s.n., 3, h. 759/012; *Ăn cumpărăi un cîréc di ócă lăcúm.* (Îmi cumpărai un sfert de oca de rahat.) Dms s.v.

Var.: **čaréc, čăréc** (Cap 95 s.v.; Dms.); **čeréc** (Can² 382 s.v., Dms s.v.)

Et.: tc. **čeyrek** (mac. **čerek**).

čiréjp vezi **čiréap**.

čirés, *pl. čirés s.m.* Pap² 67; Can² 383; Cap 98; Cerna A/1170; ALDM II, h. 1011/1-7; Dms. Cireș. *Cuála, pruápi, vięa un čiriáš.* (Acolo, aproape, era un cireș.) MP 242/14.

Var.: **čiriáš.**

Et.: lat. ***ceresius**.

čiréščă vezi **čiréaščă**.

čiréj vezi **čiréaj**.

čiréjp vezi **čiréap**.

čiréšă vezi **čiréašă**.

čiréščă vezi **čiréaščă**.

čirgár, *pl. čirgár s.m.* Can² 382; Cap 96 s.v. *čérgă*; Dms. Țigan care locuiește în cort; corturar. *Lă vęaų furát niște čirgár.* (Îl furaseră niște țigani.) Dms s.v.

Var.: **čergár** (Can² 382).

Et.: mac., bg. **čergar**.

čiriáš vezi **čirés**.

čiriášă vezi **čiréašă**.

čirišár, *pl. čirišar s.m.* Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 383; Cap 98 s.v. *čirášă*; Dms. **1.** Luna iunie. *Pórți I si bucăiēs pri čirišár.* (Porcii se mârlesc în luna iunie.) Cap 98 s.v. *čirášă*. **2.** Vânzător de cireșe. **3.** Numele unei păsări care se hrănește cu cireșe; botgros.

Et.: **čirášă + -ár.**

čirišárcă, *pl. čirišórți s.f.* Can² 383; Cap 98 s.v. *čirášă*; Dms. Nume de pasăre care se hrănește cu cireșe; botgros.

Et.: **čirišár + -că.**

čirivínă vezi **čărăvínă**.

čiriviš *s.n.* Cap 96; Dms. Zeamă; must. *Mánęa-į búnă și cu slač ęan ári čiriviš.* (Mâncarea e bună și cu gust când are zeamă.) Dms s.v.

♦ *A' scusęš čărvišu.* (L i t. I-ai scos mustul. = Ai scos untul din el.) Cap² 205/28.

Var.: **čărviš.**

Et.: tc. **červiš** (mac., bg. **červiš**).

čirvină vezi **čărăvínă**.

čispín vezi **čăzbín**.

čist, čistă, *pl. čišť, čišťi adj.* Curat. *Nóstru cătún prot ra čistu vlășescu, ni gărță, ni măkidónță no avęá.* (La început, satul nostru era curat meglenoromân, nici greci, nici slavi macedoneni nu erau.) AtaM 366/24.

Var.: **čistu.**

Et.: mac., bg. **čist**.

čistéš, čistiri, čišťi, čišťit vb. IV. *Tranz și intranz.* Pap² 68; Can² 383; Cap 98; Dms. A face urări, a felicita. *Țéla ți vin să čistéščă zic, dúpu ți li ved dárurli, la sócri: čišťită-vă!* (Cei ce vin să facă urări, după ce văd darurile, le zic socrilor: să fiți cinstiți [= onorați].) Can T¹ 274/40–41; *Căță si zăurisęăščă insán mult ca s-I-ųu čistéščă nóua nóră la stăpónu nuntăľă.* (Încep să arunce orez pe mulți oameni, ca s-o felicite pe nora cea nouă a stăpânului nunții.) Can T² 122/15; *Čišťirę si fáți únă săptămónă, nápcunța li mütă dárurli di pri fúnă.* (Urările se fac [timp de] o săptămână, apoi darurile sunt mutate de pe frânghie.) Can T¹ 274/42; *Ca sfăršós di vărviři la čišťiri, si dúnă toț fartăți!* (Când se termină de perindat la urat, se adună toți fărtații.) Can T² 122/17; *Aį să-I čistím númęa.* (Hai să-i facem urări pentru ziua numelui.) Dms s.v.

Var.: **čistéš.**

Et.: mac. *čestita*, bg. *čestitja*.

čistít, čistítă, pl. **čistít, čistítí** adj. Pap² 68; Can² 383; Cap 98 s.v. *čisté*; Dms. Onorat, stimat. *Čistítă-vă nunta*. (Onorată să vă fie nunta.) Cap 98 s.v. *čisté*; Dms s.v.; *Čistítă-vă niverăsta*. (Onorată să vă fie mireasa.) Dms s.v.; *Čistítă-vă bucurilă*. (Onorată să vă fie bucuria.) Pap M² 57/8; *Čistítă-vă nóvǎ númi*. ([La botez] Onorat să vă fie numele cel nou.) Pap M² 56/35. P. e x t. Sfânt. *Lemn čistít*. Lemn sfânt, din crucea pe care a fost răstignit Iisus Hristos. Pap M² 92/9.

Var.: **čistít** (Can² 383).

Et.: vezi *čisté*.

čistu vezi **čist**.

čišălă, pl. **čišáli** și **čišól** s.f. Can² 383; Cap 70, 97, 98; ALR II, 2, h. 315/012; Cerna A/841; Dms. Țesală. *La káptiň cáľ cu kišălă*. (Caii îi piepteni cu țesala.) Cap 70 s.v.

Var.: **češălă** (Cap 97 s.v.; Dms), **čeșălă** (Cap 97), **kišălă**.

Et.: mac. *češalo*.

čišăléz, čișălári, čișălái, čișălát vb. I. *Tranz.* Cerna A/842. A țesăla.

Et.: der. de la *čišălă*.

čišdiješ vezi **čijdiješ**.

čišít, pl. čișitur s.n. Dms. Soi, exemplar. *Turlij di čișitur*. (Fel de fel de soiuri.) Dms. s.v.; *Cáfcu čișít di om ra!* (Ce exemplar de om [= ce mai om] era!) Dms s.v.

Et.: tc. *češit*.

Čišma Bégului n.pr. Pap M² 174/39. Nume de fântână în *Úmă*.

Et.: *čišmă* + n.pr.

Čišma Córbului n.pr. Pap M² 174/40. Nume de fântână în *Óșiň*.

Et.: *čišmă* + n.pr.

Čišma čumărească n.pr. Pap M² 174/13; Cap 101. Nume de fântână în *Óșiň*.

Et.: *čišmă* + der. de la *Čúmă*².

Čišma-di-cúlă n.pr. Pap M² 174/40; Cap 97 s.v. *čěsmă*. Nume de fântână în *Óșiň*.

Et.: *čišmă* + di + *cúlă*.

Čišma-di-pádi n.pr. Pap M² 147/41. Nume de fântână în *Óșiň*.

Et.: *čišmă* + di + *pádi*.

Čišma-di-váli n.pr. Pap M² 174/2; Cap 97 s.v. *čěsmă*. Nume de fântână în *Cúpă*.

Et.: *čišmă* + di + *váli*.

Čišma-l-Bádu n.pr. Pap M² 174/1; Cap 97 s.v. *čěsmă*. Nume de fântână în *Óșiň*.

Et.: *čišmă* + n.pr.

čišmă vezi **čěsmă**.

Čišmúrca n.pr. Dms. Nume de loc în *Lúnđiň*.

Et.: *čišmúrca*.

čišmúrca, pl. čișmúrki și **čișmúrț** s.f. Dms. Fântână sau cișmea mică.

Et.: mac. *češmurka*.

čištés vezi **čisté**.

čištinár, pl. čiștinár s.m. Cap 97 s.v. *čěštină*. Țigan ciurar. Fig. Om zdrențaros.

Var.: **čeștinár** (Cap 97 s.v. *čěštină*).

Et.: *čěštină* + -ár.

čištít vezi **čistít**.

čítie vezi **čătíjă**.

čítijă vezi **čătíjă**.

čivijă vezi **čăvijă**.

čizbín vezi **čăzbín**.

član, pl. článi s.n. ALR I, 1, h. 59/013. Gleznă.

Et.: bg. dial. *član*, mac. *člen*.

čqáfcă vezi **čqfcă**.

čqálmă vezi **čálmă**.

čqamp vezi **čqmp**.

čqará, pl. čor și **čqári** s.f. Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 383; Cap 98; Dms. Cioară.

♦ *Țe-ț mănćó čqára criélu?* (L i t. Ce, ți-a mâncat cioara creierul? = N-ai minte în cap? Te-ai prostit de tot?) Cap² 218/31.

Et.: cf. alb. *sorrë*.

Čóba n.pr. Cap 98. Nume de vacă.

čóclă, pl. čócli s.f. Can² 383; Cap 99; Dms. Ciocârlie. *Čóclă neágră*. (Ciocârlie neagră.) Can² 383; Cap 99 s.v.; *Čóclă roșă*. (Ciocârlie roșie.) Can² 383; Cap 99 s.v.

Var.: **čócle** (Dms s.v.), **čóle** (Dms).

Et. nec.

čócle vezi **čóclă**.

Čóča *n.pr.* Pap M² 174/37; Cap 99.

Nume de loc în *Úmă*.

čófcă vezi **čófcă**.

čolár vezi **čoułár**.

čóle vezi **čóclă**.

čólmă vezi **čálmă**.

čomp vezi **čomp**.

čop, *pl.* **čópur**, **čópit** și **čópi** *s.n.* Pap² 67; Can² 383; Cap 99; Cerna A/736, Supl.; ALR II s.n., 4, h. 1209/012, 1059/012; ALDM II, h. 858/4; Dms. **1.** Cârlig (de lemn sau de fier). *Lúpu picăsi că tivă nu-l la lisíță și tăl'ó un čop sã-ú scóťă lisíța din gáură*. (Lupul înțelese că ceva nu e [bine] cu vulpea și tăie un cârlig de lemn ca să scoată vulpea din gaură.) Can T¹ 281/24; *Maj micu fráti [...] dăró un čop di izer și aú zăvlicăști múmă-sa*. (Fratele cel mic [...] făcu un cârlig de fier și o târăște pe maică-sa.) Cap² 30/19; *Ăú zăcăt'ó sétra cu čópu și ș-au scóási prin băgă*. (Apucă haina cu cârligul și și-o scoase prin horn.) Cap² 96/23; *Púsi čópu án gáură sã-ú scóátă lisíța*. (Puse cârligul în gaură ca să scoată vulpea.) Cap² 41/18; *Ăú trăgni din gáură cu un čop*. (O trase din gaură cu un cârlig.) Dms s.v.; *Zăcăcăú tórba di țéla čópu*. (Agățau traista de cârligul acela.) Dms s.v.; *Súlă cu čop*. (Sulă cu cârlig; igliță.) Pap M² 31/34; Cap 99 s.v. *Súlă cu čop di mplítiri*. (Igliță pentru împletit.) ALR II s.n., 4, h. 1209/012. **2.** Băț, baston. *Lă știrnu cu čópu pristi dinápóju*. (Îl lovi cu bastonul peste spate.) Dms s.v. **3.** Cociorvă. **4.** Cioc. ALDM II, h. 858/4.

Var.: **čop** (Pap² 67; Can² 383), **čupă** (MP 84/20), **čup** (ALDM II, h. 858/4).

Et.: bg. **čop**.

čópcă, *pl.* **čópk** *s.f.* Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 383; Cap 99; ALR II, 2, h. 375/012;

ALR II, 1, MN 872/012; Cerna A/979; Wild h. 107/1, 3; ALDM II, h. 858/1–3, 6, 7; Dms. **1.** Cioc, plisc. *Čópcă di puł*. (Cioc de pasăre.) Cap 99 s.v.; *Čópcă di ștrăc*. (Plisc de barză.) Dms s.v. **2.** Cioc la urcior. *Bărdăcu ári čópcă*. (Urciorul are cioc.) Dms s.v. **3.** (La copii) Puță. *Cu čópca goálă*. (Cu puța goală, în fundul gol.) Dms s.v. **4.** Model de broderie în zig-zag. Pap M² 33/34.

Čópca córăfă. Can² 383; Cap 99 s.v. **a.** Ciocănitoare; **b.** Floare roșie.

Var.: **čupăcă** (ALDM II, h. 858/3), **čupcă** (ALDM II, h. 858/2, 6).

Et.: bg. **čovka**.

Čópri, Di ~ *n.pr.* Can² 383. Nume de loc în *Lúnđiń*.

Čor¹ *n.pr.* Can T¹ 262/2; Cap 99. Nume de loc în *Úmă* și *Lúnđiń*.

Et.: **čor²** (s.v. **pičór**).

čor² vezi **pičór**.

čorbađi vezi **čurbađi**.

čorbađia vezi **čurbađi**.

čorbađija vezi **čurbađi**.

čorbađi vezi **čurbađi**.

čorbađoi vezi **čurbađi**.

čorbađi vezi **čurbađi**.

čorbađi vezi **čurbađi**.

čorbađoi vezi **čurbađi**.

čorbă, *pl.* **čorbi** *s.f.* Pap² 67; Can² 383; Cap 99; Dms. Ciorbă. *L'á-la cóinili și la púni án čurábă*. (Ia câinele și pune-l în ciorbă.) Cap² 123/21; *Cu țe sã-ı dăróm ună čórbă la țista yom?* (Cu ce să-i facem o ciorbă omului ăsta?) Pap M² 160/30; *Țăli lără cārni, dărără țină, čórbă víki ca di úaspiț*. (Acelea luară carne, pregătiră cina, ciorbă, ce mai, ca pentru oaspeți.) Cap² 81/13; *Biba curó și rămási čórba*. (Carnea se scurse și rămase ciorba.) DP 111/11. F i g. Leorcă. *Čórbă lă dărqá ploáia*. (Leorcă l-a făcut ploaia.) Dms s.v.

♦ *Ĵindi-ı čórbă, ıel lingură*. (L i t. Unde e ciorbă, el [e] lingură. = Se spune

despre persoane băgărețe, obraznice.) Pap M² 72/38; Cap² 218/33; *Čurbăgîiă fără cōrbă*. (L i t. Om bogat fără ciorbă. = Boier fără parale.) Cap² 172/15.

Var.: **čųărbă**.

Et.: mac., bg. *čorba* (tc. *čorba*).

čorobără, pl. **čorobări** Dms. Coțofană. *Čorobără, bără, đoa-n un [dinti] di bliznă să-ș dau un [dinti] di os*. (Coțofană, fană, dă-mi un [dinte] de oțel, să-ți dau un [dinte] de os.) Dms s.v.

Et. nec.

čoróp vezi **čărăpă**.

Čorvi n.pr. Cap 99. Nume de loc în *Úmă*.

čósmă vezi **čěsmă**.

čótcă vezi **čútcă**.

čótră, pl. **čótri** s.f. Pap¹ 40; Pap² 67; Dms. Ploceă. *Fáti moáșa únă pugáčă gárnátă, aų ámplă [...] cōtra cu vin și, di ručóc, si dúți la cālísiri lu mumúșu*. (Face moașa o plăcintă de grâu, umple [...] plosca cu vin și, la prânz, se duce să-l invite pe naș.) Pap M² 120/40.

Et.: tc. *čotra*.

čoulár, pl. **čoulár** s.m. Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 383; Cap 99 s.v. *čóulă*; Cerna A/1764; Wild h. 386/1, 2, 4–7; Dms. Cizmar; pantofar. *Nărăncă la un čoulár si-l făcă únă zăgîiă di cōuli*. (Porunca unui cizmar să-i facă o pereche de ghete.) Cap² 104/6; *Ăn Óșin vęa un čoulár, ăI spunęău Čilipétru*. (În Óșin era un cizmar, îi ziceau Čilipétru.) Dms. s.v.

Var.: **čolár** (Wild h. 383/4), **čoulár** (Pap¹ 40; Pap² 67), **čulár** (Wild h. 383/1, 2, 4–7), **čouplár** (Cerna A/1764).

Et.: bg. *čehlar*.

čoular vezi **čoulár**.

čoulă vezi **čóulă**.

čóulă, pl. **čóuli** s.f. Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 383; Cap 99; ALR II s.n., 4, h. 1190/012; Cerna A/1505; Dms. Gheată;

pantof. *Să bęa unęc ápu din dirępta čóulă lu bărbátu-su*. (Să bea puțină apă din gheata dreaptă a bărbatului său.) Pap M² 117/7; *ĂI cumpărără fes cu túfcă și silęfi și čóuli nálti*. (Îi cumpărără fes cu ciucure și sileaf [= chimir de piele] și ghete înalte.) Pap M² 140/10; *Ancăltămintu la-i, lătórlu zóli, upiņ, árá sərbătórlu, cōuli*. (Încăltăminte le e, în zilele de lucru, opinci, iar în zilele de sărbătoare, pantofi.) Can T² 262/38; *Nărăncă la un čoulár si-l făcă ună zăgîiă di cōuli*. (Porunca unui cizmar să-i facă o pereche de ghete.) Cap² 104/6; *Scoási únă cōulă din picór și aų turi ántru iel*. (Scoase o gheată din picior și o aruncă înaintea lui.) Cap² 142/12; *Maį búnă priminiri ra căn nă duęám la bisęárică; túņęa punęám cōuli și řivá maį zánóų pri noi*. (Îmbrăcăminte mai bună era când ne duceam la biserică; atunci puneam pantofi și ceva mai nou pe noi.) AtaM 352/21; *Con li punięá fičúru čųăulili, la mučóc din čųăulă șárpili și tíniru muri*. (Când copilul își punea ghetetele, șarpele din gheată îl mușcă și tânărul muri.) MP 204/6; *Meų fráti-n cumpuró cōuli*. (Fratele meu îmi cumpără pantofi.) DP 195/32; *Iel să-n dără, mámu, móri, cōuli*. (El o să-mi facă, mamă, măi, ghete.) Cap² 22/2; *Trupcăiáști un, văr vęári cōuli*. (Tropăie unul [= cineva], o fi având ghete.) Dms s.v.

Var.: **čoulă**, **čóulă**, **čųăulă**.

Et.: bg. *čehál*.

čouličcă, pl. **čoulički** s.f. Cap 99 s.v. *čóulă*; Dms. Ghetuță, pantofior.

Var.: **čouličcă** (Dms).

Et.: **čóulă** + **-lčcă**.

čouličcă vezi **čouličcă**.

čófcă, pl. **čófti** și **čoft** s.f. Pap² 67; Can² 381; Cap 93; ALR II s.n., 3, h. 690/012; Cerna A/1383, 1384; ALDM II,

h. 1181/1, 3, 5, 6; Dms. Stăncuță. *Čáfcă nă lă Ța púlu din triușă*. (Stăncuța ni-l luă puiul (de găină) din curte.) Dms s.v.; *Și Dómnú [...] zísí: „Țe ra si si fácă”*. *Și și fșíră áră čófti*. (Și Domnul [...] zise: „Ce a fost să se facă [din nou]”. Și se făcură din nou stăncuțe.) Pap M² 155/23; *Mára, ți sa țęsti yáyu di čófti?* (Bre, ce sunt ouăle astea de stăncuțe?) Cap² 46/9; *Ca amnárá, amnárá, bătúrá di niști čófti*. (Dacă merseră ce merseră, dădură de niște stăncuțe.) Cap² 59/17; *Vizú niști čóft primúlti*. (Văzu foarte multe ciori.) DP 39/13; *Țęsti čófti sá iŭă sá si fácă yoi, di Țo sá li pasc*. (Fie ca stăncuțele astea să se facă oi, ca eu să le pasc.) Cap² 53/11; *Čáfcă máscuri* (Cioroi.) Cerna A/1384.

Var.: **čáfcă** (Pap² 67; ALDM II, h. 1181/1, 3, 5, 6), **čóáfcă** (Dms), **čófcă**.

Et.: mac., bg. *čavka*.

čólmă vezi **čálmă**.

čómp, *pl. čómpur s.n.* Pap² 67; Can² 383; Cap 99; Dms. Cep. *Ál dăróá un čóamp*. (Îi făcu un cep.) Dms. s.v.; *Buțéáyu cu dóáú čóámpur*. (Butoi cu două cepuri.) Dms s.v. P. e x t. Jet. *Vínu cățó si cúră cómp din buțéáyu*. (Vinul începu să curgă [ca un] jet din butoi.) Cap 99 s.v.

Daŭ čómp. A țâșni. [*Vínu*] *dęádi čóamp*. ([Vinul] țîșni.) Dms s.v.

Var.: **čóamp**, **čómp** (Pap² 67).

Et. nec.

čop vezi **čop**.

čóplă vezi **čóplă**.

črăcmác, *pl. črăcmáti s.n.* ALDM II, h. 650/1-3, 5-7; Dms. **1**. Pușcă sau pistol cu cremene; (la pușcă) închizător. *L'-ă čăcăldisít črăcmácu, di țęa nu buuíáști*. (Îi e stricat închizătorul, de aceea nu trage.) Dms s.v. **2**. Brichetă (de aprins țigări); amnar. *Dúsi din Sărúnă un črăcmác*. (A adus de la Salonic o brichetă.) Dms s.v. **3**. Pușcă de soc; pușcoci.

Var.: **čăcmác** (ALDM II, h. 650/7).

Et.: tc. **čakmak** (mac., bg. *čakmak*).

črăcnés, **črăcníri**, **črăcníj**, **črăcnít vb.** IV. *Intranz.* Cerna A/726; ALDM II, h. 653/1, 3-7; Dms. A scăpăra. *Asán, cu črăcnęáști, bun, s-mi tálčóáș, mi ácu nu črăcnęáști, pústu, áy vez măstăgárca!* (*Asán*, dacă scapără [= ia foc pușca], bine, o să mă omori, dar dacă nu ia foc, nenorocitul, o vezi bâta!) Dms s.v.

Var.: **črăcnjás** (ALDM II, h. 653/3).

Et.: tc. **čakmak**.

črăcnjás vezi **črăcnés**.

črăngés, **črăngíri**, **črăngíj**, **črăngít vb.** IV. *Intranz.* A zornăi, a zăngăni. *Ța, vini álba Măru, anvescútă, năridítă și črăngęști*. (Iată, vine frumoasa Măru, îmbrăcată, împodobită [cu șiraguri de galbeni] și zornăiește.) W 62/4.

Et.: tc. **čingirdamak**.

čyáp vezi **čop**.

čyápca vezi **čópcă**.

čyárbă vezi **čórbă**.

čyáplă vezi **čóplă**.

čubrică *s.f.* Pap² 68; Can² 383; Cap 99; Dms. Cimbru. *Čubrica si mánáncă cu báclă*. (Cimbrul se mănăncă cu fasole.) Cap 99 s.v.; *Čubrica dă slač lă bob și lă línti*. (Cimbrul dă gust la fasole și la linte.) Dms s.v.

Et.: mac. **čubrika**.

čubúc vezi **čăbúc**.

čuc, *pl. čúcur s.n.* Pap¹ 40; Pap² 68; Can² 383; Cap 99; Cerna A/2029; ALDM II, h. 876/5, 6, h. 1123/5; Dms. Știulete fără boabe; ciocălău. *Cu čúcur fáțim fócu*. (Cu ciocălăi facem focul.) Dms s.v.

Et. nec.

Čúca *n.pr.* Pap M² 174/3. Nume de deal în *Lúnđiň* și *Birislăv*.

Et.: **čúcă**.

čucán, *pl. čucáni s.n.* Pap² 68; Can² 383; Cap 96; Cerna A/714, 1097; Wild h. 345/1, 3-7; ALDM II, h. 644/1, 7, 953/1-7; Dms. Ciocan. *Dóu trej fęti ay fúrá tucála, čucánu di la bisérică*. (Două trei fete fură

toaca, ciocanul de la biserică.) Can T¹ 269/19; *Aș lo un cuțăt, únă cúti și un čecán.* (Își luă un cuțit, o cute și un ciocan.) Cap² 112/31; *Čucánu și mistríja sa aláturli lu májsturu.* (Ciocanul și mistria sunt uneltele zidarului.) Dms s.v.

Var.: **čecán.**

Et.: mac. *čekan.*

Čucárca din čirnič n.pr. Cap 100. Nume de loc în *Úmă.*

Et.: din *čucárcă* + *din* + *čirnič.*

čucárcă, pl. **čucárță** și **čucórtș** s.f. Cap 100; Dms. Delușor, ridicătură de teren. *Júnsiră ăń un loc dinjurăt tot di čucárță nálti.* (Ajunseră într-un loc înconjurat peste tot de vărfuri înalte.) Cap² 115/6; *Si vęa scuns dípu únă čucárță.* (Se ascunsese după un delușor.) Dms s.v.

Var.: **čucárță.**

Et.: vezi *čúcă.*

čucárță vezi **čucárcă.**

čúcă s.f. Pap¹ 40; Pap² 68; Can² 383; Cap 99; Wild h. 30/3; Dms. Vârf de deal; deal. *Ań am un gulúb alb, túcu di pri čúcă, čúcă mețárđi.* (Am un porumbel alb, mereu umblă din deal în deal. [Ghicioare: Briciul.]) Cap² 153/5; *Di pri únă čúcă pručápóá.* (De pe un deal începu să strige.) Dms s.v.

Et.: cf. alb. *čukë*, mac., bg. *čuka.*

čucăés vezi **čucăjés.**

čucăjés, **čucăjiri**, **čucăjiri**, **čucăjít** vb. IV. *Tranz.* Pap¹ 40; Pap² 68; Can² 383; Cap 99; ALR II, 1, h. 296/012; Cerna A/857; ALDM I, h. 243/2, 6, ALDM II, h. 1032/1-3, 5, 6; Dms. **1.** A bate, a lovi; a ciocni, a atinge; a ciocăni. *Čucăés cu colídili [...] pána la day culáť.* (Ciocănesc cu ciomegele de colind [...] până le dau colaci.) Can T¹ 268/23; *Čucăjá vrin la poárta noastră.* (Bătea cineva la poarta noastră.) Dms s.v.; *Ái vácótu s-li čucăim núťli.* (E timpul să batem nucii.) Dms s.v.; *Čucni puápa la puártă și la lo anđója anúntru.* (Bătu popa la poartă și hangiul îl

luă înăuntru.) MP 144/5; *Púsiră, únă séră, catrán mult la poártă și, cęn vini țerbu să čucnăscă, a' si lipi córnú di catrán.* (Puseră, într-o seară, multă smoală la poartă și, când veni cerbul să bată, i se lipi cornul de smoală.) Pap M¹ 16/20; *Tréja [fęătă] la čucni un rupt, urót, ái spunęu Kělci din čánúșă.* (A treia [fată] lovi pe unul rupt, urât, îi ziceau *Kělci* din cenușă.) Cerna T; *Ĭel a' čucni cu țeli męri ăń frúnti și e' anđiră.* (El îi lovi [= atinse] cu merele acelea în frunte și ei înviară.) Cap² 48/43; *S-li čucnim uáuli.* (Să ciocnim ouăle.) Dms s.v.; *Uzó ca la puártă čucuiáști.* (Auzi că bate [cineva] la poartă.) MP 74/6; *Túnțea lisíta lo un căbrán și lo s-čucuiáscă, dum-dum-dum, pri túmcă-túmcă.* (Atunci vulpea luă o creangă și începu să lovească, poc-poc-poc, din deal în deal.) MP 90/28; *Con júnsiră cásă, láră si čucuiáscă la poárta di nafără cári ra ancľsă.* (Când ajunseră acasă, începură să bată la poarta de afară, care era închisă.) DP 172/38; *Á' čucăjáști ínima.* (Îi bate inima.) ALDM I, h. 243/2, 6; *La púsi și căpácu și lo s-li čucuiáscă cārřili.* (Puse și capacul și începu să bată cuiele.) MP 116/2; *Lę să čucăjáscă: tac-tuc, tac-tuc, lă măsturisiră sándúcu.* (Începu să bată: poc-poc; poc-poc, îl meșteriră cufărul.) DP 92/14; *La stricórá [lápțili] prin stricătoári și nápcunta a' pun siriște și la čucăjés și la nclágă.* (Îl strecoară [laptele] prin strecurătoare și apoi îi pun cheag și îl bat și îl încheagă.) Can T² 126/17. **2.** A scăpăra. ALDM II, h. 1032/2. **3.** A jugăni. *Bói' si čucăjés; și birbéťi' si čucăjés.* (Boii se jugănesc; și berbecii se jugănesc.) Dms s.v.; *Mérci nóstru la čucăim.* (Pe *Mérci* al nostru îl jugănim.) Cap 99 s.v.

♦ *Axęánă sicáră čucăjáști.* (L i t. Bate secara străină. = Se spune despre cineva care lucrează pentru străini.) Cap² 202/44.

Var.: **čicuĭés** (ALDM II, h. 1032/3), **čučăés, čucnés, čucués** (Pap¹ 40), **čucuĭés**.

Et.: mac. **čuka** (*čukne*), bg. **čukam** (*čukna*).

čucăĭít, čucăĭítă, pl. čucăĭít, čucăĭítı
adj. Pap¹ 40; Pap² 68; Can² 383; Cap 99 s.v. *čucăĭés*; Dms. Bătut, lovit; jugănit. *Birbėti čucăĭıt* (Berbec jugănit.) Can² 383 s.v.; Cap 99 s.v. *čucăĭés*. F i g. Prost, tămpit. *Čucnit ăn cap.* (Bătut în cap; tămpit.) Cap 99 s.v. *čucăĭés*.

Var.: **čucnit**.

Et.: vezi **čucăĭés**.

Čúcă Đăna *n.pr.* Cap 99 s.v. *čúcă*.
Nume de loc.

Et.: **čúcă** + **Đăna**.

čúcăș vezi **čuncăș**.

čúcmă, pl. čúcmı *s.f.* Bătaie. *Ay lo [lisıta] di urécĭ, a l' púsi únă čúcmă și-y tălcó.* (O luă [vulpea] de urechi, îi trase o bătaie și o omorî.) DP 74/39.

Et.: der. de la **čucăĭés** (*čucnés*).

čucnés vezi **čucăĭés**.

čucnit vezi **čucăĭít**.

čucș vezi **čuncăș**.

čucurés, čucuriri, čucurıĭ, čucurıt
vb. IV. *Refl.* Can² 383; Cap 100; Dms. A se răsacăra. *Ań am únă bábă, túcu și čucurėsti pri foc.* (Am o babă, mereu se răsacără pe foc. [Ghicioare: Pirostia].) Can T¹ 273/15.

Et.: mac. **čekori**.

čúcut, pl. čúcutı *s.n.* Cap 100. Ciocan.

Et.: der. de la **čucăĭés** (*čucnés*).

čucutíc, pl. čucutıĭı *s.n.* Pap² 68; Can² 383; Cap 100 s.v. *čúcut*. Ciocănel.

Var.: **čucutır** (Pap² 68).

Et.: **čucut** + *-íc*.

čucutır vezi **čucutíc**.

čucués vezi **čucăĭés**.

čucuĭés vezi **čucăĭés**.

čuč, pl. čúčur *s.n.* Pap¹ 41; Pap² 68; Can² 383; Cap 102; Dms. **1.** Grămăjoară de pământ. **2.** Suport de pământ ars ce susține țestul în care se coace pâinea.

♦ *Că vrin čuč.* (L i t. Ca o grămăjoară. = Se spune despre o persoană scundă de înălțime.) Dms s.v.

Var.: **čúčă** (*s.f.* Pap² 68).

Et. nec.

čúčă vezi **čuč**.

čučăĭés, čučăĭiri, čučăĭı, čučăĭıt *vb.* IV. Can² 383; Cap 102; ALDM II, h. 1032/3; Dms. *Intranz.* A sta jos, a se așeza; a sta pe vine. *Čučngá unğác.* (Stai jos puțin.) Dms s.v.; *Îc nu putıĭı si čucnés.* (N-am putut să mă așez de loc.) Dms s.v.

Var.: **čičuĭés** (ALDM II, h. 1032/3), **čučnés**.

Et.: mac. **čučı**, bg. **čučă**.

čúčă¹, pl. čúčki *s.f.* Cerna A/1120; ALDM II, h. 1123/1–7; Dms. Ardei.

Var.: **șúșcă** (Cerna A/1120, ALDM II, h. 1123/3).

Et.: mac., bg. **čúška**.

čúčă² *s.f.* Cap 102; Dms. Numele jocului de copii, „de-a dusul în cărcă”. *Pri drum nuĭbó únă cătă di fičór cári si jucáı čúčă.* (Pe drum întâlni un grup de copii care se jucau „de-a dusul în cărcă”.) Cap² 76/40.

Et.: **čuč** + *-că*.

čučnés vezi **čucăĭés**.

čučór vezi **pičór**.

čučór vezi **pičór**.

čučúľă vezi **čučúľ**.

čučuleán, pl. čučuleánı *s.m.* Pap² 68; Can² 383; Cap 102; Dms. Ciocârlan; ciocârlie. *Čučuleánu, [...] ácu la manáncă vrin cónı, cónli antúrbă.* (Pe ciocârlan, [...] dacă-l mănâncă un câine, câinele turbează.) Can T² 101/12; *Čučuleánu si náľă an sus, si dúĭı pána la vıntu turbát.* (Ciocârlia se înălța în sus, se duce [= ajunge] până la vântul turbat.) Can T² 101/10; *Tălcórá un čučuleán, un sácól și un púriř.* (Omorără o ciocârlie, un vultur și un purice.) Cap² 95/17; *Si dúsiră ára la lov și tălcórá un čurčuleán.* (Se duseră din nou la vânat și omorără un ciocârlan.) DP

111/13; *Čučulǵánu ái unǵác mai mári di vrǵpčán.* (Ciocârlia e puțin mai mare decât [o] vrăbie.) Dms s.v.; *Čučulǵánu aș la dǵrǵ cúibu prin pǵimínt.* (Ciocârlia și-l făcu cuibul prin pământ.) Cap 102 s.v.

Var.: **čučulén** (Pap² 68), **čurčulǵán**, **čurčulǵi** (Pap² 68).

Et.: **čučúl** + **-ǵán**.

čučulén vezi **čučulǵán**.

čučúl, pl. **čučúlǵá** s.n. Cap 102 s.v. *čučúlǵá*; Dms. Vârf; extremitate superioară; moș.

Var.: **čučúlǵá** (Cap 102).

Et.: bg. **čučul**.

Čučulán n.pr. Pap M² 174/7. Nume de loc în *Ūmǵá*.

Et.: **čučulǵán**.

čučúlčǵá, pl. **čučúlčǵi** s.f. Can² 383; Cap 102 s.v. *čučúlǵá*. Vârf; extremitate superioară.

Et.: din **čučúl** + **-čǵá**.

čúďǵá, pl. **čúďi** s.f. Pap² 68; Can² 383; Cap 100; ALR I, 1, h. 101/012, 013; Dms. 1. Minune, miracol. *Și șa, cu multǵi čúďi ři řeși fičóru, lǵrǵá multǵi pári.* (Și așa, cu multele minuni pe care le făcu băiatul, luară mulți bani.) Pap M¹ 22/16; *A! zisirá la ǵmpirátu s-la trimǵătǵá si-l la fúrǵá pucróvu di la lámǵǵǵá, si vǵǵǵá cáfcu čúďǵá di pucróv ári.* (Îi ziserǵă împǵratului să-l trimitǵă să-i fure velința zmeului, să vadǵă ce minune de velința are.) DP 90/36; *Si priuzó úrdina vikǵm cǵti čúďi ři řǵřǵá.* (În fine, se zvoni peste tot de câte minuni ce făcea.) DP 30/30; *Ři s-va spun, čúďǵá lucrú: pri řamǵia turřǵáscǵá stǵtǵǵá, cu péňli rǵșirítǵi, únǵá řǵǵǵǵá.* (Ce să vă spun, lucru de mirare: pe geamia turcească stǵtea, cu penele rǵșfirate, o găinǵă.) DP 62/2; *Cǵřó an sus cǵřru řer ři zǵřé: „bre! ři mári čúďǵá!”* (Se uitǵă în sus spre cer și zicea: „bre, ce mare minune!”) Pap M¹ 26/5; *Minčunóșǵi!, ca vizúrǵá řeștǵá čúďǵá, si*

anřricǵrǵá. (Mincinoșii, dacǵă vǵzurǵă acest miracol, se speriarǵă.) Pap M² 159/40; *Tuǵř priúnǵá cunuscúrǵá čúďba.* (Toți împreunǵă (re)cunoscúrǵă [= înțeleserǵă] miracolul.) MP 198/26; *Mi čudǵi di čúďǵá.* (Încremenii de mirare.) ALR I, 1, h. 101/012; *Mi řirǵi di čúďbǵá.* (Rǵmǵăsei uimit de minune.) ALR I, 1, h. 101/013. 2. Pl. Bunǵătǵi, delicatese. *Io si mi duc si-ń la řtet tǵti, ca si-ń dúcǵá čúďi.* (Eu o să mă duc să-l aștept pe tata, că o să-mi aducǵă bunǵătǵi.) Cap² 130/23; Pap M² 128/21.

Var.: **čúďbǵá**.

Et.: mac., bg. **čudo**.

čúďbǵá vezi **čúďǵá**.

čúďen, **čúďnǵá**, pl. **čúďni**, **čúďni** adj.

Minunat. *Mǵása scoǵasi čúďni mǵncǵtúr.* (Masa scoase [= dǵdu la ivealǵă] mǵncǵruri minunate.) DP 113/19.

Et.: mac., bg. **čuden**.

čúďés, **čúďiri**, **čúďi**, **čúďit** vb. IV. *Reřl.* Pap² 68; Can² 383; Cap 100; ALR I, 1, h. 140/012; Dms. 1. A se mira, a fi uimit, a se minuna, a încremenii (de mirare). *Fičóru lu mpirátu si čúďé cǵři nu bǵ řista cal ápu.* (Fiul împǵratului se mira de ce acest cal nu bea apă.) Can T¹ 278/33; *Įel mult si čúďi di řista lucrú.* (El se mirǵă mult de acest lucru.) Cap² 28/15; *Aș čúďi čúďi mǵm-sa.* (Foarte tare se mirǵă mamǵă-sa.) MP 128/4; *Ōǵmińi! ampirǵteřt, ca vinírǵ mǵřnista, si čúďirǵ cǵř vizúrǵá tapóla áncǵ cǵřta mai řrǵșǵá.* (Oamenii împǵratului, când venírǵă în ziua urmǵătoare, se mirǵrǵă când vǵzurǵă plopul încǵ pe atǵta mai gros.) Pap M¹ 16/7; *Di čúďiri lucrú ca, di řúndǵ murǵu i zúřǵá cǵři řinř, řǵsi viti, di ca la tǵlčó [vǵmpiru], nu murǵi nǵři únǵá vitǵá vikǵ.* (De mirare lucru că, de unde mureau în fiecare zi câte cinci, șase vite, dupǵă ce îl omorǵi [pe vampir], nu mai muri nicio vitǵă.) Can T¹ 271/16; *Si čúďeřti ca řúbǵr.* (Se mirǵă ca prostul.) Pap M² 72/3; *Nǵródu řǵłdi si*

čudǎ. (Lumea numai se mira.) Atam 373/10; *Și lui a' ra frică di ȕista čudit fičór.* (Și lui îi era frică de acest băiat minunat [= fermecat, deosebit; ciudat].) Pap M² 153/34. **2.** A se gândi, a reflecta, a se întreba. *Iǎ mi čudiǎs cum s-uǎ liǎǎ [lǎbinița] di čuǎla.* (Eu mă gândesc cum să iau [pepenele] de acolo.) MP 202/1; *Ia stǎ și si čudǎsti: „ȕe mǎncări sǎ-ȕ fac ȕo la moșu meu?”* (Ea stă și se gândește: „ce mâncare să-i fac eu moșului meu?”) Cerna T; *Ie' si čudǎǎ cum si la pǎrǎ faKiru di fičór.* (Ei se întrebau cum să-l omoare pe bietul băiat.) Cap² 78/25; *Dupǎ ȕe si čudi unǎc vacót, a' zisi.* (După ce se gândi puțin timp, îi zise.) Can T² 108/26; *Si čudi iǎndi si áflǎ tǎri scand.* (Se gândi unde o să găsească asemenea scaun.) Cap² 86/13; *Pópa toátǎ noǎptǎ si čudi și dimingǎta lǎ trimǎsi cu bóil.* (Popa toată noaptea se gândi și dimineța îl trimise cu boii.) DP 44/2; *Fičóru lu mpirátu [...] cațó sǎ si čudǎscǎ cum sǎ făcǎ sǎ-ȕ disfǎcǎ [fǎta].* (Fiul împăratului [...] începu să se gândească cum să facă s-o dea jos [pe fată].) Can T¹ 279/3; *Ló si čudǎscǎ, árǎ, cum s-la piǎrdǎ.* (Începu din nou să reflecteze cum să-l omoare.) DP 44/8. **3.** A se văicări, a se văita. *Nu ti čudiǎǎ, cǎ iǎ s-mi duc an toǎ lǎǎc.* (Nu te [mai] văicări, că o să mă duc eu în locul tău.) MP 68/23; *Nu ti čudiǎǎ! Cóti si-ȕ trubuiǎscǎ, iǎǎ ȕa sam!* (Nu te văita! Câte or să-ȕi trebuiască, eu sunt aici!) MP 248/16; *Mi čudǎs.* (Mă vaiet.) ALR I, 1, h. 140/012. **4.** Imper. A se păzi. *Cátǎ neǎa; na-ȕ ȕǎstǎ lǎǎcǎ și si nu-ȕ distǎp, lumíntra, čudǎ-ti; ȕo di toǎ bun áț zic.* (Fii atent; ia tigva asta și să n-o destupi, altfel, păzește-te; eu îți zic pentru binele tău.) DP 120/39.

Var.: **čudiǎs.**

Et.: mac. **čudi** (*se*), bg. **čudja** (*se*).

čudiǎs vezi **čudǎs.**

čudilǎ, *pl. čudilur* *s.f.* Can² 383; Cap 100 s.v. *čudǎs*; Dms. Minune. *Čudilǎ lu Dómnu.* (Minunea lui Dumnezeu.) Dms s.v.; *ȕel fǎsi ma mǎri čudilǎ.* (Acela făcu o minune [și] mai mare.) Cap² 107/46.

Et.: **čudǎ** + **-ilǎ.**

čudiri, *pl. čudir* *s.f.* Cap 100 s.v. *čudǎs*; Dms. Mirare, uimire. *ȕi-ȕ ȕǎstǎ čudiri pri tini?* (Ce-i mirarea asta pe tine?) Dms s.v.; *ȕi vizú ra di čudirǎ lúcru.* (Ce văzu era lucru de mirare.) DP 66/24.

Et.: vezi **čudǎs.**

čudisít, **čudisítǎ,** *pl. čudisít, čudisíti* *adj.* Cap 100 s.v. *čudǎs*; Dms. Uimit. *ȕǎrlu, cum aȕ vizú, rǎmási čudisít.* (Împăratul, cum o văzu, rămase uimit.) Cap² 108/32.

Et.: vezi **čudǎs.**

čuduvísti, *pl. čuduvíst* *s.f.* Ciudățenie; ființă ciudată, arătare. *La zǎnvǎrti buzdugǎnu și mǎini la ȕǎ čuduvístǎ și-ȕ pugudí.* (Învârti buzduganul și azvârli în ciudățenia aia și o nimeri.) DP 166/32; *ȕǎ čuduvístǎ ra unǎ lámǎǎ cǎri aȕ durǎ pičóru mult.* (Arătarea aceea era un balaur pe care îl dorea tare piciorul.) DP 166/33.

Et.: mac., bg. **čudovište.**

čuf, *pl. čúfi* *s.m.* Dms. Păr încâlcit.

Et.: it. **ciuffo.**

čufincǎ vezi **čfincǎ.**

čufingǎ vezi **čfincǎ.**

Čúkiti *n.pr.* Pap M² 174/16; Cap 100. Nume de loc în *Cónȕco.*

čul¹, *pl. čúlu* *s.n.* Can² 383; Cap 100; Dms. Velință mică așternută pe spinarea calului sau a măgarului, sub samar. *Úni' lǎ gunés [scuculǎȕi!] și lǎnȕi' șȕǎǎ cu čúlu și di cǎla lǎ dúnǎ an sac.* (Unii le gonesc [lăcustele] și ceilalți așteaptă cu velnița și apoi le adună în sac.) Can T² 116/6.

Et.: tc. **çul** (mac., bg. **čul**).

čul², pl. **čulur** s.n. Pap² 68; Cap 101; Dms. În expr. *Pun un čul*. A marca un punct, a câștiga un avantaj în jocul de copii *a măčca*. *Băjă čulur ă' púsi*. (I-a marcat multe puncte.) Dms s.v.

Et. nec.

čul³, **čulă**, pl. **čul**, **čuli** adj. Pap¹ 41. (Despre animale) cu o singură ureche.

Et.: bg **čul** (mac. **čulav**).

čul⁴, **čulări**, **čulăi**, **čulát** vb. I. *Tranz.* Pap¹ 41; Pap² 68; Cap 101; Wild h. 194/4, 5; Dms. A asculta (cu atenție). *Čulă si-ț spun*. (Ascultă cu atenție să-ți spun.) Cap 101 s.v.; *Ič nu mi čulă fičóri!*. (Copiii nu mă ascultă deloc.) Dms s.v.; *Pricázma čulátă*. (Poveste ascultată cu atenție.) Dms s.v.

Var.: **čulés** (Pap¹ 41; Pap² 68).

Et.: mac. **čuli**.

čulác, pl. **čulát** s.m. ALDM I, h. 270/1, 5; Dms. Ciung.

Et.: tc. **čolak** (mac., bg. **čolak**).

čulár vezi **čoglár**.

čulă n.pr. Pap¹ 40; Pap² 68; Pap M² 170/35; Cap 101. Nume de oaie.

Et.: **čul³**.

čulés vezi **čul⁴**.

čuldisés, **čuldisiri**, **čuldisi**, **čuldisit** vb. IV. *Tranz.* Dms. A acoperi calul sau măgarul cu velință. *Čon ișqá din cásă, lă čuldisiră [cálu] și nu vizú řivá*. (Când ieși din casă, îl acoperi [pe cal] și [acesta] nu văzu nimic.) Dms s.v.; *Pruubidü, să čuldisit toř cář!*. (Am controlat, toți caii sunt acoperiți cu velințe.) Dms s.v.

Et.: tc. **čullamak**.

čuléră vezi **čalíră**.

čulijă vezi **čilijă**.

čulín, pl. **čulín** s.m. Pap¹ 41. Ciulin.

Et. nec.

čulíră vezi **čalíră**.

čultár, pl. **čultără** și **čultor** s.n. Dms. Velință.

Et.: cf. **čul¹**.

čumát, **čumátă**, pl. **čumát**, **čumáti** adj. Pap² 68. Bolnav de ciumă; ciumat.

Et.: der. de la **čumă¹**.

čumă¹, pl. **čumi** s.f. Pap² 68; Can² 383; Cap 101; Dms. 1. Ciumă. *Čuma cătúnu řista la zăpustí*. (Ciuma a pustiit satul ăsta.) Cap² 144/39; *Nu sam neágra čumă, că sam íla ta řea búnă*. (Nu sunt ciuma neagră, că sunt fiica ta cea frumoasă.) Cap² 101/2; *Dintru ca si scápă di čumă, [cupinéři!]* la lăsără cătúnu. (Ca să scape de ciumă, [locuitorii din Cúpă] părăsiră satul.) DP 222/34; *Făřla čumă*. (Ciumă.) Cap 101 s.v. F i g. Persoană rea și urâtă. *Čumu!* (Urătule; urăto!) Dms s.v. 2. Flocc de lână.

♦ *Čot čuma-n leč*. (L i t. Cât ciuma de leac.= De loc, foarte puțin.) Pap M² 65/42; *Čuma s-ti bătă!* (Lovi-te-ar ciuma!) Pap M¹ 13/5; Pap M² 59/23; *Čuma s-la dúnă!* (Ciuma să-l adune [= să-l omoare].) Cap² 191/12.

Et.: lat. **cyma**.

Čumă² n.pr. Pap M² 174/11; Cap 101. Nume de loc în *Óřin*.

Et.: **čumă¹**.

čumbás vezi **čămbás**.

čumbăș vezi **čămbăș**.

čumúgă vezi **čămúgă**.

čumuligă vezi **čămuligă**.

čunc vezi **čung**.

čuncaș vezi **čăuncaș**.

čuncaș interj. Cap 101; Dms. Strigăt cu care se opresc măgarii: „stai”, „stop”. *Ĭel túcu si-ț cacă pári până čon si-l řiř „čuncaș”*. (El o să-ți cace într-una bani până când o să-i zici „stai”.) Cap² 89/11; *Ăřă dčádu ař zís-ař „čuncaș” și [micu fráři] si fát-ař măgár*. (Iar bătrânul i-a zis „stop” și [fratele cel mic] s-a transformat în măgar.) Cap² 102/11.

Var.: **čucăș** (AtaM 261/18), **čucș** (Cap 101 s.v.; Dms), **čuncaș** (Cap 101 s.v.).

Et.: onomatopee.

Čuncutělu n.pr. Pap M² 174/15; Cap 101. Nume de loc în *Cúpă*.

čunķi conj. Dms. Pentru că.

Et.: mac. **čunķi** (tc. **čünkü**).

čunčupércă vezi **činčupércă**.

čung, **čungă**, *pl.* **čunz**, **čunzi** *adj.* Pap² 68; Can² 384; Cap 101; ALDM I, h. 270/2–4, h. 271/2–4; Dms. Ciung.

♦ *Čung s-ti ved!* (Vedea-te-aș ciung!) Cap 101 s.v.; *Čungă să-ți porți!* (L i t. Ciungă s-o duci [mâna]. = Să olegești.) Pap M² 60/26.

Var.: **čunc** (ALDM I, h. 270/2).

Et. nec.; cf. it. **cionco**.

Čunga *n.pr.* Cap 101. Nume de capră.

Et.: **čung**.

čungár, *pl.* **čungár** *s.m.* Cap 101; Dms. Copac bătrân, uscat.

Et.: din **čung** + **-ár**.

čupop vezi **čop**.

čupocă vezi **čopcă**.

čup, **čupă**, *pl.* **čup**, **čupi** *adj.* Pap¹ 41; Pap² 68; Can² 384; Cap 101; Cerna A/2385; Dms. (Despre oi sau capre) cu urechi mici. *Căpră čupă*. (Capră cu urechi mici.) Pap¹ 41 s.v.; Pap² 68 s.v.; Dms s.v.; *Cumpărăi ună uaiă čupă*. (Am cumpărat o oaie cu urechi mici.) Cap 101 s.v. P. e x t. Bleg. *Un moș aș vea ună căpră čupă*. (Un moș avea o capră bleagă.) Cap 101 s.v.

Et.: alb. **čup**.

Čupa *n.pr.* Pap M² 170/36; Cap 101 s.v. *čup*. Nume de oaie sau capră cu urechi blegi.

Et.: **čup**.

čupcăies, **čupcăiri**, **čupcăii**, **čupcăit** *vb.* IV. *Tranz.* ALDM II, h. 851/7. A ciuguli; a ciupi.

Et.: der. de la **čopcă**.

čupél, *pl.* **čupčálă** *s.n.* Cerna A/733, 1231; Dms. Bețișor, vreasc, surcea. *Cu čupélu, čoat să măiș, nu dčári*. (Cu bețișorul, oricât ai lovi, nu doare.) Dms s.v.; *Cu čoativa čupčálă prinsim fčocu*. (Am aprins focul cu câteva surcele.) Dms s.v.

Et.: bg. **čupilo** (Mladenov, s.v. *čupene*).

Čupitónă *n.pr.* Cap 102. Nume de persoană.

čuplés, **čuplíri**, **čuplíj**, **čuplít** *vb.* IV. *Tranz.* Pap¹ 41; Pap² 68; Can² 384; Cap 102; ALR II s.n., 1, h. 45/012, h. 230/012; ALR II s.n., 2, h. 370/012; Cerna A/151, 971; ALDM II, h. 851/1–6; Dms. A ciuguli; a ciupi; a ciocăni. *Púll čuplés úuli*. (Păsările ciugulesc strugurii.) ALR II s.n., 1, h. 230/012; „*Turčá šikér*” *io, mámu, čuplé-la găllíli*. („Aruncă zahăr” eu, mamă, găinile să-l ciugulească.) Cap² 17/6; *Ună găllínă čuplé prin triúšă*. (O găină ciugulea în bățatură.) DP 61/28; *Con čupléu, fățéu mári cãlbãloc*. (Când ciuguleau, făceau mare gălăgie.) DP 182/5; *La púniť [Cúsi-Cucóti] an cucóti! nóstri si la čupléscă și s-la tãlčáscă*. (Puneți-l [pe Cocoșelul-fără-coadă] printre cocoșii noștri, să-l ciugulească și să-l omoare.) Pap M² 137/34; *Ca tricú unčác vrčámi, si dunárã mulť puť [...] și lárã si čupléscă me!* (După ce trecu puțină vreme, se adunară multe păsări [...] și începură să ciugulească mei.) DP 182/4; *Gállíli lã čuplírã gãrnišóru*. (Găinile au ciugulit porumbul.) Dms s.v.; *Turčá-la unčác me! să čupléscă púll!* (Aruncă-le puțin mei, ca să ciugulească păsările.) Dms s.v.; *Čuplitóarcã čupléști án cčája di pom dúpu gčerm*. (Ciocănitorea ciocănește în coaja pomului după viermi.) Cap² 102 s.v.; *Čuplít di sípcă*. (Ciupit de vărsat.) ALR II, 1, h. 45/012; *Čuplít di sipáníťă*. (Ciupit de vărsat.) Dms s.v.

Et.: bg. **čoplja**.

čuplitór, *pl.* **čuplitór** *s.m.* Dms. Cioc, plisc. *Čoan ț-u da una cu čuplitóru!* (Când ț-i-o da una cu ciocul!) Dms s.v.

Et.: din **čuplés** + **-itór**.

čuplitóará vezi **čuplitórcă**.

čuplitóarcă vezi **čuplitórcă**.

čuplitóári vezi **čuplitórcă**.

čuplitórcă, *pl.* **čuplitórtș** și **čuplitórkí** *s.f.* Pap¹ 41; Pap² 68; Can² 384; Cap 102 s.v. *čuplés*; ALR II s.n., 3, h. 705/012;

Cerna A/1389; ALDM II, h. 1185/1–6; Dms. Ciocănitore. *Čuplitóarca čuplǎști ăn cǎja di pom dúpu germ.* (Ciocănitorea ciocănește în coaja pomilor după viermi.) Cap 102 s.v. *čuplés.*

Var.: **čuplitóará** (Can² 384 s.v.), **čuplitóarcă**, **čuplitóári** (ALDM II, h. 1185/3, 4).

Et.: din *čuplitór* + *-că*.

čuplitúra, pl. **čuplitúr** s.f. Dms. Loc unde se pun grăunțe pentru a fi ciugulite de păsări.

Et.: din *čuplés* + *-itură*.

čupúc vezi **čápúg**.

čupúg vezi **čápúg**.

čupuleándră, pl. **čupuleándri** s.f. Pap¹ 41; Pap² 68; Can² 384; Cap 95; Dms. Organ genital al băieților; puță.

Var.: **čăpuleándă** (Cap 95), **čupuleándă** (Can² 384; Cap 95 s.v.), **čupuleáti** (Dms s.v.), **čupuléndă** (Pap¹ 41), **čupuléndă** (Pap² 68).

Et.: din *čupél* + *-gáindră*.

čupuleándă vezi **čupuleándră**.

čupuleáti vezi **čupuleándră**.

čupuléndă vezi **čupuleándră**.

čupuléndă vezi **čupuleándră**.

čupurnígă, pl. **čupurníz** s.f. Wild h. 87/3. Ciupercă.

Et.: cf. *čínčupércă* și ar. *čupéronică*.

čur, pl. **čúrur** s.n. Pap¹ 41; Pap² 68; Can² 384; Cap 102; Cerna A/1427; Dms. Ciur. *La řirnú říptu cu čúru.* (A cernut grâul cu ciurul.) Cap 102 s.v.; *Lă tricúm prin čur năútu.* (Cernurăm năutul prin ciur.) Dms s.v.; *Li púni toáti cumátili an un čur ři-ú řon [túrta] să-ú mănáncă řiúnca.* (Pune toate bucățile într-un ciur și o řin [turta] ca s-o mănânce lăuza.) Pap M² 119/1; *Săřbiřca řási cu un čur ři cu únă úřlă plínă cu ápu.* (Gospodina iese cu un ciur și cu o oală plină cu apă.) Can T¹ 269/29; *Mullăre ři áu dúři túrta męřđi ántu rudíta, cu čúru la ócř luř, ca ři ři*

věđă, ři věđă prin čur. (Femeia care duce turta merge înaintea lăuzei, cu ciurul la ochii ei, ca, orice o să vadă, să vadă prin ciur.) Can T² 116/29–30; *Ař la lo bába čúru ři ři dúři la čářmă.* (Își luă baba ciurul și se duse la fântână.) MP 102/7; *Ăn lăřá ápu cu čúru, áři că dăřiám, nápcúnda mi culcám.* (Îmi lua [= aducea] apă cu ciurul, beam de mă săturam, apoi mă culcam.) MP 102/5; *Řéla din řindúk, dunát gřem, čur la dăró.* (Pe cel din cuřar, adunat ghem [= ghemuit] ciur îl făcu [= îl găuri].) DP 57/14.

Et.: lat. *cibrum*.

čuráp vezi **čărápă**.

čurăbăřie vezi **čurbařiă**.

čurbaři vezi **čurbařiă**.

čurbařiă vezi **čurbařiă**.

čurbařiă, pl. **čurbaři** adj. și s.m. Pap² 67; Can² 383; Cap 99 s.v. *čorbă*; ALR II s.n., 6, h. 1608/012, h. 1612/012, h. 1614/012, h. 1617/012; Wild h. 395/1–6; Dms. Bogat; bogătaș, bogătan. *Řéla pářă ra mult čurbařiă.* (Acel pașă era foarte bogat.) Cap² 42/3; *Ra, únă úără, un pópă mult čurbaři.* (Era, odată, un popă foarte bogat.) Cap² 34/6; *Io sam viniă řtróřnic [...] dúpu un uom mult čorbařó.* (Eu am venit peřitoare [= în peřit] după un om foarte bogat.) Cap² 132/6; *Júnsiră di čurbaři mai čurbaři.* (Ajunseră [=deveniră] din bogaři și mai bogaři.) Cap² 34/4; *Ca rař mult čorbaři, bărbátu, mullăre ři řicóru vręař si s-dúcă tu ař ilóki.* (Pentru că [= dacă] erau foarte bogaři, bărbatul, nevasta și feciorul voiau să se ducă în hagiálac.) Cap² 69/35; *Fičúru řiřta ra čurbuřóia ři ař dăró la řiătă dăřăřă cęřlbi.* (Băiatul ásta era bogat și ři făcu fetei două brăřari.) MP 34/18; *řuván nu-ř cóta čurbuřóia.* (řuván nu e atât de bogat.) ALR II s.n., 6, h. 1612/012; *Ómu řéla mai čurbuřóia an cătún la noř.* (Omul cel mai bogat în sat la

noi.) ALR II s.n., 6, h. 1614/012; *Țéla mai muļ qámiñ din cătún sa vácătli, čorbăǵóı.* (Cei mai mulți oameni din sat sunt cu stare, bogați.) ALR II s.n., 6, h. 1617/012; *Eı ray uámiñ čurbugǵı bun.* (Ei erau oameni bogați bine.) Cerna T; *Din sirumáš junsiră čurbăǵıı.* (Din săraci au devenit bogați.) Dms s.v.; *Cári čorbaǵı la fěsi řısta bun cu noi?* (Care bogătaș [il] făcu binele ăsta pentru noi?) W 68/12; *Si uzó cā un čorbaǵııa vę un izmikár.* (Se auzi că un bogătaș avea un servitor.) Cap² 27/26; *Ca si sculó čurbaǵııa, vizú [...] un bilíc di uámiñ junglăř.* (Când se sculă bogătașul, văzu [...] o grămadă de oameni omorâți.) Cap² 33/37; *Să furóm pári di la filęn čurbaǵııa.* (Să furăm bani de la cutare bogătaș.) Cap² 33/25; *Nărăncóřă nărăncniřili cā řısta fičyór, ři si fěasi ān řęástă seřără, s-lă mánáncă lu řısta čurbăǵııa málu.* (Ursitoarele ursiră că acest copil, care se născu în această seară, o s-o mănânce averea acestui bogătaș.) AtaM 395/7; *Cóla flo un yom, mári čurbăǵııa, cári vęa un pämpúr di pri mári.* (Acolo întâlni un om, mare bogătaș, care avea un vapor foarte mare.) DP 189/32; *Cář la čurbugǵıı sa grař.* (Caii oamenilor bogați sunt grași.) ALR II s.n., 6, h. 1608/012.

♦ *Păn si-l' vină kéřu la čorbaǵııa, a'l iási súřliti la surumáu.* (Până să-i vină poftă celui bogat, sărmanului îi iese sufletul.) Can T² 112/19; *Čurbăǵııă řără čórbă.* (L i t. Om bogat fără ciorbă. = Boier fără parale.) Cap² 172/15.

Var.: **čorbaǵı, čorbaǵıa, čorbaǵııa, čorbaǵııă** (Cap 99 s.v. *čórbă*).

čorbaǵóı, čorbaǵóıă (Cap 99 s.v. *čórbă*), **čorbăǵóıă** (Dms s.v.),

čorbăǵóı, čurăbăǵıe (Wild h. 395/5), **čurbaǵıı, čurbaǵııa, čurbaǵóıă** (Can² 383), **čurbăǵıe** (Wild h. 395/3, 6, 7),

čurbăǵóıa, čurbugıe (Wild h. 395/2), **čurbugóıa, čurubăǵıe** (Wild h. 395/4), **čurubăǵóı** (Wild h. 395/1), **čurubugóı** (Wild h. 395/1).

Et.: tc. *çorbacı* (mac., bg. *čorbaǵııa*).

čurbaǵılóc vezi **čurbăǵılóc**.

čurbăǵóıă vezi **čurbaǵııă**.

čurbăǵıe vezi **čurbaǵııă**.

čurbăǵılóac vezi **čurbăǵılóc**.

čurbăǵılóc, *pl.* **čurbăǵılóti** *s.n.* Cap 99 s.v. *čórbă*; Dms. Bogăție. *Nu-ř la vııı ni biııucu, ni čurbugálócu, ni řivá guđđęa.* (Nu-ți vreau nici turma, nici bogăția, nici nimic.) MP 58/19.

Var.: **čurbaǵılóc** (Cap 99 s.v. *čórbă*), **čurbăǵılóac** (Dms), **čurbugálóc**.

Et.: tc. *çorbacılık*.

čurbăǵóıa vezi **čurbaǵııă**.

čurbugálóc vezi **čurbăǵılóc**.

čurbugás, čurbugásă, *pl.* **čurbugásř** *adj.* Bogat. *Řısta fičyăr ra mult čurbugásř fičyăr.* (Băiatul ăsta era un băiat foarte bogat.) MP 54/1.

Var.: **čurbugásć**.

Et.: din *čurbaǵııă* + *-és(c)*.

čurbugásć vezi **čurbugás**.

čurbugıe vezi **čurbaǵııă**.

čurbugóıa vezi **čurbaǵııă**.

čurčuleán vezi **čučuleán**.

čurčuléı vezi **čučuleán**.

čurčuvéř vezi **čărčăvéř**.

čurilă vezi **čăliră**.

čúrlă vezi **čăliră**.

čurqáp vezi **čărápă**.

čuróp vezi **čărápă**.

čurubăǵıe vezi **čurbaǵııă**.

čurubăǵóı vezi **čurbaǵııă**.

čurubugóı vezi **čurbaǵııă**.

čurúc, *pl.* **čurúcur** *s.n.* Dms. Lucru fără valoare; ciuruc.

Et.: tc. *çürük* (mac., bg. *čuruk*).

čuș *adv.* Pap¹ 41; Pap² 68; Can² 384; Cap 102; ALR II, 1, h. 55/012; Cerna A/Supl. În cârcă, în spinare; în spate. *La laj čuș.* (Îl luai în cârcă.) Pap¹ 41 s.v.; Pap² 68 s.v.; *Túcu-ț mi rog, lúpuli, s-mi lěj uněj čuș.* (Numai rogu-te, lupule, să mă iei puțin în cârcă.) Can T¹ 281/19; *S-mi zălčáj uněác án čuș, s-mi póřǎ.* (Să mă iei puțin în spinare, să mă duci.) Cap² 118/21; „Frati”, zíři, „nu mai pot”. *Ǻl lę án čuș, tricú còla, tricú gáura.* („Frate”, zice, „nu mai pot”. Îl ia în spinare, trecu acolo, trecu de gaură.) Cerna T; *La duc [micu] an čúšcǎ.* (Îl duc [pe cel mic] în spate.) ALR II, 1, h. 55/012; *Lǎ laj čúčca.* (Îl luai în spinare.) Cerna A/Supl.; *Și Kutǎč mǎncǎș, și an čúšcǎ mi purtǎș.* (Și bătaie mâncași, și-n cârcă mă duseși.) MP 84/19; *Ǻl laj án brǎțǎ și-l purtáj án čúšcǎ.* (Îl luai în brațe și-l dusei în spinare.) Cerna T.

♦ *Ǻn Majdá si porț čuș.* (L i t. O să mâni măgarul în Majdá. = O să fii slugă la alții.) Cap² 219/35.

Var.: **čúčca, čúšcǎ.**

Et.: bg. *čuș*.

čuș-čuș *interj.* Dms. Ciuș-ciuș; strigăt cu care se îndeamnă măgarii.

Et.: onomatopee.

čúšcǎ *vezi čuș.*

čușt-čușt *interj.* Cap 102; Dms. Ni-ni, strigăt cu care se alungă calul.

Et.: onomatopee.

čut *vezi șut.*

čútǎ, *pl. čúti* *s.f.* Dms. Cerboaică.

Et.: *čut* (s.v. *șut*).

čútcǎ *s.f.* Pap¹ 40; Pap² 67; Can² 384; Cap 102; Dms. **1.** (În limbajul copiilor) Mână. **2.** Numele unui joc de copii; poarca. *Nuǐbó còtva fičór cǎri pǎštęu porț și cǎri jucǎy čútca.* (Întâlni câțiva copii care pășteau porci și jucau poarca.) Can T² 103/10.

Var.: **čótcǎ, șútcǎ** (Dms s.v.).

Et.: din *čut* (s.v. *șut*) + *-cǎ*.

čutnės *vezi șutnės.*

Čútura *n.pr.* Pap M² 174/17; Cap 102 s.v. *čúturǎ*; Dms s.v. *čúturǎ*. Nume de loc în *Nónti*.

Et.: **čúturǎ.**

čúturǎ, *pl. čútur* *s.f.* Pap² 68; Can² 384; Cap 102; Dms. Măsură de capacitate pentru cereale; baniță. *Ǫo s-mi culc án čútura di gǎrnișór.* (Eu o să mă culc în banița de porumb.) Cap² 64/7; *S-mi duc sǎ-ų řer čútura sǎ ři mirim miǧǧi!* (O să mă duc să cer banița ca să măsurăm banii de argint.) Cap² 146/41; *Ǻflǎ, bǎbu, unǎ čúturǎ s-li mirim [řirili].* (Găsește, babo, o baniță să măsurăm [lirele = galbenii].) Pap M² 138/28; *Unǎ řurlinǎ si vęa lipit án cúru di čúturǎ ři, cõn ř-u dúsi čútura, řęa mǒșǎ aų antribó bǎba.* (Un ban de aur se lipise pe fundul baniței și, când îi duse banița, bătrâna o întrebă pe babă.) DP 133/26–27.

♦ *Ǻn la dǎrǒǎ cǎpu čúturǎ.* (Mi-a făcut capul baniță; m-a amețit de cap.) Dms s.v.

Et.: lat. * *cytola* (mac., bg. *čutura*).

čuplár *vezi čoqlár.*

čuvǐǎ *vezi čǎvǐǎ.*

čuzbín *vezi čǎzbín.*

D–DR

da *adv.* AtaM 255/9. Afirmație; da.

Et.: mac., bg. *da*.

dábiter *adv.* Dms. Mai rău. *Di dábiter s-ti vęǎǧlǎ Dómnu.* (Să te ferească Dumnezeu de mai rău.) Dms s.v.; *Dábiter s-ti ved.* (Să te văd și mai rău.) Dms s.v.

Et.: din *da* + *bítér*.

dǎcǎ *vezi dęǎca.*

dafínav *vezi dafínǎv.*

dafínǎv, dafínǎvǎ, *pl. dafínǎv, dafínǎvi* *adj.* Care se referă la dafin. *Ǻri an miǧǧlucu di mǎri Čurǎ-lámniǎ și unǎ dafínǎvǎ dǎrvǎ.* (În mijlocul mării se află balaurul Čurǎ și un ciot de dafin.) MP 42/28.

Var.: **dafinav**.

Et.: mac., bg. **dafinov**.

dafs vezi **davg**.

dăiă *s.m.* Pap² 73; Can² 384; Cap 102; Dms. Unchi. *Țista n-ăi dăiă*. (Asta îmi e unchi.) Cap 102 s.v.; *Ți dără dăia?* (Ce face unchiul?) Dms s.v.

◆ „*Cări Ț-u băbăică, mósucu?*”; „*Atu n-ăi dăiă*”. (L i t. „Cine îți e tată, catărul?”; „Armăsarul îmi e unchi”. = Se spune despre cel care se rușinează de familia sa.) Pap M² 62/35.

Et.: bg. **daja**.

Dăițoană *n.pr.* Pap M² 175/8; Cap 103. Nume de fântână în *Ōșin*.

dăjma *adv.* Cap 103; Dms. Mereu, întotdeauna. *Dăjma au trimité [fēja] pri iúndi să nu si toárnă*. (Întotdeauna o trimitea [pe fată] pe unde [= acolo de unde] să nu se [mai] întoarcă.) Cap² 38/11; *Si-n la duț dăjma yóu la mini*. (Oul să-l aduci întotdeauna la mine.) MP 146/13; *Añ am un cal roș și dăjma la chuțuăști álbi' cal' ți sa dijúr di el*. (Am un cal roșu și mereu îi lovește cu copita pe caii albi care se află în jurul lui. [Ghicitoare: Limba.] Pap M 9/17; *Cása lu sirbičúásăiă mulári ai dăjma pac*. (Casa femeii muncitoare e întotdeauna ordonată.) Kats 66/17; *Cón-con añ ți fáti, dăjma s-mjerc*. (Ori de câte ori îmi vine [poftă], întotdeauna o să plec.) Kats 77/7.

Et.: tc. **daima** (mac., bg. **dajma**).

dăjré vezi **dăjré**.

dalác vezi **dălác**.

dáli vezi **dáli**^{1,2}.

dam, *pl.* **dámur** *s.n.* Dms. Grajd. *Toáti vítili sa ăn dam*. (Toate vitele sunt în grajd.) Dms s.v.

Et.: tc. **dam** (bg. **dam**).

dámba-dúmba *interj.* Pap² 73. Cuvinte care imită sunetul tobelor. *La bătúră, că țe șa să zică și nápcum al' zisiră să zică „dámba-dúmba” și să strígă, că șa si fáti la nuntă, iúndi-í*

bucurilă. (Îl bătură, că de ce să zică așa și apoi îi ziseră să zică „dámba-dúmba”, că așa se face la nuntă, unde e petrecere.) Pap M² 157/27.

Et.: onomatopee.

damcalif, **damcalifă**, **damcalif**, **damcalifi** *adj.* Wild h. 149/3. Pistruiat.

Et.: din **dámcă** + **-lif**.

dámcă, *pl.* **dómț** și **dámki** *s.f.* Pap² 73; Can² 384; Cap 103; Wild h. 149/3, 7, h. 438/7; ALDM I, h. 94/1, 4–7; Dms. 1. Semn punctiform care se face pe fruntea oilor sau a vitelor. 2. Pată (pe piele); pistrui. *Trúpu ái pusipít cu dómț minúti*. (Trupul [îi] e presărat cu pete micuțe.) Cap 103 s.v.

◆ *Ál púsi dámcă*. (L i t. I-a pus semn. = I-a agățat tinicheaua de coadă.) Cap² 175/13.

Et.: mac., bg. **damka** (tc. **damga**).

Damián *n.pr.* Cap 103. Nume de persoană, Damian. *Că-n la ȣer Damián năridítu; Damián năridítu cu múlti ávflur*. (Că-l vreau pe Damian cel înstărit; Damian cel înstărit [și] cu multe case.) Cap² 19/21.

damlá vezi **dămlá**.

danác vezi **dănác**.

danáčcă vezi **dănáčcă**.

dancá vezi **dăncá**.

dándal vezi **dándăl**.

dándăl *s.m.* Cap 103; Cerna A/460; Dms. Putere de a cugeta, minte, gândire. F i g. Tulburare mentală.

Áñ la ȣa dándálu. L i t. Îmi ia mintea. [= A-și pierde cunoștința.] *Ál' ți lȣ dándalu și căzú*. (Își pierdu cunoștința și căzu.) Cerna A/460; *Áñ la lără dándálu*. (Mi-am pierdut cunoștința.) Cap² 175/14. **Că lat di dándăl**. L i t. Ca luat de tulburare mentală. [= Tulburat, zăpăcit]. *Că lat di dándăl s-dúsi la césșmă*. (Zăpăcit se duse la fântână.) DP 66/26.

Var.: **dándal**.

Et.: bg. **dandal**.

dang *interj.* Dms. Cuvânt care imită zgomotul produs de o lovitură; bang.

Et.: onomatopoe.

dánuc, *pl. dănuți s.n.* ALDM II, h. 911/1-7. Impozit.

Et.: mac., bg. dial. **danok**.

dap, **dăpări**, **dăpâi**, **dăpât** *vb.* I. *Tranz.* Pap¹ 41; Pap² 73; Can² 384; Cap 104; ALR II s.n., 2, h. 1854/012, h. 2035/012; Cerna A/867; ALDM II, h. 763/2, 4, 7; Dms. A adăpa. *Dúpu ți la dápă [cáfl]*, *ies năfără cúscri!* (După ce îi adapă [caii], cuscii ies afară.) Can T² 120/5; *Nęársi lă cal, aų scărkină șu aų dápă cu in.* (Merse la cal, îl țesălă și îl adapă cu vin.) Cap² 112/45; *Dú-ti și la dápă călu!* (Du-te și adapă calul!) Cap² 85/10; *El si vină si la dápă călu.* (El o să vină să adape calul.) Cap² 85/8; *Ca luví mult, si dúsi s-la dápă călu la izvórca țga.* (După ce vână mult, se duse să adape calul la acel izvor.) Pap M¹ 14/35; *Ĭel' ter ca s-la la dápă căfl' cu vin.* (Ei cer să li-i adape caili cu vin.) Can T² 120/5.

Var.: **dăp** (ALDM II, h. 763/7).

Et.: lat. **adaquare**.

dar¹, *pl. dărur s.n.* Pap¹ 41; Pap² 73; Can² 385; Cap 104; Dms. 1. Dar, cadou. *Drep fuzirę, fęta la dăruiaști și ia, di cútru ia țoți nămurli, cu căti un dar.* (Înainte de plecare, fata le dăruiește și ea, pe toate neamurile din partea ei, cu câte un cadou.) Cerna T; *Pudvęskili li țas mai mult fętili tuemiti și li daų dărur.* (Betele le țes mai mult fetele logodite și le dau cadouri.) Can T¹ 264/27; *Āl'ded ăn dar un birbăți.* (I-am dat în dar un berbec.) Dms s.v. *Ācu poț, ăi bun să faț dărur.* (Dacă poți, e bine să faci daruri.) Dms s.v. 2. Însușire, talent. *Maisturloăcu ăi un dar lă yom.* (Priceperea e o însușire a omului.) Dms s.v.; *Țęla om ăi cu dar.* (Acel om are talent.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. **dar**.

dar², **dărări**, **dărâi**, **dărát** *vb.* I. *Tranz., intranz. și refl.* Pap¹ 41; Pap² 73; Can² 384–385; Cap 104; ALR II s.n., 6, h. 1746/012; Cerna A/2318; Wild h. 252/1, 3–7; ALDM I, h. 517/1–7; Dms. 1. A face. *Ți dar, dęduli?*; *Ți să dar? ambitărnés.* (Ce faci, moșule?; Ce să fac? îmbătrânesc.) Pap¹ 31 s.v. *ambitărnés; Lisitu, tu să-n li mănănt țoți párli și năpcum nu știų ți si dar.* (Vulpeo, tu o să-mi mănânci toți banii și pe urmă nu știu ce o să fac.) Cap² 147/7; *E, mo, dęduli, cum să dăróm? Vem cávgă cu túrcu.* (Ei, acum, moșule, cum o să facem? Avem război cu turcii.) DP 28/26; *A, izmikăruli meų, ți-n dărăș di-n nicăș mulărę?* (Ah, slujitorul meu, ce-mi făcuși de mi-ai înecat nevasta?) Cap² 35/18; *Nu putiți si dorm di săclét, că mult foc veăț dărát.* (N-am putut să dorm de surescitare, pentru că ați făcut prea mult foc.) DP 27/34; *Dărónda.* (Făcând) Pap¹ 41 s.v. F i g. A se aranja, a se potrivi. *Că-ș si zănvitę, mámu, e zúyă aș vingă, până cęn, mámu móri, lucrú nă si dăró.* (Și dacă s-a obișnuit, mamă, venea în fiecare zi, până când, mamă dragă, treaba ni s-a aranjat [= a ieșit cum trebuie].) Cap² 17/12. 2. A face; a construi, a confecționa. *Túntęa fičóri! dără tópkı di nęo.* (Atunci copiii fac bulgări de zăpadă.) W 78/21; *Ĭárna, lunțineți! dără strémur di bęfęur.* (Iarna cei din Lúnțin fac pari pentru grădini.) Can T¹ 262/29; *Si-l' dar un cujóc la mulări.* (O să-i fac nevastei un cojoc.) Pap M² 141/4; *Cătunęii! aų dărát pátru móru.* (Sătenii au făcut patru mori.) Can T¹ 262/17; *Picási că țista lucrú lă ári dărát fičóru.* (Înțelese că băiatul făcuse acest lucru.) DP 48/10; *Ĭel dăró un an păn di lui cunác.* (El făcu un han alături de palatul său.) Cap² 27/17; *Cęn vini țęla pășa, ți la ve dărát cunácu, dúsi doį ca!* (Când veni pașa, care făcuse palatul,

aduse doi cai.) Cap² 42/17; *Tát-su [...] aḡ viḡa dǎrát un sindúk și aḡ anclică [fǎta] an sindúk nǎptḡa.* (Tată-său [...] îi făcuse un cufăr și noaptea o încuia [pe fată] în cufăr.) MP 70/31; *Vem dǎrát un cutár pân di váli.* (Făcusem un staul lângă râu.) Cap² 55/6; *Mo, dǎrǎ un cunác cǎ sǎ șidét.* (Acum, fă un palat ca să stați [= să locuiți].) Cap² 37/41; *A' vicni la fráti-su: „fráti, dḡu gróbur dǎrǎ”!* (Îi strigă fratelui: „frate, fă două morminte!”) Cap² 30/21–22; *Dǎrǎti-ń únǎ bǎrcǎ!* (Faceți-mi o barcă!) Cap² 126/3; *Maḡ márli fráti cáta sǎ dǎrǎ gróbu.* (Fratele mai mare începe să facă mormântul.) Cap² 30/17; *Pórtu lunḡnesc aḡ [...] darát di pónḡa di cásǎ.* (Portul din *Lúnḡn* [...] e făcut din pânză de casă.) Can T¹ 262/33; *Tḡti cásili sa daráti cu zidur di rop.* (Toate casele sunt făcute cu ziduri din pietre.) Can T¹ 262/5.

3. A face; a găti, a prepara (mâncare); a pregăti. *Muráru, cum darǎ cásǎ, cǎ sǎ mǎnǎncǎ, vizú cǎ mḡára nu máḡinǎ.* (Morarul, în timp ce gătea ciulama, ca să mănânce, văzu că moara nu macină.) Pap M¹ 24/23; *Dǎrǎḡ búnǎ ḡinǎ.* (Am gătit o cină bună.) W 64/20; *La cáḡǎrǎ di la junglǎrǎ și dǎrǎrǎ ḡinǎ búnǎ din cárnḡa lui.* (Îl prinseră, îl tăiară și făcură o cină bună din carnea lui.) Pap M¹ 16/21; *Muráru árǎ aș vút-aḡ dǎrát unḡác cáḡǎnǎ.* (Morarul însă își făcuse niște jumări de ouă.) Cap² 117/43; *Ḳou ḡer sǎ dar ručóc.* (Eu vreau să gătesc prânzul.) W 72/14. „*Aḡ sǎ dǎróm bǎcǎdǎrnic, cǎ mo dḡormi Lúdi*”. *Și aḡ púsirǎ cǎldáre pri foc și lǎrǎ s-la dǎrǎ bǎcǎdǎrnic.* („Hai să facem mămăligă, că acum *Lúdi* doarme”). Și puseră cǎldarea pe foc și începură să facă mămăliga.) Cap² 31/43–44; *Aḡi Dómnu flḡ únǎ mulǎri ḡe nu știǎ sǎ dǎrǎ bun rázbóḡu.* (Și Domnul întâlni o femeie care nu știa să facă [= să pregătească] bine războiul de țesut.) Pap M¹ 155/17; *Si*

dǎróm únǎ bucuriḡǎ ástǎz! (Astăzi o să facem [= o să pregătim] o petrecere.) MP 18/24; *Ḳe na vini cárnǐ azḡr la pičór!* *Sǎ nǎ dǎróm dínḡi!* (Ce ne veni carne de-a gata la picioare! Să ne pregătim dinții!) Pap M² 161/22; *Ḳel ca si sculó, únǎșjunǎ la dǎrḡ cálu și, ca ncalicḡ pri el, fuzi budǎḡindara.* (El, dacă se sculă, de îndată pregăti calul și, când încălecă pe el, plecă galopând.) Cap² 128/28. F i g. A aranja pe cineva; a-i face felul. *La dǎrḡ șárpili lisíḡa.* (Vulpea l-a aranjat pe șarpe [= i-a făcut-o].) Cap² 40/19; *Fḡata ál ǎmpirátu aḡ dǎrḡ cu crástǎ și nu si pḡáti licuiri.* (Pe fata împăratului a aranjat-o cu [= a umplut-o de] râie și nu se poate lecui.) DP 173/32. **4.** A împodobi; a (se) găti, a se îmbrăca. *Ḳo s-la dar ninélu cu pașprǎḡ di rap.* (O să împobobesc inelul cu paisprezece pietre prețioase.) Cap² 16/7; *Aḡ dǎrǎ mirḡasa cu párgḡfca, a' uḡ púhi ǎn cap; cǎ-ḡ dudǎrǎ párgḡfca, ḡes nǎfǎrǎ cu mirḡasa.* (Împodobesc mireasa cu voal roșu, i-l pun pe cap; după ce termină de împodobit cu voalul roșu, ies afară cu mireasa.) Cerna T; *Și ḡela fičóru si dǎrḡ ǎn únǎ rúbǎ mult búnǎ.* (Și băiatul se găti cu o haină foarte frumoasă.) Cap² 26/10; *Sǎ si dǎrǎ tḡti fḡtǐli ǎn únǎ rúbǎ; ácu poḡ sǎ-ḡ cunḡș cári áḡ me ilǎ, sǎ-ḡ lḡ.* (Să se îmbrace toate fete în aceeași haină [= la fel]; dacă poți s-o recunoști care e fiica mea, să o iei.) Cap² 28/20. **5.** A se face; a se transforma; a prefăce. *Túcu dǎrǎḡ-vǎ árǎ șa cum raḡ.* (Doar faceți-vă din nou așa cum arați.) Cap² 40/13; *Prínsirǎ fḡta ḡe nu ra fḡǎ, cǎ ra fičór dǎrát fḡǎ.* (O prinseră pe fata care nu era fată, pentru că era băiat transformat în fată.) Pap M² 156/19; *Pidúclu aḡ biḡú sǎnḡili șu si dǎrǎ cǎt un bívul.* (Păduchele bău sângele și se făcu cǎt un bivol.) Cap² 110/41; *Túcu sǎ-ń li fǎcǎ Dómnu ḡǎști cḡffili ḡoḡ, di sǎ dar únǎ bǎcḡlǎ ḡa, ǎn drum.* (Dacă mi le-ar

face [= mi le-ar preface] Domnul ciorile astea [în] oi, ca să fac aici, în drum, o stână.) Cap² 97/29.

Spârđi-dără. (L i t. Strică-face. = Se spune despre cineva care mai mult strică decât repară.) Cap² 175/20. **Dar láfu.** A stabili (ceva). Dms s.v. **Dar pázari.** A face o înțelegere, o învoială. *Să dăróm pázari să nu na pișmândisim vrin di noi.* (Să facem o înțelegere ca să nu ne căim [de ce am făcut] niciunul dintre noi.) Cap² 31/12; *Noi [...] vem dărát pázare [...] ca să nu ne nvirinóm.* (Noi [...] făcusem învoiala [...] ca să nu ne supărăm.) Cap² 31/20. **Dar únă cárti.** A scrie o scrisoare. *Dăró únă cárti la săibúca.* (Îi scrise gospodinei o scrisoare.) Cap² 95/40; *Stoi să videm, ȳo pot túcu să-ȳ dar únă cárti și să ti duȳ la fráti-nú.* (Stai să vedem, eu pot doar să-ȳ scriu o scrisoare și să te duci la frate-meu.) Cap² 136/15. **Dar cápu.** A se îmbăta. *Aș la dăró cápu.* (S-a îmbătat.) Cap² 175/19. **Dar pri únă vînă.** A-i suge sângele, a-i lua puterile. *La dăró pri únă vînă.* (L i t. L-a făcut printr-o venă. = I-a luat puterile.) Cap² 26/31; *Drácu a! la súpsi tot sónzili, la dăró pri únă vînă.* (Dracul i-a supt tot sângele, i-a luat puterile.) Cap² 26/31. **Dar fărínă** [cu cineva]. A isprăvi un lucru. *Nu dar fărínă cu ȳel.* (L i t. Cu el nu faci făină. = Nu faci nici o ispravă cu el.) Cap² 178/36. **Dar drujđéľă** [pe cineva]. A snopi în bătaie. *La dărără drujđéľă.* (L i t. L-au făcut chisăliță. = L-au snopit în bătaie.) Pap M² 69/15. **Dar kófti** [pe cineva]. A bate rău. *Kófti la dăró.* (L i t. L-a făcut chiftele. = L-a bătut rău.) Cap² 171/45. **Dar sac di pálă** [pe cineva]. A snopi în bătaie. *La dărără sac di pálă.* (L i t. L-au făcut sac cu paie. = L-au snopit în bătaie.) Pap M² 82/19. **Dar di kutéc.** A snopi în bătaie. Dms s.v. **Si dără nǒáptęa.** A se face noapte. *Si dără nǒáptęa și Ćáęa si*

sculă si aȳ lęa cáȳlu. (Se făcu noapte și Ćáęa se sculă să ia calul.) Cap² 112/41.

Et.: lat. **dolare.**

daravéră, pl. daravér s.f. Dms. Litigiu; daraveră. *S-nu sáră vrină daravéră.* (Să nu se iște vreo daraveră.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. **dalavera** (tc. **dalavere**).

dără s.f. Cap 105; Dms. Greutatea ambalajului; dară, tară.

Et.: mac., bg. **dara** (tc. **dara**).

dárbină s.f. AtaM 285/32. Dar, talent, har.

Et.: mac. **darbina.**

dári s.f. Pap M² 170/1; Can² 385 s.v. *dári.* Ivire; răsărit. *Úná diminęă, pri la däre sǒrli, túcu vini la noi Hrista lu Muráru.* (Într-o dimineață, pe la răsăritul soarelui, numai ce vine la noi Hrista lu Muráru.) Can T¹ 270/28; *Pri la däre stęua, toȳ fičóri! si dúnă cup și, toȳ din glas, pruȳpă di trei or: cólida, bábo!* (Pe la răsăritul luceafărului, toți copiii se adună grămadă și, toți într-un glas, încep să strige: colinda, babo!) Can T¹ 268/12; *Di cútru dári sǒriluȳ aȳ G'ivgíľiȳ.* (Spre răsăritul soarelui e Ghevghelia.) Can T² 112/32.

Et.: vezi **daȳ**

dári-lári s.f. invar. Dms. L i t. Dat-luat = Afacere.

Et.: **dári** (s.v. **daȳ**) + **lári** (s.v. **lęau**).

darmădán adv. Dms. Harcea-parcea, talmeș-balmeș. *Lă fgásină darmădán.* (L-au făcut harcea-parcea.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. **darmadan** (tc. **Darma-daęn**).

darués vezi dărujés.

dárvă, pl. dárvi s.f. Ciot de lemn. *Ári an miđȳlucu di mári Ćurá-lámńă și únă dařinavă dárvă.* (În mijlocul mării se află balaurul Ćurá și un ciot de dafin.) MP 42/28.

Et.: mac. **drvo**, bg. **dărvo**.

dáscal vezi dáscăl.

dăscăl, *pl. dăscăi* *s.m.* Pap² 73; Can² 385; Cap 105; Cerna A/1661; Wild h. 494/1–5; Dms. Învățător, dascăl. *Că-ni pruțirúj, mámu, dăscălu Nicóla, áma viděám, mámu, móri, că Țel nu mi vręa.* (Îl cerui [de bărbat], mamă, pe învățătorul Nicola, dar vedeam, măi mamă, că el nu mă vrea.) Cap² 17/1; *La puně cătúnu dăscal.* (Satul [= sătenii] îl punea dascăl.) Can T¹ 266/15; *Vem fičór cări cāntără și ișórá dăscăl.* (Avem băieți care au învățat și au ieșit [= s-au făcut] învățători.) AtaM 390/13; *Țéla dăscal' la nvițáyu fičóri' di bisěrică.* (Dascălii îi învățau pe copii despre biserică.) Can T¹ 266/27.

Var.: **dăscal**.

Et.: mac., bg. *daskal*, gr. *δασκαλος*

dascăliță vezi **dăscăliță**.

daskiură *s.f.* Wild h. 101/6. Nevăstuică.

Et. nec.

daș¹, *pl. daș* *s.m.* Pap² 73; Can² 385; Cap 105; Cerna A/2282 bis; Dms. Miel sau berbecuț crescut pe lângă casă. *Táti, țę un daș.* (Tată, vreau un berbecuț.) W 71/23; Can T¹ 284/17; DP 48/17; *Mómi si spărđi duháya, ți ver cu dáșu? ai s-lă junglóm și s-lă mănćóm.* (Măine e sfârșitul lumii, ce vrei cu mielul? Hai să-l tăiem și să-l mâncăm.) AtaM 369/5; *Cőan s-lă vez cu dáșu dúpu el, țéla-ı lui fičór.* (Când o să-l vezi cu mielul după el, acela e băiatul lui.) Dms s.v.

Et.: alb. *dash*.

daș² *interj.* Pap² 73. Cuvânt prin care berbecii sunt îndemnați să se izbească cu carnele.

Et.: vezi **daș¹**.

dașclid vezi **dișclid**.

daș, **dări**, **ded**, **dat** *vb.* I *Tranz.*, *intrans.* și *refl.* Pap¹ 41–42; Pap² 74; Can² 385; Cap 105–106; ALR II s.n. 6, h. 1574/012, h. 1575/012, h. 1576/012, h. 1625/012, h. 1628/012, h. 1630/012, h. 1650/012; ALR II s.n., 7, h. 2203/012, h. 2203/012, h. 2207/012, h. 2208/012;

Cerna A/1543, 1863; ALDM I, h. 300/7, h. 301/7; Dms. 1. A da. *La dai măgáru, ılı nu la dai?* (Dai măgarul sau nu-l dai?) Cap² 90/10; *Dăscalu da năút și șiķer la minúți' fičór.* (Dascălul dă năut și zahăr copiilor mici.) Can T¹ 267/3; *Pudvésķili li Țas mai mult fěțili tućmíti și li daș dărur.* (Betele le Țes mai mult fetele logodite și le dau cadouri.) Can T¹ 264/27; *Stără să-ț la daș toț gálbińi!* (Deseară o să-ți dau toți galbenii.) Cap² 40/10; *Ácu poț s-au cāndisēs fěáta, să-ț daș pári młti.* (Dacă poți s-o îndupleci pe fată, o să-ți dau bani mulți.) Cap² 70/3. *Cări an la fěși Țista bun la młni [...] súflit să-n Țęřă și să-l' daș.* (Cui mi-a făcut mie binele ăsta [...] suflet[ul] să-mi ceară și o să i-l dau.) Cap² 33/39; *La cări trițęá pri cőla, la toț dăđęá bustán.* (Cui trecea pe acolo la toți le dădea pepene.) Cap² 99/32. *Įoș să mi duc să fur găłńh, să z-daș și la tını.* (Eu o să mă duc să fur găini, să-ți dau și ție.) W 74/9; *Cmo să Ț-u dőm pártę ta.* (Acum o să Ți-o dăm partea ta.) Can T¹ 283/41; *Ca si čucněș la pőártă și ca si Țăsă [táti și máma], únășiună si Ț-u dai cártęa.* (Când o să bați la poartă și când or să iasă [tata și mama], deindată să le dai scrisoarea.) Cap² 79/14. *Con făȚiá [cărtálu] „crac”, a' dăđiá cárni.* (Când [vulturul] făcea „crac”, îi dădea carne.) Cap² 120/32; *I zúă sfiré și a' dedé pári șárpili.* (În fiecare zi cânta din fluier și șarpele îi dădea bani.) W 69/24; *La dăđięá cāti únă mućcátă di póińi.* (Le dădea câte o îmbucătură de pâine.) MP 12/14; *La didęá lápti di cápřă an loc di la młmă.* (Le dădea lapte de capră în loc de [lapte] de mamă.) Pap M² 146/16; *Ai spúsi ca ai dĳăt-la la únă mųáșă.* (Îi spuse că i-a dat-o unei babe.) MP 214/31; *Įo cőn vă la ded măgáru ra bun.* (Eu când v-am dat măgarul era bun.) Cap² 52/19; *Ai la dĳđi dĳđu sfriélu.*

(Moșul îi dădu fluierul.) Cap² 24/42; *Nu si săturó cu țĩáli búni di siǎrǎ ți ai li didiǎș.* (Nu s-a săturat cu bunătățile pe care i le-ai dat seara.) MP 178/2; *Dómnı, cóți nu-n didéș și la míni un tári zíniri?* (Doamne, de ce nu mi-ai dat și mie un astfel de ginere?) Cerna T; *Li lǎsó cȳǎla [mulǎrli] și la dǐǎdi lónǎ niǎgrǎ.* (Le lăsă acolo [pe neveste] și le dădu lână neagră.) MP 12/12; *Án dǎdiț únǎ udǎiǎ di púriț plínǎ.* (Mi-ați dat o odaie plină de purici.) Can T¹ 283/9; *Ĭel, vrǎu-nu-vrǎu, a! u dǎdirǎ nıveǎsta.* (Ei, vrând-nevrând, îi dădură nevasta.) Cap² 60/2; *Ántru si iǎsǎ ai vıǎa dat triǎi piǎr la fiǎuǎr.* (Înainte să iasă îi dăduse băiatului trei fire de păr.) MP 18/12; *Dǎ-n, dódo Máro, unéc túrtǎ.* (Dă-mi, dodă Maru, puțină turtă.) W 60/1; *Dǎ-n, pópi, rúba ta și ț-u dau mǎa.* (Dă-mi, popă, haina ta și ț-o dau pe a mea.) Cap² 76/1; *Tu țér-la múlți pári, sǎldi áta s-nu-ȳ dai.* (Tu să le ceri bani mulți, numai așa să nu o dai.) Pap M¹ 22/8; *Ábra, dǎdu, nu ver sǎ-ț dǎm un tagarǎic di pári?* (Bre, moșule, nu vrei să-ți dăm o desagă de bani?) Cap² 44/24; *Ácu nu ti dom, s-na júnglǎ tuǎț din cǎsǎ.* (Dacă nu te dăm, o să ne înjunghie pe toți din casă.) MP 220/18; *Túcu si dǎdǎm ıo la toț cári triǎǎu, nu vǎa rǎmǎs la míni țivǎ.* (Dacă le-aș fi dat la toți care treceau, mie nu mi-ar fi rămas nimic.) Cap² 60/6.

2. A da; a împărți (de pomană). *Tátu lu fiǎóru, la e Pașt și Crǎcún, dǎdǎ la sirumǎș tot țe la tribuǎ di țǎáli zǎli.* (La fiecare Paște și Crăciun, tatăl băiatului împărțea celor săraci tot ce le trebuia pentru acele zile.) Cap² 83/18.

3. A da; a vinde. *Țısta fustán cot la dai?* (Cu cât vinzi rochia asta?) Cap 105–106 s.v.; *[Șǎrvǎa] dǎ la optsprǎzǎț di líri mai mult si-ȳ dai.* ([Batista] s-o dai cu mai mult de optsprezece lire.) Cap² 79/5.

4. A da; a

produce. *Ágrili din cǎmǎc [..] dau mult bun birikét.* (Ogoarele din câmp [...] dau recoltă foarte bună.) Can T¹ 262/21.

5. A da; a lovi (în ceva sau cineva). *Cǎn si dai ǎn úșǎ și sǎ iǎsǎ sǎnzi, túntǎ noı im morț.* (Când o să lovești în ușă și o să iasă sânge, atunci noi suntem morți.) Cap² 55/30; *Cǎ fǎsi sǎ da cu cǎrnili-n pǎrtǎ, si zǎlipírǎ di catrán.* (Când se rezezi să lovească cu coarnele în poartă, se lipiră de smoală.) Can T¹ 279/21; *Și máini tǎti cu sǎțira dúpu ıel și dǎdi sǎțira ǎn ıel.* (Și aruncă tata cu secera în el și secera îl lovi.) Cap² 30/6; *La zǎmǎncǎrǎ cu bǎltıli, dǎ și ǎrǎ dǎ!* (Îl loviră cu securile, dă[-i] și iar dă[-i]!) Cap² 43/34; *Mára, nu dǎ, cǎ ıo sam, bra, Lúde!* (Măi, nu da, că sunt eu, bre, Lúde!) Cap² 32/14.

6. A începe (să). *Ĭa-I si dǎdi la cǎntıț și cǎntǎ, cǎntǎ până la săturǎ.* (Ea începu să cânte și cântă, cântă, până îl sătură.) Cap² 23/18. În construcție cu prepoziții. **Daȳ di, daȳ pri.** A întâlni. *Dát-ay di únǎ váli.* (Au dat de [= au întâlnit] un râu.) Cap² 101/22; *Dǎdi pri un luvǎc și a! dǎdi un kútéc.* (Întâlni un vânător și-i trase o bătaie.) Pap M² 157/16. **Daȳ dúpu. a.** A da în căsătorie. *Nu ti dau dúpu uminétu [..], si ti dau dúpu ușinéț.* (Nu te dau în căsătorie celui din Úmǎ [...]; o să te dau celui din Óșih.) Cap 106 s.v. **b.** A se lua după cineva. *Tátǎ-su și múmǎ-sa, cǎ ǎnșılerǎ cǎ fuzırǎ, si dǎdirǎ dúpu ıel s-la cáțǎ.* (Tatăl și mama, dacă înțeleseră că au fugit, s-au dat [= s-au luat] după ei să-i prindă.) Pap M¹ 14/16; *Si dǎdirǎ niști ǎamiñ dúpu ıel.* (Niște oameni s-au dat [= s-au luat] după el.) Pap M² 154/4.

Daȳ drúmu. A da drumul, a elibera. *Ácu puǎț s-la ridıț țısta cǎzǎnu [..], si-ț dom drúmu.* (Dacă poți să ridici acest cazan [...], o să-ți dăm drumul.) Cap² 124/8; *Acȳǎ si-ț dom drúmu s-fuz cǎsǎ.*

(Acum o să-ți dăm drumul să pleci acasă.) MP 36/9; *Că-l dădiră drumu, țista si năspirli.* (Dacă îi dădură drumul, acesta se burzului.) DP 63/20. **Daḡ kutéc.** A bate, a trage o bătaie. *Ácu aḡ mijlucánu [frati], un kutéc bun si-l daḡ.* (Dacă e mijlociul [frate], o să-i trag o bătaie bună.) Cap² 128/41. **Daḡ foc.** A da foc, a aprinde. *Aḡ pusi [tămóna] án únă smărăcă și á'l dēdi foc.* (O puse [tămâia] pe un ienupăr și o aprinse.) Cap² 30/40; *Ná-u țéstă cutiă; [...]* să-î dai foc cu un spirt. (Ia cutia asta; [...] s-o aprinzi cu un chibrit.) Cap² 28/8; *Ĭel ra nviit án ruguziń, ra uns cu cătrán și-l vḡaḡ dat foc si árdă.* (El era înfășurat în rogojini, era uns cu smoală și-i dăduseră foc să ardă.) Cap² 93/28. **Daḡ ġ eváp.** A răspunde. *Cum s-la daḡ ġevápu la táti și la máma?* (Cum să le răspund tatei și mamei?) Cap² 16/8. **Daḡ rusát.** A permite, a da voie. *Ampirátu dēdi la toḡ rusát; mo, pri lu anpirátu ġiġáḡă, Románi'l pri limbă să-și anvġă.* (Împăratul le-a dat voie tuturor; acum, împăratul să trăiască, românii învață în limba [lor].) Pap M¹ 29/27. **Daḡ tiġál.** A da de veste prin intermediul unui telal [= purtător de cuvânt]. *Șu túmḡa țárlu dēdi tiġál că țe si fġási éstu om.* (Și atunci împăratul dădu de veste ce se alesese de acest om.) Cap² 107/42. **Dă plóġă.** A ploua. *Cucóġi'l cōn cōntă sġrata [...], ácu-ġ vrēḡe búnă, da plóġa.* (Când cocoșii cântă seara [...], dacă e vreme frumoasă, plouă.) Can T² 101/9. **Daḡ zḡórli.** A se crăpa de ziuă. Cerna A/1543. **Daḡ di bilġá.** A da de necaz. Cap² 175/28. **Daḡ de drácu.** A da de dracul, a da de necaz. Cap² 175/29. **Daḡ áncqá, daḡ áncóla.** A merge de colo-colo. *Comóġi ți si fac, ded áncuá, ded áncuóla, con mi pribidġi án ġep, flai un siġim.* (Acum ce să fac, umblai [eu] de colo-colo, când mă căutai în buzunar,

găsii o sfoară.) Cap² 104/27. **Án daḡ láfu.** A-și da cuvântul. *Múltă mōncă a'l căzú la mímă-sa, áma dintru că-ș dēdi láfu, di țḡa a'l la dēdi [răsláni!].* (Mamă-sii îi veni foarte greu, dar pentru că își dădu cuvântul, i-i dădu [leii].) Pap M² 167/4. **Án daḡ súflitu.** A-și da sufletul, a muri. DP 114/6. **Án da mōna.** A-i da mâna, a-și permite. *Nu la didġă mōna si-ḡ țġră fġta, cōġi tátu-su ra mai sus ca ie!* (Nu le dădea mâna s-o ceară pe fată, căci tatăl ei era mai sus ca ei [= le era superior].) Pap M² 163/10. **Án da di mōna.** A-i da mâna, a-și permite. Cap² 188/34. **Án si da di cap.** A-i da prin cap, a-și aduce aminte. Pap M² 64/23. **Án mi daḡ.** A se apuca de (ceva), a se pune pe (ceva), a se deda. *Și fiġóru a'l ți dēdi, bġ bġ bġ nu putú să-ḡ țe tḡátă [ápa].* (Și băiatul se puse pe [băut], bea, bea, bea, nu putu s-o bea toată [apa].) Cap² 145/28. **L'-u daḡ prísti cap.** A lovi, a-i da la cap. *Antró capidánu și ġel l'-u dēdi prísti cap, la tálġó [...]. Trġi un, dō-l'-u prísti cap, trġi lant, dō-l'-u și nu rămási niġiún.* (Intră căpetenia și el îi lovi la cap, îl omorî [...]. Trece unul, dă-i la cap, trece altul, dă-i-o [și lui] și nu rămase niciunul.) Cap² 33/28–29. **N-u dat.** A-i fi dat. *Ġiġáști și nu l'-u dat să moáră.* (Trăiește și nu-i e dat să moară.) DP 89/26; *Șa-l' fu dátă.* (Așa i-a fost dat.) Dms s.v.; *Nu-ġ dátă să ġă.* (Nu-i dat să fie.) Pap M² 67/3.

♦ *Ehġ, țe dai, țe leai.* (L i t. Ehei, ce dai, ce iei. = Se spune despre cineva care nu-și cunoaște lungul nasului.) Cap² 175/22; *Dḡḡ nu-l' daḡ.* (L i t. Nu-i dau două. = Imediat, cât ai zice două.) Cap² 175/25; *Dḡ-l', dḡ-l', vintu súflă tot.* (L i t. Dă-i, dă-i, vântul suflă tot. = Muncești, muncești și nu-ți rămâne nimic [= profită alții de munca ta].) Pap M² 69/5; *Ál dēdi bḡáșili.* (L i t. I-a dat boașele. = Nu i-a dat nimic.) Pap M² 63/16. *Șa da-n ver iri!*

(Dar-ar să fie așa! = Așa să dea Dumnezeu!) Pap M² 55/14; *Da-n va da Dom' di abérurli să-ț vină!* (Dar-ar Domnul să-ți vină veștile [de moarte]!) Pap M² 60/19; *Țoc s-ti faț, da-n ti fățiri!* (Nimic să ajungi, făcea-te-ai [așa]!) Pap M² 60/23.

Et.: lat. *dare*.

dauc vezi **davg**.

dăuc vezi **davg**.

davg, **dăvđiri**, **dafș**, **dafs** (și **dăfsăt**)
vb. III *Tranz.* Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 385; Cap 106; AtaM 95/16; Dms. A adăuga, a înnađi. „*Țo sam crălu Vlúke-Stefán, áră jel ái crălu Delibána-Báșa*”, *dăfsi lántu*. („Eu sunt împăratul *Vlúke-Stefán*, iar el e împăratul *Delibána-Báșa*”, adăugă celălalt.) DP 86/20; *Dăvđi mai mult, că čărăpa s-ı dar strímtă*. (Adăugă mai mult [= mai multe ochiuri], că o să faci ciorapul strâmt.) Cap 106 s.v.; *Ău dafș imána*. (Am adăugat-o [= am sporit-o] averea.) Dms s.v.; *S-lă davđ kádinu*. (Să înnađești ața.) Dms s.v.; *Țista káđini ái dafs*. (Ața asta e înnađită.) Dms s.v.

Var.: **dăuc** (Cap 106; Dms s.v.), **dauc** (Pap² 74).

Et.: lat. *adaugere*.

davíjă vezi **dăvíjă**.

dă^{1,2} vezi **đi^{1,2}**.

dăbărés, **dăbăriri**, **dăbăríj**, **dăbărít**
vb. IV. *Intranz.* Dms. A umbla de colo colo; a alerga. *Dăbărėști di ıa di cóna*. (Umblă de colo colo.) Dms s.v.; *Dúpu căsă dăbărés fičóri!* (Copiii aleargă în spatele casei.) Dms s.v.

Et. nec.

dăbărqári vezi **dăbărqóri**.

dăbărqás vezi **dăbărqós**.

dăbărqóri, pl. **dăbărqór** s.f. Dms.

Înșelăciune.

Var.: **dăbărqári** (Dms).

Et.: vezi **dăbărqós**.

dăbărqós, **dăbărqóri**, **dăbărqói**, **dăbărqót**
vb. IV. *Tranz.* și *intranz.* Cap 102; Dms. A păcăli, a înșela. *La dăbărqó*. (L-a păcălit.) Cap 102 s.v.; [*Uómu*] *dăbărqá cot putéa*. ([Omul] înșela cât putea.) DP 206/36; *Dăbărqá-la ácu poț*. (Păcălește-l dacă poți.) Dms s.v.

Var.: **dăbărqás** (Dms).

Et.: der. de la **dubără**.

dăbqáu vezi **dubqáu**.

dăcád vezi **ducád**.

dăcádéri s.f. Leșin. *Si faț ca dăcádereș și si cas și si front lúcrili și si liáj si plonț*. (Să te faci că leșini și să cazi și să spargi lucrurile și să începi să plângi.) MP 214/2.

Et.: vezi **ducád**.

dăcónt vezi **ducónt**.

dăcúlc vezi **ducúlc**.

dăđár vezi **dudár**.

dăkicá vezi **dékicá**.

dăfác vezi **dufác**.

dăfsătúrá, pl. **dăfsătúr** s.f. Pap² 74; Can² 384; Cap 102, 106 s.v. *dăuc*; Dms. Lucru adăugat; rest. *Din dăfsătúr aș fėási fustán*. (Și-a făcut rochie din resturi.) Dms s.v.

Et.: din **dăfsăt** (s.v. *davg*) + **-úrá**.

dăgă, **dăgă** *interj.* Cuvinte care sugerează trăncăneala; taca, taca. *Ca si dunără ıa, pri groápă, di cățără si dăngăréască, dăgă, dăgă, dăgă ..., idváj pătúj si trăjés*. (Când se adunără aici, pe groapă, și începură să trăncănească, taca, taca, taca ..., de-abia am putut să suport.) DP 182/12.

Et. onomatopee.

dăgărés vezi **dăngărés**.

dăjác, pl. **dăjáci** s.n. Dms. Proptea; sprijin. *Dirécu ái dăjác la căsă*. (Stălpul este proptea pentru căsă.) Dms s.v.; *Dăjác să aı lă bitărneță, nu lă tinireță*. (Să ai sprijin la bătrânețe, nu la tinerețe.) Dms s.v. P. e x t. Protecție. *Om cu dăjác*. (Om cu protecție.) Dms s.v.

Et.: tc. *dayak* (mac., bg. *dajak*).

dăiăndisės vezi **dăindisės**.

dăindisės, dăindisiri, dăindisij, dăindisit vb. IV. Intrans. Dms. A rezista. *Țista dirēc nu dăiăndisēcăști.* (Stâlpul ăsta nu rezistă.) Dms s.v.; *Dușmănu idvâi dăindisēcă până la kindiă.* (Dușmanul abia rezista până la apusul soarelui.) DP 68/13; *Cum poț să dăiăndisēc la cōata kutēc?* (Cum poți să reziști la atâta bătaie?) Dms s.v.; *Musa, țăista yăra, nu pūtu dăiăndisiri și-l fu răvnit căpu.* (De data asta, Musa nu putu rezista și-i fu retezat capul.) DP 82/20; *Nō-ari tăcăt să dăiăndisēcă.* (N-are putere să reziste.) Dms s.v. *tăcăt*.

Var.: **dăiăndisės**.

Et.: tc. *dayanmak* (bg. *dajanja*).

dăiré, pl. dăiréiur s.n. Cap 103; Dms. Tamburină. *Ăn cunác si uzăy dăiréiur turțést.* (În palat se auzeau tamburine turcești.) Dms s.v.

Var.: **dăiré** (Cap 103).

Et.: tc. *daire* (mac., bg. *dajre*).

dăkicá vezi **dékicá**.

dălác, pl. dăláci s.n. Pap² 73; Can² 384; Cap 103; Cerna A/Supl; Dms. Dalac. *Io am un bilic di uoi, toāti sa lóși di dălác, di sipăniță și di mití!* (Eu am o turmă de oi, toate sunt bolnave de dalac, de vărsat și de gălbează.) Cap² 141/19; *Óili și căprili, cōn ay dalác [...], li trec prin gúu foc.* (Oile și caprele [...] le trec prin focul viu când au dalac.) Can T¹ 270/10; *Ia cum la tălécăști vampirgúia dalácu, vampíru ili nibuníla din víti.* (Uite cum stârpește vânătorul de vampiri dalacul, vampirul sau strigoii din vite.) Can T¹ 270/37.

♦ *Dalácu s-ti bátá!* (Bătu-te-ar dalacul!) Pap M² 59/26.

Var.: **dalác**.

Et.: mac., bg. dial. *dalak* (tc. *dalak*).

dălác, pl. dăláci s.m. Cap 119; ALR II, 1, h. 211/012; Wild h. 369/7; Dms.

Dulgher; tăietor de lemne. [*Dulác*], *yómu țu dōară lămnili an pādúr.* ([Tăietor de lemne], omul care taie lemnele în păduri.) Cap 119 s.v.

Var.: **dulác** (Cap 119; ALR II, 1, h. 211/012; Dms s.v.).

Et.: mac. *dlabač*.

dălcăgúă, pl. dălcăgú s.m. Dms s.v. *dălác*. Dulgher.

Et.: din *dălcăiēs* + *-gúă*.

dălcăiēs, dălcăiri, dălcăij, dălcăit vb. IV. Tranz. Dms. A ciopli, a tăia (lemne), a dăltui. *Si umăró di dălcăiri.* (A obosit de [atâta] cioplit.) Dms s.v.; *Din suruvíța dălcăitú si dără cólida.* (Din lemnul de stejar cioplit se face bățul de colindat.) Dms s.v.

Et.: cf. mac. *dlabi*, bg. *dălbja*.

dăldisės, dăldisiri, dăldisij, dăldisit vb. IV. Tranz. Dms. A risca. *Că dăldisi, nu lă poț zăpăróari.* (Dacă a riscat, nu-l poți opri.) Dms s.v.

Et.: mac. *daldisa*, bg. *daldisam* (tc. *dalmak*).

dăldisít, dăldisítă, pl. dăldisít, dăldisítí adj. Dms. Hotărât. *Ra dăldisít, țu va lăs [s-]iúă.* (Era hotărât, ce-o vrea să fie.) Dms s.v.

Et.: vezi **dăldisės**.

dăldisiri, pl. dăldisir s.f. Dms. Confruntare; conflict.

Et.: vezi **dăldisės**.

dáli¹ conj. Pap² 73; Can² 384; Cap 103; Dms. Dacă. *Múma ay antrébă fěța dáli la va țela cupilăș.* (Mama o întreabă pe fată dacă îl vrea pe acel tânăr.) Can T¹ 274/15; *Púsi căpu [pri gaură] si vędă dáli gúim, dáli im gúj.* (Băgă capul [prin gaură] să vadă dacă trăim, dacă suntem vii.) Cerna T; *Tinsi mōna și alní si vędă dáli ari ili nō-ari ancă di măținát.* (Întinse mâna și pipăi să vadă dacă mai e sau nu de măcinat.) Can T² 104/35; *Tu la ntribăș, dđđđ, dáli va?* (Moșule, tu l-ai întrebat

dacă vrea?) MP 226/14; *Si dúsi căsă și la antribără [fičóru] dăli aṽ jungl'ó [fęáta].* (Se duse acasă și îl întrebară [pe băiat] dacă a omorât-o [pe fată].) Cap² 70/29; *Ai să la ubidés dăli huvęsti.* (Hai să-l caut [ca să văd] dacă vânează.) Cap² 50/11; *Să videm dăli si cădi să la múčkış.* (Să vedem dacă se cade să-l muști.) Cap² 40/14; *Ampirătița antribó la únu din lui cavăș dăli ári mulári.* (Împărăteasa îl întrebă pe unul dintre paznicii ei dacă are nevastă.) Pap M² 142/15.

Var.: **dăli.**

Et.: mac., bg. **dali.**

dăli² adv. Pap² 73; Can² 384; Cap 103; Dms s.v. Oare, nu cumva. *Lisitu, dăli tu n-u stirpiș ápa di stătú móra?* (Vulpeo, nu cumva tu mi-ai secat apa de s-a oprit moara?) Can T¹ 281/7; *Cári nă-ṽ trazi cuprăva, dăli tu?* (Cine îmi trage velința, nu cumva tu?) Cap² 112/35; *Dqámni, Dqámni, dăli mi uz?* (Doamne, Doamne, oare mă auzi?) DP 55/28; *Dăli plqáia męărđi?* (Oare plouă?) DP 35/3.

Dăli... ili. Oare... sau. *Cáfcu čoróp țer tu, İtu, dăli roș ili mórki?* (Ce fel de ciorapi vrei tu, İtu, oare roșii sau albaștri?) Cap² 20/4; *Ți ț-u ligát căpu, Múșu? dăli mult ti dqári ili șa ver di faț.* (De ce ți-e capul legat, Múșu? Oare te doare sau așa vrei tu să faci?) Cap² 17/13–15; *Dăli cumnátu mai micu ili táta áiă?* (Oare cumnatul mai tânăr sau taica este?) MP 14/12.

Var.: **dali.**

Et.: mac., bg. **dali.**

dămánč vezi **dumánánč.**

dămár, pl. **dămáră** s.n. Dms. Neam. *Di lu cári dămár sa?* (Din al cui neam sunt?) Dms s.v.; *Dămár di gupc.* (Neam de țigan.) Dms s.v.

Et.: tc. **damar** (mac., bg. dial. **damar**).

dămărloác vezi **dămărloác.**

dămărloác, pl. **dămărloți** s.n. Dms. Înrudire.

Var.: **dămărloác** (Dms).

Et.: din **dămár** + **-loác.**

dămcusés, **dămcusíri**, **dămcusíi**, **dămcusít** vb. IV. Tranz. Dms. A păta; a însemna, a pune un semn. *Cári ț-u dămcusi cămęáșa?* (Cine ți-a pătat cămașa?) Dms s.v.; *Dămcusá-la s-lă știm cári sa nóștri.* (Înseamnă-i ca să-i știm care sunt ai noștri.) Dms s.v.; *Tot ra dămcusít, fčkíru.* (Sărmanul, era tot pătat.) Dms s.v.

Et.: mac. **damkosa**, bg. **damkosam.**

dămiğánă, pl. **dămiğáni** s.f. Cerna A/802; ALDM II, h. 721/2, 4. Damigeană.

Var.: **dimiğánă** (Cerna A/802), **drămiğánă** (ALDM II, h. 721/4).

Et.: it. **damigiana**, dr. **damigeană.**

dămlá s.f. Can² 384; Cap 103; ALR I, 1, h. 128/013; Dms. Leșina, dambla.

Án cădi dămlá. A leșina. Can² 384 s.v.; ALR I, 1, h. 128/013.

♦ *Vrină dămlá s-ti căță, da-n-ti cățári!* (Apuca-te-ar damblaua să te apuce!) Dms s.v.

Var.: **damlá** (Can² 384).

Et.: tc. **damlá** (mac., bg. dial. **damlá**).

dămór vezi **dumór.**

dămuzloác vezi **dămuzloác.**

dămuzlóc vezi **dămuzlóc.**

dămuzlóc s.n. Cap 103; Cerna A/2401; Dms. Animal de soi; prăsilă. *Lui víti să di dămuzlóc.* (Vitele lui sunt de prăsilă.) Dms s.v.; *Di dămuzlóc ái bun.* (E bun de prăsilă.) Dms s.v.

Var.: **dămuzloác**, **dămuzlóc** (Cap 103), **dumuzloác** (Dms), **dumuzlóc** (Cerna A/2401).

Et.: tc. **damızlık** (bg. **damazlák**; cf. și mac. **damazlak**).

dăn vezi **dun.**

dănác, pl. **dănát** s.m. Pap² 74; Can² 384; Cap 103; Wild h. 313/2; ALDM II, h. 754/1–7; Dms. 1. Vițel de un an. *Țișta doi! raṽ em cu inát, em linós; aș vęaṽ un dănác; bun, ma dimingáta, vęcáru*

sabăiŃa iŃa cu Ńel, ni un nu vrăa s-la gunăscă. (AceŃtia doi erau Ńi încăpăŃanaŃi Ńi leneŃi; aveau un viŃel de un an; bine, dar dimineaŃa, văcarul ieŃea cu el dis-de-dimineată, niciunul nu voia să-l mâne.) Cap² 81/41; *Móni dimineătă, cări si zăzburăscă mai piŃim, Ńela s-la gunăscă la văcaru dănac.* (Măine dimineaŃă, cine o să înceapă să vorbească mai întâi, acela o să mâne viŃelul la văcar.) Cap² 81/44; *Mónitza dimineătta vini văcôtu di guniră dănac.* (A doua zi de dimineaŃă veni vremea de mânat viŃelul.) Cap² 82/2.

2. Taur, buhai. Wild h. 313/2.

Var.: **danác** (Pap² 74; Wild h. 313/2).

Et.: bg. dial. **danak** (cf. tc. **dana**).

dănăccă, pl. **dănăčki** s.f. Can² 384; Cap 103 s.v. *dănác*; Cerna A/859; Wild h. 312/1–6; ALDM II, h. 754/1–7; Dms. ViŃică de un an; junincă.

Var.: **danăccă** (Can² 384; Wild h. 312/1–6).

Et.: bg. dial. **danačka**.

dănăinti vezi **dinainti**.

dănăpói vezi **dinăpói**².

dănăpăi vezi **dinăpăi**².

dăncă adv. Cap 103; Wild h. 27/3; Dms. Adânc. *Ūa măica cu tati sãn angrupăt. [...] Priznă si veđ căt sãn dăncă.* (Aici sunt îngropaŃi mama cu tata. [...] Uită-te să vezi căt de adânc sunt [îngropaŃi].) Cap² 113/44.

Var.: **dancă** (Wild h. 27/3).

Et.: ar. **adîncă** (cf. lat. **aduncus**).

dândănă, pl. **dândănói** Ńi **dândănójur** s.f. Dms. Dandana; zarvă, întâmplare neplăcută.

Et.: tc. **tantana** (dial. **dandana**), bg. **dandana**.

dăngărál s.m. Dms. Om flecar, gură spartă. *TaŃ, dăngăráluli!* ([Mai] taci, gură spartă!) Dms s.v.

Et.: cf. gr. **νταγλαπάς** (ar. **dînglirá**), tc. **dangalak**.

dăngărés, **dăngăriri**, **dăngărîi**, **dăngărít** vb. IV. *Tranz.* Pap² 74; Can² 384; Cap 103 s.v. *dăngărłóc*; Cap 116; ALR II, 1, h. 40/012; ALR II s.n., 2, h. 353/012; ALDM I, h. 110/3; Dms. 1. A suna; a zdrăngăni. *Lă scăłb dăscălu lă dăngărăŃti brăncélu.* (La școală învăŃatorul sună clopoŃelul.) Dms s.v.; *TăŃca tămburđ ija dăngărăŃti lă tămbură.* (TăŃca toboșarul zdrăngănește la tambură.) Dms s.v. F i g. A trăncăni; a flecări. *Ca si dunără [púlŃ] ūa, pri grăpă, di căŃără si dăngărăscă, dăgă, dăgă, dăgă, făŃăiŃ mări călbălóc [...], idváj pătúŃ si trăes.* (Când se adunără aici, pe groapă [păsările], de începură să trăncănească, taca, taca, taca, făceau mare hărmălaie [...], de-abia am putut să rabd.) DP 182/12. 2. (Despre căruŃă) a hurduca. Cap 116; Dms.

Var.: **dăgărés** (ALDM I, h. 110/3), **drăngărés** (ALR II s.n., 2, h. 353/012), **tăcărés** (Dms), **tăncărés** (Dms s.v. *tăcărés*), **trăcătés** (ALR II, 1, h. 40/012).

Et.: tc. **dangildamak**.

dăngărđi vezi **dăngărđiŃă**.

dăngărđiŃă, pl. **dăngărđiŃi** adj. Ńi s.m. Ńi f. Cap 103 s.v. *dăngărłóc*; Dms. Om care face glume proaste; flecar. *Ūom drăngărđi.* (Om flecar.) Cap² 175/16.

Var.: **dăngărđi** (Cap 103 s.v. *dăngărłóc*), **drăngărđi**.

Et.: der. de la **dăngărés**.

dăngărít, pl. **dăngărítur** s.n. Dms. Flecăreală.

Et.: vezi **dăngărés**.

dăngărłóc vezi **dăngărłóc**.

dăngărłóc s.n. Cap 103; Dms Flecăreală, clevetire. *Ţe-Ń Ńista dăngărłóc di tîni?* (Ce-i cu flecăreala asta pe tine?) Cap² 218/50.

Var.: **dăngărłóc** (Dms).

Et.: tc. **dangalık** (Cap 103 s.v.); cf. Ńi tc. **dangalakhk**.

dănglît vezi **dunglît**.

dăpă vezi **dúpu**.

dăpărôri vezi **dupărôri**.

dăpărôș vezi **dupărôș**.

dăpătúră, *pl. dăpătúr* *s.f.* Can² 384; Cap 104 s.v. *dap*; Dms. Adăpare.

Et.: din *dăpăt* (s.v. *dap*) + *-úră*.

dăpriminés vezi **dupriminés**.

dăpu vezi **dúpu**.

dărác, *pl. dăráři* *s.n.* Dms. Darac.

Et.: tc. dial. *darak* (bg. *darak*).

dărári, *pl. dărôr* *s.f.* Can³ 384; Cap 105 s.v. *dar*; ALR II s.n., 6, h. 1746/012; Dms. Facere, construire; pregătire, preparare. *Si iásă la dăráreŃa la drum.* (Să iasă la construirea drumului.) ALR II s.n., 6, h. 1746/012; *CăŃă si-Ń dără álva Ńi, dúpă dăráreŃ álvăŃla, aŃ pun sinía Ńi mănâncă.* (Încep să prepare halvaua Ńi, după prepararea halvalei, pun masa Ńi mănâncă.) Can T² 123/37.

Et.: vezi *dar*².

dărámint, *pl. dărámintur* *s.n.* Dms. Lucrare artistică, monument. *Ān Stămból sa múlŃi dărámintur.* (La Istanbul sunt multe monumente.) Dms s.v.

Et.: vezi *dar*² + *-ámint*.

dărătură, *pl. dărătur* *s.f.* Cap 105 s.v. *dar*. Făcătură.

Et.: din *dărát* (s.v. *dar*²) + *-úră*.

dărdărál vezi **dărdărál**.

dărdărál, **dărdărálcă**, *pl. dărdărál*, **dărdărólŃ** *adj.* și *s.m.* și *f.* Pap² 74; Can² 385; Cap 105 s.v. *dărdărés*; Dms. Persoană bârfitoare; farfara.

Var.: **dărdărál** (Pap² 74).

Et.: der. de la *dărdărés*.

dărdărés, **dărdăriri**, **dărdăriri**, **dărdărít** *vb.* IV. *Tranz.* Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 385; Cap 105; Dms. A bârfi. *Çóata dărdăríŃ cã-Ń lă âmplăŃ căpu.* (Atăta ai bârfit că mi-ai făcut capul calendar.) Dms s.v.

Et.: mac. *drdori*, bg. *dărdorja*.

dărgăuă vezi **dărjăuă**.

dărjăuă, *pl. dărjól* și **dărjáli** *s.f.* Pap² 77; Can² 390; Cap 105; Dms. Coadă de topor. *Să vină să Ń-o árdă drăjăuă.* (Să vină să-Ńi ardă coada.) W 75/8; *L-u rupŃ dărjăuă lă báltiă.* (I-am rupt coada toporului.) Dms s.v.

Var.: **dărgăuă** (Cap 105 s.v.); **drăjăuă**, **drăjăuă** (Cap 105 s.v.), **drujăuă** (Can² 390).

Et.:bg. *dăržalo* (BER I 460, s.v. *dărža*), mac. *držale*.

dărjávă *s.f.* AtaM 96/13, 287/29. Stat, țară.

Et.: mac. *država*, bg. *dăržava*.

dărmă vezi **dôrmă**.

dărmón vezi **drămón**.

dărnés, **dărniri**, **dărnii**, **dărnít** *vb.* IV. *Intranz* și *tranz.* Dms. A da de înțeles; a apostrofa. *L-u dărni pri dinălát.* (I-a dat de înțeles pe departe.) Dms s.v.; *Çoan lă dărniŃ, si ânvirinçá.* (Când l-ai apostrofat, s-a supărat.) Dms s.v.

Et.: mac. *drne*, bg. *dărnim*.

dărpés vezi **drăpés**.

dărslív vezi **drislív**.

dărtăv, **dărtăvă**, *pl. dărtăv*, **dărtăvi** *adj* și *s.m.* și *f.* Cap 117; Dms s.v. *drătłiv*. Slăbănog, neputincios. *Ári Ńi el únă dărtăvă măgărçáŃă.* (Are Ńi el o măgăriŃă slăbănoagă.) Dms s.v.; *Cu țoar dărtăv nu fac lúcrú.* (Cu așa neputincioși nu fac treabă.) Dms s.v. P . e x t . Stărpitură. *Bra, čiči, tu tărčáj bélkí di vrină ubdúviŃă cu muŃ fiçór, cări ári çóativa dărtăvi, di la ia Ńirçáj si manŃ?* (Măi, unchiule, tu te gândeai poate la vreo văduvă cu mulŃi copii, care are câteva stărpituri, de la ea voiai să mănânci?) DP 155/30.

Var.: **drătăv** (AtaM 71/30), **drătłiv** (Cap 117), **drătłiv** (Dms), **çrătłiv**¹ (Dms s.v.).

Et.: bg. *dărtav* (BER I 465, s.v. *dărt*), mac. *drtlja* (Cap 117 s.v. *drătłiv*).

dărtoări vezi **dărtôri**.

dărtôri, *pl. dărtôr* *s.f.* Cap 105, 115 s.v. *dor*²; Dms. Secure mică.

Var.: **dărtôari** (Dms).

Et.: lat. *dolatoria*.

dărudés vezi **durudés**.

dărués vezi **dărujés**.

dărujés, **dăruiri**, **dăruji**, **dăruít** *vb.* IV. *Tranz. și refl.* Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 385; Cap 104 s.v. *dar*; Dms. A oferi un dar, a face cadou, a dăruí. *Drep fuziré, fêta la dărujáști și ia, di cútru ia toáti námurli, cu căti un dar.* (Înainte de plecare, fata dăruiește și ea, tuturor neamurilor din partea ei, câte un dar.) Cerna T; *La fuziré la dărujáu dáscalu cu un čaróp.* (La plecare îi făceau cadou dascălului un ciorap [= o pereche de ciorapi].) Can T¹ 266/25; *Al dăruí čáráp cu rásinic.* (Îi dăruí ciorapi [brodați] cu fir de argint.) Cap 104 s.v. *dar*; *Ţásičá pistíră di z-durujáscă sŷájú lu fičúruí.* (Ţesea prosoape ca să ofere daruri rudelor băiatului.) MP 220/10. F i g. A bate zdravăn; a se ține mare, fudul. *Dúpu unčac vácóat vini și cucótu, áți și el lă dăruí ŧea mulăręa cu ŧea vęárga.* (După puțin timp veni și cocoșul și femeia îl bătut și pe el zdravăn cu nuiaua.) DP 140/8; *Sănátós lă dăruíră făčúru.* (Îl bătută zdravăn, bietul [de el].) Dms s.v.; *Nu la dărujés?* (Nu-l bați?) Pap M² 67/33; *Si dăruí.* (Se ținu mare [= se crezu important].) Pap² 74 s.v.

Var.: **darués** (Pap¹ 41), **dărués** (Pap¹ 41 s.v.), **durujés**.

Et.: mac. *daruva*, bg. *darjavam*.

dăruít, **dăruítă**, *pl. dăruíť, dăruíti* *adj. și substantivat.* Can² 385 s.v. *dăruiri*; Dms. Dăruít; cel care primește un dar. *Toť dăruíťi! a! daŷ la fěă căti únă pári, cări čot va.* (Toți cei care primesc daruri îi dau fetei câte un ban, care cât vrea.) Can T¹ 274/36.

Et.: vezi **dărujés**.

dărvár, *pl. dărvár* *s.m.* Dms. Tăietor de lemne. *Lă trimęási án țéla urmánu cu patruzóť di cără și patruzóť di dărvár să táľă ľęámni.* (Îl trimise în acea pădure cu patruzeci de care și patruzeci de tăietori de lemne să taie copaci.) DP 74/11.

Et.: mac. *drvar*, bg. *dărvár*.

dărvíč, *pl. dărvíč și dărvíčur* *s.m. și n.* Wild h. 40/3; ALDM II h. 1035/7, h. 1110/7. **1.** Arbore. **2.** Pom fructifer. ALDM II h. 1035/7.

Var.: **dervíč** (Wild h. 40/3).

Et.: bg. *dărvíče* (BER I 458, s.v. *dărvo*).

dăscálic vezi **discálic**.

dăscápit vezi **duscápit**.

dăscárc vezi **discárc**.

dăscáť vezi **discáť**.

dăscăčári vezi **discăčóri**.

dăscăčóri vezi **discăčóri**.

dăscăčós vezi **discăčós**.

dăscálic, *pl. dăscálic* *s.m.* Dms.

Învățător tânăr.

Et.: din *dăscál* + *-íč*.

dăscáľítă, *pl. dăscáľítı* *s.f.* Cap 105 s.v. *dăscál*; Cerna A/1662; Dms. **1.** Învățătoare. **2.** Soția învățătorului.

Var.: **dăscáľítă** (Cap 105 s.v. *dăscál*.)

Et.: din *dăscál* + *-ítă*.

dăscántári vezi **discántári**.

dăscăpitári vezi **duscăpitári**.

dăscărcătúrá vezi **discărcătúrá**.

dăscľíd vezi **diščľíd**.

dăscľúč vezi **diščľúč**.

dăscónt vezi **discónt**.

dăscúľť vezi **diščúľť**.

dăscupirés vezi **discupirés**.

dăscusătúrá vezi **discusătúrá**.

dăscínc vezi **diščíng**.

dăscíng vezi **diščíng**.

dăsfác vezi **diščác**.

dăsfărșós vezi **dusfărșós**.

dăslġág vezi **dizľég**.

dăsmăręás vezi **dizmăręós**.

dăsmăręári vezi **dizmăręóri**.

dăsmărqát vezi **dizmărqót**.
dăsmărós vezi **dizmărós**.
dăsmărqóri vezi **dizmărqóri**.
dăsmărót vezi **dizmărót**.
dăsmurós vezi **dizmărós**.
dăspärtqóri vezi **dispärtqóri**.
dăspärtqós vezi **dispärtqós**.
dăspíc vezi **dispíc**.
dăspriminés vezi **dispriminés**.
dăstínc vezi **distíng**.
dăstíng vezi **distíng**.
dăšárt vezi **dišqört**².
dăščfíd vezi **diščfíd**.
dăščfít vezi **diščfíd**.
dăščlúč vezi **disčlúč**.
dăšícós *s.m.* AtaM 390/16. Pădurar.
Láltu fičúor, ši ĵál dăšícós áĵ. (Celălalt băiat, și el e tot pădurar.) AtaM 390/16.
 Et.: gr. *δασικόσ*.
dăšfíd vezi **diščfíd**.
dăšqód vezi **dušqód**.
dăšqört vezi **dišqört**¹.
dăšqört vezi **dišqört**².
dăštítát vezi **dištítát**.
dătréc vezi **dutréc**.
dăťín vezi **duťín**.
dăvác vezi **divéč**.
dăvăĵĵă, *pl. dăvăĵĵĵ* *s.m.* Dms.
 Reclamant. *Vini dăvăĵĵă să-ń li țqără pârli.* (Vine reclamantul să-mi ceară banii.) Dms s.v.
 Et.: bg. *davaĵĵja* (BER I 312, s.v. *davija*), (tc. *davaci*).
dăvăĵilqác vezi **dăvăĵilqóc**.
dăvăĵilqóc, *pl. dăvăĵilqóti* *s.n.* Dms.
 Reclamație.
Var.: dăvăĵilqác (Dms).
 Et.: tc. *davacılık*.
dăvăĵés, **dăvăiri**, **dăvăĵĵ**, **dăvăit** *vb.*
 IV. *Tranz.* și *intrans.* Pap² 74; Can² 388;
 Cap 106 s.v. *dăvĵă*; Dms. A suferi, a pătimi. *Tu fuziș, ma tát-tu si dăvăĵăscă pri*

tini. (Tu ai plecat, dar tată-tău o să sufere pentru tine.) Cap 106 s.v. *dăvĵă*; *Mulț nifăti dăvăĵés.* (Mulți pătinesc pentru fapte pe care nu le-au făcut.) Dms s.v.; *Mult dăvái án ăpțăná.* (A pătimit mult în închisoare.) Dms s.v.

♦ *Cáfi! cön si cluțăĵés, măgári! u dăvăĵés.* (L i t. Când caii bat din picioare, măgarii suferă.= Unul face, altul trage.) Pap M² 64/6.

Var.: dăvăĵés (Can² 388 s.v.; Cap 106 s.v. *dăvĵă*).

Et.: mac. *davi*, bg. *davja*.

dăvĵă, *pl. dăvĵĵ* *s.f.* Cap 106; Cerna A/592; Dms. Judecată; proces; reclamație, plângere. *Mulărqă țe ti ansurăș cu un mes di đăli ma nainti si n-au đaj că ĵo as nérgu la dăvĵă șu mulărqă as ț-au laș.* (Să-mi dai femeia cu care te-ai însurat cu o lună de zile mai înainte, că eu o să merg la judecată și o să ți-o iau.) Cap² 107/13; *Dăvĵă ișqó și pănă la ampirátu.* (Plângerea ajunse chiar până la împărat.) Cap² 135/17; *Ți dăvĵă veț?* (Ce reclamație aveți?) Dms s.v.; *Si dúsiră la dăvĵă án Ĝivĵilia.* (S-au dus la proces la Ghevghelia.) Dms s.v.

Fac dăvĵă. A face proces; a face plângere, a reclama. *S-dúsi s-facă dăvĵă la ampirátu.* (Se duse să facă plângere la împărat.) MP 148/28; *Aș cățó, si fĵăsi dăvĵă și u junglără.* (O prinse, se făcu proces și o omorără.) MP 60/20; *Ĵel cățó si făcă dăvĵă.* (El se apucă să facă plângere.) Cap² 135/17; „*Ĵo să fac dăvĵă*”; „*Amán, ĵănăm, să-ț dau ținți súti di líri, túcu nu fq dăvĵă*”; „*Bún-ăĵ, nu fac dăvĵă*”. („Eu o să fac plângere”; „Vai, dragule, o să-ți dau cinci sute de lire, numai nu face plângere”; „E bine, nu fac plângere.”) Cap² 46/2–4; *Dintru ți să mi ancłđiț? ĵo să fac dăvĵă di tini.* (De ce

să mă închideți? o să te reclam.) Cap² 46/21. **Calc dāvija.** A merge la judecată. *Ūnă zūyă, țela fičóri! trimșasiră ca si vină [tātă-su] cōla si-ū cālcă dāvija.* (Într-o zi, copiii trimiseră ca să vină acolo [tată-su] să meargă la judecată.) Cap² 135/18. **Daŭ ăn dāvijă.** A da în judecată. *La dădiră și pri ôğa ăn dāvijă.* (Și pe hogaea l-au dat în judecată.) Dms s.v.

♦ *Dō și fuī di dāvija.* (L i t. Dă și fugi de judecată. = Fă tot posibilul să nu ajungi la judecată.) Cap² 175/31.

Var.: **dāvijă.**

Et.: mac., bg. *davija* (tc. *dāva*).

dāvijēs, dāviri, dāvii, dāvīt vb. IV.

Refl. Dms. A se judeca. *Cōat s-ti dāvijēs, țiva nu faț.* (Oricât te judeci, nu faci [= nu obții] nimic.) Dms s.v.

Et.: der. de la **dāvijă.**

dāvrană, pl. dāvrani s.f. Întrecere.

Dms. *S-nă cățōam la dāvrană.* (Să ne luăm la întrecere.) Dms s.v.

Et.: bg. *davranma* (tc. *davranma*).

dāvrandisēs, dāvrandisiri, dāvrandisii,

dāvrandisī vb. IV. *Tranz.* Dms. A

îndrăzni, a cuteza. *Dāvrandisă tu di să*

vidēm. (Îndrăznește tu și o să vedem.)

Dms s.v.; *Dāvrandisi și la mini.*

(A cutezat și la mine.) Dms s.v.

Et.: bg. *davrandisam* (tc. *davranmak*).

dăzlég vezi dizlég.

dăzliăg vezi dizlég.

dăzmărōs vezi dizmărōs.

dăzmărōt vezi dizmărōt.

dăzmintēs vezi dizmintēs.

dăzmurōs vezi dizmărōs.

dăzvóm vezi dizvóm.

de interj. Pap² 74; Can² 385; Cap 106,

107; ALR II s.n., 2, h.280/012; Dms. Hei;

hai, haideți. *Di, va si cățōam un căul cu*

șăata voăstră și cu fičōru meū. (Haideți, o

să facem o înțelegere cu fata voastră și cu

băiatul meu.) Cap² 59/26; *E, de! e, de! ti*

uzōm. Dōsta viki. (Ei, hai! ei, hai! te-am

auzit. Ajunge!) Pap M² 60/17; *De, bra,*

bic! (Hai, măi, voinice!) Dms s.v.; *De!*

biru, de! (Hai! voinice, hai!) Cap² 167/43;

De, zisiră, si cățōm căul. (Hai, ziseră, să

punem rămășag.) Cap² 59/31; *De, bra, nu*

ti spări! İri ġi maj minúti! (Hai, bre, nu

te descuraja! Să trăiască cei mai micuți!)

Pap M² 57/24; *İdi dăduli, deĵ, ūa cōț*

trec, tūcu si dădăm la toț, ți armăngă la

mini? (Măi, moșule, hei, câți trec pe aici,

dacă aș fi dat la toți, mie ce-mi rămânea?)

Cap² 98/21; *İdi lūduli, deĵ, cōn să-ț vină*

criēlu? (Măi nebunule, hei, când o să-ți

vină mintea?) Dms s.v.; *Zășōz unġac, dă*

s-na zālăfim. (Șezi puțin, hai să stăm de

vorbă.) Cap 102/7; *Nu s-ti fățim grămătic,*

di! (N-o să te facem grămătic, hai!) Dms

s.v. *grămătic.*

Var.: **dăa, deĵ, di³, diĵ** (Dms s.v.).

Et.: mac. *de*, bg. *de, dja, deĵ.*

dăa vezi de.

dăca conj. Dacă. *Ți dăca vini din ġ*

indēm un ūom? (Ce dacă veni un om din

iad?) Cap² 67/1; *Vini și-i spūni dacă ari*

văcōt să-ĵ văpsēcă și la șa unēc lōnă.

(Vine și-i spune dacă are puțin timp să-i

vopsească și ei puțină lână.) Cerna T.

Var.: **dăcă.**

Et.: din **de [di²] + că.*

dăad, pl. dăaj s.m. și adj. Pap² 73, 76;

Can² 384, 386; Cap 102, 106; ALR I, 2, h.

169/012, 013; ALR II, 1, h. 64/012; ALR

II s.n., 4, h. 1125/012; ALR II s.n., 6, h.

1579/012, h. 1580/012, h. 1675/012;

Cerna A/485, 619; Wild h. 465/1, 2, 4-7;

ALDM I, h. 561/1-7, h. 562/1-7; Dms.

1. Moș, bătrân. *Țela dăadu ă! lă dăadi*

băstūnu. (Bătrânul îi dădu toiagul.) DP

25/26; *Bătū pri un bręg mări, ca zidu ra*

nalt, și ăn bręg vę un dęd c-un băstūn ăn

mōi. (Întâlni un deal mare, ca zidul era

înalt, și pe deal era un bătrân cu un baston

în mână.) Cap² 23/24; *Deșclīdi ūșa la*

dădo. (Deschide-i ușa moșului.) W 60/15;

Țista dăadu nu ra ca lănti! dăaj. (Bătrânul

ăsta nu era ca alți bătrâni.) DP 66/9;

E, mo, deduli, cum să dăróm; cávgă vem cu túrcu. (Ei, acum, moșule, cum să facem; avem război cu turcii.) Cap² 44/17; *Dédoli, cóți ț-aj țor roș ókll!*? (Moșule, de ce îți sunt ochii așa de roșii?) W 65/10; *Djádoli, ácu mi vjăr, si stau.* (Moșule, dacă mă vrei, o să stau.) MP 162/6; *Djáduli, spúni-ń-la ágru!* (Moșule, arată-mi[-l] ogorul!) Kats 64/22; *Un deđ cu bárba-n pimínt.* (Un moș bătrân cu barba până la pământ. [Ghicitoare: Prazul].) Pap M¹ 10/25; *Am un deđad, nõáptea jási, zúya si scúndi.* (Am un moș, noaptea iese, ziua se ascunde. [Ghicitoare: Zăvorul de la ușă].) Cap² 157/18; *Am un deđad cu trei par án grób.* (Am un moș cu trei pari în spate. [Ghicitoare: Scaunul].) Cap² 159/31; *Un deđ c-únă steáyuá-n cap.* (Un moș cu o stea pe cap. [Ghicitoare: Lumânarea].) Pap M² 51/24. **2.** Bunic. *S-mi duc s-lijău ápu gjíă, cã djádu ájă lujăș.* (O să mă duc să iau apă vie, că bunicul e bolnav.) MP 24/32; *Djăt-su la zisi: dúț-va!* (Bunicu-său le zise: duceți-vă!) MP 24/24; *Djáduli, jélă cu nujă!* (Bunicule, vino cu noi!) Kats 65/11; *Djádi, șos ȳa!* (Bunicule, șezi aici!) Kats 64/20. **3.** Socru. *Țista jă lu fráti-ńu djăt [sujăcru].* (Acesta e socrul lui frate-meu.) Kats 69/1. **4.** (La porc) Stomac. *Deádu di porc.* (Stomac de porc.) ALR II, 1, h. 64/012; ALR II s.n., 4, h. 1125/012. **5.** (La moară) Posadă. Cap 106 s.v. **6.** Cocoloș de mămăligă cu brânză, bulz. Dms. s.v.

Di deaj. Din bătrâni. *Las s'sta ȳa bunáru, cã șa nă si fló di dej.* (Lasă să stea aici fântâna, că așa ni s-a aflat din bătrâni.) Can T¹ 282/20.

♦ *Cóți? Cã șa zisi deálu Gófi.* (L i t. De ce? Pentru că așa a zis moșul Gófi. = De ce? De-aia.) Pap M² 66/40.

Var.: **ded, deđ, deđi** (Wild h. 465/2), **djät¹** (ALR II, 1, h. 64/012), **djäd, djät.**

Et.: bg. *djado*, mac. *dedo*.

deádă, pl. **deádi** și **dédăn** s.f. Can² 386; Cap 106 s.v. *dead*; Wild h. 463/5; ALDM I, h. 428/7; Dms. **1.** Bunică; babă. **2.** Bunic. Wild h. 463/5; ALDM I, h. 428/7. **3.** Mătușă. *Nu vujă, dée!* (Nu vreau, mătușă.) MP 246/24.

Var.: **deă, deđă** (Can² 386).

Et.: vezi **deđ.**

deál¹ pl. **deáalur** s.n. Can¹ 386; Cap 106; Cerna A /1646; Dms. *Disúpra di urácu, jündi ará, ve un deál nalt.* (Deasupra plugarului, unde ara, era un deal înalt.) Pap M¹ 26/3; *Únu fur si púsi pri deál și ló să țópă cõt puté.* (Unul dintre hoți se sui pe deal și începu să țipe cât putea.) Pap M¹ 26/4; *Únășjună si disfési di pri deál și lăgă anjósu.* (Dintr-odată coborî de pe deal și alergă în jos.) Pap M¹ 26/14; *Dijós di cătún sa niște deáalur.* (În josul satului sunt niște dealuri.) Can T¹ 262/1.

Var.: **deł** (Can² 386; Cerna A/1646).

Et.: sl. **dělu** (bg. *djal*, mac. *del*).

Deál² n.pr. PapM² 175/9; Cap 106 s.v. *deál*; Dms s.v. *deál*. Nume de loc în *Birislăv, Óșin* și *Lunđin*.

Et.: **deál¹**.

deáltă, pl. **deálti** s.f. AtaM 68/3, 71/20; Dms. Daltă.

Et.: vsl. **delta*.

deámi s.f. pl. Pap² 74; Cap 107; Dms. (La războiul de țesut) Sfori care leagă iepele de fusceii itelor.

Var.: **démi¹** (Pap² 74).

Et.: bg. dial. *dema*.

deápin, dipinári, dipináj, dipinát vb. I. *Tranz.* Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 387; Cap 107; ALR II s.n., 7, h. 1888/012; Cerna A/1248, 1252; ALDM I, h. 222/7; ALDM II, h. 1071/1–6; Dms. A depăna. *Fęátili áȳ dipináră țóátă ustúra.* (Fetele au depănat toată urzeala.) Cap 107 s.v.; *Țóátă zúya dipinóá și áncă nu sfărșóá.* (A depănat toată ziua și încă nu a

terminat.) Dms s.v. F i g. A fura. *Tot la depinără.* (L-au furat de tot.) Pap M² 67/34; *Lă dipinără di pári.* (L-au furat de bani.) Dms s.v.

Var.: **dépin, dépin** (Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 387; ALDM II, h. 1071/6).

Et.: lat. *depanare*.

dəpír, dipirári, dipiráj, dipirát vb. I *Tranz. și refl.* Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 387; Cap 107; ALR I, 1, h. 92/013; Dms. 1. A jumuli. *Găllna aų dipirără.* (Au jumulit găina.) Cap 107 s.v.; *Táti li júnglă și noj li dipiróm [gălinli].* (Tata le taie [găinile] și noi le jumulim.) Dms s.v. 2. A țipa, a se văita; (despre câine) a urla. *An țéla saát si pugudí di viní și țea coștiviță și, că-ų vizúră țéla pu'l din culb, lără si dəpiră.* (În acel timp [= ceas] se nimeri să vină și șarpele și, când îl văzură puii din cuib, începură să țipe.) Pap M² 149/2; *Năpcunta si zăđđđđ și maj mica [fătă] și lo si dđđđđ.* (Apoi se ivi și cea mai mică [fată] și începu să se vaite.) MP 64/26; *Mulărğa lő si dəpiră.* (Femeia începu să se vaite.) Cap 107 s.v.; *Cóđđđđ si dəpiră.* (Câinele urlă.) Pap¹ 42 s.v.; Pap² 74 s.v. P. e x t. A (se) scărpină. ALR I, 1, h. 92/013.

Var.: **déper** (ALR I, 1, h. 92/013), **dépir** (Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 387); **dđđđđ**.

Et.: lat. *depilare*.

dəat, pl. dəátur s.n. Cap 108; Dms. Împrumut.

Ləau ăń dđat. A lua cu împrumut. *Lăj pári ăń dđat.* (Au luat bani cu împrumut.) Cap 108 s.v. **Daų ăń dđat.** A da cu împrumut. Dms s.v.

Var.: **dđat².**

Et.: lat. *debitum*.

děá vezi **dđádă.**

Děba n.pr. Pap M² 175/13; Cap 107. Nume de fântână în *Cúpă.*

decárico s.f. AtaM 221/20. Hârtie de 10 drahme.

Et.: gr. *δεκάρικο*.

dėkică, pl. dėkiki și dekicál s.f. Cap 107; Dms. Secundă, clipă. *La trēja dđkică al flără la un căviné.* (La a treia secundă [= după trei secunde] îl găsiră la o cafenea.) Cap² 107/43; *Io, ju si mi pitrét nérđu șu tru țínți dėkiki ăs ță duc gųápi.* (Eu, unde o să mă trimiți merg și în cinci secunde îți voi aduce răspuns.) Cap 107/37; *Ăń ună dđkică si fěási lucrú.* (Treaba se făcu într-o clipă.) Dms s.v. *lucru*.

Var.: **dăkică, đkică, dukică** (Dms s.v.).

Et.: mac. *dekika*.

ded vezi **dđad.**

def s.invar. în expr. *Def di tını.* (Praful [să se aleagă] de tine.) Dms.

Et.: bg. *def* (tc. *defi, def*).

děfa s.f. AtaM 297/28. Oară, dată.

Et.: tc. *defa*.

děj vezi **de.**

dėlki vezi **dėlmi.**

dėlmi conj. Pap² 74; Can² 385; Cap 107; Dms. Dacă; fiindcă, pentru că. *Dėlmi tőř mőň ári di tráziri, maj bun las' s'ta ųa.* (Dacă are de tras asemenea chinuri, mai bine lasă să stea aici.) DP 26/1; „Ăj, dėlmi șa”, *zisi dėđu*, „sirbė și fista an la mını”. („Ei, dacă [-i] așa”, zise bătrânul, „muncește și anul ăsta la mine.”) Cap² 24/26; *Ampirátu a' zisi: „bun ăj, dėlmi cőta aј vrut să l-u dau fěta męa, las' s-vină”.* (Zise împăratul: „e bine, pentru că ai vrut atât [de mult] să i-o dau pe fata mea, lasă [-l] să vină.”) Cap² 54/35; *Dėlmi májstur, să-ń zică lumea.* (Dacă [sunt] meșter, [așa] o să-mi zică lumea.) Pap M² 74/31; *Dilmi mi ntrég, ăs ță spun: dă-ń-li pęánili șu pója ăs ner ăs gőc.* (Pentru că mă întrebi, o să-ți spun: dă-mi penele și apoi o să merg și o să joc.) Cap² 109/42; *Dilmi cőta-ј dđlți cárņe di om, aј să ncđđđđ un fěcőr și ună fěță, să la rănım bun, di să la junglőm.* (Dacă e atât

de dulce carnea de om, hai să închidem [în coteț] un băiat și o fată, să-i hrănim bine și să-i tăiem.) Can T¹ 277/29; *Lisîta-l zîsi*: „a! lúpuli, la tîni țivá nu-ț aî dílmi cápu ț-ai sănátós”. (Vulpea îi zise: „ei! lupule, tu nu ai nimic dacă îți e sănátos capul”) Can T¹ 281/15; *Dîrmi singurá anvîș tu, un an di zóli si lucréz*. (Pentru că ai învățat singură, o să lucrezi un an de zile.) Pap M² 155/31; *Ej, dílki nă-ș trađ [pucrăva], nălét si eș*. (Ei, fiindcă mi-o tragi [velința], să nu rămâi cu nimic.) Cap² 112/37; *Ej, gîdi májcu, dílki mi ntrég, si aș spun*. (Ei, bre mamă, fiindcă mă întrebi, o să-ți spun.) Cap² 109/31.

Délmi că. Fiindcă, pentru că, de vreme ce. *Pópa zîsi*: „noș cum vem dărát pázari, délmi că ti anviriń, să ti bilés”. (Popa zise: „după cum ne înțeleseserăm, fiindcă te superi, o să te omor.”) Cap² 34/22; *La fîsta nu l-ăi frică di țîște mpirát dílmi ca mpirátu Cad la ubidęti*. (Ăstuaia nu-i e frică de acești împărați, de vreme ce îl caută pe împăratul Cad.) Can T¹ 283/31; *Démi că pristi púnte țe tricú, s-la tálčóm*. (Pentru că a trecut peste acea punte, o să-l omorâm.) Cap² 145/42.

Var.: **délki** (Cap 107 s.v.), **démi**², **dérmi** (Cap 107 s.v.; Dms s.v.); **dílki**, **díłki**, **díłmi**, **dími** (Cap 107 s.v.), **dírmi**.

Et.: mac. *delmi*, bg. *delmi*, *dilmi*, *dilki*.

deméc vezi **diméc**.

démi¹ vezi **deami**.

démi² vezi **délmi**.

deng, pl. **déngur** s.n. Cap 107; Dms.

1. Fiecare din cei doi desagi care se pun pe samar, echilibrându-l; pachet mare, balot. *Amálu pğártă un deng*. (Hamalul duce un balot.) Dms s.v. 2. Pereche echilibrată, făcută din două părți egale. *Deng că lu Pétri boi runc si áflă*. (Pereche precum boii lui Pétri rar se întâlnește.) Dms s.v.

♦ *Cătă-ț déngu ca s-nu rămón sádi la čánúșă*. (L i t. Ai grijă de perechea ta de boi ca să nu rămâi doar la cenușă [= ca să nu fii un prăpădit.] Fă-ți vara sanie și iarna car.) Cap² 175/35.

Et.: tc. **denk** (mac., bg. **denk**).

dépin vezi **deapin**.

dérmi vezi **délmi**.

dert, pl. **dértur** s.n. Cap² 175/33; Dms. Dificultate, suferință. *Toș dert nu si trázi*. (Suferința ta e greu de suportat.) Dms s.v.

♦ *Sfăca căsă ș-ári dertu luș*. (Fiecare casă își are suferința [= necazurile] ei.) Cap² 175/33.

Et.: tc. **dert** (mac., bg. **dert**).

dervič vezi **dărvíč**.

des, **deasă** pl. **deș**, **deasi** adj. și adv. Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 385; Cap 107; Cerna A/74, 75; ALDM I, h. 17/1–7, h. 18/1–7; ALDM II, h. 1108/2–7; Dms. Des. *Călăuzu la purtá pri urmánu des*. (Călăuza îi ducea prin pădurea deasă.) Cap 107 s.v.; *Fičóri l antráră an un urmán mult des, jündi si scúnsiră*. (Copiii intrară într-o pădure foarte deasă, unde se ascuseră.) Pap M¹ 14/26; *Antráră tru únă urmáni multu deasă și culó si scúnsiră*. (Intrară într-o pădure foarte deasă și acolo se ascuseră.) Cap² 105/20; *Amnáră je l trei zóli și trei nopt pónă júnsiră an un urmán des, des*. (Merseră ei trei zile și trei nopți până ajunseră într-o pădure deasă, deasă.) Pap M² 166/19; *Núcă cu frúnčili deasi*. (Nuc cu frunzele dese.) Dms s.v.; *Pğánđă deasă*. (Pânză deasă.) Dms s.v.; *Plğá jă deasă*. (Ploaie deasă.) Dms s.v.; *Vii des*. ([Tu] vii des [= deseori].) Pap¹ 42 s.v.; *Nu putém járnata să ișóm năfără să amnóm cota des*. (Iarna nu putem să ieșim afară să umblăm atât de des.) W 78/17.

Var.: **djäs** (ALDM I, h. 17/2, 3).

Et.: lat. **densus**.

desmintés vezi **dizmintés**.

Déstor *n. pr.* Pap M² 175/15; Cap 107. Nume de loc în *Nónti*.

deşclíd vezi **dişclíd**.

deşórt vezi **dişórt**¹.

deşórt vezi **dişórt**¹.

detelínă vezi **ditilínă**.

deříndea vezi **diříndea**.

devré vezi **divré**.

dęd vezi **dęad**.

dędă vezi **dęádă**.

dędi vezi **dęad**.

dęl vezi **dęal**.

dęper vezi **dęápir**.

dępin vezi **dęápin**.

dępir vezi **dęápir**.

di¹ *prep.* Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 386; Cap 108–109; ALR II s.n., 5, h. 1351/012; ALR II s.n., 6, h. 1615/012, h. 1616/012, h. 1844/012; Cerna A/1999. Dms. 1. De, din. *Cumát di furlínă*. (Bucată de aur.) Cap² 179/26; *Cáfcu fustán řer tu, Téęu, dáli di cadifé ili di mătási?* (Ce fel de rochie vrei tu, *Téęu*, oare din catifea sau din mătase?) Cap² 20/30–31; *Pórtu lunřínesc [...] ář darát di pónřă di căsă*. (Portul din *Lúnřín* [...] e făcut din pânză de căsă.) Can T¹ 262/34; *Darără řină búnă di cărnęa luř*. (Din carnea lui au pregătit [o] cină bună.) Pap M¹ 16/21; *Únă ře la lăsó ácu di moń, la flo fičóru*. (De îndată ce lăsă acul din mâini, îl găsi pe copil.) Cap² 62/18; *La lo fičóru di căsă*. (Luă băiatul de acasă.) Pap M¹ 20/3; „*La vind, áma řer únă sută di furlín*”. *Di mirác mári e! ál dęádiră [la luvác] ři la cumpărără*. („Îl vând, dar vreau o sută de lire de aur”. Din dorință mare, ei îi dădură [vânătorului] și-l cumpărără.) Pap M¹ 22/14. 2. Dintre. *Únu di noř tribuřáři z-dúcă la pázřiři*. (Unul dintre noi trebuie să meargă la târg.) ALR II s.n., 6, h. 1844/012; *Di řęa ře! zísiră să la púnă únu di ře! [...] an únă udăřă*. (De aceea ei

ziseră să-l pună pe unul dintre ei [...] într-o odaie.) Pap M¹ 14/5. 3. Pentru. *Fęřili leř căti un busiřlic di sfáca om din căsă*. (Fetele iau câte un [fir de] busuioc pentru fiecare om din căsă.) Can T² 106/31; *Zer án ársi čęrga di tını*. (Parcă mi-a ars cortul pentru tine.) Can T² 107/29; *Ioř nu am níři di míni*. (Eu nu am nici pentru mine.) W 63/6; *Límba gręcă [...], di noř řęa nu-ř*. (Limba greacă [...] ea nu e pentru noi.) Pap M² 28/6; *Io vin řa sáldi di tını*. (Eu vin aici numai pentru tine.) DP 95/27; *Lără cărni, dărără řină, čórbă, víki, ca di úaspiř*. (Luară carne, pregătire cină, ciorbă, mă rog, ca pentru oaspeți.) Cap² 81/14; *Noř řęřă ápă nř-o vem sáldi di noř, că-ř di tořă lumęa*. (Noi nu avem apa asta numai pentru noi, că e pentru toată lumea.) Cap² 140/18; *Si dúsiră áră prin urmán să luvęcă di móřnista*. (Se duseră iar prin pădure ca să vâneze pentru a doua zi.) Pap M² 147/4; *Bábu, ář loc řęářă sęără di míni, si vin la tını?* (Babo, ai loc pentru mine astă seară, să vin la tine?) Cap² 84/33; *Io sam vinit di un lucrú*. (Eu am venit pentru un lucru.) Cap² 80/35; *Vini vácótu di guniřę dănácu*. (A venit vremea pentru mánatul viřelului.) Cap 109 s.v.; *Cári řom să treácă, la toř să dau di sánătáti*. (Care om o să treacă, la toți o să le dau, pentru sănătate.) Cap² 53/2; *Mult si mănčó, stăcúnu, di míni*. (Mult s-a străduit, sármanul, pentru mine.) Cap² 187/11; *Di cóata nu nă řirtóam*. (Nu ne certăm pentru atât.) Dms s.v. 4. Cu. *Uzó că lupu si fálęáři di júnřla luř*. (Auzi că lupul se laudă cu vitejia lui.) Pap M¹ 18/6; *Am un fóali plin di alb măčcář*. (Am un burduf plin cu bucăři mari albe. [Ghicitoare: Făina de grâu alb].) Cap² 155/8; *Fęřa, di młtă mőncă, ař dănó tořă čănúřa*. (Cu multă trudă, fata adună toată cenușa.) Can T¹ 279/32. 5. Din cauza; de.

La șădgări, tátu, di umărălá, fěsi „oh”. (Când se așează, tatăl, de oboesală, făcu „oh”.) Pap M¹ 20/5; *Cári si anrușónă di luĭ trubușónă.* (Cine se rușinează din cauza burții sale.) Pap M¹ 13/11; *Ĭa vizú múm-sa [...] an țea al ray di mónico.* (Mama-sa îi văzu [...] în ce hal erau din cauza suferințelor.) MP 14/31; *Mi bătúĭ cu únă sútă di onș, di cumiț și di curșumi sam șa rupt.* (M-am luptat cu o sută de inși, de comitagii, și din cauza gloanțelor sunt atât de sfărtecat.) Cap² 55/1; *Dú-u țea meără, că am un fićór țe plónđi di ĭa.* (Adu acel măr, că am un băiat care plânge din cauza ei.) Cap² 72/45; *Lȝ un lemn și si dúsi di la putrizó di kútéc.* (Luă un băț și se duse de-l snopi în [de] bătaie.) Pap M¹ 24/25. **6.** De la; de pe urma. *Di uráču toț si rănesc.* (Toți se hrănesc de pe urma plugarului.) Pap M² 155/37. **7.** Despre. *Țéla dască! Ĭa nvițáŷ fićóri! di biserică.* (Dascălii îi învățau pe copii despre biserică.) Can T¹ 266/28. **8.** De către, de. *Țăstă fěată ra furată di draț.* (Fata asta era furată de draci.) Pap M² 20/20. **9.** În construcția genitivului. *Mănúșa di stúmnićcă.* (Mânerul ulciorului.) Cap² 158/1; *Si dúsiră la mărziņa di cătún.* (Se duseră la marginea satului.) Cap 111 s.v. *dirépt; Lisíța si fěsi ca moártă și si tinsi an méjlucu di drum.* (Vulpea se prefăcu ca moartă și se întinse în mijlocul drumului.) Pap M¹ 24/3; *Lě-la, lě-la, Méno móri, Rıza di lu Zéțea.* (Ia-1, ia-1, Méno dragă, pe Rıza al lui Zéțea.) Cap² 20/30; *Ĭel ș-u lę, mámu móri, Fíłea di lu Vínęa.* (El o ia, mamă dragă, pe Fíłea a lui Vínęa.) Cap² 21/2; *Asán-beĭ di Ágoș-ága.* (Asán-beĭ al lui Ágoș-ága.) Cap 108 s.v.; *Ibraím-beĭ di Gázi.* (Ibraím-beĭ al lui Gázi.) Cap 108 s.v. În urări. *Dómnú di bun, răkĭă-n rost să pun!* (Domnul cu bine, rachiu să pun în gură!) Pap M¹ 55/35; *Di bun Dómnú!*

(Cu bine [și cu] Domnul!) Pap M² 56/2; *Tot di bun.* (Toate cu bine!) Pap M² 56/2.

Di la. 1. De la; din. *Am únă nivęástă, di la ŷom la ŷom meărđi.* (Am o nevastă, merge din om în om. [Ghicitoare: Ulciorul.] Cap² 161/12; *Si dúsi dúpu moárti ca să-Ĭ ĭa súflitu la fićór di la moárti.* (Se duse după moarte ca să ia sufletul băiatului de la moarte.) Cap² 23/6; *Să țirém di la prinált.* (O să cerem de la Preaînaltul.) Pap M¹ 29/7; *Lisíța zisi: „aň li cătáj di la moáră [pěști!].”* (Vulpea zise: „peștii” i-am prins de la moară.) Cap² 24/17; *Fićóru [...] nvițó múlti zănăgáti di la drac.* (Băiatul [...] a învățat de la drac multe meserii.) Pap M¹ 20/1; *Di la pȝártă la pȝártă s-ti ved.* (Să te văd [cerșind] din poartă în poartă.) Pap M¹ 43/19; *Pimintu [...] dúnă nou cuvét di la viniri primavérăłă.* (Pământul [...] adună puteri noi din venirea primăverii.) W 77/4. **2.** Din. *Di la țę frúnză ișȝ únă núcă mári.* (Din frunza aceea a ieșit un nuc mare.) Cap² 29/41. **3.** Despre. *Di la nuăĭ, șa na ra pișiit, auă s-murím.* ([Cât] despre noi, așa ne era scris, să murim aici.) MP 14/22. **4.** Din cauza. *Úná albină ve rănă la gúșă di la jug.* (O albină avea rană la gât din cauza jugului.) Cap² 29/40. **Di pri (dúpri).** De pe. *Am un brić; di pri rámură, rámură meărđi.* (Am un brici; merge de pe [= din] ramură în ramură. [Ghicitoare: Cosorul.] Cap² 155/5; *Aň am un pu!; ámnă di pri túmbă, túmbă.* (Am o pasăre; merge de pe un deal pe altul. [Ghicitoare: Briciul.] Cap² 152/26; *Ca-ŷ vizú fěta ampirátuluĭ, fěta di pri tapólă si candisĭ și si disfěsi.* (Când o văzu pe fata împăratului, fata de pe [din] plop se îndură și se dădu jos.) Pap M¹ 16/13; *Lisíța Ĭi turĭ toț pěști! an drum și sări și ĭea di pri cal.* (Vulpea aruncă toți peștii pe drum și sări și ea de pe cal.) Pap

M¹ 24/5; *Áři ăș disfěsi Cúsi-cucóti di pri grindă.* (Cocoșelul-fără-coadă se dădu jos de pe grindă.) Pap M² 137/28; *Ampirátu, cõn si pricátõ di pri cunác, la vizú júnili.* (Împăratul, când se uită de pe palat, îl văzu pe voinic.) Pap M² 146/20; *Dõarmi ca dúpri lântă lúmi.* (L i t. Doarme ca de pe altă lume. = Doarme dus.) Pap M² 73/30; *Di pri cõmp ănsús siminám grõnur, sicără și lálti siminátúr.* (De la câmp în sus semănam grâne, secară și alte semănături.) AtaM 398/8. **Păn di. 1.** Lângă. *Ĭel dărõ un an păn di luĭ cunác.* (El ridică un han lângă palatul lui.) Cap² 27/27. **2.** Până la. *Turnătúra aĭ di tort di lõnă și-ĭ lărgă di la únă mõnă pan di únă pálmă.* (Adaosul e din fir de lână și e lat de la o mână până la o palmă.) Can T¹ 265/27–28. **Făr di.** Fără. *Tódur nalt, făr di cõásti.* (Tódur înalt, fără coaste. [Ghicitoare: Fumul].) Pap M² 50/19. În construcții cu verbe. **Bat di.** A întâlni. *Bătú di un cătún turfés și flo cõla treĭ fraĭ.* (Întâlni un sat turcesc și acolo găsi trei frați.) Cap² 34/8; *Bătú di un dęd moș, áma țela ra Dõmnu.* (Întâlni un moș bătrân, dar acela era Domnul.) Cap² 24/8; *Bătúrá di un dęd moș și la ntribó.* (Întâlniră un moș bătrân și îi întrebă.) Cap² 59/14. **Daĭ di.** A întâlni, a da de ceva sau cineva. *Dęd di únă casă ĩúndi ra únă bábă.* (Întâlni o casă unde era o babă.) Cap² 121/10; *Dęd di máĭstur.* (L i t. Și-a întâlnit stăpânul. = Și-a găsit nașul.) Cap² 187/33. **Sam di.** A urma să, a fi pe punctul de a face ceva. *Țę mullári ra di rudiri.* (Nevasta urma să nască.) Cap² 50/38.

Var.: **dă¹** (Pap¹ 42), **dúpri** [= **di pri**].

Et.: lat. **de**.

di² conj. Pap² 74; Can² 386; Cap 107–108; Dms. **1.** De, să, și. *Na țęásti cãrpulín, ĭá-li di li spēálă.* (Na ciorapii ăștia, ia-i și

spală-i.) Cap 109 s.v.; „Ah, máĭcu”, *zisi fićõrlu, „țe dărás di lă li didēs pĕánili?”* („Ah, mamă”, zise băiatul, „ce făcuși de dăduși penele?”) Cap² 110/3; *Dõmnu aĭ zisi: „dú-ti dă le súflitu di la mullári-ta.* (Domnul îi zise: „du-te de ia sufletul nevestei tale”.) Cap² 50/25; *Ĭăș di n-u spuń stĭăĭya.* (Ieși să-mi arăți steaua.) MP 44/19; *Uzõm că vút-aĭ niști fĕti ăn un loc, di na dũĭm ăș la lõm.* (Am auzit că erau niște fete undeva și ne ducem să le luăm.) Cap² 48/4; *Si dúsi curõn casă, di trimĕsi únă mõșă să-ĭ candisĕască fĕta.* (Se duse repede acasă și trimise o babă s-o înduplece pe fată.) Pap M¹ 14/41; *Si dúsi di-ĭ spúsi la fráti-su.* (Se duse și-i spuse lui frate-său.) Pap M¹ 14/8; *Lõ un lemn și si dúsi di la putrizõ di kutéc.* (Luă un băț și se duse de îl snopi în bătaie.) Pap M¹ 24/24; *Fĕta si dúsi di li lõ lucrili ĭi-ĭ vĕa zis fráti-su.* (Fata se duse și luă lucrurile de care îi zisesse frate-său.) Pap M¹ 14/14; *Ná-u țęásta mĕása di, cõn s-la ziĭ țista laf, si ámplă di põĭni și di bunitõĭ.* (Na fața asta de masă și, când o să zici vorba asta, o să se umple de pâine și de bunătați.) DP 30/19. **2.** Dacă. *Ampiratiĭa antribõ cavásu: „di să trimĕță vrină cãrti cmõĭi ĩlu lu páșă, cõn să trimĕță, túntĕa cãrtĕa si-ĭ duĭ la míni.”* (Împărăteasa îl întrebă pe portar: „dacă fiul pașei o să trimită acum o scrisoare, când o să [o] trimită, atunci să aduci scrisoarea la mine.”) Pap M² 142/18; *Ácu ti spúrcă cücü, di sta pri uscátă vĕĭcă, să mor.* (Dacă te spurcă cucul, dacă stă pe o creangă uscată, o să mori.) Can T¹ 268/37; *Cõn si aĭ zor, di si aĭ zănvártĕș [cãlõcca], un tăbúr di lúmi si táĭă.* (Când o să ai nevoie, dacă o să-l rotești [paloșul], o să taie un batalion de oameni.) Cap² 25/1; *Țista uõmu, ca ș-lo un lemn, di lo s-ĭa bătă, măĭă con la*

mulări, con la bábă-sa. (Omul ăsta, când luă un lemn, dacă începu să lovească, lovea când în nevestă, când în bunică-sa.) DP 176/20. **3.** Încât. *Ári un fur; túcu s-ancľz, nu s-ancľdi, di el aș ánră.* (E un hoț; dacă închizi, nu se închide, [așa] încât el intră. [Ghicitoare: Soarele].) Cap² 160/3; *Móniľli li vizés pri ópcu, di, la purtáre ľi printórnă di ĵes pri fářă.* (Mânețile le brodează pe dos, [așa] încât, la purtat, le întoarce și ies pe față.) Can T¹ 265/32; *Caťó di linsi tótă nóptea di-ų fěsi [tapóla] áncă cóta maĵ grósă.* (Începu și linse toată noaptea încât îl făcu [plopul] încă pe atât mai gros.) Pap M¹ 16/6; *Dómnu aĵ đęádi pri mǔltă putęári la fićór, di, cõn sãręá, di stroť si gudęá.* (Domnul îi dădu băiatului prea multă putere, încât, când sărea, se lovea [= de grindă].) Cap² 98/4. **4.** Datorită. *Di timinćurli ře li fářă, aľsi lipi la buric.* (Datorită temenelelor pe care le făcea, i se lipi de suflet.) Cap² 83/34. **5.** Decât. *Drácu đęádi maĵ multi pári di toť.* (Dracul dădu bani mai mulți decât toți.) Pap M¹ 22/21; *Un lup vru si spúnă, únă óară, că el áĵ maĵ júni di toťati vítili.* (Un lup vru să arate, odată, că el e mai voinic decât toate vitele.) Pap M¹ 18/2; *Di tını maĵ júni nu ári.* (Nu există [altul] mai viteaz decât tine.) Pap M¹ 18/9; *Si fęási un cal di júni maĵ júni.* (Se făcu un cal mai voinic decât [unul] voinic [= foarte voinic].) Pap M¹ 22/17; *Di el ma dúľfi nõ-ári.* (Mai dulce decât el nu există.) Cap² 160/13; *An řea sęáră dărără un cunác áncă cóta maĵ bun di lu ampirátu.* (În seara aceea făcură un palat încă pe atâta mai frumos decât al împăratului.) Cap² 79/36; *Ári maĵ mǔlnic di iľ?* (Există [ceva] mai drag decât fiul?) Cap² 189/15; *Ca lără si buuĵáscă cu tufęácu, ĵa [fęáta] pugudęá maĵ mult di eĵ.*

(Dacă începură să tragă cu pușca, ea [fata] nimerea mai mult decât ei.) DP 198/13.

6. De la. *Treĵ pátru zóli di řęstă zúyă, óamiňiľ cumpără bacám si vupsés óáuli.* (Cu trei patru zile de la [= înainte de] această zi, oamenii cumpără băcam [= vopsea de culoare roșie] și vopsesc ouăle.) Pap M² 115/28; *Cútru scápit-sóřli di řista stařión [...] junđ an un cătún.* ([Mai] spre apus de la [= față de] gara asta [...] ajungi într-un sat.) Can T¹ 261/3.

Di că (di ca). După ce, de vreme ce, dacă. *Di ca si disgustęscă [mumúșu], [...] vini mőáșa cásă rãslăbită.* (După ce o să se ospăteze [nașul], [...] vine bătrâna acasă liniștită.) Pap M² 121/3; *Přisti undóu sáti, di ca să ntunęrică, si dúnă toť an méľlucu di cătún.* (Peste câteva ceasuri, după ce se întunecă, se adună toți în mijlocul satului.) Can T¹ 268/4; *Di ca la lăĵă án gáura luĵ și di ca la nviťá, la mǔncă.* (După ce îl lua în gaura lui și după ce îl învăța, îl mânca.) Cap² 127/10; *Doĵ frať, di ca sa rudíť, si cátă, áma niťi únă óară nu si pot vidęári.* (Doi frați, după ce s-au născut, se caută, dar niciodată nu se pot vedea. [Ghicitoare: Ochii].) Pap M¹ 11/4; *Di că lă mǔncără lupiľ, řa-ĵ cǔsmét.* (Dacă îl mâncară lupii, așa-i [= așa i-a fost] soarta.) Dms s.v. *dică*; *Di că fuzím din Lúnćhń, ĵų zăám sirbít și ųáťi.* (După ce am plecat din Lúnćhń, eu am muncit puțin și aici.) AtaM 399/24; *Di ca si fęsiră lántili mőľur turť și rămási sáldi řęsta málă criștín, căřără să la facă și la ĵeľ zălúm.* (După ce se turciră celelalte mahalale și rămase[ră] creștini numai mahalaua asta, începură să-i jefuiască și pe ei.) Can T¹ 263/23; *Di ca la ardicăų [fićóru] di treĵ or pri mőń, [...] řăđęų la siniă.* (După ce îl ridicau [pe băiat] de trei ori pe mâini, [...] se așezau la masă.) Can T¹ 266/24. **Di ĵúndi.** De unde; cum.

Di ĵundi amná, áră dędi di un cőĵni. (Cum mergea, din nou întâlni un câine.) Cap² 30/23; *Di ĵundi raŷ fucaráj, ĵunsiră di čurbaĝĵi maj čurbaĝĵi.* (De unde erau săraci, ajunseră din bogați mai bogați.) Cap² 34/3; *Di čudiri lucrú ca, di ĵundi muręŷ i zúŷă căti ĵinț șási viti, di ca la tálčó [vămpirú], nu múri niți únă vítă víki.* (De mirare lucru că, de unde mureau câte cinci șase vite în fiecare zi, după ce l-a omorât [pe vampir], nu a mai murit nicio vită.) Can T¹ 271/16; *Și dindinăŷără, di ĵundi curá čęšma rakĵja, túcu lő să cură ápu.* (Și dintr-odată, de unde [până atunci] fântâna „curgea” [= producea] rachiul, începu să „curgă” [= să producă] apă.) Cap² 53/24. **Di să.** Ca să. *Dómnú a'zisi:* „*dú-ti dă lę súflitu di la mulári-ta, di să la duț*”. (Domnul îi zise: „du-te de ia sufletul nevestei tale, ca să-l aduci.”) Cap² 50/25; *Ţe-ŷ pús-aĵ di să áfli?* (L i t. Ce ai pus, ca să găsești? = Ce ai investit ca să câștigi?) Pap M² 61/35. *Să vinim mőĵni să-ŷ trantím tapóla di să-ŷ lőm fęta.* (O să venim mâine să doborâm plopul ca să o luăm pe fată.) Pap M¹ 16/4; *Ţőni-mi pănă să nfurlés di să-ț spun cútru ĵundi lő mőárte.* (Ține-mă până o să înfloresc ca să-ți arăt încotro a luat-o moartea.) Cap² 23/12. **Di țea.** De aceea. *Zic că nŷ-ári Domn. Di țea și Dómnú nu da mo birikét.* (Zic că nu există Dumnezeu. De aceea și Dumnezeu nu dă acum belșug.) Can T² 276/25; *Di țea, ĵe' zisiră să la púnă únu di ĵe' [...] an únă udájă.* (De aceea, ei ziseră să-l pună pe unul dintre ei [...] într-o odaie.) Pap M¹ 14/5; *Díntru ca zisi:* „*cu ĵi dát-aŷ Dómnú*”, *di țę Dómnú la criscú maj mári di lántili zęști.* (Pentru că zise: „cu ce a dat Domnul”, de aceea Domnul îl crescú mai mare decât pe celelalte degete.) Can

T² 272/7. **Di ți (di țe).** De ce. *Di țe tu nu ziț țivá di măritáręa?* (Tu de ce nu zici nimic despre măritiș?) Cap² 88/8; *Di ți șa cőnt, lisíŷu?* (De ce cânti așa, vulpeo?) Cap² 59/7.

Var.: **dă².**

Et. nec.

dí³ vezi **de.**

dí⁴ vezi **din.**

dĵac, *pl. dĵaț s.m.* Cap 108; Dms. Diacon.

Var.: **ĝac** (Cap 108 s.v.).

Et.: bg. **dĵak**, bg. dial. **gĵak**.

diamán vezi **diamánt.**

diamánt, *pl. diamánti s.n.* Pap² 75; Can² 386; Cap 108; ALR II s.n., 2, h. 573/012; Dms. Diamant. *La căpu lu țéla fičór vút-aŷ vrin diamént.* (La capul băiatului era un diamant.) Pap M² 152/16.

Var.: **diamán** (Cap 108; ALR II s.n., 2, h. 573/012), **diaménd** (Dms s.v.), **diamént.**

Et.: mac. **dijamant**, bg. **diamant**.

diaménd vezi **diamánt.**

diamént vezi **diamánt.**

dĵat¹ vezi **dęad.**

dĵat² vezi **dęat.**

dĵăd vezi **dęad.**

dĵăpir vezi **dęăpir.**

dĵăs vezi **des.**

dĵăt vezi **dęad.**

diătăĝi, *pl. diătăĝiur și diătăĝi s.n.*

Dms. Ordin (de încorporare). *Ă' vini diătăĝi.* (I-a venit ordin de încorporare.) Dms s.v.

Et.: gr. **διαταγή.**

dib *s.n.* Pap¹ 42; Can² 386; Cap 108;

Dms. Fund, capăt. *Pőnă-n dib.* (Până la fund.) Pap¹ 42 s.v.; *Lő din dib ápu.* (Luă apă de pe fund.) Cap 108 s.v.

Ăflum dibu. A da de capăt, a înțelege.

Poț să-l áfli dibu? (Poți să-i dai de capăt?) Pap¹ 42 s.v.; *Nu-l áflă dibu.* (Nu-i dă de capăt.) Dms s.v.

Var.: **dip**¹ (Can² 386; Cap 108 s.v.; Dms s.v.).

Et.: tc. **dip**.

dibés, **dibíri**, **dibíj**, **dibít** *vb.* IV. *Tranz.* Cap 108; Dms. A pândi. *Úně noǵapti lă dibíj; din gáură nu ișǵá.* (Într-o noapte l-am pândit; n-a ieșit din gaură.) Dms s.v.; *Mult lă dibíră pănă lă cățără.* (L-au pândit mult până l-au prins.) Dms s.v.

Et.: bg. **debja**.

dibidús *adv.* AtaM 253/110; Dms. Complet, absolut. *Díbitus, țiva nu lăsără.* (Nu lăsară absolut nimic.) Dms s.v.

Var.: **díbitus** (Dms).

Et.: tc. dial. **dibidüz** (mac., bg. **dibidus**).

dibinda *adv.* Can² 386; Cap 108 s.v. *dibés*; Dms. Tiptil, pe furiș, pe dibuite. *Si prukǵ Défu di luǵ fičór dibinda.* (Défu se apropie de băiatul lui pe furiș.) Cap² 96/14; *Si prukǵ dibinda și vizú únă cárti.* (Se apropie tiptil și văzu o scrisoare.) Can T¹ 281/38; *Dibinda la floa drúmu.* (Pe dibuite găsi drumul.) Dms s.v.; *Dibinda máța la cățǵá șǵáricu.* (Tiptil pisica prinse șoarecele.) Dms s.v.

Et.: vezi **dibés**.

dibíri, *pl.* **dibír** *s.f.* Dms. Pândă, așteptare.

Et.: vezi **dibés**.

dibít, **dibítă**, *pl.* **dibít**, **dibítí** *adj.* Dms. (Care este) pândit, supravegheat.

Et.: vezi **dibés**.

díbitus vezi **dibidús**.

díca vezi **dí**².

dicáňă, *pl.* **dicǵň** *s.f.* Dms. Tăvălug, sanie cu care se zdrobesc paiele la treierat.

Et.: bg. **dikanja** (gr. **τηκάνη**).

dicără, *pl.* **dicǵr** *s.f.* Dms. Monedă de zece bani. *Cu únă dicără nă cumpărám kíkiríki.* (Cu zece bani ne cumpărăm alune americane.) Dms s.v.

Et.: gr. **δεκάρα**.

dicastís *s.* ALDM I, h. 536/2–7. Judecător.

Et.: **δικαστής**.

dicát *s.n.* Dms. 1. Grijă, atenție. *Țéla fičór ăǵ cătát cu mări dicát.* (Copilul e îngrijit cu multă atenție.) Dms s.v. 2. Efort. *Cu unǵac dicát s-lă dusișirǵám grǵánu.* (Cu puțin efort o să terminăm de secerat grâul.) Dms s.v.

Fac dicát. A se strădui. *Cǵat putúǵ feș dicát.* (M-am străduit cât am putut.) Dms s.v.

Et.: tc. **dikkat** (mac., bg. **dikat**).

dicát vezi **dicǵt**.

dicǵát vezi **dicǵt**.

dicǵt *prep.* Can¹ 203 s.v. *cǵt*; Can² 386; Cap 78 s.v. *cǵt*; Cap 108; Dms. Decát. *Șa čirácu eșǵ mai murafetliǵă și mai crielát dicǵt máǵstoru.* (Așa ucenicul se dovedi mai bun meșteșugar și mai isteț decât meșterul.) Pap M¹ 22/26; *Čarǵpli multréșt [...] sa mai șarǵti dicǵt barbatéștli.* (Ciorapii de femeie [...] sunt mai împodobiți decât cei bărbătești.) Can T¹ 266/5; *La strínsu mai bun mǵártǵa fără dári dicát cu dat scápári.* (Pentru zgârcit e mai bine moartea fără să dea [ceva] decât să scape cu datul.) Cerna T; *Míni mai mi ličáști dicǵát tini.* (Mie îmi stă mai bine decât ție.) Dms s.v.

Var.: **dicát**, **dicǵát**.

Et.: din **dí** + **cǵt**.

dicsés vezi **dixés**.

dicutót *adv.* Dms. Cu totul, în întregime. *Čirǵșili li mănćăǵ dicutót.* (Cireșele le-am mâncat cu totul [= cu sămburi cu tot].) Dms s.v.

Et.: din **dí** + **cu** + **tot**.

didinapǵi vezi **dinǵpǵi**¹.

didínțea *adv.* Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 386; Cap 109 s.v. *dínțea*; Dms s.v. *dínțea*. Dincoace. *Didínțea-dițindǵea.* (Dincoace-dincolo.) Pap¹ 42 s.v.

Var.: **didínțe** (Can² 386).

Et.: **dí** + **dínțea**.

didínțe vezi **didínțea**.

diés vezi **dijés**.

dif vezi **div**.

diftéră vezi **tiftér**.

diftérică s.f. ALR II, 1, h. 119/012.
Anghină pectorală.

Et.: dr. **difterică**.

dígi vezi **gídi**.

dígós vezi **dijós**².

dij vezi **de**.

dijás vezi **dijés**.

dijés, **diiri**, **dijj**, **diit** vb. IV. Intrans.
Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 386; Cap 108;
Dms. 1. A respira. *Ái gíy, áncă dijăști.*
(E viu, respiră încă.) Dms s.v. 2. (Despre
vânt) A adia. *Diinéști unğac vintu.* (Adie
puțin vântul.) Dms s.v.

♦ *Uómu, pánă dijăști túcu lă umút ăj.*
(Cât respiră, omul are nădejde.) Cap²
214/1.

Var.: **diás** (Can² 386), **diés** (Can²
386), **dijás** (Cap 108 s.v.), **diinés**.

Et.: bg. **diham**, **dihna**.

Dijla n.pr. Pap M² 175/16; Cap 109.
Nume de fântână în *Óșin*.

diiindea vezi **diiindea**.

diinés vezi **dijés**.

diiri s.f. Can² 386; Dms s.v. *dijés*.
Respirație. *Nu l-u bună diirca.* (Nu îi e
bună respirația.) Dms s.v. *dijés*.

Et.: vezi **dijés**.

diit s.n. Dms. Respirație. *Ácu l-ă bun
diitu, scápă.* (Dacă respirația îi e bună,
scapă.) Dms s.v.

Et.: vezi **dijés**.

dijós¹, **dijósă**, pl. **dijós**, **dijósi** adj.
AtaM 351/24. Inferior, de jos, de
dedesubt; din vale. *Dijóasa párti [...] ra
loc rávnic.* (Partea inferioară [...] era loc
neted.) AtaM 351/24; *Dijóasa bisérică.*
(Biserica din vale.) Pap M² 175/27.

Dijóasa lúmi. Lumea cealaltă (de
după moarte). *Cu țca fună si disfărēju
ánjós, án dijóasa lumi.* (Cu funia aceea se

duceau jos, în lumea cealaltă.) Pap
M² 148/25.

Et.: din **di** + **jos**.

dijós² adv. Pap¹ 49 s.v. *jos*; Pap² 74;
Can² 386, 389; Cap 108, 161 s.v. *jos*;
Dms. *Jos*; dedesubt. *Ia ți si-l fáțim: s-nă
culcóm nópti pri únă púnti, si la púnim
dijós și să la nicóm.* (Uite ce o să-i facem:
o să ne culcăm noaptea pe o punte, o să-l
dăm jos și o să-l înecăm.) Cap² 35/10;
*Cázú dijós și țela óğa, că la zământó cu
lémnu, dğ, áră dğ, și udvám scápó cumítu.*
(Căzu jos [tâlharul] și hoglea, când îl lovi
cu lemnul, dă, și dă, abia scápă tâlharul.)
Cap² 51/38; *Am únă bábă cupirită cu únă
scóndură dijós și di disúpra.* (Am o babă
acoperită cu o scândură dedesupt și
deasupra. [Ghicitoare: Broasca țestoasă].)
Cap² 156/23; *Dijós [sub górnit] ray doj
primatár; primatári si spărgără și fuziră.*
(Dedesubt [sub părul sălbatic] erau doi
negustori; negustorii se speriară și fugiră.)
Cap² 116/39; *Șárpile işó dinjuás [di sub
rópă] și-l si anvárti di gúșă.* (Șarpele ieși
de dedesubt [de sub piatră] și i se încolăci
de gât.) Cap² 123/4; *Ia [lámna] si dúsi
dijós, la mánco [calu] și vini la fičór.*
([Balaurul] se duse jos [= coborî], îl
mâncă [calul] și veni la băiat.) Cap²
76/19; *Ligát-mi míni cu fuártăma s-mi
dăsfác dijúás.* (Legăți-mă pe mine cu o
funie, ca să mă cobor jos.) MP 16/26; *Ay
turí dijúós.* (O aruncă jos.) Cerna T;
*Cuțótu dădi an fuártămă și căzú fičúru
dijúás.* (Cuțitul lovi în funie și băiatul
căzu jos.) MP 38/3.

An dijós. *Jos*, dedesubt. *Ay púsi rúba
an dijós.* (Puse haina dedesubt.) MP
26/17. **Dijós di**. În josul. *La ncréțire s'órl
și dijós di cătún sa niști dğalur.* (Spre
răsărit și în jos de sat sunt niște dealuri.)
Can T¹ 261/7.

Var.: **dígós** (Can² 386; Cap 108 s.v.;
Dms s.v.), **dijúás**, **dijúós**, **dinjuás**.

Et.: vezi *dijós*¹.

Dijoása-biserică *n.pr.* Pap M² 175/27.
Nume de biserică în *Lúnđín*.

Et.: din *dijósă* + *biserică*.

dijuás vezi *dijós*².

dijúg, dijugári, dijugáj, dijugát *vb.* I.
Tranz. Can² 389; Cap 19 s.v. *anjúg*, 109;
Dms. A dejuga. *Dizjúgă-Ńa bóij și páști-Ńa pănă stără.* (Dejugă boii și paște-i pănă deseară.) Cap² 77/23; *Ţéla fúru Ţe ra scuns aŢ Ńa dijugó únu boŷ și fuzi añjós pri váli.* (Hoțul care era ascuns îi dejugă un bou și fugi în jos pe vale.) Cap² 83/11; *Să dijugám di să zărăpusám.* (Să dejugăm ca să ne odihnim puțin.) Dms s.v.

Var.: **dizjug.**

Et.: lat. *disjugare*.

dijugát, dijugátă, pl. dijugát, dijugáti *adj.* și *s.m.* și *f.* Dms. Animal care a fost scos din jug.

Et.: vezi *dijúg*.

dijugátqári, pl. dijugátór *s.f.* Cap 19 s.v. *anjúg*, 112. Loc de popas unde se dejugă boii pentru a se odihni; dejugătoare.

Et.: din *dijúg* + *-átqáre*.

dijulés, dijulíri, dijulí, dijulít *vb.* IV.
Tranz. și *refl.* Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 389; Cap 109; Dms. A coji, a jupui; a se juli. *Lă dijulíră čiréšu.* (Au cojit cireșul.) Dms s.v.; *Aři ca la zămăncă lúpu, dă, dă, cu lóstu, tot grăbu la dijulí.* (Și când îl lovi pe lup, dă-i, dă-i, cu băta, [ii] jupui toată spinarea.) Cap² 118/6; *Mi dijulí lă zinúču.* (M-am julit la genunchi.) Dms s.v.

Et.: cf. mac. *žuli*, bg. *žulja*.

dijulítură, pl. dijulítúr *s.f.* Dms. Julitură. *Dijulítúra áncă nu tricú.* (N-a trecut încă julitura.) Dms s.v.

Et.: din *dijulés* + *-ítură*.

dijúós vezi *dijós*².

dikéŢ, pl. dikéŢă *s.n.* Pap² 74; Can² 386; Cap 108; Cerna A/1112; Dms. Târnăcop cu doi dinți; săpăligă cu doi dinți. *Si dúsi Ména la vînă [...] cu dikéŢu*

pri númir. (Ména se duse la vie [...] cu târnăcopul pe umăr.) Cap² 21/21; *Con măúni, zăcăřó dikéŢu di un kup.* (Când izbi, agăță târnăcopul de un chiup.) MP 182/9; *Ţiričá z-dúcă an lant cătún s-li dără pálišnicu și dikéŢu la un cuvář.* (Trebuia să se ducă în alt sat ca să facă brăzdarul și târnăcopul la un fierar.) MP 218/16; *Cu dikéŢu li scqátim pátátli.* (Cu săpăliga scoatem cartofii.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. *dikel*.

dikéo (dikéom) *s.* AtaM 295/21.

Drept; dreptate. *Ţirčá si vin si ubidiás dăli am vrină dikéomă, ámă nu viniș si ubidiás.* (Trebuia să vin să caut dacă am vreun drept [= drepturi], dar n-am venit să caut.) AtaM 272/4; *Mullărča ári dikéo, ári putčári.* (Femeia are drept[uri], are putere.) AtaM 376/14.

Et.: gr. *δικαιο, δικαιομα.*

díkică vezi *dékică*.

diladí *adv.* AtaM 44/2, 272/23. Adică.

Ăn ře seără si vęa pugudít un úáspiř án căsă, ra émbur, diladí di viti émbur. (În acea seară se nimerise [să fie] în casă un oaspete, era negustor, adică negustor de vite.) AtaM 395/3–4.

Et.: gr. *δηλάδή.*

dílki vezi *délmi*.

dílmi vezi *délmi*.

díŢki vezi *délmi*.

dimbéŢ vezi *timbél*.

Dímcă *n.pr.* AtaM 76/33. Nume de bărbat.

diméc *adv.* Pap² 75; Can² 386; Cap 109; Dms. Adică. *Vizú că řa-ř lú cru řičóru lu ampírátu, diméc kósu.* (Fiul împăratului, adică spânul, văzu că așa stă treaba.) Cap² 91/12; *Fló doř munř cări si bățéŷ ántri řeŢ, deméc si bățéŷ únă laŢ.* (Întâlni doi munți care se băteau între ei, adică se băteau unul cu celălalt.) Pap M² 144/18; *Múma ili mullári-sa turčři ápu*

ántru cal, ca si făcă kar, diméc, cum cūră ápa, řa si cūră káru. (Mama sau nevastă-sa aruncă apă înaintea calului, ca să facă câștig [= avere], adică, așa cum curge apa, așa să curgă câștigul [= averea].) Can T² 101/17; *Și řa, júnsi di lă mancó málu lu tuğáru, diméc cum vęau zis năroșnițili.* (Și așa, ajunse de-î mână averea negustorului, adică, așa cum ziseseră ursitoarele.) DP 33/6; *Diméc řa nă ra láfu.* (Adică așa ne-a fost vorba.) Dms s.v.; *Diméc, dúpu táli zbórá, řo sãm cábătlíă.* (Adică, după spusele tale, eu sunt vinovat.) Dms s.v.

Var.: **deméc, dimék** (Cap 109 s.v.)

Et.: tc. **demek** (mac., bg. **demek**).

dimék vezi **diméc**.

dími vezi **délmí**.

dimiğánă vezi **dămiğánă**.

diminá vezi **timiná**.

dimineásta *adv.* Pap¹ 42 s.v. *dimineáță*; Pap² 75; Can² 386 s.v. *dimneță*; Cap 109 s.v. *dimineățata*; ALR II s.n., 3, h. 763/012; ALR II s.n., 6, h. 1654/012, h. 1834/012; Cerna A/1543, Supl; Wild h. 519/1-7. Dimineăta, în timpul dimineții. *Li scęot dimineásta [vátli] cęti vrin sat, li zăpásc.* ([Vacile] le scot dimineăta câte vreun ceas, le pasc puțin.) AtaM 392/21; *Si scóală nápcuma dimnețata (dimneșta).* (Se scoală apoi dimineăta.) W 77/9; *Si privizú, că si privizú, dimneșta, si sculá táti.* (Se crăpă de ziuă, când se crăpă de ziuă, dimineăta, tata se sculă.) Cerna T; *La pátruli zóli dimneșta.* (A patra zi de dimineăta.) Can² 386 s.v. *dimneță*; *Dimineățata vácáru sabáileá ișá.* (Dimineăta văcarul ieșea cu noaptea în cap.) Cap 109 s.v. *dimineățata*; *Dimnețta, cęn iási ómu la ágru, ácu la núibă pópa-n drum, tótă zúua nibún să-l ři dúcă.* (Dimineăta, când iese omul la câmp, dacă întâlnește pe popa în drum,

toată ziua o să-î meargă rău.) Can T² 268/25; *Dimineățta si sculó mai manicát.* (Dimineăta se sculă mai devreme.) DP 28/3; *Si dúsi ampíratu si spęálă dimineățta la bunár, aę vizú góșca ánuntru.* (Dimineăta se duse împăratul la fântână să se spele, văzu gășca înăuntru.) Cap² 25/40; *Diminețata, ca si sculó čurbağiia, vizú án triúșă un bilíc di yamiñ junglăt.* (Dimineăta, când se sculă notabilul, văzu în curte o grămadă de oameni omorâți.) Cap² 33/37; *Ca si sculó dimineățata, la anumiró [cálfi]; un cal nu ra.* (Când se sculă dimineăta, îi numără [câii]; un cal lipsea.) Cap² 36/14; *Căn mi sculá, la dimneățata, flai nélu ca řápă an tăriști flámúdu.* (Când mă sculai, de dimineăta, am găsit mielul că țipă flămând în obor.) Can T² 128/2; *Ca si privizú, dimnețata, ișó fęta la úșă.* (Când se crăpă de ziuă, dimineăta, fata ieși la ușă.) W 61/27; *Dimnețata cu pátru pičóari, la náđăt cu đóau, sęrta cu trei.* (Dimineăta cu patru picioare, la amiază cu două, seara cu trei. [Ghicitoare: Omul].) Pap M¹ 10/21; *Stęua di dimineșta.* (Steaua de dimineăta, luceafărul.) Cerna A/1592.

Var.: **dimineățata, dimineățta, diminēțata, dimneățata, dimneățăta, dimneșta, dimnețata, dimnețăta** (Can² 386 s.v.), **dimnețta**.

Et.: din **dimineățtă** + **-ta**.

dimineățata vezi **dimineásta**.

dimineăță, *pl. diminēț și diminēțur s.f. și adv.* Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 386; Cap 109 s.v. *dimineățata*; ALR II s.n., 3, h. 764/012; Cerna A/1543, 1592; Wild h. 217/2, 4-6; Dms. 1. Dimineăță. *Lánta dimneță z-dúsi cu căfálu la viñă lui.* (În dimineăta următoare se duse cu cavatul la via lui.) W 71/4; *Bună diminețta.* (Bună dimineăta.) Pap M² 54/25, Can² 386 s.v.; *Bună dimnețta, fráți! me!!* (Bună

dimineața, frații mei!) Can T¹ 283/6; *Fęsi únă úajă țeastă dimnăță doĭ né!*. (O oaie a făcut doi miei în dimineața asta.) Can T² 127/30; *Únă dimnăță, pri la dárę sǎrli, túcu víni la noi Hrísta lu Muráru.* (Într-o dimineață, pe la răsăritul soarelui, numai ce vine la noi *Hrísta lu Muráru.*) Can T¹ 270/27; *Cum aș rămá, únă dimnăță, aș flo [cucótu] an gnoi únă sprícă.* (În timp ce scurma în gunoi, într-o dimineață, [cocoșul] găsi un bănuț.) Pap M² 136/7; *Únă dimnăță, mułáręa si dúsi si la gunăscă bóu.* (Într-o dimineață, femeia se duse să mâne boul.) Cap² 66/21; *S-muáră până móĭni dimnăță.* (O să moară până mâine dimineață.) Kats 79/7; *La ștăat móĭni dimnăță (diminăstă).* (Îl aștept mâine dimineață.) Kats 67/17; *Móĭni dimnăță, cári si zăzburăscă mai pișim, țela s-lă gunăscă la văcáru dănácu.* (Mâine dimineață, cine va începe să vorbească mai întâi, acela o să mâne vițelul la văcar.) Cap² 81/43. 2. Mic dejun. Wild h. 217/2, 4–6.

Var.: **diminesta** (Wild h. 217/2,6), **diminestă** (Wild h. 217/4, 5; h. 519/1, 4–7), **dimineta** (Can² 386), **diminăstă**, **diminăță**, **dimneța** (ALR II s.n. 6, h.1654/012), **dimneță**, **dimneta**, **dimnăță**, **diminăța** (Wild h. 519/3).

Et.: lat. *de* + **manitia*.

dimnețta vezi **dimnețta**.

dimineta vezi **dimnețta**.

diminestă vezi **dimnețta**.

dimineta vezi **dimnețta**.

dimneta vezi **dimnețta**.

diminăstă vezi **dimnețta**.

diminăță vezi **dimnețta**.

Diminic *n.pr.* Pap M¹ 175/16; Cap 109. Nume de loc în *Nónti*.

diminăța vezi **dimnețta**.

dimítnic, **dimítnică**, *pl.* **dimítniț**, **dimítniți** *adj.* Dms. Gros. *Șáicu lu Néda áĭ dimítnic.* (Abaua lui *Néda* e groasă.)

Dms s.v.; *Plóĭja nu ti pribáti că porț dimítniți rúbi.* (Ploaia nu te pătrunde dacă porți haine groase.) Dms s.v.

Et.: vezi **dimítniț**.

dimítniț *s.n.* Cap 109; Dms. Aba groasă. *Dimítniți áĭ șáic mai gros cu pátru Iți.* (*Dimítniț* este aba mai groasă, în patru ite.) Cap 109 s.v.

Var.: **dimítniți**.

Et.: mac. **dimítnici** (apud Cap 109).

dimítniți vezi **dimítniț**.

Dimíttri *n.pr.* ALR II s.n., 5, h. 1519/012. Nume de bărbat; Dumitru.

dimnețta vezi **dimnețta**.

dimnețata vezi **dimnețta**.

dimnețta vezi **dimnețta**.

dimnețata vezi **dimnețta**.

dimneta vezi **dimnețta**.

dimneta vezi **dimnețta**.

dimneta vezi **dimnețta**.

dimneta vezi **dimnețta**.

dimneta vezi **dimnețta**.

dimneta vezi **dimnețta**.

dimneta vezi **dimnețta**.

dimneta vezi **dimnețta**.

dimoticó *adj.* AtaM 378/24. Primar.

Dimoticó scuíó. (Școală primară.) AtaM 378/24; *La 1939/40 la sfărșoi dimoticó scuíó.* (În 1939/40 am terminat școala primară.) AtaM 378/24.

Et.: gr. **δημοτικός**.

dimpriúnă vezi **dipriúnă**.

dimúlt *adv.* Dms. Odată, demult.

Dimúlt ra țeastă. (Asta a fost odată.) Dms s.v.

Et.: din *di* + *mult*.

din *prep.* Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 386; Cap 109; ALR II, s.n., 4, h. 937/012, h. 939/012; ALR II s.n., 5, h. 1333/012; Cerna A/1998; Dms. 1. **Din.** *Nu la ișá din criél fičóru ți si fęsi țerb.* (Nu le ieșea din minte băiatul care se făcu cerb.) Pap M¹ 16/25; *Țérbu [...] picăsi, din múnti, că sóra-sa si maritó dúpu fičóru lu ampirátu.* (Cerbul [...], din munte, înțelese că soră-sa

s-a măritat cu băiatul împăratului.) Pap M¹ 16/16; *Din țista loc să viñ să-ț la lăi fičóru.* (Din acest loc să vii să-ți iei băiatul.) Pap M¹ 20/15; *Raḡ únă ȳără doi ȳámiñ minčunóș [...]; únu ra ca din Lugúnța, áră áltul ca din Úmă.* (Erau odată doi oameni mincinoși [...]; unul era ca din Lugúnța, iar altul ca din Úmă.) Cap² 45/14; *Ișó vâmpiru din coș.* (Vampirul ieși din coș.) W 64/6; *Cári ra ampírat ve și mulără mai úbavă din ampíráțólă.* (Cel care era împărat avea și nevasta mai frumoasă din împărăție.) Pap M² 141/29; *Din vrénța țéstă criélu lu fičóru țela nu ra dicót la fęta.* (Din acest moment mintea băiatului nu era decât la fată.) Pap M² 163/4; *Mulără zăcăță iără să-ȳ mǔlgă și din vacă iără vicăiá.* (Femeia începe s-o mulgă [vacă] din nou și din vacă [se aude că] iar striga.) Cap² 116/9; *Să ti duț și să leț tambúra din iúndi si bat múnți! și nápcum să viñ să-l cónț.* (Să te duci și să iei tambura de unde [= din locul în care] se bat munții și apoi să vii să-i cânti.) Pap M² 146/25; *Di buf socól, din socól buf.* (Din bufniță șoim, din șoim bufniță.) Pap M² 63/26; *Únu din trej.* (Unul din trei. [= O parte din trei, o treime.]) ALR II s.n., 4, h. 937/012; *Únu din ținț.* (Unul din cinci. [= O parte din cinci, o cincime.]) ALR II s.n., 4, h. 939/012. **2.** Dintre. *Niști din Mănăstiręñ si puturčórá.* (Unii dintre locuitorii din Mănăstir [= Bitolia] s-au turcit.) Can T¹ 263/25; *Cári puț din vǔăi la puáti scǔátiri fičóru an Álba Duhá?* (Care pasăre dintre voi îl poate scoate pe băiat în Lumea-de-Afară?) MP 20/5. **3.** De la. *Fičǔáru spúsi tǔát, din cap pǎnă-n mǎrzină.* (Băiatul spuse tot, de la cap până la sfârșit.) Cap² 124/29; *Am un fráti; toátă zúȳa din cur án cap meárzi.* (Am un frate; toată ziua merge de la cur la cap. [Ghicitoare = Rășchitorul.]

Cap² 164/3–4; *Scándala-mándala, din pimínt pónă la Dómnu.* (Scándala- mándala, de la pământ până la Domnul. [Ghicitoare = Fumul].) Pap M² 50/24. **4.** După, pe baza. *Nu pot să anțilég din spus, că sam gróásă án cap.* (Nu pot să înțeleg după vorbe [= pe baza spuselor], că sunt grea de cap.) Cap² 40/13. **5.** Din cauza. *Din bǎrbălóți di turț, fuzíră din cătún.* (Din cauza barbariilor turcilor, plecară din sat.) Can T² 101/19. **6.** De. *Áncă a! ra sirviáta din zǎst ligátă.* (Batista îi era încă legată de deget.) MP 28/18. **7.** Prin, pe. *Je! fęásiră si iásă din poártă.* (Ei porniră să iasă prin poartă.) Cap² 66/11. **8.** Împreună cu un participiu, *din* se folosește pentru construcția supinului. *Din niștiúut.* (Din necunoaștere, neștiind.) AtaM 235/28; *Din nivrút.* (Pentru că n-a vrut, nevrând.) AtaM 235/28; *Din vrut.* (Pentru că a vrut.) AtaM 235/28.

Din glas. Într-un glas. *Toț fičóri! si dúnă cup și toț, din glas, pruțópă di trej or: „cóoolida, bábo!”* (Toți copiii se adună grămadă și toți, într-un glas, strigă de trei ori: „colinda, babo!”) Can T¹ 268/12. **Din minút.** Cu amănuntul. ALR II s.n., 5, h. 1333/012. **Din picóři.** În picioare. *Toț fǎrtáti! sar din picóři și țópă.* (Toți fărtații sar în picioare și țipă.) Can T² 123/1. **Din zúȳă țe meárđi.** Pe zi ce trece. *Fičóru țela, [...] din zúȳă țe mirzǎ, tot mai mult slăbǎ.* (Băiatul, [...] pe zi ce trecea, tot mai mult slăbea.) Pap M² 163/4. **Din timp.** La anul. *Lásă-n la la míni și, din timp ca ástăz, áră din țista loc să viñ să-ț la lăi fičóru.* (Lasă-mi-l mie și, la anul ca azi, tot din acest loc să vii să-ți iei băiatul.) Pap M¹ 20/15; *Și fičór din timp.* ([Urare care se face la nuntă] Și băiat [să aveți] la anul.) Pap M² 56/21.

♦ *Si vină mai din timp.* (L i t. O să vină mai la anul. = O să vină la Sfântul Așteaptă.) Cap² 208/1.

Var.: **di**⁴.

Et.: lat. *de* + *in*.

dinainti^{1,2} vezi **dinainti**^{1,2}.

dinalát vezi **dinălát**.

dinapói vezi **dinăpói**¹.

dinădějnic, pl. **dinădějnit** s.m. Dms. Încurcă-lume. *Că vrin dinădějnic.* (Ca un încurcă-lume.) Dms s.v.

Et.: cf. mac., bg. *nedej*.

dinainti¹, pl. **dinainț** adj. Can² 386 s.v. *dinainti*. Important, de frunte. *Ăncă-n țela saát, vlădica cu toț dinainți'l ómiñ si puturčǫră.* (Chiar în acel ceas, episcopul și toți oamenii mai importanți se turciră.) Can T¹ 263/19; *Unăǫră, ca vinít-ay an cătún [bașbuzúcu], la dunát-ay toț dinainți'l ómiñ și mult la bătút-ay an méjlucu di cătún, ca să la da pári.* (Odată, când a venit [bașbuzucul] în sat, i-a adunat pe toți frunțașii și i-a bătut rău în mijlocul satului, ca să le dea banii.) Can T¹ 275/12–13.

Var.: **dinainti**¹.

Et.: vezi **dinăinti**².

dinăinti² adv. Can² 386; Cap 109; 201 s.v. *nainti*; ALR II s.n., 6, h. 1664/012. Dms. 1. În față, înainte. [*Fanela*]-i albă, lúngă pănă pri crúți, dișcǫsă dinainti. ([Flanela] e albă, lungă până la șale, deschisă în față.) Can T¹ 264/13; *Zăbunu [...]* *dinainti si ncǫpcă cu copč.* (Zăbunul [...] se încheie cu copci în față.) Can T² 264/20. 2. Înainte, mai demult. *Dinăinti știám.* (Mai demult știam.) Dms s.v.; *Dinăinti țirǫá si ziț.* (Trebuia să spui înainte.) Dms s.v. 3. Din timpurile trecute. AtaM 254/8.

Var.: **dinainti**², **dănăinti** (ALR II s.n., 6, h. 1664/012.)

Et.: din *di* + *năinti*.

dinălát adv. Dms. Deoparte, la o parte, într-o parte. *Dǫá-ti dinălát și cătă-ț lucrú.* (Dă-te la o parte și vezi-ți de treabă.) Dms s.v.; *Cǫan si băteáyu, el stăteá dinălát și cătá.* (Când se băteau, el stătea deoparte și privea.) Dms s.v.; *An*

buǫác, di únă párti și di lánta, șădeáyu doț yámiñ, nu di únă pǫáră, árá dinalát, pri únu di zidur, un yom ligát cu șingǫră. (La cămin[-ul] sobei, de o parte și de alta, ședeau doi oameni, nu de aceeași vârstă, iar într-o parte, pe unul din ziduri, un om legat în lanțuri.) DP 89/8.

Pri dinălát. Pe departe. *L-u dǫrni pri dinălát.* (I-a dat de înțeles pe departe.) Dms s.v. *dǫrnés*.

Var.: **dinalát**.

Et.: din *di* + *nă* + **lat* (< lat. *latus*).

dinăǫára vezi **dinăǫarǫ**¹.

dinăǫarǫ¹ adv. Can² 386; Dms. Odinioară. *Văcǫáturli ray mai búni dinăǫára.* (Odinioară vremurile erau mai bune.) Dms s.v.

Var.: **dinăǫára**.

Et.: lat. *de una hora*.

dinăǫarǫ² adv. Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 386; Cap 109; Dms. 1. Dintr-odată, deodată, imediat. *Ǫel [...] dinăǫarǫ la ardicǫ cazánu ți la ardicáyu Ǫe'l pátru ǫnș.* (El [...] dintr-odată a ridicat cazanul pe care îl ridicau ei patru inși.) Cap² 33/22; *Áma yómu, diúnăǫarǫ, la priștitǫ cu piștólu și sáblǫ și la lasǫ mort an loc.* (Dar omul, dintr-odată, îl întâmpină cu pistolul și [cu] sabie și îl lăsa mort pe loc.) Pap M¹ 18/22; *Ca zǫsfiri, diúnăǫarǫ tot insánu si dunǫ cǫla.* (Când începu să cânte din fluier, imediat toți oamenii se adunară acolo.) Cap² 25/15. 2. O (singură) dată. *Ăncă dinăǫarǫ si joc.* (O să joc încă o dată.) W 71/13.

Din dinăǫarǫ. Dintr-odată, deodată, îndată. *Și din dinăǫarǫ, di ǫúndi curǫ cǫșma rakǫia, túcu lǫ sǫ curǫ ápu.* (Și deodată, de unde [până atunci] cișmeaua [= din cișmea] curgea rachiul, începu să curgă apă.) Cap² 53/24; *Zisi: „e, sǫ da Dómnú tóti yoi sǫ vǫ fáțit” și din dinăǫarǫ si fǫásirǫ [čǫfǫili] un biǫic di*

uoj. (Zise „ei, să dea Domnul să vă faceți toate oi” și dintr-odată [ciorile] se făcură o turmă de oi.) Cap² 53/14; *Toț trei!* *priăpără din dinăqară*. (Toți trei începură să țipe deodată.) W 61/25–26; *Ținț mi!* *din dinăqară tălçó*. (A omorât cinci mii dintr-odată.) Cap² 43/11; *Iel din dinăqară lăgó cóla*. (El alergă acolo îndată.) Cap² 33/17. **Di dinăqară**. Deodată, dintr-odată. Can² 386 s.v. *dinăqară*. **La dinăqară**. Dintr-odată. *Ca s-la zăúđă [mícu] cu unęc pișát, la dinăqară-l tręți*. (Când începu să-l ude [pe prunc] cu puțin pișat, dintr-o dată îi trece.) Pap M² 108/16.

Var.: **dinăqară, diúnăqară, diúnăqară**.

Et.: din *di* + *únă* + *qáră*.

dinăpóĭ¹, dinăpóĭe *adj.* Can² 386; Cap 228 s.v. *póĭa*. Ultim, cel din urmă. *Ca vini la dinapóĭa úară, a! zísi*. (Când ajunse la cea din urmă oară, îi zise.) Cap² 130/21; *Dinapóĭa úară u scósi și mica*. (Ultima oară o scoase și pe cea mică.) Cerna T; *Áma con ánró án cunác nu u ancłsi prima úșă, túcu u ancłsi dinapóĭa, lăngă fęúă*. (Dar când intră în palat nu închise prima ușă, o închise doar pe cea din urmă, de lângă fată.) DP 180/1; *Dúpu țe sęĭră antrég ágru, didinapóĭa mánátă ay lásă nităłtă*. (După ce seceră tot ogorul, ultimul mănunchi îl lasă netăiat.) Can T² 106/29.

♦ *Substantivat*. Fund, dos. *Di pri par, par, án dinapóĭu*. (L i t. [A sărit] din par în par [până i-a intrat] în fund. = A dat de dracul.) Cap² 175/30; *Con si-n ved dinapóĭu*. (L i t. Când o să-mi văd fundul. = Când o să-mi văd ceafa; niciodată.) Cap² 175/37.

Var.: **dinapóĭ, didinapóĭ**.

Et.: vezi *dinapóĭ²*.

dinăpóĭ² *adv.* Pap² 75; Can² 386; Cap 109, 203, 228 s.v. *póĭa*; Dms. În urmă (de

tot), în cele din urmă; la spate. *Zămutri ca si vęáđă dănăpóĭ căt aĭ vătămát*. (Se uită să vadă cât e de bătut la spate.) Can T² 127/28; *Dănăpúđĭ-dănăpúđĭ ay pișii númęa și la sųáfu-su*. (În urmă de tot scrise și numele tovarășului său.) MP 252/28; *Țęa pruiăpó din pingercă*: „nu, bre, di la cap, di dănăpóĭ!” (Acea începu să țipe din fereastră: „nu, măi, de la cap, de la spate!”) Cap² 81/11; *Țirú să si vęđă an ápu dinăpóĭ, cọt áĭ bătút, și con să-ș puvęđă, căzú án váli și si nicó*. (Vru să se vadă în apă la spate, cât e de bătut, și când să se vadă, căzu în râu și se înecă.) Pap M² 157/31; *Mai dinăpóĭ di tóati júnsiră și an un cătún próapi di țea căsábă*. (În cele din urmă ajunseră și într-un sat aproape de acel oraș.) Pap M² 144/3.

♦ *Mai bun pázari pișim dicót cávgă dănăpóĭ*. (Mai bine târguia! înainte decât ceartă după aceea.) Cap² 171/30; *Si șatăáști cu mónli dinăpóĭ*. (L i t. Se plimbă cu mâinile la spate. = [Se spune despre cineva care] face pe grozavul.) Cap² 188/29; *Aț țóni dinăpóĭ?* (L i t. Îți ține la spate? = Ai spatele tare? Cutezi?) Pap M² 68/8.

Var.: **dănăpóĭ, dănăpúđĭ, dinăpúđĭ** (AtaM 254/9).

Et.: din *di* + *năpóĭ*.

dinăpúđĭ vezi *dinăpóĭ²*.

dinăqară vezi *dinăqară*.

dinăúntru, dinăúntră, pl. dinăúntri *adj.* AtaM 351/25. Interior, din interior. *Dinăúntra párti vărnița si unęá cu lut*. (Vărnița se ungea cu lut pe partea interioară.) AtaM 351/25.

Et.: din *di* + *năúntru*.

dincló vezi *dincóla*.

dincqá vezi *dincó*.

dincqáți vezi *dincó*.

dincóla *adv.* Can² 386; Cap 76 s.v. *cóla*, 109; Dms. Dincolo; de cealaltă

parte. *Dincóla di mǎră ra voástră gǎrdínă.* (Dincolo de moară era grădina voastră.) Dms s.v.

Var.: **dincló** (AtaM 254/7), **díncola** (Cap 76 s.v. *cóla*.)

Et.: din *dî* + *ăncóla*.

díncola vezi **dincóla**.

dincó *adv.* Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 386; Cap 109; Dms. Dincoace. *Zalágă-ti ancó, zalágă-ti dincóla, spár-ti dincó, spár-ti dincóla, până la dúnă [vampíru] ăn vrin loc strimt.* (Fugi încoace, fugi dincolo, sperie-te dincoace, sperie-te dincolo, până îl adună [= îl înghesuie pe strigoi] într-un loc strâmt.) Can T¹ 271/5; *Dincó di váli vǎa un cîrés.* (Dincoace de râu, era un cîreș.) Dms s.v.

Var.: **dincǎá, dincǎáți** (Pap¹ 42; Dms), **dincǎți** (Can² 386).

Et.: din *dî* + *ăncó*.

dincǎți vezi **dincó**.

díndi vezi **dițîndea**.

dincǎvra *adv.* Dms. Adineaori. *Dincǎvra ram cóla, cǎți nu viniș?* (Adineaori eram acolo, de ce n-ai venit?) Dms s.v.

Et.: lat. *de-in-illa-hora*.

díng vezi **díngu**.

díngă *prep.* AtaM 256/18. De lângă. *Fuzi dîngă noi.* (A plecat de lângă noi.) AtaM 256/18.

Et.: din *dî* + *lângă* (var. *ningă*).

Díngu¹ *n.pr.* Pap M² 41/17; Cap 109; Dms. Nume de loc în *Úmă*.

Et.: vezi **díngu**.

díngu² vezi **díngu**.

díngil, *pl.* **díngilă** și **díngilur** *s.n.* Cap 109; Cerna A/825; Wild h. 376/3, 7; Dms. 1. Osie. 2. (La roată) butuc.

Var.: **díngie** (*s.f.* Wild h. 376/3), **díngil** (Wild h. 376/3).

Et.: tc. **díngil** (bg. **díngil**).

díngu, *pl.* **díngur** *s.n.* Pap² 75; Can² 386; Cap 109; Dms. Mașină pentru curățatul cerealelor.

Var.: **díng** (Pap² 75; Can² 386), **díngu**² (Dms).

Et.: tc. **díng** (bg. **díng**, mac. **dínka**).

díngie vezi **díngil**.

díngil vezi **díngil**.

dínjuás vezi **dijós**².

dínjúr^{1,2} vezi **dinzúr**^{1,2}.

dínti, *pl.* **dínț** și **dínță** *s.m.* Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 386; Cap 110; ALR I, 1, h. 29/012, 013, h. 69/013; ALR II s.n; 6, h. 1572/012, h. 1686/012; Cerna A/239, 246, 1026; Wild h. 159/1–7, h. 160/3, 6; ALDM I, h. 182/1–7; ALDM II, h. 895/1–7; Dms. *La stǎpónu nóstru a l'antrǎ un dínti ăn kept și murí.* (Stăpânului nostru i-a intrat un dinte în piept și a murit.) Cap² 64/32; *Nu știu cum a l'antrǎ țela díntili ăn slăbínă și fičóru murí.* (Nu știu cum i-a intrat acel dinte în șale și băiatul a murit.) Cap² 64/28; *Dómnu túnțe la duré díntili.* (Atunci, pe Dumnezeu îl durea dintele.) Cap² 30/4; *Ań am un dead cu un dínti-n gorb.* (Am un moș cu un dinte în spate. [Ghicitoare: Cosorul].) Cap² 155/3; *Cu țíșta dínț ioy tîni s-ti mǎnǎnc.* (Cu dinții ăștia eu o să te mănânc pe tine.) W 65/20; *Ań am únă bábă cu doi dínț mǎccǎț.* (Am o babă cu doi dinți mari. [Ghicitoare: Cleștele de foc].) Cap² 158/7; *El cǎțǎ să si fǎlgǎscǎ la toț cǎ, cu lui dínț, pǎți nu sǎldi s-li spǎrǎ vítili, ăma pǎți s-li dispǎrǎscǎ.* (El începu să se laude la toți că poate, cu dinții lui, nu numai să sperie vitele, ci poate să le sfășie.) Pap M¹ 18/4; *Cǎți tǎr mǎccǎț ț-ai dínți l'?* (De ce îți sunt dinții atât de mari?) W 65/19; „E, bîni cǎ viniș; sǎ-n li zǎtučǎs dínți l'” și *cǎțǎ, a l' mǎncǎ lǎ cal un picór.* („Ei, bine că ai venit; o să încep să-mi ascut dinții” și se apucă, îi mănă un picior calului.) Cap² 36/43; *A l'spúsi cǎ dínți l' sǎ-l fl scǎtǎ.* (Îi spuse că o să-i scoată dinții.) Cap² 24/1.

Dínti cǎsniț [= cǎtnic]. Măsea. Pap² 75 s.v. **Dínțil bábăi**. Nume de floare; dinții babei. Cap 110 s.v. **Ań leașu súflitu-n**

dinț. A-și lua inima în dinți; a prinde curaj. *Aș la lo súflitu-n dinț și sări.* (Își luă inima în dinți și sări.) Cap² 123/42.

♦ *Dinți! din rost a! Ia știți.* (L i t. Îi cunoaște dinții din gură. = Îl cunoaște foarte bine.) Cap² 175/40; *Âncă dinți! lă lăpti aț mirusés.* (L i t. Îți miros încă dinții a lapte. = Se spune despre cineva care își ascunde etatea, vrând să pară mai în vârstă.) Cap² 175/42; *Jára cu dinți! s-la lăxi și nu ti viruies.* (L i t. Să iei jarul cu dinții și nu te cred. = Nu te cred chiar dacă iei foc în gură.) Cap² 216/14; *Dinț crățăști pri tîni.* (L i t. Scărșnește dinți[i] asupra ta. = Te amenință.) Pap M² 67/38; *Sănătós s-anțapó dinți!* (L i t. Și-a înfipt dinții sănătos. = Se spune despre cineva care s-a fixat bine într-o anumită poziție, situație.) Pap M² 67/40; *L'a tučóji dinți!* (L i t. Mi-am tocit dinții. = Se spune când se mănâncă de dulce în post.) Pap M² 67/42.

Et.: lat. *dens, -tem.*

dîntri vezi **dîntru**.

dîntru *prep.* Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 386; Cap 110; ALR II s.n., 5, h. 1395/012; Dms. **1.** Pentru, din cauza, datorită. *Dîntru frică, tóti cătuníčkili si dunără an țista loc.* (Din cauza fricii, toate sătucurile se adunară în acest loc.) Can T¹ 263/13; *Ai, ió mi culc și mor dîntru únă pără.* (Hai, eu mă culc și mor pentru un ban.) Cap² 47/5; *Fičóri! ná-l măncaji dîntri tîni.* (Din cauza ta mi-am mâncat copiii.) Cap² 113/6; *Dîntru tîni nu vręa si vină la noi.* (Nu vrea să vină la noi din cauza ta.) AtaM 256/16; *Dîntru mai mári salamlóc.* (Pentru mai mare siguranță.) Cap 110 s.v.; *Dîntru búnu țî-n la fásés tu, ástăs vinii și ió să-ț fac la tîni un bun.* (Pentru binele pe care mi l-ai făcut tu, astăzi venii și eu să-ți fac ție un bine.) Can T¹ 280/16; *Dîntru múlta ápu țî-y ári Lúnđhîu, cătunęii! aų dărát pátru*

móru. (Datorită apei multe pe care o are *Lúnđhî*, sătenii au făcut patru mori.) Can T¹ 262/16; *Să iță gîy Súltan Amid nóstru tátă țel miluít, tótă lúmęa țî aų proslăvít dîntru bunitátęa lui.* (Să trăiască Sultan Hamid tatăl nostru cel iubit, pe care toată lumea l-a proslăvit pentru bunătatea lui.) Pap M¹ 29/12. **2.** Din. *Țérbul, cân kícási, dîntru múnțá, că sór-sa si mărită, nírdá cáti sęără la pőarta țărăscă.* (Cerbul, când înțelese, din munți, că sor-sa se mărită, mergea în fiecare seară la poarta împărătească.) Cap² 106/5; *Mi scurnés dîntru sómnu.* (Mă trezești din somn.) Cap² 113/3. **3.** Dintre. *Dúpu țî lovirá cu el cőtiva zili, únă zúqă perí dîntru e! și si dúsi áră cásă.* (După ce vânară cu el câteva zile, într-o zi dispăru dintre ei și se duse din nou acasă.) Pap M² 22/15. **4.** Din fața. *Dîntru míni ná-l furára sácu.* (Mi-au furat sacul din fața mea.) AtaM 256/15.

Dîntru si. Ca să. *Dîntru si pőată išóri vlága.* (Ca să poată ieși umezeala.) Cap 110 s.v. **Dîntru că.** Pentru că, deoarece. *Li sęinină iá gărnișór, iá me!, dîntru că emén tot cőmpu lunđinés la cáță ápa și si pot vądiri siminătúrlí.* (Seamănă sau porumb, sau mei, pentru că aproape tot câmpul din *Lúnđhî* e cuprins de apă și se pot curăța semănăturile de buruieni.) Can T¹ 262/23; *Dîntru că țista túcu ș-pisăiá, cátilín cátilín júnsi áră páșă.* (Pentru că acesta numai [= tot timpul] scria, încet, încet ajunse pașă din nou.) DP 36/37; *Dîntru că ángălu aų călcó nărăncătúra Dómnului, Dómnu ađ dát-aų gízá.* (Pentru că îngerul a încălcat porunca Domnului, Domnul i-a dat pedeapsă.) Cap² 104/1; *Dinjur di cęșmă criscú iárbă múlta dîntru că lócu nu ra călcát.* (În jurul fântânii cresc multă iarbă pentru că locul nu era călcat [= umblat].) Cap² 75/27; *Fęta ra anvirinătă dîntru că cupiláșu nu va si cúlcă priúnă cu iá.* (Fata era supărată

pentru că tânărul nu vrea să se culce cu ea.) Cap² 150/38; *Sáldi di Mănăstir mála, díntru cá raŷ maĭ fucărái ŷi la ĵel nu ve cǒta zálum, nu si puturčǒră únăŷiună.* (Doar [cei] din mahalaua Mănăstir, pentru că erau mai săraci și la ei nu se făcea atâta jaf, nu se turciră imediat.) Can T¹ 263/21; *Díntru cá zisi: „cu ŷi dát-au Dómnu”, di ŷe Dómnu la criscú maĭ mári di lántili zéĵti.* (Pentru că zise: „cu ce a dat Domnul”, de aceea Domnul îl crescú [= îl făcu să crească] mai mare decât celelalte degete.) Can T¹ 272/7; *Si dúsi maĭ míca ŷi púlu státú díntru cá ra maĭ úbavă ŷi feáta la lǒ púlu.* (Se duse [fata] cea mai mică și pasărea stătu, pentru că era mai frumoasă și fata luă pasărea.) Cap² 72/3; *Tát-su ŷi má-sa si feásiră tot di sánzi [...] ámă ĵel nu băgáŷ tru mínti díntru cá vręaŷ si-l ĝ úngă fičǒrlă.* (Tată-su și mamă-sa se umplură de tot de sânge [...] dar nu băgau de seamă pentru că voiau să-i ajungă pe copii.) Cap² 105/15; *Ţista, díntru cá cumpără víti, státú cǒŷla cǒtiva ser.* (Deoarece cumpăra vite, acesta stătu acolo câteva seri.) AtaM 395/4; *Díntru cá ĵapa ra princărcátă, drúmu la rudí mǒnču mórtu.* (Deoarece era prea încărcată, pe drum iapa născu mánzul mort.) DP 175/39; *Nu-ŷ putúĵ cumpărári cása díntru cá nu-n junđeáŷ párili.* (N-am putut să cumpăr casa pentru că nu-mi ajungeau banii.) AtaM 260/6; *Díntru cá ra mári súŷă, ŷăl gránu ič nu criscú.* (Pentru că era secetă mare, acel grâu n-a crescut deloc.) AtaM 260/8; *Díntru cá ra mic făkíru, toĵ ál vătámáŷ.* (Pentru că era mic, bietul [de el], toți îl băteau.) AtaM 260/9. **Díntru cári.** De aceea, pentru care. *Ágrili din cǒmčuc sa mult bun cătáti ŷi díntru cári daŷ mult bun biríkét.* (Ogoarele din câmp sunt foarte bine îngrijite și de aceea dau recoltă foarte bună.) Can T¹ 262/21. **Díntru ŷea.** De aceea. *Fric mult si fáĵi*

níŷti or ĵárnata ŷi óamińi! díntru ŷe si cupirés cu gręi rúbi. (Uneori iarna e foarte frig și de aceea oamenii se acoperă cu haine grele.) W 77/18; *ŷi díntru ŷe ŷi maĭ lumíntrę si sirbé.* (Și de aceea se lucra și altminteri.) AtaM 399/25; *L'a tălără cápu, díntru ŷe ĵel aĵ maĭ mic di lántili zéĵti.* (Îi tăiară capul, de aceea el e mai mic decât celelalte degete.) Can T¹ 272/6; *Lunđinéĵi! sa ŷi mult bisiricǒŷ, díntru ŷe, sərbátǒrli ŷi duminĵili, biserică nu lă ŷóni.* (Locuitorii din Lúnđń sunt și foarte bisericóși, de aceea, în zilele de sărbătoare și duminicile, biserica nu-i încape.) Can T¹ 263/1; *Ĵo nu virués an bábęŷt adétur, díntru ŷe mult cătái să ved ŷi fáĵi vampirę ĵa.* (Eu nu cred în obiceiuri băbești, de aceea am încercat mult să văd ce face vânătorul de vampiri.) Can T¹ 271/15. **Díntru ŷi.** De ce? Pentru ce? *Díntru ŷi vini?* (De ce vine?) Pap¹ 42 s.v.; *Díntru ŷi să mi ancĵdiĵ?* (Pentru ce să mă închideți?) Cap² 46/21; *Alaitkili ampirátuluĵ au pizmǵáŷ ampiratıĵa, díntru ŷe să ĵă ŷa úbavă.* (Curtenele împăratului o invidiau pe împărăteasă, [că] de ce să fie așa de frumoasă.) Pap M² 143/18. **Díntru ŷeásta.** De aceea. Can² 386 s.v. **Díntru vácót.** De mult timp. *Ĵa la ŷitá si vină Kǵłĵi, cá la ŷtiĵá díntru vácót.* (Ea îl aștepta să vină pe Kǵłĵi, pentru că îl cunoștea de mult timp.) MP 24/7.

Var.: **díntri, dítru** (Dms s.v.).

Et.: lat. **de intro.**

dínțea *adv.* Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 386; Cap 109; Dms. Dincoace, aici. *Cǒĵi, bra, míil, ŷa pri gnoĵ șădét? ádiĵ dínțea.* (De ce, măi, dragilor, stați aici pe gunoi? haideti dincoace.) Cap² 58/2; *Ádiĵ dínțea.* (Veniți aici.) Cap 109 s.v.; *Treĵ dínțea s-ti ved.* (Treci dincoace să te văd.) Dms s.v.

Var.: **dínțe** (Can² 386).

Et.: lat. **de *hince.**

dínțę vezi **dínțęa**.

dințilós, dințilósă, *pl. dințilós, dințilósi* *adj.* Cerna A/2029. Cu dinți mari, dințos; (despre știuletele de porumb) pipernicit, nedezvoltat.

Et.: din **dinț** + **-lós**.

dinúntu *adv.* Cap 110, 209 s.v. *núntu*; ALR II s.n., 5, h. 1498/012; Dms. Dinăuntru. *Cuávă nu vęay si scoátă ápu dinúntu [din bunár].* (Ciatură nu aveau ca să scoată apă dinăuntru [din fântână].) Cap² 119/7.

Et.: din **dí** + **núntu**.

dinzúr¹, dinzurári, dinzurái, dinzurát *vb.* I. *Tranz. și intrans.* Pap² 75; Can² 386; Cap 110 s.v. *dinzúr*; ALR II s.n., 6, h. 1719/012; ALR II s.n., 7, h. 1895/012; Cerna A/1884; Dms. **1.** A pune [pe cineva] să ocolească. *Cõn si ancurúnă tiniri!*, *la dinzură dinzur di buțęúă.* (Când se cunună tinerii, îi pun să ocolească butoiășul.) Can T² 102/9. **2.** A înconjura; a da ocol, a ocoli (de jur împrejur). *Li dinzură tõi vítili cu me!* *ca să nu põtă ișõri vâmpiru din cutáru di me!* (Înconjoară toate vitele cu mei [= presară mei de jur-împrejurul vitelor] ca să nu poată ieși vampirul din coșarul cu mei.) Can T¹ 271/9; *Dócturu [...] dinzură căsa cu me!* *ca s-nu iásă dălácu.* (Doctorul [...] presară mei în jurul casei ca să nu iasă dalacul.) Can T² 102/13; *Si dúsi án urmán, lá dinzuró și la ligó cu fúhá.* (Se duse la pădure, o ocoli de jur împrejur și o legă cu funia.) DP 28/18; *Íál cu cálu ancálár dinjurá dinjúr di múnti.* (El cu calul, călare, dădea ocol în jurul muntelui.) MP 12/15; *Tot cõámpu lá dinzurõám.* (Tot câmpul l-am înconjurat.) Dms s.v.; *Lă dinzură di trei or stéjãru.* (Ocolesc de trei ori parul [din armanul de treierat].) Can T² 105/21; *Áskéri!* *lá dinzuráră cátúnu.* (Soldații înconjură satul.) Dms s.v.

Var.: **dinjúr¹**.

Et.: vezi **dinzúr²**.

dinzúr² *adv.* Pap² 75; Can² 386; Can⁴ 230 s.v. *zur*; Cap 110; Dms. De jur împrejur. *[La zábún] dinzur ári gaítán róși dõy trei íri.* ([Zăbunul] are de jur împrejur două trei fire de găitane roșii.) Can T¹ 262/19.

Dinzúr ănzúr. De jur împrejur. *Dinzúr ănzúr [șcúrtu] aj vizít cu te!* ([Jiletca] e brodată de jur împrejur cu fir de argint.) Can T¹ 266/2; *Cása și plámnița dinzur ănzúr sa ngárditi cu zidur nálti di rõp.* (Casa și grajdul sunt îngrădite de jur împrejur cu ziduri înalte din pietre.) Can T² 262/7; *Am un cupiláš răsádít dinzur ănzúr tot cu rávól! și tot bučáști.* (Am un tânăr împodobit de jur împrejur numai cu revolvere și tot bubuie. [Ghicitoare: Roata morii].) Cap² 154/9–10. **Dinzur di loc. prep.** Pap² 75; Can² 386; Can⁴ 230 s.v. *zur*; Cap 110; Dms. În jurul. *La dúsi fičóru án únă gáură di sub pimínt, úndi ra și únă feátă cu mulț draț dinzur di ía.* (Îl duse pe băiat într-o gaură de sub pământ, unde era și o fată cu mulți draci în jurul ei.) Cap² 127/7; *Íál cu cálu, ancálár dinjurá dinjúr di múnti.* (El cu calul, călare, dădea ocol în jurul muntelui.) MP 12/15; *L'i vizú [lõmúrli] tõáti, dinzur di foc, cum raý dunáti.* (Văzu toți [balaurii] cum erau adunați, în jurul focului.) Cerna T; *Íárba, dinzur di ęa, ra únă pálmă.* (Iarba, în jurul ei, era de-o palmă.) Pap M² 145/26; *Dinzúr di căsă vęa gard.* (În jurul casei era gard.) Dms s.v.; *Dinzúr di cęsmă criscú íárbă náltă.* (În jurul fântânii crescuseră iarbă înaltă.) Cap² 75/27.

Var.: **dinjúr²**.

Et.: din **din** + **zur**.

dinzurári, pl. dinzurõr *s.f.* Pap² 75; Cap 110 s.v. *dinzúr*; Dms. Înconjurare, ocol. *La sfáca dinzurári zíti:* „ácu-í di

mulări [lat *di uócl*], *să-l' crépă țófil*. (La fiecare ocol zice: „dacă e de femeie [deocheat], să-i crape țâțele”). Pap M² 108/6.

Et.: vezi *dinzúr*¹.

dinzurát, dinzurátă, pl. **dinzurát, dinzuráti** adj. Cap 110 s.v. *dinzúr*; Dms. Înconjurat, încercuit. *Júnsiră ăń un loc dinzurát tot di cucărță nálti*. (Ajunseră într-un loc înconjurat numai de vârfuri înalte.) Cap² 115/5; *Lócu ra dinzurát di cumít*. (Locul era încercuit de comitagii.) Dms s.v. *dinzúr*¹.

Et.: vezi *dinzúr*¹.

diqanculó vezi **diqancóla**.

diócl vezi **dióclu**.

dióclu s.n. În expr. **leay dióclu** Pap² 127 s.v. *uóclu*; Can² 386; Cap 110; Dms. A (se) deochea; *Păn la un an mícu nu si pără scóati-n lúmi, díntru s-nu le diuóclu*. (Până la un an pruncul nu se prea scoate-n lume, ca să nu se deoache.) Pap M² 107/20; *Mícu, con ári lat diuócl, si știe că rușăști, árdi ca foc, izbáti ăń curón și vóami íli nafără la gunęști*. (Se știe că pruncul, când s-a deocheat, se înroșește, arde ca focul, respiră repede, vomează sau îl scoate afară.) Pap M² 107/28; *Țéla om lea diócl*. (Acel om deoache.) Dms s.v.

Var.: **diócl**, **diuóclu**.

Et.: din *dí* + *óclu*.

díp¹ vezi **dib**.

díp² adv. Pap² 75; Can² 386; Cap 110; Dms. Numai; de tot. *Dip cón [liúnca] ári lucrú și si dúți la vrínă casă, adétu ăj să-ú údă cu unęc ápu*. (Numai când [lăuza] are treabă și se duce la vreo casă, este obiceiul să o ude cu puțină apă.) Pap M² 123/28; *Jel ra dip sirumá*. (El era sărac de tot.) Dms s.v.; *Jel ra dip mult sirumá*. (El era de tot foarte sărac.) Cap² 54/25; *Nu lă junș că ra dip lă márđini*. (Nu l-am ajuns că era la margine de tot.) Dms s.v.

Et.: tc. *dip*.

dipárti adv. Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 386; Cap 110 s.v. *dipártéz*; Dms. Departe. *Dráclu lă gri lă ășkér*: „turnát că n-ăj dipárti casa”. (Dracul le zise oștenilor: „întoarceți-vă că e departe casa mea”). Cap² 111/7; *Jes toț fartáti l' cu gáida și la ndiréc dipárti*. (Jes toți fărtații cu cimpoiul și-l conduc [până] departe.) Can T² 123/24; *Că amnárá mai dipárti, flără un moș*. (Dacă merseră mai departe, întâlniră un bătrân.) Pap M¹ 18/15; *Ampirátu si zabucuró mult și ișó dõu zóli dipárti di-ú priștitó ilă-sa*. (Împăratul se bucură mult și ieși două zile departe [= cale de două zile] s-o îmtâmpine pe fiică-sa.) Pap M² 142/39; *Țéla uómu ăncă di dipárti a l'fési cu óclu la lisiță*. (Omul îi făcu cu ochiul [= îi făcu semn] vulpii încă de departe.) Cap² 40/9.

Din diparti. De departe, din depărtare. *Vizú din dipárti un cunác*. (Văzu, din depărtare, un palat.) MP 118/13.

Et.: lat. *de parte*.

dipártári, pl. **dipártór** s.f. Cap 110 s.v. *dipártéz*; Dms. Depărtare; distantă.

Et.: vezi *dipártéz*.

dipártéz, dipártári, dipártóji, dipártát vb. I. *Refl.* Can² 387; Cap 110; Dms. A se îndepărta. *Tamám si dipártó unęc, la vicniră țéla*. (Abia se îndepărtă puțin, că îl strigară aceia.) Cap² 71/34; *Bába aú picní [fěata] ăń vârcă și si dipártó di uscát*. (Baba o împinse [pe față] în barcă și se îndepărtă de uscat.) DP 124/20; *Si dipártizóá di casă*. (S-a îndepărtat de casă. Dms s.v.; *Túnțxa lisița s-dipártó*. (Atunci vulpea se îndepărtă.) Cap² 123/23.

Var.: **dipártizés** (Can² 387; Cap 110 s.v.), **dipártizéz** (Dms).

Et.: de la *dipárti*.

dipártizári, pl. **dipártizór** s.f. Can² 387; Dms. Îndepărtare.

Et.: vezi *dipártizéz* (s.v. *dipártéz*).

dipărtizăt, dipărtizată, *pl. dipărtizăt, dipărtizăți* *adj.* Dms. Îndepărtat, aflat la distanță.

Et.: vezi **dipărtizéz** (s.v. **dipărtéz**).

dipărtizés vezi **dipărtéz**.

dipărtizéz vezi **dipărtéz**.

dipărtşós vezi **dispărtşós**.

dipinăt, dipinată, *pl. dipinăt, dipinăți* *adj.* Cap 110 s.v. **dăşpin**; Dms. (Despre fire) Depănat; strâns în scul, ghem sau pe mosor.

Et.: de la **dăşpin**.

dipinătúră, *pl. dipinătúr s.f.* Can² 387; Dms. Depănătură.

Et.: din **dăşpin** + **-ătúră**.

dipirări, *pl. dipirór s.f.* Can² 387; Cap 110 s.v. **dăşpir**; AtaM 71/24; Dms. 1. Jumulire; smulgere. 2. Văicăreală.

Et.: vezi **dăşpir**.

dipirăt, dipirată, *pl. dipirăt, dipirăți* *adj.* Cap 107 s.v. **dăşpir**; Dms s.v. **dăşpir**. Jumulit. *Gălnă dipirată*. (Găină jumulită.) Cap 107 s.v. **dăşpir**; Dms s.v. **dăşpir**.

Et.: vezi **dăşpir**.

díplă, *pl. dípli s.f.* Dms. Pliu, cută. *Fúscă cu múlți dípli*. (Fustă cu multe cute.) Dms s.v.

Et.: gr. **δίπλα**.

dipóşa vezi **dipóşa**.

dipóşa *adv.* Pap¹ 42; Pap² 75. Apoi; târziu. *L-vini criélu ma dipóşa*. (I-a venit mintea [la cap] mai târziu.) Pap¹ 42 s.v.

Var.: **dipóşa**.

Et.: din **dí** + **póşa**.

diprím, diprímă *num.ord.* Cap² 146/4. *Al dóli fiçór şi el şa fęsi cum fęsi diprímu*. (Al doilea băiat făcu şi el așa cum făcu primul.) Cap² 146/4.

Et.: din **dí** + **prím**.

dipriúnă *adv.* Can² 386; Cap 110, 235 s.v. **priúnă**; Dms. Împreună.

Dipriúnă cu. Împreună cu, odată cu. [*Ţerbu*] *inęă si dşarmă dipriúnă cu sór-sa*.

([Cerbul] venea să doarmă împreună cu soră-sa.) Cap² 105/25; *Cşn s-mi duc, dimpriúnă şer cu táti*. (Când o să plec, vreau [să fiu] împreună cu tata.) Dms s.v.; *Ćúpcu aş lş fáméla şi, dimpriúnă cu lahş gupş, si dúsiră la sişirát*. (Ţiganul îşi luă familia şi, împreună cu ceilalţi Țigani, se duseră la secerat.) Can T² 103/28; *Si dúsi la pópa şi dipriúnă [cu] zúşa la trimęasi cu yóili*. (Se duse la popă şi, odată [cu] ziua [= îndată ce se făcu ziua], îl trimise cu oile.) Cap² 34/14.

Var.: **dimpriúnă**.

Et.: lat. **de (in) per unam**.

dipsisés, dipsisíri, dipsisíş, dipsisít *vb.* IV. *Intranz.* Wild h. 227/2. A i se face sete.

Et.: gr. **διψό**.

dípu vezi **dúpu**.

dípún, dipúniri, dipúş, dipús *vb.* III. *Refl.* Cap 110; Dms. A se da jos, a coborî. *Nu mi dipún, ácu vreş, tálcă-mi*. (Nu mă dau jos, dacă vrei, omoară-mă.) Cap² 105/33; *Fęáta nu si dipunęă ángós*. (Fata nu se dădea jos.) Cap² 105/46; *Fęáta di stri tupólă [...] si cándisi şu si dipúsi*. (Fata din plop [...] se înduplecă şi coborî.) Cap² 106/2; *Fęátă, dipúni-ti di culó că cáşlu nu bęa apă*. (Fată, dă-te jos de acolo că nu bea calul apă.) Cap² 105/31; *Fęáta nu vręa si si dipúnă*. (Fata nu voia să coboare.) Cap² 105/36.

Et.: lat. **deponere**.

diputăt, pl. diputăt *s.m.* Cap 110; ALR II s.n., 3, h. 892/012. Deputat.

Et.: dr. **deputăt**.

diráptă vezi **diręápta**.

díră, pl. dir *s.f.* Pap² 75; Can² 387; Cap 111; Wild h. 175/5; Dms. Urmă, dără. *Mántręáşti díra di eş şu dumăkinlu dără únă dúpcă*. (Vede urma ariciului şi gospodarul făcu o groapă.) AtaM 365/10; *Si lără pri díră şi lá flără*. (Se luară după urmă şi îl găsiră.) Dms s.v.; *Zăgaru nu*

peárdi díra. (Ogarul nu pierde urma.) Dms s.v.; *Díră di divutină.* (Urmă de sălbăticiune.) Dms s.v. P. e x t. Laba piciorului. Wild h. 175/5.

♦ *A'l lō díra.* (I-a luat urma, i-a dat de urmă.) Cap² 176/1; *Nu da-n țga dírá.* (L i t. Nu da în acea urmă. = Fii atent să nu spui prostii.) Pap M² 68/1.

Et.: mac. *díra*.

dirăptă s.f. Pap² 75; Can² 387; Cap 111 s.v. *dirépt*; ALR II s.n., 3, h. 861/012; Wild h. 515/1, 2, 4, 6; Dms. Dreapta. *Doj lanț uámin la țneáú, únu di la dreápta și lântu di la lexáva.* (Alți doi oameni îl țineau, unul din dreapta și celălalt din stânga.) Cap² 99/9; *Antrără an cávgă și zăcățără la lăávă și la dirăptă.* (Intrară în luptă și începură [să dea] în stânga și în dreapta.) MP 28/9; *Ca antró, la lăávă, la dirăptă, an fuăc iăl drubiăi cu calócca.* (Dacă intră, la stânga, la dreapta, în foc, el tăia în bucăți cu paloșul.) MP 68/6; *Mi țon la dreápta.* (Țin dreapta [= merg pe partea dreaptă.]) ALR II s.n., 3, h. 861/012.

♦ *Drépta vrină óară nu grișáști.* (Dreapta [= lucrul drept, dreptatea] nu greșește niciodată.) Pap M² 68/7.

Var.: **dirăptă** (Wild h. 515/4), **diréptă** (Wild h. 515/2), **dirépta** (Can² 387 s.v. *dirépt*), **dirăptă**, **dirăptă**, **dreápta**.

Et.: vezi *dirépt*¹.

diréc, pl. **diréț** și **dirăți** s.m. și n. Pap² 75; Can² 384; Cap 111; Cerna A/716; ALDM II, h. 646/1-7; Dms. 1. Stâlp. *Aú ligără fuártăma di dirăc.* (Legară funia de stâlp.) MP 108/8; *Sínu, an dvor, sáptă diréc li bágă [peánili].* (Fiule, să le îngropi [penele] sub stâlp, în curte.) Cap² 109/38; *Túnțea, cumnată-sa, cări anșilăsi cum ári lucrú, au ligó mulără di cusíti, di un diréc.* (Atunci, cumnată-sa, care înțelese cum stau lucrurile, legă nevasta de cosițe, de un

stâlp.) DP 173/4; *Am únă băsgárică, pri un diréc sta.* (Am o biserică, stă pe un stâlp. [Ghicitoare = Ciuperca.]) Cap² 153/16; Pap M² 49/9; *Dirăți! sa di árburi.* (Stâlpii sunt de stejar.) Dms s.v. 2. Model de broderie. *Dócălla cu diréti.* (A(l) Dócăi, cu stâlpi). Pap M² 34/26.

♦ *Máscuru-ı dirécú la cásă.* (Bărbatul e stâlpul casei.) Cap² 188/13; Dms s.v.

Var.: **dirăc**.

Et.: tc. *dirék* (mac., bg. *dirék*).

dirép^{1,2} vezi *dirépt*^{2,3}.

dirépt¹, **dirăptă**, pl. **dirépt**, **dirăpti** adj. Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 387; Cap 111; Wild h. 513/1, 5, 7; Dms. Drept. *S-la anvieș diréptu pičór án jér.* (Să înfășori piciorul drept în fier.) Cap² 139/4; *Cõn ra stricurát bun [cásu], lă dizviám, lă tálám cu únă scõndurá diréptă și-l lăám și lă puném án prású!* (După ce era strecurat bine [cașul], îl dezveleam, îl tăiam cu o scândură dreaptă și îl luam și îl puneam în saramură.) AtaM 399/29; *Drúmu di Nõnti ái dirépt.* (Drumul spre Nõnti e drept.) Dms s.v.; *Dirăptă-ı véreá criștingáscă.* (Credința creștinească e dreaptă.) Dms s.v. F i g. Cinstit. *Om dirépt.* (Om cinstit.) Dms s.v.

♦ *Dirépt ca fúña-n tórbă.* (L i t. Drept ca funia în traistă. = Nedrept.) Pap M² 84/40.

Var.: **diréptu** (AtaM 47/27).

Et.: lat. *directus*.

dirépt² prep. Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 387; Cap 111; ALR II s.n., 5, h. 1481/012; ALR II s.n., 6, h. 1589/012; Dms. 1. Înainte de. *Aț ra dirép Pașt.* (Era înainte de Paște.) Can T¹ 276/34; *Dúpă țe la ansurát-au toț, vinít-au loc, diríp Pașt, ca si dúcă la un mănăstír.* (După ce i-a însurat pe toți, a venit vremea, înainte de Paște, să se ducă la o mănăstire.) Cap² 102/40; *Țísta yom fáțgá ți fáțgá și dăđá la fičóri! sirumáš lucrú dirép țor zõli.* (Omul ăsta făcea ce făcea și dădea de

pomană lucruri la copii înaintea unor astfel de zile.) DP 101/24; *Drep dimineța, vampirii cön ud că cöntă cãcõți, eĭ fug.* (Înainte de dimineată [= de a se face ziuă], când aud cocoșii cântând, vampirii fug.) Cerna T; *Drep fuzirę, fęta la dăruĭăști și ĭa di cütru ĭa toăti námurli cu cãti un dar.* (Înainte de plecare, fata le dăruiește și ea tuturor neamurilor din partea ei câte un dar.) Cerna T; *La dără tatõni! cãti ună colidă diręp colida.* (În ajun de colind, tații le fac câte o măciucă.) Can T¹ 268/1. **2.** După, după cum, în conformitate cu. *Gaĭdaĝõĭa dără la sfăca om, diríp ĭirút, cãti un nabët.* (Cimpoierul face o cântare pentru fiecare om, după cerință.) Can T² 118/21; *Prigăcili sa di mülti turlĭj diręp cum aĭ řăsút.* (Șorțurile sunt de mai multe feluri, după cum e țesut.) Can T¹ 265/38; *Fičõru tot řtiĭă, âma diręp spũsu lu fęata, zĭřă:* „nu řtiũ, nu pot să nřilęĝ”. (Băiatul știa totul, dar după spusa fetei [= după cum îi spusese fata], zicea: „nu știu, nu pot să înțeleg”.) Pap M² 20/29; *Lę Dõmnul țără, la dărăř și ũõmu diręp lica luĭ.* (Luă Domnul pământ, îl făcu pe om după chipul lui.) Pap M² 147/29. **3.** La, lângă. *Si dũsiră diręp mărzinga di cătũn.* (Se duseră la marginea satului.) Cap 111 s.v.; *Ca si dũsi diręp cătũn, scũltă, cõĭni nõ-ări si lâtră, cãcõt nõ-ări si zăcõntă.* (Când se duse [= ajunse] lângă sat, ascultă, câine nu e să latre, cocoș nu e să înceapă să cânte.) Cap² 143/15.

Ăn diręp. Înainte de. *Ăn diręp Crăcũn dărăm ribnic, cãri ănăuntru vęa uris cu pras, âĭi dărăm sãrlĭĭă.* (Înainte de Crăciun făceam plăcintă, care avea înăuntru orez cu praz, făceam sarailie.) AtaM 388/2.

♦ *Diręp cap și cãcũũă.* (L i t. Cum e capul și căciula. = Cum e turcul și pistolul.) Can T² 110/27; *Criv sã řadēm, diręp sã zburõm.* (Să stăm strâmb, să vorbim drept.) Pap M² 67/2.

Var.: **diręp¹, diríp, drep¹.**

Et.: vezi **diręp³.**

diręp³ adv. Drept, de-a dreptul, chiar. *Mi duř diręp la cunác.* (M-am dus de-a dreptul la primărie.) ALR II s.n., 5, h. 1481/012; *Drũmu dũĭi dręat ăn vãli.* (Drumul duce drept în vale.) ALR II s.n., 6, h. 1589/012; *Iřõ gãspili și diręp la lu ampirátu ilă.* (Apăru viespea și [se duse] drept la fata împăratului.) Cap² 28/44. *Nu řtiĭă cum si făcă s-la mincũnă și a! zisi:* „maĭ bini drep și-ț spun.” (Nu știa cum să facă să-l păcălească și-i zise: „mai bine să-ți spun de-a dreptul”.) Cap² 135/16; *Antrăbă-mi și si-ț spun dirăřpt.* (Întrebă-mă și o să-ți spun drept.) MP 186/10; *Li pridunõ ũõĭli diręp la cãir, si nãmăncără ũõĭli.* (Adună oile [și le duse] drept la câmp, și oile se săturară.) Cap² 73/21; *Cõn lăfęs, zăstăũ, nu pot s-u lăfęcă [vlăřęcă] diręp cãcum trubăĭăști.* (Când vorbesc, se opresc, nu pot s-o vorbească [meglenoromâna] chiar cum trebuie.) AtaM 399/8; *Ăcu leĭ an diręp, sã zăbăvēș, dinzũr maĭ curõn sã-ț viñ.* (L i t. Dacă o iei de-a dreptul, o să întârzi, mai repede ajungi cu ocol. = Drumul cel mai scurt e drumul cunoscut.) Pap M² 68/2.

Var.: **diręp², dirĭăřpt, dręat, drep².**

Et.: lat. **directo.**

dirępă vezi **diręapta.**

dirępτός vezi **diriptós.**

dirępту vezi **diręp¹.**

dirĭăc vezi **diręc.**

dirępta vezi **diręapta.**

dirępту vezi **ăndręp².**

dirĭăřptă vezi **diręapta.**

dirĭăřptă vezi **diręapta.**

dirĭăřpt vezi **diręp³.**

dirĭęe s.f. AtaM 297/29. Stare (proastă).

Et.: tc. **derece.**

diríp vezi **diręp².**

diriptáti s.f. Can² 387; Cap 111 s.v. *diręp,* Dms. **1.** Dreptate. *Ampirátu vizũ*

că *fiĉuăru ari diriptăti*. (Împăratul văzu că băiatul are dreptate.) Cap² 124/30; *Cōjnili zisi*: „*ș-a-ĭ, driptăti aĭ*”. (Căinele zise: „așa e, ai dreptate”.) Cap² 40/3; *Șa, diriptăteța la scoăti uămu din mări*. (Așa, dreptatea îl scoate pe om din mare.) Cap² 124/32. 2. Adevăr. *Și tūnțea birbĭăru aĭ spūsi tūță diriptăteța și șa ampīrātu la lāsō gīu*. (Și atunci bărbierul îi spuse tot adevărul și astfel împăratul îl lăsă în viață.) MP 200/14.

♦ *Diriptăteța ĭăsi că grāsīmeța pri āpu*. (Adevărul iese ca grăsimea la suprafața apei.) Cap² 176/2.

Var.: **dreptăti** (DP 26/25), **driptăti**.

Et.: din *dirept*¹ + *-(ă)tăte*.

diriptós, diriptósă, pl. **diriptós, diriptósi** adj. Pap² 75; Can² 387; Cap 111 s.v. *dirépt*; Dms. Drept, cinstit; cuvios, cucernic. *Țīsta ūom āĭ mult direptós*. (Omul ăsta e foarte cinstit.) Cap 111 s.v. *dirépt*.

♦ *Crīvu făți, direptósu trăzi*. (L i t. Strâmbul face, omul drept trage.) Pap M² 68/5.

Var.: **direptós**.

Et.: din *dirépt*¹ + *-ós*.

dírmi vezi **délmī**.

dírsă, pl. **dírși** s.f. Cap 111; Dms. Învățătură. *Dírša ta si-ŭ țon mīnti pănă si-ń púnă țără pri ūoclī*. (Învățătura ta o s-o țin minte până o să-mi pună pământ pe ochi.) Cap² 211/18.

Et.: cf. tc. *ders*.

dirvīș, pl. **dirvīș s.m.** Dms. Călugăr; derviș.

Et.: tc. *derviș* (mac., bg. *derviš*).

dirvīșnic, pl. **dirvīșniț s.m.** Cap 111; Dms. (La nuntă) Paharnic.

Et.: din *dirvīș* + *-níc*.

dis- Element de compunere cu sens privativ, care servește la formarea unor substantive și verbe.

Et.: lat *dis-*.

diságă, pl. **disóž, disăđ** s.f. Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 387; Cap 111; Cerna A/1287; ALDM II, h. 1103/1-7. Desagă. *Disfō-ti, rūpi dóuă [lībiniți], li pūni ān diságă și élă*. (Dă-te jos, rupe doi [pepeni], pune-i în desagă și vino.) Cap² 151/4; *Lō cu ĭel dōu disóž di líri*. (Luă cu el două desagi cu bani.) Pap M² 163/20; *Că si dúsi cădōna, lēa doĭ [= dóuă] disóž, li amplō di pári, āpi a' fēāți și únă túrtă*. (Dacă plecă turcoaica, ia două desagi, le umplu cu bani și îi făcu și o turtă.) Cap² 82/23; *Vīni un mūăș, cu călu ancălăr și cu duăuă disós pri cal*. (Vine un moș călare pe cal și cu două desagi pe cal.) MP 162/8; *Li lō disóžli, li pūsi pri cal, l-ancălicó călu și fuzi*. (Luă desagile, le puse pe cal, încălecă pe cal și plecă.) Cap² 82/40.

Et.: gr. *δισάκι*.

disámflu vezi **dizánflu**.

disbét vezi **dizbét**.

disbitări vezi **dizbitări**.

disbitát vezi **dizbitát**.

disbitătură vezi **dizbitătură**.

disc, pl. **dīscur** s.n. Dms. Tavă rotundă din metal pe care se strâng, în biserică, bani de la credincioși. *Turī un irmilōac ān disc*. (Am aruncat un bănuț în tavă.) Dms s.v.

Et.: gr. *δίσκος* (mac., bg. *disk*).

discălic, discălicări, discălicăi, discălicăt vb. I. *Intranz.* Can² 387; Cap 111; Dms. A descăleca. *Discălicăi dīpri cal*. (Am descălecat de pe cal.) Dms s.v.

Var.: **dăscălic** (Can² 387 s.v.; Cap 111 s.v.; Dms s.v.).

Et.: lat. *discaballicare*.

discălț, discălțări, discălțái, discălțát vb. I. *Tranz. și refl.* Can² 387; Cap 111, 15 s.v. *ancălț*; ALDM I, h. 346/1-7, h. 347/1-7; Cerna A/403; Dms. A (se) descălța.

♦ *La ncălță și la discălță*. (L i t. Îl încălță și-l descălță. = Îl întrece în deșteptăciune.) Cap 15 s.v. *ancălț*.

Et.: lat. *discalciare*.

discăpît vezi **duscăpît**.

discărc, **discărcări**, **discărcăi**, **discărcăt** *vb.* I. *Tranz.* și *refl.* Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 387; Cap 105, 111; Dms. A (se) descărca. *Mulăreș, bucurășă, si dūsi si discărcă.* (Nevasta, bucuroasă, se duse să descărce.) Pap M² 141/8; *Gănășóru si discărcă ăń tręam, iu dărám mári cópă.* (Porumbul se descărca în tindă, unde făceam o grămadă mare.) AtaM 350/28; *Ca si dús-ău di li discărcăt-ău lucrili, la bătúřă bun bun săjbii!* și *la trimęsiră fără cal' napóji.* (După ce s-au dus și au descărcat lucrurile, i-au bătut bine, bine pe vechili și i-au trimis înapoi fără cai.) Can T¹ 275/17; *Di ca discăró cásă, viní si-ŭ țóárnă iapa la ŭom.* (După ce descărca acasă, veni să-i dea omului iapa înapoi.) DP 176/2; *Áři cum amnáu, flără un grăncăr țe-ș discărcó și-ș durmjá, ářă măgáru aș păștă.* (Și cum mergeau, întâlnește un olar care și-a descărcat [lucrurile] și dormea, iar măgarul păștea.) Pap M² 162/13; *Țéla li turnără vítili și eř discărcără.* (Aceia le aduseră vitele înapoi și ei descărcară.) Cap² 52/3. F i g. A se elibera. *S-ti duřnéș că s-ti discărț di picóř.* (Să te spovedești ca să te descarci [= să te eliberezi] de păcate.) Dms s.v.

Var.: **dăscărc** (Can² 387 s.v.; Cap 105; Dms).

Et.: lat. *discarricare*.

discăț, **discățări**, **discățái**, **discățát** *vb.* I. *Tranz.* A desprinde. *Ficúru dăscățó căpu lu Kísăgřia di la cal.* (Băiatul desprinde capul lui Kísăgřia de pe cal.) MP 14/23.

Var.: **dăscăț**.

Et.: din *dis-* + *caț*.

discăcățóř, *pl.* **discăcățóř** *s.m.* Dms. Pieptene cu dinți rari. *Toŭ buf cu discăcățóřu si Káptină.* (Părul tău se piaptăna cu pieptenele cu dinți rari.) Dms s.v.

Et.: din *discăčș* + *-ățóř*; cf. și ar. *discăčítóř*.

discăčșári vezi **discăčșóri**.

discăčșás vezi **discăčșs**.

discăčșóri, *pl.* **discăčșóř** *s.f.* Can² 385; Cap 111 s.v. *discăčșs*; Dms. Desprindere, luare din cui.

Var.: **dăscăčșári** (Cap 111 s.v. *discăčșs*), **dăscăčșóri** (Can² 385), **discăčșári** (Dms).

Et.: vezi *discăčșs*.

discăčșs, **discăčșóri**, **discăčșói**, **discăčșót** *vb.* IV. *Tranz.* Can² 385; Cap 105, 111; Dms. A desprinde, a lua din cui. *Că zădurmiră toř, si sculó, aŭ dăscăčșó tămbúra din zid.* (Când adormiți toți, se sculă, luă tamburina din cui, de pe zid.) DP 50/32; *Discăčșă-u tóřba.* (Ia traista din cui.) Dms s.v.

Var.: **dăscăčșs** (Can² 385; Cap 111 s.v.; Dms s.v.), **discăčșás** (Dms).

Et.: din *dis-* + *ăncăčșs*.

discălicári *s.f.* Can² 387; Dms. Descălecat.

Et.: vezi *discălic*.

discăntári, *pl.* **discăntóř** *s.f.* Pap² 75; Can² 387; Cap 112 s.v. *discănt*; Dms. Descântec.

Var.: **dăscăntári** (Can² 387 s.v.; Dms s.v.).

Et.: vezi *discănt*.

discăntát, **discăntátă**, *pl.* **discăntát**, **discăntátí** *adj.* Dms. Descântat; vrăjit, fermecat.

Et.: vezi *discănt*.

discăntátúřă, *pl.* **discăntátúř** *s.f.* Can² 387; Dms. Descântec.

Et.: din *discănt* + *-ătúřă*.

discărcăt, **discărcătă**, *pl.* **discărcăt**, **discărcătí** *adj.* Cap 111 s.v. *discărc*; Dms. Descărcat, fără povară. *Cal discărcăt.* (Cal fără povară.) Dms s.v.

Et.: vezi *discărc*.

discărcătúră, *pl. discărcătúr* *s.f.* Can² 387; Cap 111 *discărc*; Dms. Descărcare.

Var. : **dăscărcătúră** (Cap 105; Dms s.v.).

Et.: din *discărc* + *-ătúră*.

discléj, **disclejări**, **disclejăj**, **disclejăt** *vb.* I. *Tranz.* ALDM II, h. 621/7. A descuia.

Et.: lat. *disclavare*.

disclúč vezi **disclúč**.

disclíd vezi **dișclíd**.

disclít vezi **dișclíd**.

disclizătór vezi **dișclizătór**.

disclizătúră vezi **dișclizătúră**.

disclúč, **disclučări**, **disclučăj**, **disclučăt** *vb.* I. *Tranz.* ALDM II, h. 621/1-6; Dms. A descuia. *Lă disclučóá sindúku.* (A descuiat cufărul.) Dms s.v.; *Úșă-î discłučătă.* (Ușă e descuiată.) Dms s.v.

Var. : **dăscłúč** (ALDM II, h. 621/2),

dăscłúč (ALDM II, h. 621/3), **disclúč** (ALDM II, h. 621/6), **dișclúč** (ALDM II, h. 621/5).

Et.: din *dis-* + *ăncłúč*.

discóánt vezi **discónt**.

discóántic vezi **discóntic**.

discóápir vezi **discupirés**.

discópč, **discupčări**, **discupčăj**, **discupčăt** *vb.* I. *Tranz.* și *refl.* Can² 387; Cap 77 s.v. *cópče*, 112; Dms. A descheia. *Discóápčă-ti lă cămęășă că-î cald.* (Descheie-te la cămașă că e cald.) Dms s.v. F i g. A se desprinde dintr-o încăierare. *Idváj si discupčără.* (De-abia s-au desprins din încăierare.) Dms s.v.

Et.: din *dis-* + *ăncópč*.

discós, **discósiri**, **discusúj**, **discusút** *vb.* III. *Tranz.* Can² 387; Cap 78 s.v. *cos*, 112; Dms. A descoase. *Ău discusúj cămęășă.* (Am descusut cămașa.) Dms s.v. F i g. A trage de limbă. *Discóási-la să vez ři zíři.* (Trage-l de limbă să vezi ce zice.) Dms s.v.

Et.: din *dis-* + *cos*.

discónt, **discántări**, **discántáj**, **discántăt** *vb.* I. *Intranz.* Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 387; Cap 112; Dms. A descânta. *An discónt la cap că mă doare tare.* (Îmi descânt la cap, că mă doare tare.) Can T¹ 281/21; Pap M¹ 24/39; Cap 59/8; *Ăl discántóá di lușutíjă.* (I-a descântat de boală.) Dms s.v. F i g. A bate la cap. *Dósta-ń discántáș.* (M-ai bătut la cap destul.) Dms s.v.

Var. : **discóánt** (Dms).

Et.: lat. *discantare*.

discóntic, *pl. discóntiři* *s.n.* Dms. Descântec. *Discóánticu áj di múlți turlíj.* (Descântecul e de multe feluri.) Dms s.v.; *Cu discóántiři lă feășiră bun.* (L-au făcut bine [= l-au vindecat] cu descântece.) Dms s.v.

Var. : **discóántic**.

Et.: de la *discónt*.

discręăștiri, *pl. discręăștir* *s.f.* Dms. Descręștere; scădere.

Et.: vezi *discrés(c)*.

Discréna *n.pr.* Pap M² 175/29; Cap 112. Nume de loc în *Cúpă*.

discrés(c), **discręăștiri**, **discriscúj**, **discriscút** *vb.* III. *Intranz.* Dms. A descresțe; a scădea. *Luțóálu discriscú.* (Aluatul a scăzut.) Dms s.v.; *Si feășiră maj minút, căcóán discriscúră.* (S-au făcut mai scunzi, de parcă au descrescut.) Dms s.v.; *Lúna lőa să discręășcă.* (Luna a început să descrescă.) Dms s.v.

Var. : **discrésce** (Dms).

Et.: din *dis-* + *cres(c)*.

discrésce vezi **discrés(c)**.

discúlț, **discúlță**, *pl. discúlț*, **discúlți** *adj.* Can² 387; Cap 105; Dms. Desculț. *Aș lő un lemn di lă zăřăpi prin pőártă, pánă ři discúlț fuzi.* (Luă un băț și-l goni pe poartă, că fugi chiar și desculț.) Cap² 82/10; *Găzęăști prin spiń discúlț.* (Calcă desculț prin spini.) Dms s.v.

Var.: **dăscuľt** (Can² 387 s.v.; Cap 105 s.v.; Dms s.v.).

Et.: lat. ***disculcius**.

discupirés, discupiriri, discupirî,
discupirît vb. IV. *Tranz.* Can² 387; Cap 112; Dms. A dezveli, a descoperi. *Discupiră-la și las-la să doarmă.* (Dezvește-l și lasă-l să doarmă.) Dms s.v.; *Bcărca ău discupiri căsa.* (Furtuna a descoperit casa.) Dms s.v.; *Nivjăsta la discupiri tiniru și, cu vidjărca, la cunuscă ca ra murt.* (Nevasta îl dezveli pe mire și, privindu-l, înțelese că era mort.) MP 204/13. F i g. A da de gol. *La discupiri.* (L-a dat de gol.) Cap 193/30.

Var.: **dăscupirés** (Can² 387 s.v.), **discoápir** (Cap 112).

Et.: lat. **disco(o)perire**.

discupirît, discupirîtă, pl. discupirît,
discupirîti adj. Dms. Dezvelit, neacoperit. *Un cup di gârnișor discupirît.* (O grămadă de porumb neacoperită.) Dms s.v.

Et.: vezi **discupirés**.

discupiritură, pl. discupiritur s.f.
Can² 387; Cap 112 s.v. *discoápir*; Dms. [De obicei, cu referire la acoperișul unei case.] Dezvelire.

Et.: din **discupirés** + **-itură**.

discusătură, pl. discusătur s.f. Can² 387; Cap 78 s.v. *cos*; Dms. Descusătură. *Ăl ți veadă cotu prin discusătură.* (Ți se vede cotul prin descusătură.) Dms s.v.

Var.: **dăscusătură** (Cap 78 s.v. *cos*; Dms s.v.).

Et.: din **discós** + **-ătură**.

disćinc vezi **dișting**.

disdár vezi **dizdár**.

disétcă s.f. AtaM 221/20. Nota zece.

Et.: mac., bg. **desetka**.

disfác, disfáțiri, disfés, disfát vb. III. *Tranz. și refl.* Pap¹ 42; Pap² 75; Can² 387; Cap 124 s.v. *fac*; Wild h. 403/3; ALDM II, h. 617/7; Dms. 1. A deschide. *Ćáġa [...] aų dúi la țar șu a'l gri lă țar:* „Disfă-u

mo, tu, sindúka”. (*Ćáġa* [...] o duse la împărat și îi zise împăratului: „Acum deschide-o, tu, lada.”) Cap² 113/38. 2. A (se) coborî, a (se) da jos, a (se) slobozi (jos). *La disfăți di pri cal tiniru.* (Îl dă jos de pe cal pe mire.) Can T² 120/2; *Io să-u disfác fěta.* (Eu o s-o dau jos pe fată.) Can T¹ 279/4; *Ca si n-u dăsfăt su-u vjăt, si-ț dau fjăta.* (Dacă o să mi-o dai jos s-o văd, o să-ți dau fata.) MP 44/17; *Disfó-ti di còla, fětu, că calu nu-n be ápu.* (Dă-te jos de acolo, fato, că nu-mi bea calul apă.) Pap M¹ 14/38. *Dăsfjăsi lângă lánțil cumiț iun si amburáu.* (Coborî lângă ceilalți hoți, unde se luptau.) MP 224/27; *Mi dăsfjăș di pri căcuăt s-na dizmăróm.* (Am coborât de pe cocoș ca să ne odihnim.) MP 202/8; *Púsi argát să-u tálă tápòla di să-u disfácă fěta.* (Puse slujitori să taie plopul ca s-o dea jos pe fată.) Can T¹ 278/37; *Aų ligáră fuártăma di dirjác și dăsfjăsără di disúpra pristi fuártăma.* (Legară funia de stâlp și coborâră de sus pe funie.) MP 108/8; *Fěta di pri tápòlă, ca-u vizú fěta ampirátuluț, si cándisi și si disfési.* (Fata din plop, când o văzu pe fata împăratului, se înduplecă și se dădu jos.) Pap M¹ 16/13; *Únășjună si disfési di pri dęal și lăġă anjós s-la ubiděscă bóu.* (De îndată coborî de pe deal și alergă la vale să caute boul.) Pap M¹ 26/13; *La țca gáură vea únă fúnă, di cu țca fúnă si disfățeu anjós, ăn dijóasa lúmi.* (La gaura aceea era o sfoară și cu sfoara aceea se slobozeau jos, în lumea de dedesubt.) Pap M² 148/25; *Ligát-mi mini cu fuártăma s-mi dăsfác dijuăs.* (Legați-mă pe mine cu funia ca să cobor jos.) MP 16/26.

Var.: **dăsfác**.

Et.: lat. **disfacere**.

disfăș, disfășari, disfășaj, disfășat vb.
I. *Tranz.* Pap² 75; Can² 387; Cap 17 s.v. *anfăș*, 112; Dms. A desfășa. *La lę baba*

pîja, la disfășă și la spēă bun tot. (Ia baba pruncul, îl desfășă și îl spală bine peste tot.) Pap M² 119/36; *Lă disfășoă și lă prinfășoă.* (L-a desfășat și l-a înfășat la loc.) Dms s.v.

Et.: lat. *disfasciare*.

disfól, disfulári, disfulái, disfulát vb.

I. *Tranz.* Dms. A desfoia; a depănușa. *La disfulară căprili.* (L-au desfoiat caprele.)

Dms s.v.; *Un pič disfulát.* (Un știulete depănușat.) Dms s.v.

Et.: lat. **disfoliare*.

disfund, disfundári, disfundái, disfundát vb. I. *Tranz.* Can² 387; Cap 112, 132 s.v. *fund.* A desfunda; a destupa.

Et.: din *dis-* + *fund*.

disgárdés vezi **dizgárdés.**

disgárdít vezi **dizgárdít.**

disglét¹ vezi **dizglét¹.**

disglítát vezi **dizglítát.**

disgróp vezi **dizgróp.**

disgrupăćuni vezi **dizgrupăćuni.**

disgulés vezi **dizgulés.**

disgulít vezi **dizgulít.**

disgustés vezi **dizgustés.**

dislég vezi **dizlég.**

disligătúrá vezi **dizligătúrá.**

dislipés vezi **dizlipés.**

dislipítúrá vezi **dizlipítúrá.**

dismárit vezi **dizmárit.**

dismáritătă vezi **dizmáritătă.**

dismărós vezi **dizmărós.**

dismintés vezi **dizmintés.**

dismurțoás vezi **dizmurțoás.**

disnód vezi **diznód.**

disnudătúrá vezi **diznudătúrá.**

dispart vezi **dispărțós.**

dispartóri vezi **dispărțóri.**

dispărásce vezi **dispărós.**

dispărătúrá, pl. dispărătúr s.f. Can²

388; Cap 112 s.v. *dispărós*; Dms.

Ruptură, sfășietură. *Vea ună dispărătúrá cõataja mári.* (Avea o sfășietură [uite] atât de mare.) Dms s.v.

Et.: din *dispărós* + *-ătúrá.*

dispăróari vezi **dispăróri.**

dispăróás vezi **dispărós.**

dispăróri, pl. dispărór s.f. Can² 388;

Dms. Sfășiere.

Var.: **dispăróari** (Dms).

Et.: vezi *dispărós.*

dispărós, dispăróri, dispărói, dispărót

vb. IV. *Tranz.* și *refl.* Pap¹ 43; Pap² 76;

Can² 388; Cap 112; Dms. 1. A sfășia; a

împunge; a-și agăța pielea într-un vârful

ascuțit. *Di țea el cățó să si fălăscă la toț*

[...] că põati, nu sáldi s-li spáră vítli,

áma põati s-li dispărásce și s-li mánáncă.

(De aceea el începu să se fălăscă la toți

[...] că poate, nu numai să sperie

animalele, dar poate să le sfășie și să le

mănânce.) Pap M¹ 18/5; *Árá lúpul, ca să*

si spúnă cá-ı júni, si turí pri yom ca s-la

dispărásce. (Iar lupul, ca să arate că e

viteaz, se aruncă pe om ca să-l sfășie.)

Pap M¹ 18/21; *Mi dispărói di ună rámură.*

(Mi s-a agățat pielea [= mi-am sfășiat

pielea] într-o ramură.) Cap 112 s.v.; *Lă*

disparóá cu cõárnili. (L-a împuns cu

coarnele.) Dms s.v. 2. A descoase; a

desprinde. Cap 112; Dms.

Var.: **dispărásce** (Pap¹ 43), **dispăróás.**

Et.: din *dis-* + *ampár.*

dispărțítúrá, pl. dispărțítúr s.f. Dms.

1. Încăpere mică, separată de restul casei.

Vez să nu íă án dispărțítúrá. (Vezi să nu

fie în cămăruța alăturată.) Dms s.v.

2. Întretăiere de drumuri, răspântie. *Că*

júnsi la dispărțítúrá, nu știjá cútru júndi.

(Când ajunse la răspântie, nu știa încotro

[s-o ia].) Dms s.v.

Et.: din *dispărțós* + *-itúrá.*

dispărțóari vezi **dispărțóri.**

dispărțoás vezi **dispărțós.**

dispărțoát vezi **dispărțót.**

dispărțóri, pl. dispărțór s.f. Can²

388; Dms. Despărțire. *Fěțili cõntă cõntic*

di dispărțóri di lângă tătă. (Fetele cântă [un] cântec de despărțire de lângă tată.) Can T² 120/28; *Dispărțóreă nõastră árá s-îă mǎncóásă.* (Și despărțirea noastră o să fie grea.) AtaM 377/19.

Var.: **dăspărțóri** (Can² 388 s.v.), **dispărțóri**, **dispărțóari** (Dms).

Et.: vezi **dispărțóri**.

dispărțós, **dispărțóri**, **dispărțói**, **dispărțót** vb. IV. *Tranz.* și *refl.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388; Cap 112; Dms. A (se) despărți, a (se) separa; a divorța. *Am doi fraț; un munte la dispárti.* (Am doi frați; un munte îi desparte [Ghicitoare: Ochii].) Cap² 162/11; *An prima zúuă Dómnu-ú daró vidéla și-ú dispărțó vidéla di antunéric.* (În prima zi Domnul a făcut lumina și a separat lumina de întuneric.) Pap M² 13/18; *Mi dispărțóái di el.* (Am divorțat de el.) Dms s.v.

Var.: **dăspărțós** (Can² 388 s.v. *dispărțóri*), **dipărțós**, **dispărțoás** (Dms), **dispart** (Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388 s.v.).

Et.: lat. **dispartire**.

dispărțót, **dispărțótă**, pl. **dispărțót**, **dispărțóti** adj. Cerna A/632; 634; Dms. Divorțat.

Var.: **dispărțoát** (Dms).

Et.: vezi **dispărțós**.

dispéadic, **dispidicári**, **dispidicái**, **dispidicát** vb. I. *Tranz.* și *refl.* Dms. A scoate piedica de la picioarele unui animal. *Pişím s-lă ámpéadiț și nápcum s-lă dispéadiț.* (Mai întâi să-i pui piedică și apoi să i-o scoți.) Dms s.v.; *Măgáru síngur si dispidicóá.* (Măgarul și-a scos piedica singur.) Dms s.v.

Et.: din **dis-** + **ámpéadic**.

dispél, **dispilári**, **dispilái**, **dispilát** vb. I. *Tranz.* Wild h. 437/1, 2 (Despre rufe) A limpezi, a clăti.

Et.: din **dis-** + **spel**.

dispíc, **dispicári**, **dispicái**, **dispicát** vb. I. *Tranz.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388;

Cap 111, 112; Cerna A/1323; ALDM II, h. 1031/1-7, h. 1130/1-7; Dms. A despica; a spinteca; a deschide. *Cu cfin mai licşór si dispicá lémmu.* (Lemnul se despică mai ușor cu pană.) Cap² 72/20; *La lo sfirǎlu din gǎápu lu Dímci și zǎfáli la șáрпи; „aǐ”, zisi, „nápuǎǐ-ti, cá s-ti dǎspic”.* (Luă fluierul din buzunarul lui Dímci și începu să se laude la șarpe; „hai” zise, „întoarce-te, că o să te spintec”.) MP 204/20; *La scósi cuțótu, au dispicó [samuvila] și a’ fló țéla doǐ’ fraț ánuntru.* (Scoase cuțitul, o spintecă [pe zâna cea rea] și îi găsi înăuntru pe cei doi frați.) Cap² 48/42; *Işó lúpu și íel a’ púsi picóru án rost și aǐ la dispicó róstu.* (Lupul ieși și el îi puse piciorul în gură și îi despică gura.) Cap² 139/7; *Mulárca lo sǎ-ú prindǎ fúrna şu lo cu únǎ baltícǎ si dişkícǎ lǎmni.* (Nevasta se apucă să aprindă cuptorul și începu să despice lemne cu o secure mică.) Cap² 113/11; *Sǎgía júnđi pǎn di zinúclǐ și-ǐ dispicátǎ dinaínti.* (Sǎgía ajunge până la genunchi și e deschisă în față.) Can T¹ 265/30.

♦ *Lócu la dispicá di țápárga.* (L i t. Despică locul de [atâta] țipat. = Țipă cât îl ține gura.) Cap² 209/41; *Ari róstu dispicát ca gúrá di măgár.* (L i t. Are gura despicăta ca o gură de măgar. = Se spune despre cineva care vorbește foarte tare.) Cap² 219/18.

Var.: **dăspíc**, **dişkíc**.

Et.: lat. ***despicare**.

dispicătúrá, pl. **dispicătúr** s.f. Pap² 78; Can² 388; Cap 112 s.v. *dispic*; Dms. *Dispicătúrá. Cõn tálláú lǎmni, vini la únǎ dispicătúrá și-l zisi [micu fiçór la tóglǎv]: „pún-ț-u móna pǎn sǎ dau un cfin, nápcõn ío árá s-țǎ-ú scot!”* (Când tăiau lemne, ajunge la o despicătură și-i zise [băiatul cel mic balaurului]: „pune-ți mâna până o să dau un clin [= o să pun o

pană], apoi eu iar o să ți-o scot [mâna].”) Pap M² 148/15; *Āntru ĉātáli vęa únă dispicătúră ĵundi li vęaę scuns lírili*. (Între crăci era o despicătură unde ascunseseră banii.) Dms s.v.

Et.: din *dispíc* + *-ătúră*.

dispiducłéz, dispiducłári, dispiducłái, dispiducłát vb. I. *Tranz.* Dms. A despăduchea.

Et.: din *dis-* + *pidúcłu*.

displités, displitíri, displití, displitít vb. IV. *Tranz.* Pap¹ 43; Pap² 76; Cap 13 s.v. *amplités*, 113; Dms. 1. A despleti. *Āș li displití cusíțili*. (Și-a despletit cosițele.) Dms s.v. 2. A desface. *La displití gárdu*. (A desfăcut gardul.) Dms s.v.

Et.: din *dis-* + *ămplités*.

displitít, displitítă, pl. displitít, displitíti adj. Dms. Despletit. *Displitítă că vrină ĉărăvină cęan si uruĵăști*. (Despletită ca o stafie când hoinărește.) Dms s.v.

Et.: vezi *displités*.

dispól, dispulári, dispulái, dispulát vb. I. *Tranz.* și *refl.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388; Cap 113; Dms. A (se) dezbrăca. *Si dispuló, aș li știrnú cămėșli ăń cőșu di męără și si culcó cőla*. (Se dezbrăcă, își așternu cămășile în coșul morii și se culcă acolo.) Cap² 78/7. F i g. A jefui. *Antrără fúri! și lă dispulără*. (Au intrat hoții și l-au jefuit.) Dms s.v.

Et.: lat. *despoliare*.

dispricálic vezi **dispriscálic**.

dispriminés, dispriminíri, dispriminí, dispriminít vb. IV. *Refl.* Pap¹ 43; Can² 388; Cap 113, 234 s.v. *priminés*; ALR II s.n., 4, h. 1151/012; Cerna A/405; ALDM I, h. 348/1–6, h. 349/1–6; Dms. A se dezbrăca. *Dispriminęă-ti di ta rúbă*. (Dezbracă-te de haina ta.) DP 81/26; *Și ĵa, pănă si dișclídă nõę porț, fuzí căsă, si dispriminí și șăzú ără ĵundi ra*. (Și ea, până să deschidă [el]

nouă porți, se duse acasă, se dezbrăcă și se așeză iar unde era [= la locul ei].) Cap² 85/30.

Var.: **dăspriminés** (Cap 234 s.v. *priminés*).

Et.: din *dis-* + *priminés*.

dispriminíri, pl. dispriminír s.f. Cap 234 s.v. *priminés*; Dms. Dezbrăcare. *La dispriminíręa, vizú că [dęádu] vęa rőń ăń gręp*. (La dezbrăcare [= când îl dezbrăcă], văzu că [bătrânul] avea răni pe spate.) Cap² 60/21.

Et.: vezi *dispriminés*.

dispriscálic, dispriscálicári, dispriscálicái, dispriscálicát vb. I. *Tranz.* Can² 388; Dms. A sări înapoi (a trece) peste corpul cuiva. *Dispriscálică-la, s-nu pătęăș țivá*. (Sări înapoi peste el, să nu pățești ceva.) Dms s.v.; *Ācu la priscáliț un mic fičór, nu crești. Ca să creșcă, trebuĵăști s-la dispriscáliț*. (Dacă treci peste un copil mic, nu crește. Ca să crească, trebuie să-l sari înapoi.) Can T¹ 269/9.

Var.: **dispricálic** (Can² 388).

Et.: din *dis-* + *priscálic*.

dispulupés, dispulupíri, dispulupí, dispulupít vb. IV. *Tranz.* și *refl.* Cap 240 s.v. *pulupés*; Dms s.v. *pulupés*. A îndepărta, a urni din loc. *Ĵómu la dispulupí șárpili și, ăńcă niți nu ra ișót șárpili di sub rőpă, și lu zanvií di pičőári yómu*. (Omul îndepărtă șarpele și, nici nu ieșise încă de sub piatră, și șarpele îl încolăci din nou pe om de picioare.) Cap² 39/31.

Et.: din *dis-* + *pulupés*.

dispulát, dispulátă, pl. dispulát, dispuláti adj. Pap¹ 43; Pap² 76 s.v. *dispól!*; Cap 113 s.v. *dispól!*; Dms. Dezbrăcat. F i g. Lipsit de ceva; sărăcit. *Urmánu ăĵ dispulát*. (Pădurea e lipsită de frunze.) Dms s.v.

Et.: vezi *dispól!*

dispu^lăt^ură *s.f.* Dms. Goliciune. F i g. Sărăcie.

Et.: din *dispó* + - *ăt^ură*.

distórn, **disturnári**, **disturnái**, **disturnát** *vb.* I. *Tranz.* Cap 113, 296 s.v. *torn*; Dms. A răsturna; a răscolii. *Ăy disturnáš toată căsa.* (Ai răscolit toată casa.) Dms s.v.

♦ *Péru la disturnó.* (L i t. A răvășit [tot] părul. = 1. A făcut totul ca să reușească. 2. A căutat totul cu de-amănuntul.) Cap² 194/6; *Pimintu s-la distórn și n^o-ári fajdá.* (L i t. Pământul să-l răstorni, și nu e cu folos. = Orice ai face, totul e în zadar.) Cap² 195/9.

Et.: din *dis-* + *torn*.

distrám, **distrámári**, **distrámái**, **distrámát** *vb.* I. *Tranz.* și *refl.* Cap 113; Cerna A/1285; Dms. A (se) destrăma. *Póanča si distrámó.* (Pânza s-a destrămat.) Dms s.v.

Et.: din *dis-* + *trámă*.

distúp, **distupári**, **distupái**, **distupát** *vb.* I. *Tranz.* și *refl.* Can² 388; Cap 113, 278 s.v. *stup*; Dms. A destupa; a (se) desfunda. *Cóan lă distupáj șișu, áș işóá drácu.* (Când am destupat sticla, a ieșit dracul.) Dms s.v.; *Idváj lă distupóám gírizu; vrăa s-nă neică apă.* (Abia am desfundat canalul; era să ne înecă apa.) Dms s.v.; *A! fi distupá búca.* (I s-a desfundat scocul [morii].) Cap² 114/25; *Búfli ray distupáti și vínu curá că din búcă.* (Butoaiele erau destupate și vinul curgea ca din scocul morii.) DP 87/13.

Et.: din *dis-* + *stup*

disturlúc *vezi dusturlóc.*

distás, **distásiri**, **distásúj**, **distásút** *vb.* I. *Tranz.* Dms. A descoase.

Et.: din *dis-* + *tas*.

distíng, **distíndiri**, **distíns**, **distíns** *vb.* III. *Refl.* Can² 388; Cap 105; Dms. A se descinge. *Si distínsi și lóa să măjăscă cu*

curáya. (Se descinse și începu să lovească cu cureaua.) Dms s.v.

Var.: **dăscínc** (Cap 105), **dăscíng** (Can² 388 s.v.; Dms s.v.), **disćinc** (Cap 105 s.v.).

Et.: lat. *discindere*.

disučóás *vezi disučós.*

disučós, **disučóri**, **disučóji**, **disučót** *vb.* IV. *Tranz.* Dms. A dezvârți. *Disučá-la țista kádinu că si zăsučóá.* (Dezvârte așa asta, că s-a răsucit.) Dms s.v.

Var.: **disučóás** (Dms).

Et.: din *dis-* + *șučós*.

disumăróás *vezi dizmăróás.*

disumăróás *vezi dizmăróás.*

disúpra¹ *adj.* De deasupra, de afară, de la suprafață. *Vreț să vă duc ăn disúpra lúmi?* (Vreți să vă duc în lumea de la suprafață?) Pap M² 148/35; *Io s-ti duc an disúpra lúmi, ámă să áfliș doi fóiłur di bívu!* (Am să te duc în lumea de afară, dar să găsești două burdufuri de bivoli.) Pap M² 149/10.

Et.: *vezi disúpră.*

disúpra² *vezi disúpră.*

Disúpra-Halcúș *n.pr.* Pap M² 175/30. Nume de loc în *Cúpă*.

disúpră *adv.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388; Cap 113; Dms. Deasupra, la suprafață. *Iuă, acmuă, si va scuăt disúpră.* (Eu, acum, o să vă scot la suprafață.) MP 18/5; *Con ia scuăsără disúpru, fráțij si cunuștăy ca ray iej.* (Când îi scoaseră deasupra [pământului], frații se cunoșteau că ei erau.) MP 14/27; *Făta [...] si scúnsi ăn únă buțáyă și-ș la púsi căpácu disúpră.* (Fata [...] se ascunse într-un butoiăș și-ș puse capacul deasupra.) DP 196/15; *Antró sub móră și di sub móră si púsi disúpru, jündi ra cícă-sa.* (Intră sub moară și de sub moară se urcă deasupra, unde era unchiu-său.) Cap² 78/7; *Disúpră țéru, dijós pimintu.* (Deasupra cerul, jos pământul.) Dms s.v.;

Plăcăă disúpră, plăcăă dijós, ăń méj luc răzint. (Lepede deasupra, lepede dedesubt, la mijloc argint. [Ghicioare: Broasca țestoasă].) Cap² 156/17; *Am únă bábă cupirită cu únă scóndură dijós și di disúpra.* (Am o babă acoperită cu o scândură dedesubt și [cu una] deasupra. [Ghicioare: Broasca țestoasă].) Cap² 156/24.

Pri disúpră. Pe deasupra, peste; în plus. *Ancărcó túti párii, la púsi pri disúpra pisóc și trási drúmu.* (Încărcă toți banii, le puse deasupra [= puse peste ei] nisip și porni la drum.) Cap² 45/3; *Să-ț li mánanc toț púll' și, pri disúpră, și pri tîni.* (O să-ți mănânc toți puii și, în plus, și pe tine.) DP 52/30; *Ancă mánicat, fáți múmă-sa maj múlți pón gărńó, li únđi pri disúpru nári.* (Încă dis de dimineață mamă-sa face mai multe pâini de grâu, le unge pe deasupra [cu] miere). Pap M² 103/3. **Disúpră di loc. prep.** Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388; Cap 113; Dms. Deasupra. *Disúpra di urácu, jündi ará, ve un deal nalt.* (Deasupra plugarului, unde ara, era un deal înalt.) Pap M¹ 26/3; *Cón cătó disúpra di par aų vizú țea tambúră.* (Când se uită deasupra parului văzu tamburina.) Pap M² 144/23; *Cálu la lăsó disúpra di cătún.* (Calul îl lăsa deasupra satului.) Cap² 130/37; *Disúpru di uráç vea un múnti.* (Deasupra plugarului era un munte.) Cap² 83/4; *Málu șa stăté cásarcă, disúpră di jel.* (Avutul lui așa stătea, grămadă, deasupra lui.) Cerna T.

Var.: **disúpra², disúpru.**

Et.: lat. *de supra*.

disúpru vezi **disúpră**.

disutcăjés, disutcăiri, disutcăi,
disutcăit vb. IV. *Tranz.* Cap 113, 320 s.v. *utcăjés*; Dms. A scotoci. *Disutcăjăști ca vrin nușcár.* (Scotocește ca un copoi.) Cap 320 s.v.

Et.: din *dis-* + *utcăjés*.

disvălés vezi **dizvălés**.

disvártés vezi **dizvártés**.

disvét^{1,2} vezi **dizvét^{1,2}**.

disvijés vezi **dizvijés**.

disvirín vezi **dizvirín**.

disvirinári vezi **dizvirinári**.

disviríni vezi **dizviríni**.

disvițári vezi **dizvițári**.

disvițát vezi **dizvițát**.

disvulusés vezi **dizvulusés**.

dișclíd, dișclídri, dișclís, dișclís vb.

III. *Tranz. și refl.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388; Cap 111; Cerna A/679, 683, 2265; Wild h. 403/1–7; ALDM II, h. 617/1, 4–6, h. 1107/5; Dms. I. A (se) deschide. *Că si dúsiră la úșă, picăjá, nu si dișclídi.* (Când se duseră la ușă, împinge [= dă-i], nu se deschide.) Cap² 52/13; *Vrin ibanğjja axén ácu si pugudęsti di vini an óspiț la țe cásă, nu-! disclít.* (Dacă vreun străin se nimerește de vine în ospetie la acea casă, nu-i deschid.) Can T² 117/4; *Cu mójna ta s-la dișllz [sindúku].* (Cu mâna ta o să-l deschizi [cuțărul].) Cap² 39/20; *Ca si vină si a! discłldim.* (Când o să vină o să-i deschidem.) W 60/22; *Si-ț dișclíd, áma ácu-ń da j rúbili táli.* (O să-ți deschid, dar dacă-mi dai hainele tale.) Cap² 90/41; *Cón z-dăscłldă múnti!, tu s-ăș azór cu puáču.* (Când o să se deschidă munții, tu să fii pregătit cu ulciorul.) MP 26/6; *Cón aų dișłlisi cutíja, vizú goáli furlíń.* (Când deschise cutia, văzu numai bani de aur.) Cap² 39/1; *Aų dișłlisi unęc pórta, ámă cõt aų cripó.* (Deschise puțin poarta, dar numai cât o întredeschise.) Cap² 33/28; *Dișłlisi úșă și aprăsní să fúgă.* (Deschise ușa și o luă la fugă.) Cap² 78/14; *Și vâmpíru, cón i dęđi un butírnic la úșă, úșă si dășclłsi.* (Și vampirul, când dădu un brânci la ușă, ușa se deschise.) Cerna T; *Álbă Máro, deșclłdi úșă la dęđo.* (Frumoasă Máro, deschide-i ușa moșului.) W 60/14; *Amán, bre, dișclłdi-ń.* (Vai de mine, bre, deschide-mi.) Cap² 90/40; *Cón să dașclłdă și lánta [úșă], op, un drăcșic.*

(Când s-o deschidă și cealaltă [ușă], hop, un drăcușor.) DP 53/37; *U cġimó múmă-sa să dișġdă și, únă că la dișġsi [sindúku], ișǒră di cǒla turlí-turlí di șǒrp.* (O chemă pe mamă-sa să deschidă și, îndată ce îl deschise [cufărul], ieșiră de acolo fel de fel de șerpi.) Cap² 39/22; *S-dăscġsiră múnġi!, lo ápu și s-turnó.* (Munții se deschiseră, luă apă și se întoarse.) MP 26/7; *Să vină că să la las cutétu dișġs.* (Să vii că o să las cotețul deschis.) Cap² 40/20; *[Fanéla]-ġ álbă, luŋă până pri criúti, dișġġsă dinainti.* ([Flanela] e albă, lungă până la șale, deschisă în față.) Can T² 264/13; *Au flo pǒarta di raj dișġġsă.* (Găsi poarta raiului deschisă.) Cap² 23/27; *Dișġġzonda.* (Deschizând.) Pap¹ 43 s.v. 2. A lăzui, a curăța un teren. ALDM II, h. 1107/5.

Var.: **dășġfid**, **dășġlid** (ALDM II, h. 617/2, 3) **dășġfid**, **dășġfid**, **dășġfit** (Can² 388 s.v.), **dășġfid** (Cerna A/2265), **deșġfid**, **dișġfid**, **dișġfít**, **dișġlít** (ALDM II, h. 617/5,6), **dișġlít** (Can² 388 s.v.), **dișġfid**.

Et.: lat. **discludere**.

dișġfidiri s.f. Pap² 76; Can² 388; Cap 111 s.v. *dișġġd*; Dms. Deschidere; acțiunea de a deschide; deschis. *Détu picăsi te vru să spúnă ęa cu ancġdiręa și cu dișġġdiręa pinęercăġă.* (Bătrânul înțelese ce a vrut ea să spună cu închisul și deschisul ferestrei.) Pap M² 164/24.

Et.: vezi **dișġġd**.

dișġfís, **dișġfísă**, pl. **dișġfís**, **dișġfisi** adj. Dms. Deschis, neîncuiat; fără obstacole. *Drúmu cútru Cúpă áġ dișġġs.* (Drumul spre Cúpă e fără obstacole.) Dms s.v. F i g. Eliberat (din închisoare). *Di un mes di cǒan áġ dișġġs.* (De o lună de când e eliberat.) Dms s.v.

Et.: vezi **dișġġd**.

dișġlít vezi **dișġfid**.

dișġfítór, pl. **dișġfítór** s.m. Pap² 76; Cap 111; Dms. Rășchitor.

Et.: ar. **dișġġtór**.

dișġfizătór, pl. **dișġfizătór** s.m. Can² 388; Cap 111 s.v. *dișġġd*. Cheie.

Var.: **dișġfizătór** (Can² 388 s.v.).

Et.: din **dișġġd** + - **ătór**.

dișġfizătúră, pl. **dișġfizătúră** s.f. Can² 388; Cap 111 s.v. *dișġġd*; Dms. Deschizătură. *Ántroá prin dișġfizătúră și li lǒa gǎġlíli.* (Intră prin deschizătură și luă găinile.) Dms s.v.

Et.: din **dișġġd** + - **ătúră**.

dișġfúġ vezi **dișġfúġ**.

dișġért vezi **dișġórt**¹.

dișġkíc vezi **dișġpíc**.

dișġfid vezi **dișġfid**.

dișġórt¹, **dișġártă**, pl. **dișġórt**, **dișġárti** adj. Can² 388; Cap 112; Wild h. 504/1-7; Dms. Gol, pustiu. *ġel, fiġíru, fǒlili níti dișġórt nu la puté purtári.* (El, sármanul, burduful nici gol nu-l putea duce.) Can T¹ 282/11; *Au siminó puápa líntęa și la lǎsó sácu dǎșórt la mǎrđina di ágru.* (Popa semăna linte și lăsa sacul gol la marginea ogorului.) MP 90/5; *Con antró an udáġă, ľġăġănu ra dǎșórt.* (Când intră în odaie, leagănu era gol.) MP 140/24; *Ca s-turnó cásă [...], u flo cása dǎșártă.* (Când se întoarse acasă [...], găsi casa pustie.) MP 140/27; *Úșă di la scuió áġ ancġġsă și drúmurli să dǎșárti.* (Ușa școlii e închisă și drumurile sunt pustii.) AtaM 378/4.

♦ *Dișġártă încă.* (L i t. Pâlnie goală. = Cap gol, cap sec.) Cap² 176/4; *Cu dișġórt tufęác nu si luvęăști.* (L i t. Nu se vânează cu pușca goală. = Nu te apuci de o treabă fără ca să fii pregătit.) Cap² 209/24.

Var.: **dǎșórt**, **deșórt** (Wild h. 504/2), **deșórt** (Wild h. 504/1), **dișġért** (Wild h. 504/3, 7).

Et.: lat. **desertus**.

dișórt², dișártári, dișártáj, dișártát vb. I. *Tranz.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388; Cap 112 s.v. *dișórt¹*; Dms. A goli, a turna; a deșerta. *Ai dús-au [sáti!]* și ca *la dășártát-au sáti!*, *sáldi furlinã*. (I-au adus [sacii] și când au deșertat sacii, numai aur.) Cap² 102/31; *Au lo tũárba și z-dúsi au dășártó an áznã*. (Luã traista și se duse, o goli în hazna.) MP 252/16; *Lã dișártáj láptili din qálã ân cãldári*. (Am turnat laptele din oală în căldare.) Dms s.v.

♦ *Tu încă cõti ambãrã sã dișórt!* (L i t. Tu încă câte hambare o să golești! = O să mai treacă multă apă pe Dunãre.) Pap M² 62/1.

Var.: **dășárt, dășórt, dișárt**.

Et.: lat. **desertare*.

dișparasi (dișparasi) s. Can² 388; Cap 112; Dms. L i t. Bani pentru dinți. [= Platã, pretinsã de turcii care se ospãtau la țãranii creștini, pentru faptul cã și-au tocit dinții mãnãnd din bucatele acestora.] *Niști or, di ca si namãncãu an únã cãsã, [tũrcu] la fũgã a! ținrũ la sãjbia și dișparasi (pãri pri din).* (Cãteodatã, dupã ce se sãturau de mãnãcare într-o casã, [turcii] la plecare îi cereau gospodarului și platã pentru dinți.) Can T¹ 275/28.

Et.: tc. *dișparasi*.

diștét¹, diștãtã, pl. diștët, diștãti adj. Pap² 76; Can² 388; Cap 113 s.v. *diștët*. Deștept; inteligent.

Et.: lat. *de-excitus*.

diștét², diștãtãri, diștãtáj, diștãtát vb. I. *Tranz. și refl.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388; Cap 113; ALR I, 2, h. 230/013; Dms. A (se) deștepta (din somn), a (se) trezi. *Mõmi dimniãță s-ti dăștãt an iãl [an cunãc]*. (Mãine dimineață o sã te trezești în el [în palat].) MP 166/24; *Jo din son mi diștãtã ca sã ved ți mi vicãieș, ca numã mãu ai „oh!”* (Mã deșteptai din somn sã vãd de ce m-ai chemat, cã numele meu e „oh!”) Pap M¹ 20/9; *Ficũru si dăștãtõ și*

șãzũ turțiiãștea. (Bãiatul se deșteptã și se așezã turcește.) MP 242/8; *Con s-iãsã [șãrpili], s-mi diștãtã*. (Sã mã trezești când o sã iasã [șarpele].) Cap² 12/59; *Ca si vinã lámhã, io cu sam zãdurmit, tu s-mi buñeș s-mi diștët io*. (Când o sã vinã balaurul, dacã eu o sã fiu adormit, tu sã mã împungi ca sã mã trezesc.) Cap² 65/13.

Var.: **diștãtã**.

Et.: lat. *de-excitare*.

diștãtã vezi **diștët²**.

diștitát, diștitátã, pl. diștitát, diștitãti adj. Pap¹ 43; Pap² 76 s.v. *diștët*; Can² 388; Cap 113 s.v. *diștët*; Dms. 1. Deștept, inteligent. *Uom diștitát*. (Om deștept.) Pap¹ 43 s.v.; *Ficũru cunuscũ, ca ra mult dăștitát*. (Bãiatul înțelese, cã era foarte inteligent.) MP 100/22. 2. Deșteptat, treaz. *Si pugudã diștitát fiçõru, si sculõ pristi nõpti și li scõsi lui rubi di li pusi lu pupadiã*. (Se nimeri ca bãiatul sã fie treaz, se sculã noaptea, își scoase hainele lui și i le puse preotesei.) Cap² 35/14; *Con si ancãt puãrțli, sa dăștitãti [lõmũurli]*. (Când se închid porțile, [balaurii] sunt treji.) MP 164/17; *Di bãiã ai diștitát*. (E treaz cam demult.) Dms s.v.

Var.: **dăștitát, diștetát** (Pap² 76 s.v.).

Et.: vezi **diștët¹**.

diștitãcũni s.f. Cap 113 s.v. *diștët*; Dms. Inteligență.

Et.: din **diștët²** + **-ãcũni**.

diștetát vezi **diștitát**.

ditilnã s.f. Pap M² 94/15; Cap 294; ALR II s.n., 3, h. 658/012; Wild h. 84/7; AtaM 285/33; ALDM II, h. 914/1–7; Dms. 1. Soi de iarbã de câmp asemãnãtoare trifoiului (cu patru foi). 2. *ãrbã di tilnã*. Floare mult cãutată de albine; papanaș. *Tilnã di minútã*. (*Tilnã* mãruntã [= piticã].) ALR II s.n., 3, h. 658/012.

Var.: **detelínã** (Wild h. 84/7), **tilinã**.

Et.: mac., bg. *detelina*.

dĩtru vezi **dĩntru**.

diține vezi **dițindea**.

dițindea *adv.* Pap¹ 42, 43; Pap² 74, 76; Can² 388; Cap 113; ALR II s.n., 6, h. 1725/012; AtaM 71/23; Dms. Dincolo; departe; pe partea cealaltă. *Maĭ dițindea, flø Dómnu un uráč țe lucrá ágru.* (Mai departe, Domnul întâlnește un plugar care lucra ogorul.) Pap M² 155/11; *Cóla dițindea.* (Acolo departe.) Dms s.v.; *Plóngu cá nu pot si trec dițindea di mári.* (Plâng că nu pot să trec dincolo de mare.) Cap² 63/12; *Tricú dițindea di Várdár.* (Trecu dincolo de Vardar.) MP 200/30; *Ca ancălicó pri țeă cutiă, la púsi și cóni' ăń núntru și tricú dițindea di mári.* (Când încălecă pe acea cutie, puse și câinii înăuntru și trecu dincolo de mare.) Cap² 63/16; *Țista mănăstiru fóst-au dițindea di únă váli cári ai grít-au „Válęa lu Kísăğ ija”.* (Mănăstirea asta era dincolo de un râu căruia îi zicea „Vălęa lu Kísăğ ija”). (Mănăstirea asta era dincolo de un râu căruia îi zicea „Vălęa lu Kísăğ ija”). Cap² 102/42; *Láră drúmu, júnșără diține di Hóriă, la cantón.* (Porniră la drum, ajunseră dincolo de [comuna] Horia, la canton.) Cerna T; *Vizúră dindi di váli un foc.* (Văzură un foc dincolo de râu.) Cap² 109/3.

Dințea-dițindea. Nici mai încoace, nici mai încolo; nici una, nici două. *Că măĭni, bra-bíc, dințea-dițindea lă drac.* (Când lovi, nici una, nici două, drept în drac.) DP 60/30–31.

Folosit adjectival. An dițindea párti. De cealaltă parte. *Cøn a' dędi zort mári, tricú cálu cu ȱeríp an dițindea párti di zid.* (Când îi dădu pinteni, calul cu aripi trecu de cealaltă parte a zidului.) Pap M² 144/43; *Ca u laĭ prísti fúști, prísti fúști, tricúĭ dițindea párti di Várdár.* (Dacă o luai [= pornii] peste vrejuri, peste vrejuri, trecui de cealaltă parte a Vardarului.) MP 202/1.

Var.: **deține** (Pap¹ 42), **diinde** (Pap¹ 43; Pap² 74), **dindi**, **diține** (Can² 388), **diține**.

Et.: lat. *de ecce inde*.

diține vezi **dițindea**.

diu, *pl. diur* *s.n.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388; Cap 113; Cerna A/Supl; Dms. Răsuflare; respirație. *Púpca, ácu ti spúrcă, să-ț mirusęcă diu.* (Dacă te spurcă pupăza, o să-ți miroasă răsuflarea.) Can T¹ 269/3; *A' mirusęti diu.* (Îi miroase răsuflarea): Pap¹ 43 s.v.; *Ěárna si cunșasti diu.* (Iarna se vede răsuflarea [= aburul care iese din gură].) Pap¹ 43 s.v.; *Nu puteă să-ș la țónă diu.* (Nu putea să-și țină respirația.) Cap 113 s.v.

♦ *A' lă lęa diu.* (L i t. I-a luat răsuflarea. = L-a amuțit, i-a închis gura.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. *dih*.

dișancóla *adv.* Cap 76 s.v. *cóla*, 110; Dms. De aici încolo. *Dișanculó ă si lęută bășęarca.* (De aici încolo o să iasă biserica [= lumea din biserică].) Cap² 113/13; *Dișancóla, bra cuzúm, țęári s-lă strinđ cúru la sirbíręa.* (De aici încolo, măi, dragă, trebuie să strângi curul la muncă [= să te pui pe muncă].) Dms s.v.; *Dișancóla vini iárna.* (De aici încolo vine iarna.) Dms s.v.

Var.: **dișanculó**, **dișanculó** (Dms s.v).

Et.: *di* + *șa* + *ncóla*.

dișanculó vezi **dișancóla**.

diuclăt, **diuclătă**, *pl. diuclăt, diuclăti* *adj.* Dms. Deocheat.

Et.: vezi **dióclu**.

diúnăqară vezi **dinăqară**.

diúnăqară vezi **dinăqară**.

dióclu vezi **dióclu**.

diuriiă, *pl. diurii* *s.f.* Dms. Termen.

Vęa diuriiă trei zqáli. (Avea termen trei zile.) Dms s.v.

Et.: gr. *διοπία*.

div, **divă**, *pl. div*, **divi** *adj.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 388; Cap 113; ALR II s.n., 3, h. 628/012, h. 630/012, h. 645/012, h. 684/012; Cerna A/Supl; ALDM II, h. 994/1-7, h. 1020/4-7, h. 1021/1, 4-7; Dms. Sălbatic. *Și căzú țela divu ȳom [...] ca vrină méccă.* (Și căzu omul cel sălbatic [...] ca o ursoaică.) Cap² 136/4; *Ra un ȳom dif ți mǎncá lúmi.* (Era un om sălbatic care mânca oameni.) MP 104/8; *Védi ȳopt ȳámiñ dif.* (Vede opt oameni sălbatici.) Cerna T; *Gǎrnișór dif* (Porumb sălbatic.) ALR II s.n., 3, h. 645/012; *Mǎță divă.* (Pisică sălbatică) Cerna A/Supl; *Ăn čair ári un porc dif.* (Pe câmp e un porc sălbatic.) Cap² 73/12; *Fičóru [...] căță puí și zǎrcós, porț div, ca si áibă di mǎncáręa.* (Băiatul [...] prindea păsări și căprioare, porci sălbatici, ca să aibă de mâncare.) DP 192/12; *Ăn prima zúȳă cățó un porc div.* (În prima zi prinse un porc sălbatic.) Pap M² 148/2; *Trǎndáfil dif.* (Măceș, trandafir sălbatic.) ALR II s.n., 3, h. 630/012; *Dú-ti sǎ li vicǎjęș lánti víti divi.* (Du-te să chemi celelalte animale sălbaticice.) W 72/13. P. e x t. Necivilizat, necuviincios. *Vórbă divă.* (Vorbă necuviincioasă.) ALR II s.n., 3, h. 628/012.

♦ *Div ca porc.* (Sălbatic precum un porc; necivilizat.) Pap M² 80/19;

Var.: dif.

Et.: mac., bg. *div*.

diváč, **diváčcă**, *pl. diváč*, **diváčki** *adj.* și *s.m.* și *f.* Cap 113 s.v. *div*; Dms. Sălbatic. F i g. Necivilizat.

Et.: din *div* + - *áč*.

divǎjés vezi **dǎvǎjés**.

divéč, *pl. divéč* *s.m.* Cap 113 s.v. *div*. Strigoi. *Ca divič.* (Ca un strigoi.) Cap² 176/6; *Įo s-mi fac dǎvác.* (Eu o să mă fac strigoi.) DP 143/23.

Var.: dǎvác, divič.

Et.: mac. *divéč*.

divič vezi **divéč**.

divitínă, *pl. divitín* *s.f.* Cerna A/1061. Claie alcătuită din nouă snopi.

Et.: mac. *devettina*.

divré, *pl. divréiur* *s.f.* Cap 107; Dms. Poteră. *Lǎ cățóá divréia.* (L-a prins potera.) Dms s.v.

Var.: devré (Cap 107).

Et.: tc. *devre*.

divotínă vezi **divutină**.

divutină, *pl. divutin* *s.f.* Pap² 76; Can² 388; Cap 113 s.v. *div*; Dms. Sălbătiune, animal sălbatic; fiară. *Lás-mi ęa, an țista urmán, s-mi mǎnǎncǎ vrinǎ divutinǎ.* (Lasă-mă aici, în pădurea asta, să mă mănânce un animal sălbatic.) Pap M² 142/2; *Dú-ti tu sǎ li vicǎjęș lántili divutin, că įo țer sǎ dar ručóc.* (Tu du-te să le chemi pe celelalte sălbătiuni, pentru că eu trebuie să pregătesc prânzul.) Can T² 284/23; *Ca si fiási nuǎpti, vinirǎ multǎ divutin.* (Când se făcu noapte, veniră multe sălbătiuni.) MP 118/10; *An șásęa zúȳă, Dómnu dar ó vítili tęáti și divotínili.* (În ziua a șasea, Domnul făcu toate animalele și sălbătiunile.) Pap M² 147/28; *Cǎ vinirǎ lántili divutin, știtǎrǎ, știtǎrǎ sǎ vinǎ ursóána.* (Dacă veniră celelalte animale sălbaticice, așteptară ce așteptară să vină ursoaica.) DP 49/1; *La tréjli úși ári sęrp și lánti multǎ divutin divi.* (La cea de a treia ușă sunt șerpi și multe alte fiare sălbaticice.) Cap² 139/2.

Var.: divotínă.

Et.: mac. *divotina*, bg. *divotina* (BER I, 383 s.v. *div*¹).

dixés, **dixiri**, **dixiǎ**, **dixit** vb. IV. *Intranz.* Cap 108; Dms. A-i conveni, a-i fi pe plac. *Pra nu dixęáști.* (Nu prea îi e pe plac.) Cap 108 s.v.; *Țiva nu-ñ dixęáști di lǎ un vǎcót.* (Nimic nu-mi convine de la o vreme.) Dms s.v.; *Įo ǎl'spuș, mă el nu dixi.* (I-am spus dar nu i-a convenit.) Dms s.v.

Var.: dicsés.

Et.: gr. *δέχομαι*.

dizámflu vezi **dizánflu**.

dizánflu(m), **dizánflári**, **dizánflái**, **dizánflát** vb. I. *Tranz.* și *refl.* Cap 17 s.v. *ánflu*, 114; Dms. A (se) dezumfla. *Gáida si dizánflóá.* (Cimpoiul s-a dezumflat.) Dms s.v.

Var.: **disámflu** (Cap 17 s.v. *ánflu*), **dizámflu** (Cap 114).

Et.: din *dis-* + *ánflu(m)*.

dizansár vezi **dizânșór**.

dizansór vezi **dizânșór**.

dizânșóár vezi **dizânșór**.

dizânșór, **dizânșárári**, **dizânșárái**, **dizânșárát** vb. I. *Tranz.* Can² 388; Cap 114; Dms. A deșira.

Var.: **dizansár** (Can² 388), **dizansór** (Cap 114), **dizânșóár** (Dms.)

Et.: din *dis-* + *ânșór*.

dizbét, **dizbitári**, **dizbitái**, **dizbitát** vb. I. *Refl.* Can² 388; Cap 114, 12 s.v. *ambét*; Dms. A se dezbăta. *Mult vşam biűút ma curcán mi disbitái.* (Băusem mult dar m-am dezbătat repede.) Dms s.v.

Var.: **disbét**.

Et.: din *dis-* + *ambét*.

dizbitári, pl. **dizbitór** s.f. Dms. Trezire din beție.

Var.: **disbitári** (Dms).

Et.: vezi **dizbét**.

dizbitát, **dizbitátă**, pl. **dizbitát**, **dizbitátí** adj. Dms. Trezit din beție.

Var.: **disbitát** (Dms).

Et.: vezi **dizbét**.

dizbitătúrá, pl. **dizbitătúr** s.f. Dms. Trezire din beție.

Var.: **disbitătúrá** (Dms).

Et.: vezi **dizbét** + **-ătúrá**.

dizdár, **dizdárári**, **dizdárái**, **dizdárát** vb. I. *Tranz.* Dms. A înlătura podoabele; a scoate hainele.

Var.: **disdár** (Dms).

Et.: din *dis-* + *dár²*.

dizgărdés, **dizgărdíri**, **dizgărdíj**, **dizgărdít** vb. IV. *Tranz.* Dms. A înlătura un gard. *Ăű disgărdíj gárdína.* (Am înlăturat gardul grădinii.) Dms s.v.

Var.: **disgărdés** (Dms).

Et.: din *dis-* + *ângărdés*.

dizgărdít, **dizgărdítă**, pl. **dizgărdítj**, **dizgărdítí** adj. AtaM 106/1; Dms. 1. Fără gard. *Flóa ágru disgărdít.* (Și-a găsit ogorul fără gard.) Dms s.v. 2. Neîngrijit. *Triűșă disgărdítă.* (Curte neîngrijită.) Dms s.v.

Var.: **disgărdít**, **dizgrádít** (AtaM 106/1).

Et.: vezi **dizgărdés**.

dizglét¹, **dizglítári**, **dizglítái**, **dizglítát** vb. I. *Refl.* Can² 389; Cap 114, 141 s.v. *gleť*; Dms. A se dezgheța. *Si disglítóá ápa.* (Apa s-a dezghețat.) Dms s.v.; *S-mi zăncrés, bélki s-mi disglét.* (Să mă încălzesc puțin la foc, poate mă dezgheț.) Dms s.v.

Var.: **disglét**.

Et.: lat. *disglaciare*.

dizglét², pl. **dizglétur** s.n. Can² 388. Dezgheț, topirea zăpezii.

Et.: der. regresiv de la **dizglítári** (s.v. **dizglét¹**).

dizglítát, **dizglítátă**, pl. **dizglítátj**, **dizglítátí** adj. Cap 114, 141 s.v. *gleť*; Dms. Dezghețat. Fig. Îndrăzneț. *Disglítát fičór ári cumșúia.* (Îndrăzneț băiat are vecinul.) Dms s.v.

Var.: **disglítát**.

Et.: vezi **dizglét¹**.

dizgól, **dizgulfri**, **dizgulíj**, **dizgulít** vb. I. *Tranz.* Pap¹ 43; Pap² 76. 1. A descoji. 2. A dezgoli.

Et.: din *dis-* + *gulés*; contaminare cu **dispól**.

dizgrádít vezi **dizgărdít**.

dizgróp, **dizgrupári**, **dizgrupáj**, **dizgrupát** vb. I. *Tranz.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 389; Cap 114, 145 s.v. *gróápă*;

Dms. A dezgropa, a deshuma. *Únășjună ampíratu puveli di-ŭ dizgrupără [mulărça]*. (De îndată împăratul porunci și o dezgropără [pe femeie].) Pap M² 147/8; *Disgrupoám únă áznă*. (Am dezgropat o comoară.) Dms s.v.; *La disgrupără pōpa di lă mănăstír*. (L-au deshumat pe preotul de la mănăstire.) Dms s.v.

Var.: **disgróp**.

Et.: din *dis-* + *ángróp*.

dizgrupăcúni, *pl. dizgrupăcúú s.f.*
Dms. Dezgropare.

Var.: **disgrupăcúni** (Dms).

Et.: din *dizgróp* + *-ăcúni*.

dizgulés, **dizgulíri**, **dizgulíj**, **dizgulít**
vb. IV. *Tranz.* Pap¹ 42; Pap² 76; Can² 389; Cap 114; Dms. 1. A dezgoli. *Aș li disgulí pičóárli*. (Și-a dezgolit picioarele.) Dms s.v. 2. A descoperi, a născoci.

Var.: **disgulés**.

Et.: din *dis-* + *gulés*.

dizgustés, **dizgustíri**, **dizgustíj**, **dizgustít**
vb. IV. *Refl.* Pap² 76. A se ospăta. *Di ca si disgustăscă [mumușu]*, [...] *vini mōașa căsă răslăbită*. (După ce o să se ospăteze [nașul], [...] vine bătrâna acasă liniștită.) Pap M² 121/3.

Var.: **disgustés**.

Et.: din *dis-* + *gustés*.

dizgulít, **dizgulítă**, *pl. dizgulítj*, **dizgulíti**
adj. Cap 114 s.v. *dizgulés*, Dms. Gol.

Var.: **disgulít** (Dms).

Et.: vezi *dizgulés*.

dizjúg vezi **dijúg**.

dizlăxés, **dizlăxíri**, **dizlăxíj**, **dizlăxít**
vb. IV. *Refl.* ALDM I, h. 348/7, h. 349/7. A se dezbrăca.

Et.: ar. *dizlăxésu*.

dizléc vezi **dislég**.

dizlég, **dizligári**, **dizligáj**, **dizligát**
vb. I. *Tranz.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 389; Cap 114, 168 s.v. *leg*; Dms. 1. A dezlega. *Oási nō-am, criél nō-am, áma toátă lúmęa-ŭ*

leg și-ŭ dizlég. (Oase n-am, minte n-am, dar toată lumea o leg și o dezleg. [Ghicitoare: Limba].) Pap M¹ 9/21; „*Dizlăgă-mi*”, *zisi lúpu*. („Dezleagă-mă”, zise lupul.) Cap² 68/7; *Ĵel aĴ li dizligó mōmili [la dęádu]*. (El îi dezlegă mâinile [bătrânului].) Cap² 33/53; *Ca vini prísti nōápti, Ĵel la dăzligó cálu*. (Când veni miezul nopții, el dezlegă calul.) Cap² 96/30; *La dizligó și lúpu ișó*. (Îl dezlegă și lupul ieși.) Cap² 68/9; *SăĴbiu, lágă curón, că mi dăzligără*. (Stăpâne, aleargă repede, că m-au dezlegat.) MP 112/19; *Ĵuă s-mi duc la tát-tu si-I zic si vină s-ti dăzliăgă*. (Eu o să mă duc la tată-tu să-i spun să vină să te dezlege.) MP 64/2; *Z-dúsi s-la dăslăgă cálu*. (Se duse să dezlege calul.) MP 112/17. 2. A dezlega [de farmece], a descânta. *Mōntiza dimnęa, li lę mōașa surțĴili [...] și [...] li dislégă*. (A doua zi dimineța, moașa ia surcelele [...] și [...] le descântă.) Pap M² 105/25.

♦ *ĴĴ Ĵi disligóá limba*. (I s-a dezlegat limba. = A început să vorbească.) Dms s.v.

Var.: **dăslăg**, **dăzlég**, **dăzliăg**, **dizléc** (Can² 389), **dislég**.

Et.: lat. *disligare*.

dizligătúră, *pl. dizligătúr s.f.* Dms. (În superstiții) Dezlegare de blestem.

Var.: **disligătúră** (Dms).

Et.: din *dizlég* + *-ătúră*.

dizlipés, **dizlipíri**, **dizlipíj**, **dizlipít**
vb. IV. *Tranz.* Can² 389; Dms. A dezlipi. *Si dislipí púlu*. (S-a dezlipit timbrul.) Dms s.v.; *Idváj áŭ dislipím péĴvița*. (Abia am dezlipit lipitoarea.) Dms s.v. F i g. A se îndepărta. *Dislipęá-ti di Ĵéla om*. (Îndepărtează-te de omul acela.) Dms s.v.

Var.: **dislipés**.

Et.: din *dis-* + *lipés*.

dizlipitúră, *pl. dizlipitúr s.f.* Dms. Lipitură de proastă calitate.

Var.: **dislipitúră** (Dms).

Et.: din *dizlipés* + *-itúră*.

dizmărit, dizmăritari, dizmărităi, dizmăritat vb. I. *Refl.* Dms. (Despre femei) A divorța. *Idvâi si mărită și si dismărită.* (Abia s-a măritat și a divorțat.) Dms s.v.

Var.: **dismărit.**

Et.: din *dis-* + *mărit.*

dizmăritată, pl. dizmărități adj. și s.f. Dms. Femeie divorțată. *Dismărităta ău lăa un ubdುವේ.* (Pe femeia divorțată a luat-o un văduv.) Dms s.v.

Var.: **dismăritată.**

Et.: vezi *dizmărit.*

dizmărōri s.f. Can² 389; Cap 314 s.v. *umărōs*; Dms. Odihnă.

Var.: **dăsmărōari** (Dms s.v.),

duzmărōri (Can² 389 s.v.).

Et.: vezi *dizmărōs.*

dizmărōs, dizmărōri, dizmărōi, dizmărōt vb. IV. *Refl.* Pap² 76; Can² 389; Cap 114, 314 s.v. *umărōs*; Dms. A se odihni. *Ca jūnsi la vāli, lă vizū cā șādīū, āz dāzmurāu.* (Când ajunse la râu, îi văzu că ședeau, se odihneau.) MP 108/20; *S-turnó cāsă, si dāzmuró, li lo cūășnițăli di mōnă și kīnsi prin sucăță.* (Se întoarse acasă, se odihni, luă coșulețele în mână și porni pe străzi.) MP 180/6; *Șázú unęac, si dāzmuró și nāpcum kīnsi si dúcă lāngă sóji' luī.* (Stătu puțin, se odihni și apoi porni să se ducă lângă tovarășii lui.) DP 157/29; *Mi dāșfăș di pri cācūăt, s-na dizmăróm.* (M-am dat jos de pe cocoș, să ne odihnim.) MP 202/9; *Iel șizú la córinu di tupóla ca să si dismărōscă unęc.* (El șezu la rădăcina plopului să se odihnească puțin.) Pap M² 166/30; *Tricú la vāli și șázú si z-dāsmurāscă.* (Trecu râul și șezu să se odihnească.) MP 110/24; *Șizú ān lant loc si să dāzmărāscă.* (Șezu în alt loc să se odihnească.) Cerna T; *Cum si dāzmurāu aș zīsi únu frāti cu mīntea:*

„aī s-la urbés frāti-ńu”. (Cum se odihneau, unul dintre frați își zise în gând: „hai să-l orbesc pe frate-meu”.) DP 173/24.

Var.: **dăsmărōas** (Dms), **dăsmărōs** (Cap 314 s.v. *umărōs*), **dăsmurōs, dāzmărōs, dāzmurōs, dismărōs, disumărōas** (Dms s.v.), **duzmărōs** (Can² 389).

Et.: din *dis-* + *umărōs.*

dizmărōt, dizmărōtă, pl. dizmărōt, dizmărōti adj. Cap 314 s.v. *umărōs*; Dms. Odihnit. *Ca' dāzmărōt.* (Cai odihniți.) Cap 314 s.v. *umărōs.*

Var.: **dăsmărōat** (Dms s.v.), **dāzmărōt.**

Et.: vezi *dizmărōs.*

dizmintés, dizmintiri, dizminti, dizmintit vb. IV. *Tranz.* Pap¹ 42; Pap² 74; Can² 389; Cap 114, 190 s.v. *mintés*; Dms. A descurca, a descâlci. *Dismintă-ń-la glēmu, ácu țer si-ț āmplités cārōapi.* (Dacă vrei să-ți împletesc ciorapi, descucă-mi ghemul.) Dms s.v.

Var.: **desmintés** (Pap¹ 42; Pap² 74),

dismintés.

Et.: din *dis-* + *mintés.*

dizmurțōs, dizmurțōri, dizmurțōi, dizmurțōt vb. IV. *Refl.* Can² 389; Cap 20 s.v. *anmurtōs*, 114; Dms. A se dezmoți. *Āń ți dismurțōră pičōarli.* (Mi s-au dezmoțit picioarele.) Dms s.v.

Var.: **dismurțōas.**

Et.: din *dis-* + *ānmurtōs.*

diznod, diznudari, diznodai, diznodat vb. I. *Tranz.* Can² 389; Cap 114, 208 s.v. *nod*; Dms. A deznoda. *Lă disnodai siđimu.* (Am deznodat sfoara.) Dms s.v.

Var.: **disnod.**

Et.: din *dis-* + *ānod.*

diznodătura, pl. diznodături s.f. Dms. Nod desfăcut.

Var.: **disnudătúra** (Dms).

Et.: din *diznód* + *-ătúra*.

dizvălés, dizvăliri, dizvălîj, dizvălît vb. IV. *Tranz. și refl.* Cap 23 s.v. *anvălés*, 114; Dms. A (se) dezveli, a (se) descoperi. *Cálu zărămă cu ĉicôrli ŝu aŭ dizvălî.* (Calul începu să scurme cu picioarele și o dezveli.) Cap 23 s.v. *anvălés; Túrta nu ra cǎptă, di ŝi aŭ disvălîŝ?* (Turta nu era coaptă, de ce ai descoperit-o?) Dms s.v.; *Vintu aŭ disvălî cǎpa di páľă.* (Vântul a dezvelit șira de paie.) Dms s.v.; *Si disvălî ân son.* (S-a dezvelit în somn.) Dms s.v.

Var.: **disvălés.**

Et.: din *dis-* + *ănvălés.*

dizvărtés, dizvărtiri, dizvărtîj, dizvărtît vb. IV. *Tranz. și refl.* Can² 389; Cap 23 s.v. *anvărtés*, 114; Dms. A descolăci; a (se) deșuruba; a (se) roti în sens invers. *Aŭ dizvărtîj fúňa.* (Am descolăcit funia.) Dms s.v.; *Burgîja si ănvărtăŝti ŝi disvărtăŝti.* (Șurubul se înșurubează și se deșurubează.) Dms s.v.; *Ćárcu ľoa sǎ si disvărtăŝcă.* (Roata morii începu să se rotească în sens invers.) Dms s.v.

Var.: **disvărtés.**

Et.: din *dis-* + *ănvărtés.*

dizvés, dizvǎŝtiri, dizviscúj, dizviscút vb. III. *Tranz. și refl.* Cap 24 s.v. *anvés*, 114; Can² 389; Dms. A (se) dezbrăca.

Et.: din *dis-* + *ănvés.*

dizvét¹, dizvițári, dizvițáj, dizvițát vb. I. *Tranz. și refl.* Can² 389; Cap 24 s.v. *anvét*, 114; Dms. A (se) dezobișnui. *Mi disvițáj sǎ beaŭ vin.* (M-am dezobișnuit să beau vin.) Dms s.v. P. e x t. A uita. *Ŧi ănvîiáj ân un an, disvițáj ân únă sǎptămǎnă.* (Ce am învățat într-un an, am uitat într-o săptămână.) Dms s.v.

Var.: **disvét¹.**

Et.: din *dis-* + *ănvét.*

dizvét², pl. dizvétur s.n. Dms. Dezvăț.

♦ *Ćári ľă pirdú disvétu di s-ľă áflă el?* (Cine a pierdut dezvățul ca să-l găsească el?) Dms s.v.

Var.: **disvét².**

Et.: der. regresiv de la *dizvét¹.*

dizviĳés, dizviiri, dizviîj, dizviît vb.

IV. *Tranz. și refl.* Cap 24 s.v. *anviĳés*, 114; Dms. 1. A (se) descolăci; a (se) desface. *Lisîta a' zîsi la ŝárpî:* „*dizviĳá-ti di pri cǎrlîg*”. (Vulpea îi zise șarpelui: „descolățește-te de pe cârlig.”) Cap² 123/13; *Lǎ vizúĳ ŝárpîli cum si disviî ŝi cǎzú.* (Am văzut șarpele cum s-a descolăcit și a căzut.) Dms s.v.; *Lǎ disviî tot glĳemu.* (A desfăcut tot ghemul.) Dms s.v.; *Aŭ disviî fúňa cǎ s-ľă ľǎgǎ.* (A descolăcit sfoara ca să-l lege.) Dms s.v. 2. A dezveli. *Prímîli trej pǎn di ŝîņĳi zǎli nu si dizviĳáŝti tri si ăncǎľđǎŝcă grǎpa.* (În primele trei până la cinci zile nu se dezvelește, ca să se încălzească groapa.) AtaM 348/5; *Ćon ra stricurát bun [cǎŝu], ľă dizviĳám, ľă tǎľám cu únă scǎndurǎ dirǎptǎ ŝi-ľ ľăiám ŝi ľă punĳm ân prǎsúľ.* (Când [cașul] era strecurat bine, îl dezveleam, îl tăiam cu o scândură dreaptă și îl puneam în saramură.) AtaM 399/29.

Var.: **disviĳés.**

Et.: din *dis-* + *ănvĳés.*

dizvirín, dizvirinári, dizvirináj, dizvirinát vb. I. *Tranz. și refl.* Cap 114, 328 s.v. *virín*; Dms. A-i trece supărarea. *Cum s-ľă disvirinǎm ŝista om?* (Cum să-l facem pe omul ăsta să-i treacă supărarea?) Dms s.v.

Var.: **disvirín.**

Et.: din *dis-* + *ănvirín.*

dizvirinári, pl. dizvirinǎr s.f. Dms. Reconciliere, împăcare. *Ănvirinǎrǎa ári ŝi disvirinári.* (Supărarea are și [= e urmată de] reconciliere.) Dms s.v.

Var.: **disvirinári.**

Et.: vezi *dizvirín.*

dizviríni, pl. dizvirínur s.f. Cap 328 s.v. *virín*; Dms. Reconciliere. *Virínǎa ári ŝi disviríni.* (Supărarea are și [= e urmată de] reconciliere.) Cap 328 s.v. *virín.*

Var.: **disviríni**.

Et.: der. regresiv de la *dizvirín*.

dizvițári, *pl. dizvițór* *s.f.* Dms. Dezvăț.

Var.: **disvițári** (Dms).

Et.: vezi *dizvét*¹.

dizvițát, **dizvițátă**, *pl. dizvițát*, **dizvițáti** *adj.* Dms. Dezobișnuit, care nu e obișnuit (cu ceva). *Bou dizvițát lă árari*. (Bou care nu e obișnuit cu aratul.) Dms s.v.

Var.: **disvițát**.

Et.: vezi *dizvét*¹.

dizvóm, **dizvómiri**, **dizvumú**, **dizvumút** *vb.* III. *Refl.* Cap 106; 114; Dms. A se destrăma, a se deșira. *Si dăzvómí pòánđa, ácu no-ú strinđ*. (Pânza se destramă dacă nu o strângi.) Cap 106 s.v.

Var.: **dăzvóm**.

Et.: din *dis-* + *vom*.

dizvulusés, **dizvulusíri**, **dizvumú**, **dizvumút** *vb.* IV. *Tranz.* și *intrans.* Dms. A anula; a fi lipsit de validitate. *Mi duș și lă spuș s-mi disvuluséască*. (M-am dus și le-am spus să-mi anuleze semnătura.) Dms s.v.; *Tăpíli luđ rađ disvulusíti*. (Actele lui de proprietate erau lipsite de validitate.) Dms s.v.

Var.: **disvulusés**.

Et.: din *dis-* + *vulusés*.

dizvurđós vezi **dizvurđós**.

dizvurđós, **dizvurđóri**, **dizvurđói**, **dizvurđót** *vb.* IV. *Tranz.* și *refl.* Cerna A/1285; Dms. A (se) deșira, a (se) destrăma. *Si dizvurđóará mărđáilili*. (Mărgelele sau deșirat.) Dms s.v.; *Un glem dizvurđóát*. (Un ghem deșirat.) Dms s.v.

Var.: **dizvurđós**.

Et.: din *dis-* + *urđós*.

dqágă *s.f.* Pap² 76; Dms. Cuvertură. *Liunca, dica să-l cădă și puslădicu, si anținđi strins și si cúlcă an pucrón ili dqágă*. (Lăuza, ca să-i cadă și placenta, se încinge strâns și se culcă pe velință sau cuvertură.) Pap M² 117/18.

Et.: lat *dogă*.

dqápăr vezi **dupărós**.

dqári vezi **dqóri**.

dqármă vezi **dqórmă**.

dqármiccă, *pl. dqármiccki* *s.f.* Dms. Rămurică, crenguță.

Et.: din *dqármă* + *-iccă*.

dqau vezi **doi**.

dqáuă vezi **doi**.

dqauăzát vezi **dquzót**.

dqauăzót vezi **dquzót**.

dqáuli vezi **dqúli**.

dócaz *s.n.* AtaM 287/28. Dovadă, probă; argument.

Et.: mac. *dokaz*.

Dócă *n.pr.* Pap² 76; Cap 114. Nume de femeie, Doca. *Dócăllă cu diréř*. (A Docăi, cu stâlpi. = Model de broderie.) Pap M² 34/26; *Dócăllă rósi*. (A Docăi, roșie. = Model de broderie.) Pap M² 34/26; *Dócăllă vinită*. (A Docăi, albastră. = Model de broderie.) Pap M² 34/26.

dóctor vezi **dóctur**.

dóctur, *pl. dóctur* *s.m.* Can² 389; Cap 114; ALR I, 1, h. 108/012; ALDM I, h. 372/1; Wild h. 207/7. Medic.

Var.: **dóctor** (Can² 389).

Et.: mac., bg. *doktor*, dr. *doctor*.

dódă, *pl. dódi* *s.f.* Pap¹ 43; Pap² 76; Can² 389; Cap 114; ALR I, 2, h. 164/012, 013; h. 200/013; Cerna A/477; Dms.

1. Soră mai mare; soră. *Maj mícu [fičór] a' zisi*: „mámu, řxa dóda ári trei mđári; dú-ti di-l' řđári úna”. (Cel mai mic [băiat] îi zise: „mamă, sora mai mare are trei mere; du-te și-i cere unul”..) Cap² 88/36; *Áldi táti ři dóda mári lăgáđ dúpu gálin s-li cářă*. (Tata și sora mai mare alergau după găini să le prindă.) AtaM 359/26; *Mi duc si-ú ved dóda*. (Mă duc s-o văd pe sora mai mare.) Cerna T; *Dq-ń, dódo Máro, unęc túrtă*. (Dă-mi, soră Máru, puțină turtă.) W 60/1; *Dódu, ápu an ři bę*. (Soră, mi-e sete.) Can T¹ 278/17; *Dúádu*,

nu ti zăbăvîcă! (Soro, să nu zăbovești!) Kats 64/19; *Ăń mi duș cu dóda lă or.* (M-am dus la horă cu sora mai mare.) Dms s.v. 2. Cumnată. *Duădu, ți gutuviăș ástaz?* (Ce gătești astăzi, cumnată?) Kats 65/9.

Var.: **duădă**.

Et.: bg. *doda*.

dódole s. Cap 114. Paparudă. *Oj dódole, míli búje [...], vaĭ, dódole, vaĭ, dódole.* (O, paparudă, dragă Doamne [...], vai, paparudă, vai, paparudă.) Cap 114 s.v.

Et.: mac., bg. *dodole*.

dóguvur s.n. AtaM 287/26. Contract.

Et.: mac., bg. *dogovor*.

doi, **doj** num.card. Pap² 76; Can² 389; Cap 114; Cerna A/1564; ALR II s.n., 6, h. 1784/012, 1785/012; Dms. Doi, două. *Únă uără raĭ doi fraĭ și raĭ picurár.* (Erau odată doi frați și erau ciobani.) Cap² 26/22; *Doi fur fěșiră laf ca să fūră bóil!* (Doi hoți se vorbiră să fure boii.) Pap M¹ 26/2; *Doi fićór si jucău budăindurlă.* (Doi copii se jucau alergând.) Dms s.v.; *Doi fraĭ, di ca sa rudíť, si cátă.* (Doi frați se caută de când s-au născut. [Ghicioare: Soarele și luna.] Pap M¹ 11/4; *Am un birbăĭti, ántru doi múnťă si júnglă.* (Am un berbec, se înjunghie între doi munți. [Ghicioare: Păduchele.] Cap² 159/11; *Diminětata cu pátru pićóari, la náďăť cu doĭu, sérta cu trei.* (Dimineța cu patru picioare, la amiază cu două, seara cu trei. [Ghicioare: Omul.] Pap M¹ 10/22; *Că li anumiráj, doĭu albini nu ăa.* (Când le-am numărat, două albine nu erau.) Cap² 29/32; *Să ámniș cu pampóru an sus, pri Vardár, doĭu saáti și jumitáti.* (Vei merge cu vaporul în sus, pe Vardar, două ceasuri și jumătate.) Can T¹ 261/20; *Fóst-ay unăgară únă mulári cu doăuă fěti.* (Era odată o femeie cu două fete.) W 59/3; *Vem doăuă băseriť.* (Avem două biserici.) AtaM 390/8; *La gripí [zăgaru] și, an*

doĭu-trei rasćăcóri, la caťó lěpuru. (Îi dădu drumul [ogarului] și, din doi-trei pași, prinse iepurele.) Pap M¹ 22/11; *Dúpu ți li árá [ágrili] doĭu-trei or, li sěmină.* (După ce le ară [ogoarele] de două-trei ori, le seamănă.) Can T¹ 262/22.

La doi, **la doj** num. ord. Al doilea, a doua. ALR II s.n., 6, h. 1785/012. **Dar án dói**. A (se) dubla, a (se) face cât doi. *Fićúru si daró an duĭ și nu pátú s-la nglítă lámná.* (Băiatul s-a făcut cât doi și balaurul nu putu să-l înghită.) MP 36/30.

◆ *An doi ať mězi.* (L i t. Îți merge pe din două. = Îți e frică, nu îndrăznești.) Pap M² 68/10; *Lutnicu án dói* (L i t. Ceafa pe din două. = Să-ți rupi gâtul.) Pap M² 59/16.

Var.: **doĭu**, **doăuă**, **doj** (ALR II s.n., 6, h. 1784/012), **dóuă** (Dms s.v.), **doĭu** (Cerna A/1564), **dóuă** (Cap 114; AtaM 222/25), **duĭ**.

Et.: lat. **doi*, **doae*.

Doi Căstón n.pr. Pap M² 175/31. Nume de loc în *Cúpă*.

Et.: din *doi* + *căstón*.

dóji vezi **doi**.

dóli, **dóua** num. ord. folosit adjectival. Can² 389 s.v. *doi*; Cap 114 s.v. *doi*; Cerna A/500, 501, 2013; Dms. (De-)al doilea, (de-)a doua. *Dúoua práșóri.* (A doua prașilă.) Cerna A/2013; *Di dúóli ver.* (Văr/veri de-al doilea.) Cerna A/500; *Di dúóli věřă/věři.* (Verișoară/verișoare de-a doua.) Cerna A/501. **Dóuli**, **la** ~ num.ord. folosit adjectival ALR II s.n., 6, h. 1786/012; Dms. A doua. *Ĭel si ansuró la dóuli or cu únă bábă.* (A doua oară el se însură cu o babă.) Cap² 38/7; *La dóuli zóli Dómnu la daró țeru.* (A doua zi Domnul făcu cerul.) Pap M² 13/20; *La dóuli zóli la triměsi árá cójnili să-ľ dúcă pójni án rost.* (A doua zi trimise din nou

câinele să-i aducă pâine în gură.) Cap² 34/18; *La dóyli or.* (A doua oară.) ALR II s.n., 6, h. 1786/012; AtaM 223/27.

Var.: **dǎuli** (AtaM 223/5), **dóyli**, **dúyli**, **dúoya**.

Et.: din *doi* + *li*; *doy* + *a*.

doi, **dóyli** *num. colect.* Can² 389 s.v. *doi*; Cap 114 s.v. *doi*; Dms. Amândoi, amândouă; ambii, ambele; cei doi, cele două. *El doi* si sculară și fugiră. (Amândoi se sculară și fugiră.) Pap M¹ 14/15; *Doi* *toi* i' sa loș. (Amândoi fiii tăi sunt bolnavi.) Cap² 34/33; *Fuziră doi* fraț. (Cei doi frați plecară.) Cap² 30/27; *Kinisiră doi* să si ducă să căță peșt. (Plecară amândoi să se ducă să prindă pești.) Cap² 40/42; *E, mo na lom doi*, *ai mo s-na dútım la táti ăn uáspiț.* (Ei, acum ne luarăm amândoi [= ne-am căsătorit], hai acum să ne ducem în vizită la tata.) DP 200/28; *Țirjău si amburască dúi.* (Cei doi trebuia[u] să se lupte.) MP 226/1; *Dúi raș ansurăț.* (Amândoi erau căsătoriți.) MP 12/2; *Mullărșea al voivóda si cățó si cáta cu țela zăbít al rápi și si flăjău din vácót doi.* (Nevasta voievodului începu să se iubească cu ofițerul arapilor și cei doi erau împreună de mult timp.) DP 172/9; *Cum si fățım s-la tálčóm voivóda și s-na lom doi?* (Cum să facem să-l omorâm pe voievod și să ne luăm [=să ne căsătorim] amândoi?) DP 172/11; *A' ligó și la fěță dóyli zéști.* (Îi legă și fetei ambele degete.) Cap² 36/39.

Var.: **dóji** (AtaM 223/4), **dóil** (Can² 389 s.v. *doi*; AtaM 223/4), **dóili** (Can² 389 s.v. *doi*), **dóil**, **dóli** (Can² 389 s.v. *doi*), **dúji**.

Et.: din *doi* + *li*; *doy* + *li*.

dóil vezi **doi**.

dóili vezi **doi**.

dóiniță *s.f.* Can² 389; Cap 115; Dms. Oaie căreia i-a murit mielul.

Et.: mac. *dojnica*.

dóispărți vezi **dóisprăți**.

dóispră vezi **dóisprăți**.

dóisprăingit, **dóysprăingit** *num. card.* AtaM 222/15. Doisprezece, douăsprezece.

Et.: lat. **doi*, **doae* + *supra* + *viginti*.

dóisprăți, **dóysprăți** *num. card.* Can² 389; Cap 115 s.v. *doi*; ALR II s.n., 6, h. 1764/012, h. 1792/012; Cerna A/1573; Dms. Doisprezece, douăsprezece. *Vizú un foc pristi dóisprăț di munț.* (Văzu un foc peste doisprezece munți.) Cap² 33/17; *La grițesca, până să crească, ăh dóisprăți și mai mult tręi.* (Până să crească, la [limba] grecească, trece mai mult de doisprezece ani.) Pap M¹ 28/9; *Nu-n mi strinzi di mónă să nu-n la fronzi ninélu cu dóyspreț di rap.* (Nu mă strânge de mână să nu-mi frângi inelul cu douăsprezece pietre.) Cap² 16/6; *Ăn am un ărburi cu dóysprăți di vjji.* (Am un copac cu douăsprezece ramuri. [Ghicioare: Anul].) Pap M¹ 11/14; *Un picurăr cu dóysprăți di uoi.* (Un cioban cu douăsprezece oi.) Cap 115 s.v.

La dóisprăți *num. ord.* Al doisprezecelea. ALR II s.n., 6, h. 1792/012.

Var.: **dóispărți** (Dms.), **dóispră** (AtaM 222/5), **dóisprăț**, **dóispreți** (Can² 389 s.v.), **dóysprăți** (Can² 389 s.v.), **dóysprăț**, **dóysprăți**, **dóyspreț**, **dóyspreți** (Can² 389 s.v.), **dúispărți** (Cerna A/1573), **dúoyuspărți** (Cerna A/1573).

Et.: lat. **doi*, **doae* + *supra* + *decem*.

dóisprăț vezi **dóisprăți**.

dóispreți vezi **dóisprăți**.

dókim *s. invar.* Dms. Semn, prevestire. *Ăj cu dókim.* (E cu semn. = E însemnat.) Dms s.v.; *Ăl ți fěási dókim.* (I s-a arătat semn.) Dms s.v.

Et.: gr. *δόκιμος*.

dol vezi **dólu**.

dólu *interj.* Cerna A/838; ALDM II, h. 739/2, 4, 5. Strigăt cu care boii înjuțați sunt îndemnați s-o ia spre stânga; hăis.

Var.: **dol** (ALDM II, h. 739/2, 4, 5).

Et.: mac., bg. **dolu**.

dófi vezi **doif**.

Dómca *n.pr.* Pap² 76; Cap 115.

1. Nume de femeie. 2. Nume de capră.

Dómfartă vezi **Dúmfert**.

Dómfert vezi **Dúmfert**.

Domn *s.m.* Pap¹ 43; Pap² 77; Can² 389; Cap 115; Dms. 1. Dumnezeu, Domnul. *Lunđinėfi!* *sa și mult bisiricós, dintru țe, sərbătórlı și duminđli, bisérica nu la țóni di mulț ți vin să si rógă la Dómnı.* (Cei din *Lunđin* sunt și foarte bisericóși, de aceea, în zilele de sərbătóare și duminicile, biserica nu-i încape, de mulți ce vin să se roage la Dumnezeu.) Can T¹ 263/2; *Ca dusfârșós cu óili, trec si picurári!* *cári li gunés óili și la čăpnés și je!*, *ca să la veđlă Dómnı di nibunı!* (Când se termină cu oile, trec și ciobanii care mână oile și îi lovesc și pe ei, ca să-i păzească Domnul de strigoi.) Can T¹ 270/23; *Túcu să-n li făcă Dómnı țăsti čóffili ıođ, di si dar únă băčólă ıa, ăń drum.* (Numai de mi-ar face Domnul ciorile astea oi, ca să-mi fac o stână aici, la drum.) Cap² 97/29; *Bătú di un deđ moș, áma țela ra Dómnı; Dómnı a! zısi la țela ıómu:* „*ıúńdi ti duț?*”. (Întâlni un moș bătrân, dar acela era Dumnezeu; Dumnezeu îi zise omului: „unde te duci?”) Cap² 24/8–9; *Țela deđıdu si dúsi prısti țela pómu [cári junđă pńă ăń țer] la Dómnı și a! zısi:* „*Dómnıli, Dómnıli, nu-n dai, béri, un cumát di póni?*” și *Dómnı a! zısi:* „*si-ț dau*” și *Dómnı a! deđıdi.* (Bătrânul se duse pe acel pom [care ajungea până în cer] la Domnul și-i zise: „Doamne, Doamne, nu-mi dai, bre, e bucată de pâine?” și Domnul îi zise: „o să-ți dau”, și Domnul îi dădu.) Cap² 89/5–7; *La Dómnı s-na rugóm, soț cu curát buric.* (Frați cu inima curată, să ne

rugăm Domnului.) Pap M¹ 29/5; *Blăstimátă di lúmi și di Dıómnı, L'umnıța, cătilin, cătilin, ăș mçári.* (Blestemată de oameni și de Domnul, încet, încet, *L'umnıța* moare.) AtaM 378/2; *Si da Dıámnu si cas luăș, si putrizós pri vidăălă.* (Să dea Domnul să te îmbolnăvești, să putrezești de viu [= văzând cu ochii].) MP 76/4; *Cóti stęali la Dómnı, cóti țapi ăń pimint.* (Câte stele sunt la Dumnezeu, atâtea țepi în pământ. [Ghicitoare: Miriștea].) Cap² 160/28; *Nu-ı bun s-ti burvės ăń Dómnıluđ lucrı.* (Nu e bine să te amesteci în lucrarea Domnului.) Cap² 102/37. 2. Domn, stăpân.

Drúmu Dómnıluđ. Calea laptelui. Can² 389 s.v. **Scáńdu Dómnıluđ.** L i t. Scaunul Domnului. Nume de plantă. Can² 389 s.v. **Bubálca lu Dómnı.** Nume de insectă; vaca Domnului. Pap M² 68/28.

♦ *ıel ș-ăı ıómu Dómnıluđ.* (E omul lui Dumnezeu.) Pap M² 68/30; *ıel ăı bubálca lu Dómnı.* (L i t. El e vaca Domnului. = [Se spune despre un om] blând ca un miel.) Pap M² 68/28; *Nalt çot pónă la Dómnı.* (L i t. Înalt până la Dumnezeu. = Foarte înalt.) Pap M² 68/10; *Dómnı s-la ıártă!* (Să-l ierte Dumnezeu!) Pap M² 57/17; *Țe sa zică Dómnı!* (L i t. Ce va zice Domnul. = Cum o să vrea Dumnezeu!) Pap M² 57/18; *Dómnı di bun!* (Dumnezeu cu bine!) Pap M² 55/30; *Dómnı di bun, dușmán niți un!* (Dumnezeu cu bine, [și să n-ai] niciun dușman.) Pap M² 55/32; *Să da Dómnı!* (Să dea Dumnezeu!) Pap M² 55/8; *S-ti ıdă Dómnı!* (Să te audă Dumnezeu!) Pap M² 55/9; *Nu-ı di Dómnı să ıă!* (L i t. Nu e de la Dumnezeu să fie! = N-a fost să fie!) Pap M² 68/21; *Çon va Dómnı sa ti clămă, tot nu jútă.* (L i t. Când vrea Dumnezeu să te cheme [la el], nimic nu ajută. = Moartea nu poate fi ocolită.) Pap M² 57/20; *Dómnı júnglă, je! mánăncă.*

(L i t. Domnul taie, ei mănâncă. = Morții cu morții, viii cu viii.) Pap M² 68/34; *Mări-î Dómnú*. (L i t. Mare e Domnul. = Mare e mila lui Dumnezeu.) Pap M² 68/15; *Vrednic ăî Dómnú!* (L i t. Domnul e vrednic. = Mare e [puterea lui] Dumnezeu!) Pap M² 68/15; *Gíu-î Dómnú*. (Lit. Dumnezeu e viu. = Domnul e cu noi!) Pap M² 68/17; *U vrút-ay Dómnú di míni*. (L i t. A vrut-o Domnul de la mine. = [Se spune când moare cineva] Așa a vrut Dumnezeu.) Pap M² 68/19; *Ca cõn la cãţó Dómnú di boáşă*. (L i t. Ca și când l-a apucat pe Dumnezeu de boaşe. = L-a prins pe Dumnezeu de picior. Se spune despre cineva care crede ca nu e nimeni ca el.) Cap² 178/24; *Cõn va Dómnú, nu ti ntrẽbã lu cruî fiçór ieş*. (L i t. Când vrea Domnul, nu ești întrebat al cui copil ești. = Moartea nu alege.) Pap M² 68/43; *Di la róstu tõy şi la urẽçla lu Dómnú!* (L i t. De la gura ta la urechea Domnului. = Să te audă Dumnezeu!) Pap M² 55/13; *Ţe víni di la Dómnú cãbũldi im*. (L i t. Ce vine de la Domnul este primit. = Tot ce vine de la Domnul este bine venit [=și binele și răul].) Cap² 176/11; *Cõn la vez drácu, túntõa ti nclń la Dómnú*. (Te închini la Dumnezeu când îl vezi pe dracul.) Cap² 176/40; *Ţe deãdi Dómnú di si-n læa drácu?* (L i t. Ce mi-a dat Dumnezeu, ca să-mi ia dracul? = Nimic.) Cap² 176/16; *Si feási ca Dómnú si veágla*. (L i t. S-a făcut astfel încât [trebuie] să[-l] păzească Dumnezeu = Dumnezeu să-l aibă în pază.) Cap² 176/13; *Ăî picãti di Dómnú, cã ieş cõta şãtãit*. (L i t. E păcat de Dumnezeu, căci ești [om] umblat. = Se spune despre oameni care n-au învățat nimic de la viață.) Cap² 206/14; *Vrinã çãrã, cõn ra Dómnú pri pimínt*. (L i t. Odată demult, când Dumnezeu era pe pământ. = Cu foarte mult timp în urmă.) Pap M² 68/27; *Dómnú di bun, rãkíja-n rost sã pun*. (L i t. Domnul [numai] de

bine, să-mi pun rachiul în gură. = [Urare glumeață, la un pahar] Să-mi fie de bine!) Pap M² 55/35; *Di Dómnú s-áfli!* (L i t. Să aflî [pedeapsa] de la Dumnezeu! = Să te pedepsească Dumnezeu.) Pap M² 59/31.

Var.: **duãmn**; **duómn**.

Et.: lat. **dom(i)nus**.

don vezi **dun**.

dor¹, *pl. dórur s.n.* Pap¹ 43; Pap² 77; Can² 389; Cap 114 s.v. *dõari*; Dms. Durere. *E, çícũ, ři řu-î duãru?* (Ei, unchiașule, care ři-e durerea?) MP 150/2; *Ăî prãcuró gnõũ ři-l tricũ dõru*. (Făcu să-i curgă puroiul ři-i trecu durerea.) DP 166/35.

Am dor. A-l durea. *Am un mări dor*. (Mă doare rău.) Cap 114 s.v. *dõari*; Dms s.v.; *Tátu ři múma si feásirã tot di sõnzi pãnã s-la trecã spini!*, *ãma ie! nu cãtãu cã veş dor, túcu řirẽau s-la jũngã fiçóri!* (Tatăl și mama se umplură de tot de sânge până să treacă de mărăcini, dar nu le pãsa cã-i doare, voiau doar să-i ajungã pe copii.) Pap M¹ 14/21.

Var.: **duãr**.

Et.: lat. **dolus**.

dor², **durári**, **durãî**, **durát vb.** I. *Tranz.* Cap 115; Dms. A tăia lemne. *Delmi cã řa, sã-ř li dau ři alãturile cu cãri dor scõndur*. (Dacă așa stau lucrurile, o să-ți dau și uneltele cu care tai scânduri.) DP 92/2; *Ca si dũsi Dẽfu ři ay pucãţó curiã, ia, un uõm cõõla dõarã*. (Când se duse Dẽfu și se uitã la pãdure, iatã, acolo un om taie lemne.) Cap² 97/10; *Aş lo dõuã baltí ři si dũsi ãn la Dẽfu curiã ca si dõarã*. (Își luã douã securi și se duse în pãdurea lui Dẽfu ca să taie lemne.) Cap² 97/8; *Lo si duãrã mãccãţ árbur di scõuãtã scõndur*. (Începu să taie copaci mari ca să scoatã scânduri.) MP 114/20. F i g. A lovi (pe cineva), a bate. *Ăî cu lõstu cã-l durã, cã-l durã, áři cã-l feási ni gíu, ni mõrtu*. (Și dacã-i trase cu bãta, dacã-l lovi, îl lãsã nici viu nici mort.) Cap² 114/44.

Var.: **duăr**.

Et.: lat. *dolare*.

dor³, **durğări**, **durúj**, **durút** vb. II. *Tranz.* Pap¹ 43; Pap² 77; Can² 391; Cap 114; ALR II, 1, h. 58/012; ALR I s.n., 1, h. 139/012, 013, h. 141/012; ALR II s.n., 5, h. 1366/012; ALR II s.n., 6, h. 1691/012; h. 1815/012; Cerna A/359; ALDM I, h. 302/1-7, h. 303/1-7; Dms. A durea. *Mi dğári burícu.* (Mă doare inima.) Pap¹ 43 s.v. *dor*; *Bába-ŭ dğári burícu.* (Pe babă o doare inima.) Pap M² 45/7; *Ți faț, lisíțu? Șa an discónt la cap că mult mi dđri.* (Ce faci, vulpeo? Îmi descânt așa la cap, că mult mă doare.) Can T¹ 281/22; *Laj di cásă și un păcróv cu únă pėrniță, că mi dor ȳásili di zățğári.* (Am luat de acasă și o velință cu o pernă, că mă dor oasele cât am zăcut.) Cap² 114/21; *Dómnu, túntę, la duré dínți!* (Pe Domnul, atunci, îl dureau dinții.) Cap² 30/41; *Snága a! ra amplină di roň și la duríęá primúlt.* (Trupul îi era plin de răni și îl durea foarte tare.) MP 198/9; *Mi duári mult căpu.* (Mă doare rău capul.) MP 62/7; *Cucurícu, rícu; bába-ŭ dğári burícu.* (Cucurigu, rigu; pe babă o doare inima.) Pap M² 45/4; *An discónt la cap că mult mi dđri.* (Îmi descânt la cap că mă doare rău.) Can T¹ 281/22; *Mi dğári la ínimă.* (Mă doare inima.) ALR II, 1, h. 58/012; *Si-ț spun di tot ți mi dğári.* (O să-ți spun despre tot ce mă doare.) ALR II s.n., 6, h. 1691/012; *Mi duári, las [s-]mi duáră!* (Mă doare, lasă să mă doară!) ALR I s.n., 1, h. 139/012, 013.

Et.: lat. *dolere*.

dorm, **durmíri**, **durmíj**, **durmít** vb. I. *Intranz.* Pap¹ 43; Pap² 77; Can² 391; Cap 115; ALR I, 1, h. 75/012, 013; Cerna A/407; ALDM I, h. 350-354/1-7, h. 356-362/1-7; Dms. A dormi. *Aj să dăróm bęcádárníc, că mo dđrmi Lúdi.* (Hai să

facem mămăligă, că acum Lúdi doarme.) Cap² 31/44; *Și jel răpóásă sęrata și dğarmi nğáptęa.* (Și el se odihnește seara, și noaptea doarme.) W 77/7; *Căn je! dórmu, jo ás lă máncu.* (Când ei dorm, eu o să-i mănânc.) Cap² 112/15; *La țista ánu, cári si vină, fără pári să dğarmă.* (La hanul ăsta, cine o să vină, o să doarmă fără bani.) Cap² 33/40; *Ra an méjlucu di nğápti și cícă-sa aș durmęá.* (Era la miezul nopții și unchiu-său dormea.) Cap² 78/5; *Aȳ flără țę nibunílă că durmę an tręm.* (Găsiră stafia că dormea în tinda casei.) Cap² 37/43; *Ah, țę greȳ son durníj!* (Ah, ce somn greu am dormit!) Cap² 93/18; *Bun son durníș că raj únă míllă di mućcóf.* (Bun somn ai dormit că erai [făcut] o mie de bucăți.) Cap² 93/19; *Clóți durmím únă sğără și nápta vini un pampúr.* (Acolo am dormit o seară și apoi a venit un tren.) AtaM 360/18; *Si culcáră ląngă mári, durmiră.* (S-au culcat lângă mare, au dormit.) Cap² 72/27; *Si dúsi la doj! fraț, li scurni și la zisi: „dósta durmiț!”* (Se duse la cei doi frați, îi trezi și la zise: „Ați dormit destul?”) Cap² 33/36; *Dórńă, dórńă, stăpán; míni va si mi fúră Ćáğă.* (Dormi, dormi, stăpâne; pe mine o să mă fure Ćáğă.) Cap² 112/44; *Si feási nğáptęa și, díntru că ra frig, nu putęáȳ si áflă lȳăc ca s-dğarmă.* (Se făcu noapte și, pentru că era frig, nu puteau găsi loc să doarmă.) Cap² 123/32; *Tu să treț să dorm an țę udájă.* (Tu să mergi să dormi în acea cameră.) Can T¹ 282/40; *Vręa si dorm.* (Aș dormi.) ALDM I, h. 358/1-7; *Vręa si am durmítă.* (Aș fi dormit.) ALDM I, h. 359/1-7; *Cu durmíri.* (Dormind.) ALDM I, h. 362/1, 2, 4, 5; *Durńęájkí.* (Dormind.) ALDM I, h. 362/7.

Ān ți dđrmi. (A-i fi somn.) Can² 391 s.v., ALR I, 1, h. 75/013.

♦ *Nu-ń dõrmi di tĩni.* (L i t. Nu dorm de tine [= din cauza ta]. = Nu-mi pasă de tine.) Can² 391 s.v.; *Dõrmi ca dũpri țǎlantă lũmi.* (L i t. Doarme ca de pe lumea cealaltă. = Doarme dus.) Pap M² 164/3.

Var.: **dũǎrm** (ALDM I, h. 358/3), **dũorm** (ALDM I, h. 350/2–6, h. 356/5, 6, h. 358/6).

Et.: lat. *dormire*.

dõsta *adv.* Pap² 77; Can² 389; Cap 116; ALR II s.n., 5, h. 1372/012, h. 1452/012; Dms. Destul (de). *Fuĩ di ȳa, neǎgra-ćũmă, nu-ț fũră dõsta nõu i!, tũcu mo vinĩș și mĩni s-mi lǎǎ?* (Fugi de aici, ciurmă-neagră, nu-ți fură destul nouă fii, că acum veniș să mă iei și pe mine?) Cap² 101/2; *Spũni-ń unũră, dõsta mi șǎngăviș.* (Spune-mi odată, destul m-ai dus cu vorba.) Cap² 206/4; *Si dũsi la doĩ! fraț, ń scurnĩ și la zisi: „dõsta durmĩ!”* (Se duse la cei doi frați, îi trezi și la zise: „Ați dormit destul!”) Cap² 33/36; *E, de; e, de! ti uzõm. Dõsta vikĩ.* (Ei, de; ei de! te-am ascultat. Destul [= ajunge]!) Pap M² 66/17; *Dũǎsta mi mǎncõș!* (Destul m-ai chinuit!) MP 44/20; *Tricũ vǎcõt și fićõri si fǎsiră dõsta mǎccăț.* (Trecu timp și copiii se făcură destul de mari.) DP 191/32; *Dõsta lǎtrăș!* (L i t. Ai lătrat destul. = Ai bârfit destul.) Pap M² 66/14; *Taț, dõsta dǎngăriș!* (Taci, ai trǎncănit destul!) Pap M² 66/5; *Dõsta aț ńa scuséș!* (L i t. Destul ți i-ai scos. = Destul ți-ai rǎnjit dinții!) Cap² 202/34.

Dõsta... tũcu. Nu numai ... dar și. *Cõn discǎrcără, dõsta ca cujõc nu vę, tũcu și pęști!* (Când descǎrcără, nu numai că nu era cojoc[ul], dar și peștii [nu erau].) Pap M¹ 24/8; *Dũsta ți i cus, tũcu și kũs.* (Nu numai că e scund, dar e și spân.) MP 182/20; *Dũsta ți i cus, kũs, tũcu și nũmea ǎũ i Mușá.* (Nu numai că e scund,

spân, dar și numele îi e *Mușá*.) MP 182/21.

Var.: **dũǎsta, dũsta.**

Et.: mac., bg. *dosta*.

dõǎ vezi **doĩ.**

dõũli vezi **dõũli.**

dõũspǎrți vezi **dõũsprǎți.**

doũ vezi **doĩ.**

dõũu vezi **doĩ.**

dõũzõț vezi **dõũzõț.**

dõũuzõț vezi **dõũzõț.**

dõũzǎț vezi **dõũzõț.**

dõũzõț vezi **dõũzõț.**

dõũzõț vezi **dõũzõț.**

dõũzõț vezi **dõũzõț.**

dõvnic, pl. dõvniț s.m. Cap 116; Dms.

Duhovnic. *Ca si dũsi la dõvnicu aĩ spũsi: „cõta ȳamiñ și cõta am tǎlćõț”, ǎra dõvnicu aĩ zisi: „eĩ, ȳo nu pot s-ti ńert”.* (Când se duse la duhovnic, îi spuse: „atâția și atâția oameni am omorât”, iar duhovnicul îi zise: „ei, eu nu pot să te iert”.) Cap² 99/17–18; *Dũvnicu ǎ! zisi cǎ picõfli fǎti sa mǎccăti.* (Duhovnicul îi zise că păcatele pe care le-a făcut sunt mari.) Dms s.v.

Var.: **duõvnic.**

Et.: mac., bg. *duhovnik*.

dõǎpǎr vezi **dupǎrõș.**

dõzvolă s.f. AtaM 287/27. Permis, autorizație.

Var.: **duzvolă** (AtaM 287/27).

Et.: mac. *dozvola*.

doĩ! vezi **doĩ!**

dõpǎr vezi **dupǎrõș.**

dõpur vezi **dupǎrõș.**

Dõrma Põpǎlǎ n.pr. Cap 116 s.v. *dõrmă*; Dms. s.v. *dõǎrmă*. Nume de loc în *Nõnti*.

Et.: *dõrmă + põpǎ*.

dõrmă, pl. dõrmi și dõrmur s.f. Can² 389; Cap 116; Wild h. 42/3, h. 46/6;

ALDM II, h. 660/1–3, 5–7, h. 1115/7; Dms. Ramură uscată; vreasc. *Ți mi pōartă clōfi cān ari drāmi ȳă si ardu?* (De ce mă duce acolo când aici sunt vreascuri să ard?) AtaM 349/9; *Lo s-tālă liāmni, dȳārmī, di s-pună sup căzān.* (Începu să taie lemne, vreascuri, ca să pună sub cazan.) MP 112/3; *Ūnă ȳară și un vācōt ra un Kālți din dȳārmī.* (Odată de demult, era unul, Kālți din vreascuri.) MP 30/1. Pl. Tufă, arbust. Wild h. 46/6.

Var.: **dārmă** (ALDM II, h. 660/3, 5), **dōarmă** (Dms.), **drāmă**, **drómă** (Wild h. 42/3), **dȳārmă**.

Et.: bg. *dārma*.

dōṽă vezi **doi**.

dōṽăspreți vezi **dōisprăți**.

dōṽsprăt vezi **dōisprăți**.

dōṽsprăți vezi **dōisprăți**.

dōṽspreț vezi **dōisprăți**.

Doy urēcĭ *n.pr.* Pap M² 175/32. Nume de munte în *Cónțco*.

Et.: din *doy + urēcĭ*.

dōṽăzōț vezi **dōṽzōț**.

dōṽăț vezi **dōṽzōț**.

dōṽzōț *num. card.* Can² 389; Cap 115 s.v. *doi*; ALR II s.n., 6, h. 1767/012; Cerna A/1581; Dms. Douăzeci. *Tȳăț tīniri! di dȳăuzōț di ań s-dunără ńn un loc.* (Toți tinerii de douăzeci de ani s-au adunat la un loc.) Cap² 120/15; *Sfāca vęa dōṽzōăț di ań.* (Fiecare avea douăzeci de ani.) Dms s.v. *Dōṽzōțli*. (Al douăzecilea.) Can² 389 s.v.

Var.: **dōṽăzăț** (AtaM 222/13), **dōṽăzōț** (AtaM 222/13), **dōṽăț** (Can² 389 s.v.), **dōṽzōăț**, **dōṽzōț** (ALR II s.n., 6, h. 1767/012), **dōṽzōț**, **dōṽzōț** (Cerna A/1581), **dōṽăzōț** (AtaM 222/13), **dōṽăț** (Cap 115 s.v. *doi*), **dȳăzōț** (MP 22/9).

Et.: din *doy + zōț* (pl. de la *zăți*).

drac, *pl. draț* *s.m.* Pap¹ 43; Pap² 77; Can² 389; Cap 116; Dms. Drac. *Drācu dęădi maj mŭlți pāri di toț.* (Dracul dădu mai mulți bani decât toți.) Pap M¹ 22/21; *Drācu la dŭsi fičōru an ūnă gaură di sup pimint.* (Dracul îl duse pe băiat într-o gaură de sub pământ.) Pap M¹ 20/18; *Drācu cripā di ja! că țista nu ńnjurā.* (Dracul crăpa de necaz că ăsta nu înjura.) DP 71/1; *Fičōru si fęăsi ūnă căprā vrănă și drācu ūnă mŭsă.* (Feciorul se făcu [= se transformă în] o capră neagră, iar dracul într-una cu pete albe.) Cap² 128/3; *Țęa fęătă, ńn țęa lęică, vęa cāri ștīiă cōți mi! di draț.* (Fata avea în tigva aceea cine știe câte mii de draci.) Cap² 79/34; *Pōiā toț drāți! si dunără, aȳ dęădiră ȳăiā lă un picurār.* (Apoi toți dracii se adunară și dădură oaia unui cioban.) Cap² 111/8; *Un ȳom nęgru, cu cōārni și cōădă, drac ca toț drāți!* (Un om negru, cu coarne și coadă, drac ca toți dracii.) Pap M¹ 20/7; *ńn tīni raȳ toț drāți!* (În tine erau [= zăceau] toți dracii.) Cap² 41/39. F i g. Persoană isteată, șmecheră, nebunatică. *Țŭntęa, țęla micu, maj drac, zisi.* (Atunci, cel mic, mai șmecher, zise.) Cap² 119/7; *Māri drac ieș.* (Ești foarte isteț.) Cap² 177/1; *Draț ómiń raȳ frēnđi!* (Francezii erau oameni isteți.) Can T¹ 276/16; *Dŭ-ti, bra, vez ți fāți țęla drac di fičōr.* (Du-te, bre, vezi ce face dracul ăla de copil [= copilul ăla nebunatic].) Cap² 102/5.

Aȳ drățlăi măică. Mama dracilor, talpa iadului. Cap 116 s.v. **Lŭcru drăcului**. Lucru necurat, lucrul dracului. Pap² 77 s.v.

♦ *La drācu a! darăș bāșerică.* (L i t. Ai făcut biserică pentru dracul. = Ai făcut bine unui om rău.) Can T² 112/15; *Drācu crępă.* (Crapă [și] dracul [de frig].) Cap² 177/2; *A! antrō drācu-n buric.* (L i t. I-a

intrat dracul în inimă. = A intrat dracul în el.) Cap² 177/4; *Ca drăcu după popă si țon.* (L i t. Se țin ca dracul după popă. = Sunt prieteni nedespărțiți.) Cap² 176/42; *Con la vez drăcu, tînțea ti ncln la Dómnu.* (Te închini la Domnul când dai de dracul.) Cap² 176/45; *Țe draț ári si jgácă uáti.* (L i t. Ce draci o să joace aici. = Se va întâmpla o mare nenorocire.) Cap² 176/49; *Țe deádi Dómnu di si-n lăa drăcu?* (L i t. Ce dădu Domnul ca să-mi ia dracul? = Nu am nimic de valoare.) Cap² 176/21; *Țista únă sută di draț ári án jel; cót ái, tot drăț-áí.* (L i t. Ásta are în el o sută de draci; cât e, e numai draci. = Se spune despre cineva care tace și face.) Cap² 176/25; *Án cántáț áí drăcu.* (În cei învățați sălășluiește dracul.) Cap² 176/28; *La lō-n párti drăcu.* (L i t. Dracul l-a luat în parte. = Se spune despre cineva care a luat-o pe un drum greșit.) Cap² 176/31; *Țe drac din vále-í.* (L i t. Ce drac din râu e. = Se spune despre o persoană abilă.) Cap² 176/43; *Drăcu ni árá, ni sápă.* (Dracul nici nu ară, nici nu sapă. = Se spune despre cineva care nu face vreo treabă, ocupându-se cu intrigii.) Cap² 176/36; *Drăcu cásă nu dáră.* (Dracul nu face casă = De la un om rău nu te poți aștepta la ceva bun.) Cap² 176/35; *Di drăcu să áfli!* (O să dai de dracul!) Pap M² 61/10; *Drăcu s-ti lăa!* (Să te ia dracul!) Dms s.v. *Exprimări tabu* referitoare la *drac*: **Țéla** cu un picór. (Cel cu un picior.) Pap¹ 43 s.v.; **Țéla**, *să-l p[îșe] bábili picóru.* (Acela, de i-ar pișa babei piciorul.) Pap¹ 43 s.v.; **Țéla** cu únu. (Ála cu unul [= un picior].) Cap² 176/5; **Țe||** di sub mǎră. (Ála de sub moară.) Cap² 176/35.

Et.: lat. *draco*.

drag(ă) *adj.* Folosit substantivat în expr. *Că di drag(ă) loc. adv.* Cap 116. De mai mare dragul. *Sfăca yom ári cōti un*

trăctér, cōti dōay iftukín, [...] cu cási búni [...], că di drágă. (Fiecare om are câte un tractor, câte două mașini [...], cu case bune [...], de mai mare dragul.) AtaM 390/12; „*E, cōn án am jo lánti dōrmi ya, di árdiri, supțuóor, că di drag uscáti, nu vin jo cōla si-n perd vácōtu.*” („Ei, când am eu aici, la supțioară, alte vreascuri, pentru ars, uscate de mai mare dragul, nu vin eu acolo, să-mi pierd timpul.) Cerna T; „*E, cōn si-n stau jo ya, si-n cur că di drag ápu tot lánjós, nu vin jo s-mi mǎncós jo cōla.*” („Ei, când eu stau aici și-mi curge apă de mai mare dragul la vale, nu vin acolo să mă trudes.) Cerna T; *Țe-í, că di drágă.* (L i t. Ce este, de mai mare dragul. = Se spune despre oamenii buni la inimă.) Cap² 177/6.

Et.: mac., bg. *drag, drago*.

Drágni *n.pr.* Pap M² 175/24; Can² 389; Cap 116. Nume de loc în *Lúnđín*.

dram, *pl. drámur s.n.* Dms. Cantitate mică; dram. *Un dram di căsmét nu vuí.* (N-am avut un dram de noroc.) Dms s.v.; *Un dram di criél dósta-ț ra.* (Îți era de ajuns un dram de minte.) Dms s.v.; *Isápu ra că ámpărțárga să íǎ rávnică, níți un dram s-nu tréacă la lántu.* (Socoteala era ca împărțea să fie dreaptă, niciun dram să nu treacă la celălalt.) DP 79/9.

Et.: mac., bg. *dram* (gr. *δράμι*).

drăclóac *vezi drăclóc.*

drăclóc, *pl. drăclóți s.n.* Can² 389; Cap 116 s.v. *drac*; Dms. Drăcie, drăcovenie. *Cōn nu ra cōta nvițátă lúme, máí bun trițg ca nu știǎ drăclóți.* (Când nu erau atât de învățați, oamenii trăiau mai bine, că nu știau drăcovenii.) Can T¹ 276/19; *Tqóti drăclóățili li știǎ.* (Știe toate drăciile.) Dms s.v.

Var.: **drăclóac.**

Et.: din *drac* + *-lóc*.

drăcșic, *pl. drăcșit s.m.* Dms. Drăcușor. *Cən să dașcldă și lanta [ușă], op, un drăcșic.* (Când s-o deschidă și cealaltă [ușă], hop, un drăcușor.) DP 53/37; *Drăți! veaŭ lăsát drăcșic să-ŭ veágľă căsa.* (Dracii lăsaseră un drăcușor să păzească casa.) Dms s.v.

Et.: din *drac* + *-čic*.

drăcureăști *adv.* Dms. Drăcește. *Ţeástă ũră ti purtáš drăcurești.* (De data asta te-ai purtat drăcește.) Dms s.v.

Var.: **drăcuréști**.

Et.: din *drac(ur)* + *-ești*.

drăcurés(c), **drăcurească**, *pl. drăcuréšt adj.* Can² 382; Cap 116 s.v. *drac*; Dms. Drăcesc.

Var.: **drăcurésc** (Dms).

Et.: din *drac(ur)* + *-es(c)*.

drăcurésc vezi **drăcurés**.

drăcuréști vezi **drăcureăști**.

drăcuriță vezi **drăcuriță**.

drăcuriță, *pl. drăcuriț s.f.* Can² 389; Cap 116 s.v. *drac*; Dms. Drăcie.

Var.: **drăcuriță**. (Dms).

Et.: din *drac(ur)* + *-iță*.

drăcusés, **drăcusíri**, **drăcusíj**, **drăcusít** *vb.* IV. *Intranz. și refl.* Dms. A drăcui; a da dracului; a se duce dracului. *Túcu drăcuséști.* (Mereu drăcuie.) Dms s.v.; *Drăcuseá-ti di ũa!* (Du-te dracului de aici.) Dms s.v.

Var.: **ăndrăcusés** (Dms s.v.).

Et.: der. de la *drac*.

drăcúț, *pl. drăcúț s.m.* Cap 116 s.v. *drac*; Dms. Drăcușor.

Et.: din *drac* + *-úț*.

drăfulát vezi **trăculát**.

Drăgășcă *n.pr.* Pap M² 175/26; Cap 116. Nume de loc în *Báruvița*.

drăhmíje, *pl. drăhmíj s.f.* Kats 76/26. *Drahmă. Áň dĭădi sáldexa zĭĭți drăhmíj.* (Mi-a dat numai zece drahme.) Kats 76/26.

Et.: gr. *δραχμή*.

drăjájă vezi **dărjájă**.

drăjduávnic vezi **drujdóvnic**.

drăjeáŭă vezi **dărjájă**.

drăkíță, *pl. drăkíți s.f.* Cap 116 s.v. *drac*, Dms. Drăcoaică.

Et.: din *drac* + *-iță*.

drămă vezi **dórmă**.

drămălés, **drămăliri**, **drămălíj**, **drămălít** *vb.* IV. *Tranz.* Dms. A tăvăli pe jos; (despre câini) a mușca. *Cŕăjnilí ũsta négru la drămălí fičóru.* (Câinele ăsta negru l-a tăvălit pe jos pe băiat.) Dms s.v.; *Un ĝup drămălít di cățáŭa lu Fărin.* (Un țigan mușcat de cățeaua lui Fărin.) Dms s.v.

Et. nec.

drămbălés, **drămbăliri**, **drămbălíj**, **drămbălít** *vb.* IV. *Tranz. și refl.* Cap 118; Dms. A (se) legăna; (despre căruță) a hurduca. *Nu mi drămbălĭ că-ń ĩi ľexa criélu.* (Nu mă legăna că amețesc.) Dms s.v.

Var.: **drumburés** (Cap 118).

Et.: der. de la o formă neatestată, **drămbălă* 'leagăn, scrânciob' < bg. *drămbalo*.

drămón, *pl. drămónă s.m.* Pap² 77; Cap 116; Cerna A/1427; Dms. Ciur cu găuri mari; dărmon.

Var.: **dărmon** (Dms).

Et.: gr. *δρμονί* (mac. *drmon*, bg. *dărmon*).

drămiĝánă vezi **dămiĝánă**.

drămuńísés, **drămuńísiri**, **drămuńísíj**, **drămuńísít** *vb.* IV. *Tranz.* Cap 116 s.v. *drămón*; Dms. A cerne, a trece prin ciur.

♦ *Ăĭ ĩrnút și drămuńísít.* (E trecut prin ciur și prin dărmon.) Cap² 177/8.

Et.: der. de la *drămón*.

drăndupca vezi **dríndupca**.

drăńđél, *pl. drăńđeáli s.n.* Can² 389; Cap 116; Dms. Așchie.

Et.: de la *drămă* (s.v. *dórmă*) + *-uț* + *-él*.

drăńĝărés vezi **dăńĝărés**.

drăngărġi vezi **dăngărġiă**.

drăpăc, **drăpăcă**, *pl.* **drăpăc**, **drăpăcki** *adj.* și *s.m.* și *f.* Cap 116–117 s.v. *drăpés*. Păduchios; om care se scarpină tot timpul. P. e x t. Hrăpăreț, apucător. *Să fuz di ómu drăpăc*. (Să fugi [= să te ferești] de omul hrăpăreț.) Dms s.v. F i g. Zeflemitor. *Ŭom drăpăc*. (Om zeflemitor.) Cap² 177/10.

Et.: cf. *drăpés* și mac. *drapač*.

drăpălós, **drăpălósă**, *pl.* **drăpălós**, **drăpălósi** *adj.* Dms. Zdrențáros.

Et.: din *drăpés* + *-lós*.

drăpés, **drăpíri**, **drăpij**, **drăpít** *vb.* IV. *Tranz.* și *refl.* Pap¹ 43; Pap² 77; Can² 389; Cap 116; ALR II, 2, h. 362/012, h. 427/012; ALDM I, h. 222/5; Dms. **1.** A (se) scarpina. *E, țesta sêră ți mi drăpém mult!* (Ei! ce mă mai scarpinam astă seară!) Cap² 43/37; *Mi drăpés ăn cap*. (Mă scarpin în cap.) Dms s.v. **2.** A smulge; a jumuli. *A' drăpés péjnili*. (Îi jumelesc penele.) Cap 116 s.v.; *Ay junglô găllna, ay drăpíră cu sŭăcră-sa și u púsara di si ărbă*. (Tăiară găina, o jumuliră cu soacră-sa și o puseră să fiarbă.) MP 146/28; *Ăn lă drăpíră tot péru din cap*. (Mi-au smuls tot părul din cap.) Dms s.v.; *L'-u drăpní pçăina din mçan*. (I-a smuls pâinea din mâini.) Dms s.v.; *Ă' lă drăpní din cap fésu lu fúru*. (Îi smulse hoțului fesul din cap.) DP 64/4; *N-lă drăpníră fésu și-lă deădiră la únu an loc di páră*. (Mi-au smuls fesul și l-au dat unuia în loc de bani.) DP 64/8. **3.** P. e x t. **a.** A se sfășia. *Că vizuij cum si drăpneău, fuziij*. (Dacă am văzut cum se sfășiau, am plecat.) Dms s.v. **b.** A năpârli. *Uóili z-drăpés, lóna cádi di pri ičáli*. (Oile năpârlesc, cade lâna de pe ele.) ALR II, 2, h. 427/012.

Var.: **dărpés** (Dms s.v.), **drăpnés**.

Et.: mac. *drapa*, *drapne*, bg. *drapam*.

drăpnés vezi **drăpés**.

drătăv vezi **dărtăv**.

drătliŭ vezi **dărtăv**.

drătliŭ vezi **dărtăv**.

drătés, **drătésacă**, *pl.* **drătést** *adj.* Can² 390; Cap 116 s.v. *drac*; 117; Dms. Drăcesc.

Var.: **drătés** (Can² 390; Dms).

Et.: din *drac* (*pl. draț*) + *-és*.

drătés vezi **drătés**.

dręapta vezi **diręapta**.

dręat vezi **dirępt**³.

Dręána *n.pr.* Cap 117. Nume de persoană. *Nu mi ličá, mámu míla, an lu Dręána grămčz*. (Nu-mi stătea bine, mamă dragă, în căsnicia cu *Dręána*.) Cap² 17/32.

dręázgă, *pl.* **dręzgi** *s.f.* Pap² 77; Can² 390; Cap 117; Dms. Pădure (tânără); tufiș. *Tăllăj lęámni din dręázgă*. (Am tăiat lemne din pădure.) Dms s.v.

Var.: **dręzgi** (Pap² 77).

Et.: bg. *dręzga*.

dren vezi **drin**.

drep^{1,2} vezi **dirępt**^{2,3}.

dreptăti vezi **diriptăti**.

dręzgi vezi **dręázgă**.

drim *s.*, în **Pri drim** *loc. adv.* Pap¹ 43; Pap² 77; Dms. Pe lună plină. *Să kinisim pri drim*. (Să pormim pe lună plină.) Pap¹ 43 s.v.; Pap² 77 s.v.; Dms s.v.

Et.: bg. dial. *drim*.

drin, *pl.* **drin** *s.m.* Cap 117; Dms. Nume de arbust; corn. *Ťéla ŭómu lç să țópă*: „sădra căcă drin, sădra căcă drin”. (Omul începu să țipe: „căcă numai cornul, căcă numai cornul”.) Cap² 49/20.

Var.: **dren** (Dms s.v.).

Et.: bg. *drjan*.

dríndupca *adv.* Cap 117; Dms. Hai-hui.

Var.: **drándupca** (Dms s.v.).

Et.: onomatopee.

driptăti vezi **diriptăti**.

drisliv, **drislivă**, *pl.* **drisliv**, **drislivi** Cap 117; ALDM II, h. 1021/2-3; Dms. (Despre prun) care face prune mici, galbene. *Prun črăcliv*. (Corcoduș). Dms s.v.

drubęscă. (Tata o să mă omoare, mama o să mă plângă, fratele mai mare o să mă facă bucăți.) Cap² 16/6; *La țe simința al' drubęn frunđă di țărniț că sălătă*. (La sămânța aceea [de viermi de mătase] îi tăiam mărunț frunză de dud, ca pe salată.) AtaM 400/19; *Dărám și culéj, áră slánina oy drubęm án un căzán, áři-ų dărám tuc*. (Făceam și cărnați, iar slánina o tăiam mărunț într-un cazan și o făceam untură.) AtaM 383/29; *Ia drubjă cu calócca*. (Îi tăia cu paloșul.) MP 66/24; *Aų drubí ursónă*. (Făcu ursoaica bucăți.) Can T¹ 284/30; *Că drubí dų cǎldór [di cărni], áři nu putúră să li mánăncă*. (Dacă tăie mărunț două găleți [de carne], nu putură să le mánănce.) Cap² 48/9; *Cu bǎltiři că la zámancără, dų și áră dų, zisiră*: „Ia drubím, pústu”. (Dacă-l pǎliră cu securile, dă-i și iar dă-i, ziseră: „Îl făcurăm bucăți, nenorocitul.”) DP 28/1; *La lără [fúru], la drubíră cu bǎltiři și la púsiră án sac*. (Îl luară [pe hoț], îl tăiară cu securea și-l puseră în sac.) Cerna T; *Dizlęgă-mi di únă mónă si es si drubés lęámni, că tu nu poț*. (Dezleagă-mi o mână ca să ies, să tai lemne, că tu nu poți.) Cap² 96/43; *Țęștă sęră, aři să la drubím cu bǎltiři*. (Seara asta, hai să-l tăiem cu securile.) Cap² 140/33; *Cărņa ra drubítă sítnu, sítnu*. (Carnea era tăiată mărunț, mărunț.) AtaM 372/16; *Áři-ų le męáșă pálla drubítă, aų púni dinjúr di kúncă, al' dă un foc și-ų árđi tųátă*. (Moașă ia pǎiele făcute bucățele, le pune în jurul lăuzei, le dă foc și le arde de tot.) Pap M² 120/6.

♦ *Tu áncă drubít srăcăjęș*. (L i t. Tu încă mánănci [dumicat] mărunțit. = Se spune despre cineva care, deși nu mai e copil, nu s-a maturizat.) Pap M² 69/13; cu aceeași semnificație: *Drubít mánăncă*. Cap² 179/24; *Cum să-ț drubés, șă să-ț mánănt*. (L i t. Cum o să-ți dumici

[măncarea], așa o să mánănci. = Cum îți așterni, așa o să dormi.) Pap M² 75/19.

Var.: **drubés** (Can² 391; Dms s.v.).

Et.: mac. **drobi**, bg. **drobja**.

drubítúră, pl. **drubítúr** s.f. Cap 117 s.v. *drubés*; Dms. Bucățică, fărâmă.

Et.: din **drubés** + **-ítúră**.

drufulát vezi **durfulát**.

drugálă, pl. **drugáli** s.f. Dms s.v. *drugáli*. Picior subțire, slab. *Că luđ drugáli subțór nų-ári lant*. (Nu există altul cu picioare subțiri ca ale lui.) Dms s.v. *drugáli*; *Di rușóni mări, cu góali drugáli*. (De mare rușine, cu picioarele goale.) Dms s.v. *drugáli*.

Et.: bg. dial. **dǎrgel**, **drǎgol** (BER I 434, s.v. *drǎg*, BER I 459, s.v. *dǎrgam*).

drugă, pl. **drúzi** s.f. Pap² 77; Cap 117; ALR II s.n., 2, h. 441/012; Dms. 1. Bețișor, țepușă. “*Țáva* [= țeava] se astupă sau se destupă cu ajutorul unui țepuș înfășurat în bumbac sau în și numit *drugă*”. Pap² 28/15. 2. Fus gros.

Et.: bg. **drǎga** (BER I 434, s.v. *drǎg*).

drugumașie vezi **dugrămășiiă**.

drujdóvnic vezi **dujdóvnic**.

drujdeálă s.v. Pap² 77; Can² 390; Cap 117; Dms. Fructe (legume) zdrobite; terci, chisăliță. *Pitlięánili drujdeálă si făcă [...]* án tórbă. (Roșiile o să se facă terci [...] în traistă.) Cap 117 s.v. P. e x t. Țândări. *Si fęși drujdeálă*. (S-a făcut țândări.) Can² 390 s.v.

♦ *La dǎrără drujdeálă*. (L-am făcut terci [= L-au bătut zob].) Pap M² 69/15.

Et.: cf. bg. dial. **droždi** (BER I 430, s.v. *drožde*).

drujdélnic vezi **drujdóvnic**.

drujdéřă vezi **drujdeálă**.

drujdévníc vezi **drujdóvnic**.

drujdóvnic, pl. **drujdóvniț** s.m. Pap² 78; Can² 392; Cap 118, 119; Cerna A/1377; ALDM II, h. 1177/1–4, 6, 7; Dms. Salamandră. *Ți eș ca vrin drujdeálnic?* (De ce ești [îmbrăcat] în

culori atât de pestrițe?) Cap 118 s.v.; *Că vrin drujdóvnic*. (Ca o salamandră. = Se spune despre cineva îmbrăcat multicolor.) Dms s.v.

Var.: **drăjduávnic** (ALDM II, h. 1177/3), **drujdélnic**, **drujdévnice** (ALDM II, h. 1177/4), **dujdóvnic** (Dms s.v.), **dujduóvnic** (ALDM II, h. 1177/2, 6).

Et.: mac. *doždovnik*, bg. *dăždovnik*.

drujeáúă vezi **dărjájă**.

drum, pl. **drúmur** s.n. Pap¹ 43; Pap² 77; Can² 390; Cap 118; ALR II s.n., 3, h. 802/012, h. 810/012; ALR II s.n., 6, h. 1583/012; Wild h. 440/1–6; Dms. Drum. *Pustăni an drum*. (Pe drum obosi.) W 72/5; *Lisîta si fêsi ca moártă și si tînsi an méjlucu di drum*. (Vulpea se prefăcu ca moartă și se întinse în mijlocul drumului.) Pap M¹ 24/3; *An drum, că si umarórá, șizúrá pri únă roápă*. (Pe drum, când obosiră, se așezară pe o piatră.) Pap M¹ 20/5; *Picuráru a l'zisi [la drac]: „drum ve di tricúș”*. (Ciobanul îi zice [dracului]: „exista drum dacă ai trecut”) Cap² 27/7; *Júnsiră la únă răscarniță și vea trei drúmur*. (Ajunseră la o răspântie care avea trei drumuri.) DP 188/33; *Úșa di la scuîó ái ânclisă și drúmurli să dășarti*. (Ușa școlii e închisă și drumurile sunt pustii.) AtaM 378/4; *Néua cupiréști și cupiritúri și drúmurili*. (Zăpada acoperă și acoperișurile și drumurile.) W 78/10; *Lă nujbă pópa-n drum*. (Îl întâlni pe popă în drum.) Can T¹ 268/27; *Duduléț la scaldă toț ómini! și lă áflă prin drum*. (Paparuda îi scaldă pe toți oamenii ce-i întâlnește pe drum.) Can T¹ 269/35; *Frénđil! [...] dădeú múlți pári la argáti! și la sirbéu la drum*. (Francezii [...] dădeau mulți bani argaților ce-i slujeau pe drum.) Can T¹ 276/7; *An am un dăđ, pri júndi tréți, drum dără*. (Am un bătrân, pe unde trece face drum. [Ghicitoare: Melcul].) Can T¹ 273/13.

Drúmu Dómnului. Constelația Calea Laptelui. Can² 390 s.v.; Cap 118 s.v.; Dms s.v. **Drúmu Mumúșului**. Constelația Calea Laptelui. Pap² 77 s.v.; Can² 390 s.v.; Cap 118 s.v.; Dms s.v.

Lău drúmu. [L i t. Iau drumul. = Apuc drumul, pornesc la drum.] *Fêta cu fićóru [...] láră drúmu să fúgă*. (Fata cu băiatul o apucară la drum să plece.) Can T² 278/3–4. **Ámnum drúmu**. A merge pe drum. *Úná lisîță, cum amná drúmu, vizú că viné un piștár*. (O vulpe, cum mergea pe drum, văzu că venea un pescar.) Pap M² 24/2; *Amnám drúmu, ved un yom, ará cu doų albini*. (Mergeam pe drum, văd un om, ara cu două albine.) Cap² 29/36; *Cum amná drumu, dăđi pri un cucót cu un bilic di gălín lângă jel*. (Cum mergea pe drum, întâlni un cocoș cu un cârd de găini lângă el.) Pap M² 160/16; *Și jel, di júndi amná, amná drúmu, bătú pri un cup di furníz*. (Și el, de unde mergea, mergea, pe drum, întâlni un mușuroi de furnici.) Cap² 27/ 40; *Amnó muláre drúmu dúpu moárti*. (Merse femeia pe drum după moarte.) Cap² 23/8. **Bat drúmu**. A bate drumul. *Șa la bătújí drúmu*. (Și așa am bătut drumul [degeaba].) Pap M² 69/17; *Cot la bătú drúmu*. (Cât a bătut drumul. [= În zadar].) Pap M² 69/17. **Ķinisés drúmu**. A porni la drum. *Aų ló [albina] și Ķinisirá drúmu; aș amnáră, amnáră și rămási albina năpóji*. (O luă [pe albină] și porniră la drum; merșeră ce merșeră și albina rămase în urmă.) Pap M² 137/12. **Daų drúmu**. A da drumul; a permite intrarea. *Grădináru nu s-ti lásă [si ântriș], di țea tu si-l dáj lírili țéști și șa ári si-ț da drúmu*. (Grădinarul n-o să te lase [să intri], de aceea tu o să-i dai banii ăștia și așa o să-ți dea drumul [să intri].) Pap M² 163/39. **Rămón prin drúmur**. A rămâne pe drumuri. *Rămási prin drúmur*. (L i t. A rămas pe drumuri. = A rămas fără nici un ajutor.) Cap²

177/29. **Trag drúmu.** A pleca, a-și vedea de drum. *Tráđi drúmu.* (Vezi-ți de drum.) Cap² 176/16; *Trázi-ț drúmu.* (Vezi-ți de drum.) Dms s.v. **Ăń ved di drum.** A-și vedea de drum. *Ēa túńța ă' túri [la fičór], an čardác, únă córpă ligátă și-ș vizú di drum.* (Atunci ea îi aruncă [băiatului], în balcon, o batistă legată și-și văzu de drum.) Pap M² 162/31. **Ăń cádi drum.** A-i ieși în drum. Pap M² 69/19.

♦ *Úrdința drúmurli fi sa dișčłsi.* (L i t. Pretutindenii drumurile îi sunt deschise. = [Se spune despre oameni influenți care] au toate ușile deschise.) Cap² 177/23; *Ūom pri drúmu Dómnului.* (L i t. Om pe calea Domnului. = Om cu credință în Dumnezeu.) Cap² 177/26; *Te drum ađ căát, lucrurile táli nu cad pri uscát.* (L i t. [Pe] ce drum ai apucat, lucrurile tale nu cad pe uscat. = Ți se va întoarce răul pe care l-ai făcut.) Cap² 177/20; *Oa-đ drúmu!* (L i t. Aici e drumul. = Pe-aici ți-e drumul! Ia-ți talpășița!) Pap M² 69/16.

Drúmu, pl. drúmurli art., folosit adverbial. Pap² 77 s.v. *drum*; Can² 390 s.v. *drum*; Cap 118 s.v. *drum*. În timp ce mergi pe drum; (mergând, umblând) pe drum. *Nu vizúș, bra milu, vrin ŷom cu vrină pőarcă drúmu?* (N-ai văzut, măi dragă, în timp ce mergeai pe drum, un om cu o scroafă?) Cap 118 s.v. *drum*; *Je' tállără cőtiva smărėț și li vličáŷ drúmu.* (Ei tăiară câțiva jnepeni și îi târau mergând pe drum.) Cap² 37/39; *La Săm Ğorș si duc fėtılı și fičóri! [...] pri la vínur și la gárdińur, anțápă șúmă și cöntă drúmurli.* (De Sfântul Gheorghe se duc fetele și băieții [...] pe la vii și grădini, fac buchete din frunze și cântă mergând pe drum.) Can T² 116/3; *Izmikáru lő sá mánáncă drúmu și mánčó, mánčó.* (Slujitorul începu să mănânce mergând pe drum, și mănă, mănă.) Cap² 27/39; *Drúmu, fičóru pustáni și tát-su lá lăšó pri*

un pom. (Pe drum, copilul obosi și tată-su îl lășă într-un pom.) DP 48/22; *Si tácă și s-nu vrivăscă drúmu cu nímiń.* (Să tacă și să nu vorbească cu nimeni pe drum.) Pap M² 108/22; *Kínisiră; drúmu-drúmu, z-dúsira la mărđina di Várdár.* (Porniră; tot mergând pe drum, pe drum, ajunseră la malul Vardarului.) MP 230/31; Et.:

Et.: mac., bg. **drum.**

drumác, pl. drumáti s.n. Pap¹ 43; Pap² 77; Can² 390; Cap 118 s.v. *drum*; Cerna A/1616; Wild h. 442/1, 2, 4–6; Dms. Cărare; drumeag. *Si duc an un loc iúndi ári vrun drumác mai uigún di trėđire óli.* (Se duc într-un loc unde e vreo cărare mai potrivită pentru trecutul oilor.) Can T¹ 270/13; *Surni un lėpuri și luvácu ișó la drumác și zăgáru, únășiună, la căđó lėpurli.* (Trezi [= stărni] un iepure și vânătorul ieși în cărare, iar ogarul imediat prinse iepurele.) Cap² 50/12; *Ca júnsi la un drumác, jigni péru di ráslán, péru si fėási ráslán.* (Când ajunse la un drumeag, atinse părul de leu, părul se făcu leu.) Cap² 88/18.

Lęau drumácu. A urma o cărare. *Ja țista drumácu și dú-ti la moáră.* (Ia [= urmează] cărarea asta și du-te la moară.) Cerna T.

Var.: **drumát** (Wild h. 442/1).

Et.: din **drum** + **-ác.**

drumán vezi **dumán.**

drumát vezi **drumác.**

drumătór, pl. drumătóru s.m. Pap¹ 43; Pap² 77; Can² 390; Cap 118 s.v. *drum*; ALR II s.n., 6, h. 1583/012; Dms. Călător; drumet. „Ți mi ver, fártáti?”; „Nu ti vođ ió tını” zisi drumătóru. („De ce mă vrei, fártate?”; „Nu te vreau pe tine” zise călătorul.) Pap M¹ 20/8; *Țiála ŷómu ra rămás nuăpțea an urmán, drumătuăr ra.* (Acel om rămăsese noaptea în pădure, era drumet.) MP 132/22; *Iűă sam un axián, un drumutuăr.* (Eu sunt un străin, un călător.) MP 168/9; *Nęua [...] stimńęti*

óckl'lu drumutóru. (Zăpada [...] îi ia ochii drumețului.) W 78/12; *Z-dúsi la cunácu țǎála ți i vița spus yómu țǎála, drumătuǎru.* (Se duse la palatul acela pe care i-l arătase acel om, călătorul.) MP 136/5; *Ăi l-a spus drúmu la un drumătór.* (I-a arătat drumul unui drumeț.) ALR II s.n., 6, h. 1583/012.

Var.: **drumătuǎr,** **drumutór,** **drumutuǎr.**

Et.: din *drum* + *-ătór*.

drumătuǎr vezi **drumătór.**

drumburés vezi **drămbălés.**

Drúmu di Čópri *n.pr.* Pap M² 176/1. Nume de drum în *Lúnđin* care pornește din mahalaua *Čópri*.

Et.: din *drum* + *di* + *Čópri*.

Drúmu di Lěsa *n.pr.* Pap M² 175/41; Cap 118 s.v. *drum*; Dms. s.v. *drum*. Nume de drum care duce de la *Lúnđin* la localitatea *Lěsa*.

Et.: din *drum* + *di* + *Lěsa*.

Drúmu di Nǎnti *n.pr.* Pap M² 176/3; Cap 118 s.v. *drum*; Dms. s.v. *drum*. Nume de drum care duce de la *Lúnđin* la localitatea *Nǎnti*.

Et.: din *drum* + *di* + *Nǎnti*.

Drúmu di Úmă *n.pr.* Pap M² 176/6; Cap 118 s.v. *drum*; Dms. s.v. *drum*. Nume de drum care marchează hotarul între *Úmă* și *Baróvița*.

Et.: din *drum* + *di* + *Úmă*.

Drúmu di Urtie *n.pr.* Cap 118; Dms. s.v. *drum*. Nume de loc.

Et.: din *drum* + *di* + *Urtie*.

Drúmu di Vínur *n.pr.* Pap M² 175/39; Cap 118 s.v. *drum*; Dms. s.v. *drum*. Nume al drumului care duce la viile din *Lúnđin*.

Et.: din *drum* + *di* + *Vínur*.

Drúmu Mări *n.pr.* Pap M² 175/36; Can² 390 s.v. *drum*; Cap 118 s.v. *drum*; Dms s.v. *drum*. Nume de drum în *Lúnđin* [= Via Egnatia]. *Țista cătún aĭ an un cǎmčúc pri ĵúndi tręți Drúmu Mări. Drúmu Mărli aĭ lęǵă Givǵilia cu Meglínu.* (Satul ăsta e pe un câmp pe unde trece Drumul Mare. Drumul cel Mare leagă Ghevghelia de Meglen.) Can T¹ 261/23.

Et.: din *drum* + *mări*.

Drúmu Turțesc *n.pr.* Pap M² 176/9; Cap 118 s.v. *drum*; Dms. s.v. *drum*. Nume de drum în *Óșin*.

Et.: din *drum* + *turțesc*.

drumutór vezi **drumătór.**

drumutuǎr vezi **drumătór.**

drúngă vezi **drǒng.**

drǒb vezi **drob.**

drǒp vezi **drob.**

drușteǵălă vezi **drișteǵălă.**

drústvo *s.m.* AtaM 287/29, 30. Companie, societate.

Var.: **drústv** (AtaM 287/29).

Et.: mac. *društvo*.

drústv vezi **drústvo.**